

የኢትዮጵያ ሕግ

መጽሔት

JOURNAL
OF
ETHIOPIAN LAW

ሸሊ.፪፻ 13/1979

Vol 13 (1986)

**የኢትዮጵያ ሕግ
መጽሔት**

የአዲስ አበባ የኒሽርሲቲ የሕግ ፋክልቲ
ከሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ጋር በመተባበር
የሚያዘጋጀው

ሾሊዩም 13 / 1979

**የኢትዮጵያ ሕግ
መጽሔት**

የአዲስ አበባ የኒሽርሲቲ የሕግ ፋክልቲ
ከሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ጋር በመተባበር
የሚያዘጋጀው

ሾሊዩም 13 / 1979

የ ኢ ት የ ጽ ያ ሕ ግ መ ጽ ሐ ት

የአዲስ አበባ የኒሮርሲ.ቲ ፤ የሕግ ፋክልቲ
ከሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ጋር በመተባበር
የሚያዘጋጀው

የ ቦ ር ድ አ ባ ሎ ች

ከበደ ንብረግርያም	የሴፍ ንብረግዚአብሔር
የሕግና ፍትሕ ሚኒስቴር ም/ሚኒስትር	የሕግ ፋክልቲ ዲን
ሊቀመንበር	አዲስ አበባ የኒሮርሲ.ቲ
አሰፋ ሊበን	ግንኙል ኃይሌ
የጠቅላይ ፍርድ ቤት ፕሬዚዳንት	የሕግ ፋክልቲ የምርምርና ሕትመት ኃላፊ
ወንጳዩን ምህረቱ	ወርቁ ተፈሪ
የከፍተኛ ፍርድ ቤት ፕሬዚዳንት	የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት ዋና አዘጋጅ

አ ዘ ጋ ጀ ች

ወርቁ ተፈሪ	ንጋቱ ተስፋዩ
ዋና አዘጋጅ	የፍርድ ትችቶችና የወቅታዊ ጉዳዮች አዘጋጅ
ጸርነስት ፔትሪች	ኢብራሂም አድሪስ
የምርምር ጽሑፎች አዘጋጅ	ሥራ አስኪያጅ አዘጋጅ

ተ ባ ባ ሪ አ ዘ ጋ ጀ ች

አይሳንው ካሣ	መንበረ ፀሐይ ታደሰ
እምኑ ታምራት	መህገበ ኃይለመስቀል
ግሞ ወጀጋ	ሞላ መንግሥቱ
ምህረት አደራዩ	<u>እሐፊ</u>

የሕግ ፋክልቲ መምህራን (1979)

በ1956 ተቋቁሞ በአሁኑ ጊዜ የኤል ኤል ቢ ዲግሪና የሕግ ዲፕሎማ ትምህርቶችን የሚሰጠው የአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ፋክልቲ መምህራን የሚከተሉት ናቸው

ዳንኤል ኃይሌ

ኤል ኤል ቢ ፣ ኤል ኤል ኤም ፣ ተባባሪ ፕሮፌሰርና ዲን ።

ንጋቱ ተስፋዬ

ኤል ኤል ቢ ፣ ኤል ኤል ኤም ፣ ሌክቸረርና ረዳት ዲን

ገርሃርድ ብርኸሚ

ዲኦር ኤስሲ ጆር ፣ ተባባሪ ፕሮፌሰር

ሊብራሂም አድሪስ

ኤልኤል ቢ ፣ ረዳት ሌክቸረር

ከበረ አሰፋ

ኤል ኤል ቢ ፣ ረዳት ሌክቸረር

መንበረ ፀሐይ ታደሰ

ኤል ኤል ቢ ፣ ረዳት ምሩቅ

መስፍን ገብረሕይወት

ኤል ኤል ቢ ፣ ሌክቸረር

ሰላሙ በቀለ

ኤል ኤል ቢ ፣ ረዳት ፕሮፌሰር

ሰለሞን ጅሩ

ኤል ኤል ቢ ፣ ኤል ኤል ኤም ፣ ጆይ ኤስ ዲ ፣ ረዳት ፕሮፌሰር

ቴዎድሮስ ይርጉ

ኤል ኤል ቢ ፣ ረዳት ሌክቸረር

ወርቁ ተፈሪ

ኤል ኤል ቢ ፣ ኤል ኤል ኤም ፣ ረዳት ፕሮፌሰር

ዬሥሐቅ ተሾመ

ኤል ኤል ቢ ፣ ረዳት ምሩቅ

ዝጅሰዋብ ኃልሰኪ

ኤል ኤል ኤም ፣ ኤል ኤል ዲ ፣ ተባባሪ ፕሮፌሰር

ዘካርያስ ቀነዓ

ኤል ኤል ቢ ፣ ረዳት ሌክቸረር

ኤፍሪም የማነ-ብርሃን

ኤል ኤል ቢ ፣ ኤል ኤል ኤም ፣ ሌክቸረር ፣ በትምህርት ላይ ያሉ

ዮሴፍ ገብረእግዚአብሔር

ኤል ኤል ቢ ፣ ረዳት ፕሮፌሰር ፣ በትምህርት ላይ ያሉ ።

የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት

ማ ው ጫ

የምርምር ጽሑፎች	ገጽ
በኢትዮጵያ የሠራተኞች ጉዳይ ሕግ መሠረት ሠራተኞች በሥራ አመራር ስላላቸው ተሳትፎ.....	1
በዳንኤል ኃይሌ	
የባለገንዘብና የዋስገንጉነት በኢትዮጵያ ሕግ	19
በግርማ ወልደሥላሴ	
በሌላ መንግሥት በወንጀል የሚፈለገን ሰው አላልፎ ስለመስጠት በኢትዮጵያ ሕግ	27
በፍሥሐ ደመፎ	
በኢትዮጵያ የባለሙያ አቀፍ ውሎች መጽደቅና ደረጃቸው	39
በሺፈራው ወልደሚካኤል	
ኒኦ - ናቸራሊዝም ፣ ለካፒታሊዝምና ለእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ የሚሰማ የሕግ ፍልስፍና ስለ መፍጠር	51
በኤም ኤ እንቱሚ	
ፍርዶችና የፍርድ ትችቶች	
የወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 ጠቅላይ ፍርድ ቤት	73
ነጻነትን በሚያሳጡ ተደራራቢ ወንጀሎች ጉዳይ የቅጣት አወሳሰን ፣ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 በተሰጠ ፍርድ ላይ የቀረበ ትችት ...	83
በንጋቱ ተስፋዬ	
የጭንቀት ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1202/73 ጠቅላይ ፍርድ ቤት	99
የተጻፈ ሕግ ስለመተርጎም ፣ በጭንቀት ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1202/73 በተሰጠ ፍርድ ላይ የቀረበ አስተያየት	103
በወርቁ ተፈራ	
የጭንቀት ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 852/73 ጠቅላይ ፍርድ ቤት	109
የውጭ አገር የጭንቀት ብሔር ሕጎች በኢትዮጵያ ስላላቸው ተፈጻሚነት ፣ በፍ ትሐ ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 852/73 በተሰጠ ፍርድ ላይ የቀረበ ትችት	113
በኢብራሂም አድሪስ	

በኢትዮጵያ የሠራተኛ ጉዳይ ሕግ መሠረት ሠጠኞች በሥራ አመራር

ስላላቸው ተሳትፎ

በጻገኤል ኃይሌ *

1. የሠራተኞች ተሳትፎ ፅንሰ - ሃሳብ

የሠራተኞች ተሳትፎ ከፍተኛና ጠንክር ባለ ሁኔታ አከራካሪ ጉዳይ ከሆነ ሰንበት ብሏል ። ስለሆነም በዚህ ይኸንን በመሳሰሉ ጥያቄዎች ላይ የበለጠ መውያየት እስካሁን ያለውን ውዝግብ እንዲጋጋልና የሃሳብ ፎካላቸንም የበለጠ እንዲጨምሩ ማድረግ ይኖራል ። ይኸንን ሁኔታ አዳዲስ ሃሳቦችን በማክል ወይም የቆዩትን እንደገና በማንሳት እንዲባባስ ከማድረግ ይልቅ ፣ ፅንሰ - ሃሳቡን ሰፊ ያለ ከተግባር ጋር የተያያዘ ትርጉም እንሰጠዋለን ። ሰፊ ባለ አነጋገር የሠራተኞች ተሳትፎ በድርጅት (በኢንተርፕራይዝ) ውስጥ ሠራተኞችና ተወካዮቻቸው በተለያዩ መንገዶች በውሳኔ አሰጣጥ ሂደት ውስጥ የሚኖራቸውን ተሰሚነት ያጠቃልላል ።¹

ይህ ትርጉም ከህብረት ስምምነት ድርድር እስከ እራሱን በራስ ማስተዳደር ያሉትን የተለያዩ መንገዶችና ተቋሞችን ይይዛል ። በዚህም አኳያ ይህ ትርጉም ምንም ልዩነት ሳያደርግ ማንኛውንም ተሳትፎ ፣ የመረኛን መለዋወጥ መሳሪያ የሚያስጠብቅ ፣ በአስተዳደር (TCO) ሥራ ሳይጠን ውሳኔዎችን የፖሊሲንም ጭምር በአንድ ላይ (Co-decision) እስከ መውሰድ ተሳትፎ የሚያጠቃልል ነው ።

ይህ ስራ ትርጉም ወደ አስቸኳይ የፍት ወጥመድና ውስብስብ መንገድ ውስጥ ሳንገባ ፣ አማራጭ መንገዶችን እንድንመረምርና ስለ ተቋሞቹ ክተግባር ጋር የተያያዘ ትንተና (Functional Analysis) እንድንሰጥ ይረዳናል ።

ከዚህ በላይ የተሰጠው ትርጉም “ ተሳትፎን ” በሚመለከት ያሉትን የሃሳብ ልዩነቶች ለመቀነስ በመጠን ቢረዳንም እንኳ ፣ የሥራ ክርክር ችሎታችን ወደ ጊዜያቸውን በአብዛኛው የሚያባክኑበትን ጥያቄ ማለት “ ሠራተኛ ” ለሚለው ቃል ፍት ለመስጠት ያለውን ችግር አያቃልልንም ።

የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ ሠራተኛ የሚሆኑትን ቃል “ በድርጅቱ መሪነት በደመወዝ ለተወሰነ ወይም ላልተወሰነ ጊዜ የጉልበት ወይም የአእምሮ አገልግሎት ለመስጠት ለድርጅቱ ግዴታ የገባ ሰው ነው ” የሚል ትርጉም ከሰጠ በኋላ “ የደርጅትና የቅርንጫፍ መሥሪያ ቤት ሥራ አስኪያጅ እና ተጠሪነቱ ለሥራ አስኪያጁ ወይም ለፖለቲካ የሆኑ ኃላፊዎችን ” ለሠራተኛ ከተሰጠው ትርጉም ወጭ ያደርጋቸዋል።² የዚህን ትርጉም ገደብ ለመወሰን ፍርድ ቤቶች የአንዱን ድርጅት ጭምር ትርጉም አንድ ግለሰብ በመዋቅሩ ውስጥ ያለውን ሥልጣን ብቻ ሳይሆን የሚያዩት በተግባር የሚከናወነውን ሥራ ማለትም እንደ መቅጠርና ማስናበት ፣ አጠቃላይ ፖሊሲን በማውጣት ረገድ ያለውን ሚና፣ ድርጅታዊና የሥራ ኑፍታውን ወዘተ³ በመሳሰሉ የግለሰብን የሥራ አመራር ተግባር ጭምር አዘውትረው ይመለከታሉ

ይህ ጠባብ አተረጓጎም ትክክል የሚሆንበት ምክንያት የተለየ ይህ ቃል ያላቸውን ውሳኔን በሆነ መንገድ ትርጉም መስጠት አለበት የሚለውን ሕግ ለመጠበቅ ብቻ ሳይሆን እነዚህን ክፍሎች ከማስወገድም ዓላማ ጋር አብሮ የሚያያዝ ስለሆነ ነው ። አዋጁ “ የሥራ አመራር ክፍሎን ” የሚያገለግል የሠራተኛ ሃሳቦቹን ለማጠናከር የእርሱን ፍላጎት የሚያገለግል አንድ ወጥ የሆነ አካል ለመፍጠር ነው ። የሥራ አመራሩ ፍላጎት ከድርጅቱ ፍላጎት ጋር በቅርብ የተሳሰረ በመሆኑ

ለማህበር አባልነት እንዲበቁ በሚል እንደ ሠራተኛ ቢቆጠሩ የተለየ ፍላጎት ስለሚያንጸባርቁ ለማህበሮቹ ፍራያማ ሥራ ቅድመ ሁኔታ የሆነውን የፍላጎቶች እንደነት (Community of Interest) ያፋልሳሉ ።

የተሳትፎ ዐበይት ምክንያቶች

የሥራ አመራሩን ክፍል ከማህበር ተሳትፎ ለማግለል የሚቀርቡት የፖሊሲ ምክንያቶች ተሰሚነት ያላቸው ናቸው ። ነገር ግን በሥራ አመራር ውስጥ የመሳተፍ ጉዳይን ስንመለከት ፤ እነዚህ የፖሊሲ ምክንያቶች ያውናቸውን? በሌላ አነጋገር የሥራ አመራር ክፍሉን እንዴት ማየት ይኖርባቸዋል? በሥራ አመራር ውስጥ ለመሳተፍ እንደ ሠራተኞች መቁጠር ይገባናል ወይንስ ሠራተኞች አይደሉም በማለት ማግለል አለብን?

ይኸንን ጥያቄ በብቃት ለመመለስ ለሠራተኞች ተሳትፎ መሠረታዊ የሆኑትን ፖሊሲዎች መመርመር አስፈላጊ ነው ። የ1968 የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ በመቅደሙ በአጭፍ እንዲህ ይላል ። “ ሠራተኛው በድርጅት አመራር እንዲሳተፍ ማድረግ የሥራ ውጤት እንዲያድግና የሠራተኛው የኑሮ ደረጃና ክብረ ሕሊና በዚያው መጠን ከፍ እንዲል ያደርጋል ። ”

የሠራተኛ ጉዳይ አዋጁ እንደ መጀመሪያ የተሳትፎ ዓላማ አድርጎ የሚጠቅሰው የምርት መጠንን ማሳደግ ነው ። ይህም ሠራተኞች ድርጅቱ ከሚሰጣቸው ውሳኔዎች ጋር እንዲቀራረቡ በማድረግ የድርጅቱን ብቃት ለማሳደግ የሚረዳ እኩኛ ሚያዊ ትልም ነው ። የዚህም ዓይነት ግንኙነት የምርት ውጤት ጥራትና ብዛትን ፤ የሠራተኛውን ጉልበት ፤ የጥራ ሀብቶችንና መሣሪያዎችን አጠቃቀም እንዲሁም አዳዲስ ቴክኒኮችን ማስተዋወቅን ያሻሽላል ተብሎ ይታመናል። በተጨማሪም ሲገለፅ እንደሚከተለው ይታያል ።

- 1/ ሠራተኞች ጠቃሚ የሳብ እንዳላቸው ፤
- 2/ የቱቀላጠፈ ግንኙነት ከበላይ አካል ጋሮ መኖር ተሰሚነት ያላቸው ውሳኔዎችን ከላይ ለመለጠት ያስችላል ፤
- 3/ ሠራተኞች እነርሱን በሚመለከት ውሳኔ ላይ ከተካፈሉ የበለጠ ሊሠሩ ይችላሉ ፤
- 4/ ሠራተኞች በውሳኔ አሰጣጡ ሂደት ውስጥ የውሳኔውን ምክንያቶችና ዓላማውን የተሻለ ከተረዱ በበለጠ ንቃት ሊሠሩ ይችላሉ ፤
- 5/ የሠራተኞች ተሳትፎ በሠራተኞችና በሥራ አመራሩ መካከል ይበልጥ መተባበርን ይፈጥራል ። በዚህም የቡድን ሥራን በማሻሻልና በኢንዱስትሪ ውዝግብ ምክንያት የሚነሳውን የብቃት ማነስ በመግታት ቁቃትን ያላድጋል ፤
- 6/ የሠራተኞች ተሳትፎ የሥራ አመራሩን ብቃት ለማሳደግ ይረዳል።

በአጭፍ የኢንዱስትሪ ዲሞክራሲ መኖር በሠራተኛው መካከል የአነሳሽነትና የጋራነት ስሜት ስለሚቀሰቅስ ፤ ሥራ አመራሩ ከሠራተኞች ተግባራዊ ልምድ መቅሰም ስለሚያስችለው ፤ በሁለቱ ደረጃዎች መካከል ትብብርን ስለሚያሳድግ ፤ አለመግባባትን ፤ ግትርነትን ፤ ዝቅተኛ ሞራልን ፤ ጥርጣሬንና የሠራተኛውን ቅሬታ ስለሚያስወግድ የድርጅቶችን ምርታማነት ለማሻሻል ጠንካራ አስተዋጽኦ ይኖረዋል ።

ከእነዚህ አጠቃላይ የኤኮኖሚ ሁኔታዎች በተጨማሪ ከ1966 የኢትዮጵያ አብዮት ፍንዳታ ወዲህ ያለው ሁኔታ ሠራተኞች በሥራ አመራር የሚኖራቸው ተሳትፎ አስፈላጊ እንደ ሆነና ተቀባይነት እንዳለው ይታመናል ። ከአብዮቱ በኋላ መሠረታዊ የምርት መገልገያዎችን በሚመለከት የተከናወነው ዐብይ ውርስ እነዚህን የምርት መገልገያዎች ከግል ወደ ሕዝብ ባለቤትነት እንዲለወጡ አድርጓል ። ነገር ግን የቀድሞዎቹ የግል ባለቤቶች በአንዳንድ የተወረሱ ድርጅቶች ውስጥ በአመራር ሥራ ላይ እንዳሉ ቆይተዋል ። እንደዚህ ባለ ሁኔታ ላይ ሊከሰቱ የሚችሉ ማናቸውም ዓይነት አሻጥሮችን አስቀድሞ ለመግታት ሠራተኞች በድርጅቶች የሥራ አመራር ውስጥ እንዲሳተፉ መብት በመስጠት ሥራዎችን በጥንቃቄ የሚከታተል ክፍል መፍጠር አስፈላጊ ነበር ። ስለሆነም በ1971 (1979 እ.ኤ.አ.) በሠራተኛና ማህበራዊ ጉዳይ ሚኒስትር የተሰጠው መመሪያ የመንግሥት ድርጅቶችን ብቻ የሚመለከት መሆኑ አስገራሚ አይደለም ።

የሠራተኛው ጉዳይ አዋጅ ፀላተኛ ዓላማ የሠራተኛውን ክብረ ሕሊና ማሳደግ ነው ። ኤኮኖሚያዊ ደህንነት እንደ አንድ ምክንያት ሆኖ ቢቆጠርም የሰው ልጅ በምግብ ብቻ ስለማይኖር የሰብዓዊ መብትና ክብረ ሕሊና ፅንሰ ሐሳብ እንደሚሰጠው የአንድን ግለሰብ ዕድገት የተሟላ ለማድረግ የሠራተኛው በውሳኔ አሰጣጥ ውስጥ መሳተፍ አስፈላጊ መሆኑ ይታመናል ።

የ1948 (እ. ኤ.አ.) ዓለም አቀፍ የሰብዓዊ መብቶች ድንጋጌ እንዲህ ይላል ፤

የሰው ልጆች በሙሉ በመብትና በክብረ ሕሊናቸው እኩልና ነጻ ሆነው ተፈጥረዋል
እያንዳንዱ ሰው የህብረተሰቡ አባል እንደመሆኑ መጠን ለራሱ ነጻ ዕድገትና ክብረ ሕሊና አስፈላጊ የሆኑ ኤኮኖሚያዊ ፣ ማህበራዊና ባህላዊ መብቶች ይኖሩታል ።⁶

ከዚህ በኋላም አቀፍ የሰብዓዊ መብቶች ድንጋጌ ከተጠቀሰው ፅንሰ ሐሳብ በተጨማሪ የህብረተሰብ ፍትህን መሠረታዊ ሃሳብ በመመርኮዝ ፣ ሠራተኞች በድርጅቱ ውስጥ በመሥራታቸው ብቻ በሚሠሩበት ድርጅት ሥራ አመራር ውስጥ ተደማጭነት ሊኖራቸው እንደሚገባም ይታመናል ። በአጭር አነጋገር በአንድ ድርጅት ውስጥ ጉልበታቸውን የሚያፈሱ ሠራተኞች ካፒታላቸውን እንደሚያያዙ ባለአክሲዮኖች ጸውሳኔ አሰጣጥ ላይ ተፅዕኖ የማሳደር መብት ሊኖራቸው ይገባል ።

በተጨማሪም የሶሻሊዲት ህብረተሰብ በገንዘብ ማበረታቻ ብቻ የተመሠረተ ሳይሆን ህብረተሰቡን በማገልገልና ህብረተሰቡም ይህንን ግልጋሎት በውዴታ ጸመቀበል ሃሳብ ላይ የተመሠረተ ነው ። ስለሆነም እያንዳንዱ ሠራተኛ ባለው ችሎታ የዕድገት ጉዳዩን የሚከተል መንግሥት ለመገንባት ዕገዛ እያደረገ መሆኑን ማሳወቅ አስፈላጊ ነው ። ስለዚህም ነው በኢንዱስትሪ ውስጥ ዲሞክራሲያዊ አሠራር መኖር ለሶሻሊዲት ህብረተሰብ አስፈላጊ የሚሆነው ።⁷

ከዚህም ባሻገር በአንድ የሥራ ዘርፍ የሥራ አመራር ውስጥ ሠራተኞች እንዲሳተፉ ማድረግ ከወል ባለቤትነት የማይነጣጠልና ይኸንን ኤኮኖሚያዊ ግንኙነት የሚያቀናጅ የህብረተሰብ ግንኙነትን የሚያሳይ ነው ። በሌላ አነጋገር በካፒታሊስቶች እጅ ተጠቃሎ የነበረውን የኤኮኖሚ፣ ኃይል ለማከፋፈል የሚረዳ ዘዴ ነው ።⁸

ሠራተኞች በሥራ አመራር ውስጥ ስለሚኖራቸው ተሳትፎ ከዚህ ከፍ ብለን የተመለከትነው ፍልስፍናና እንደ ማህበራት ያሉ አንድ ዓይነት ፍላጎት የሚያ ስጠብቁ ቡድኖችን ለማቋቋም የሚሰነዘረውን ፍልስፍና ስናነጻጽር ሙሉ በሙሉ አንድ ሆነው አናገኛቸውም ። ስለሆነም ለአንደኛው ዓላማ አጥጋቢ የማግለያ ነጥብ ነው ብለን የምንወስደው ሃሳብ ለሌላኛው ዓላማ አጥጋቢ ነው ብለን ወዲ ያውኑ መቀበል አይኖርብንም ።

ይህን በሚመለከት “ የሥራ አስፈጻሚ ክፍል ” (Executive Staff) በተሳትፎው ሕግ እንዴት እንደሚታይ መገንዘቡ ጠቃሚ ይሆናል ። በዚህ ክፍል የሚገኙት ሰዎች የሚከተሉትን ኃላፊነት የያዙ ናቸው ፤

- 1/ በድርጅቱ ወይም በአንዱ ክፍል ስም በራሳቸው ኃላፊነት ሠራተኞችን የመቅጠርና የማሰናበት ሥልጣን ያላቸው ፤
- 2/ ሙሉ ውክልና ወይም ሌሎችን የመወከል አጠቃላይ ኃላፊነት የተ ሰጣቸው ፤
- 3/ ለድርጅቱ ዕድገትና ሕልውና አስፈላጊ የሆኑ ሥራዎችን በሚመለከት በልምዳቸው ፤ በዕውቀታቸው ምክንያት እነዚህን ሥራዎች በራሳቸው ኃላፊነት የሚያከናውኑ ።

ከዚህ በላይ የተጠቀሰው ክፍል እንደ ሥራ አመራሩ አካል ፤ በዝቅተኛ ደረጃ የሠራተኛ ካውንስል በሚገኘው የሠራተኛ ምክር ቤት (Workers Council) በሚደረገው ተሳትፎ ሠራተኛ በሚለው ትርጉም ውስጥ አይጠቃለልም ። ቢሆንም ይኸው ክፍል በ1968 /1976 እ.ኤ.አ./ በድርጅቶች ውስጥ የሠራተኞች ተሳትፎ እንዲኖር ባደረገው አዋጅ መሠረት አጠቃላይ ድርጅቱን በሚመለከት በቁጥጥር ቦርዶች (Supervisory Boards) (ከፍተኛው አካል) በሚደረገው ተሳትፎ ላይ እንደ ሠራተኞች ይቆጠራሉ ¹⁰ ።

በማንኛውም መንገድ የሚመሠረት የተሳትፎ ዓይነት ፍሬያማ እንዲሆን በተለይም ሠራተኞችን ብቻ እንዲያቅፍ ከተፈለገ በውስጡ የሚካፈሉ ወይም የማይካፈሉ ክፍሎች ተጽዕኖ ስለሚኖራቸው ሠራተኛ ለሚለው ቃል ተስማሚ ትርጉም መፈለግ አለብን ። ይህም የሠራተኛው ተሳትፎ ውጤት ባለው መንገድ እንዲከሰት ይረዳናል ።

አንድ ዓይነት ትርጉም መስጠት አጥጋቢ ሊመስል ይችላል ፤ ነገር ግን ብቃት ያለው ትርጉም ከመስጠት አይበልጥም ። ስለዚህ ከፍ ብለን ከተመለከትነው አንጻር ተስማሚ ትርጉም መፈለግ አለብን ።

የሠራተኞችን ተሳትፎ በሚመለከት የሚሰጡት ምክንያቶች ተቃዋሚም አሏቸው ። “ ውጤቱን ለማረጋገጥ በቂ የሆነ መረጃ ባለመኖሩም ተሳትፎው ድርጅቱ አጠቃላይ ብቃት የሥራ ዕርካታ ፤ የምርት መጠንና የኢንዱስትሪ ስላም ላይ ምን ያህል ለውጥ እንዳሳየ ለማረጋገጥ አልተቻለም ። ከዚህም የተነሣ ፍጹም የተለያዩ አስተሳሰቦች እንዲኖሩ አድርጓል ። ” በአንድ በኩል ተሳትፎው ጊዜ የሚፈጁ ዝግጅቶችና መዘግየትን የሚያመጡ ስነ ሥርዓቶችን ያስከትላል የሚል ትችት አለ ። ሌሎች እንደዚህ የሠራተኞች በኩባንያው የአስቸኳይ ጊዜ የቦርድ ስብሰባ ላይ መሳተፍ በመዋዕለ ንዋይ (ኢንቨስትመንት) ላይ በሚደረጉ ውሳኔዎች ኢንዱስትሪን በሚገባ መንገድና ምርታማነትን ከማሳደግ ይልቅ ለሠራተኞች የሥራ ዋስትና ሲባል ኢንዱስትሪ በሚገባ እንዳይሠራ ሊያደርጉ ይችላሉ ይላሉ ። በሌላ በኩል ፤ የሠራተኞችን ተሳትፎ የሚደግፉ ወገኖች የሠራተኞች በውሳኔ

አሰጣጥ ውስጥ መሳተፍ በህይወታቸውና በሥራቸው እርካታን ለማስገኘት ሕጋዊ የሰው መብት መሆኑን ፣ የሥራን ሚናና ክብረ ሕሊና መገንዘቡን እንደሚያስከትል ፣ ልምዳቸውም እየዳበረ እንደሚሄድ ፣ ግጭቶችን ለመቀነስና ሠራተኞች ለወደፊት በድርጅቱ ላይ የሚኖራቸው ዕምነት ከፍ እንደሚል ያወሳሉ ። ይኸ ሁሉ የአንድን ድርጅት አሠራርና ጠቅላላውን የኤኮኖሚ ሁኔታ በሚገባና በተደላደለ ሁኔታ ያለምንም ችግር ያራምደዋል ተብሎ ይታመንበታል ¹¹ ።

ምንም እንኳ እነዚህ እጅግ የተቃረኑ አስተሳሰቦች ቢኖሩም በዓለም ላይ የሠራተኞች በውሳኔ ላይ መሳተፍ አስፈላጊነት ፍልስፍና በመሠረቱ ተቀባይነት ሲኖረው አሁን ያለው ውይይት የሠራተኞች ተሳትፎ ጉዳይ ሳይሆን ተሳትፎ እስከምን ድረስና በምን ዓይነት ይሁን በሚለው ላይ ነው ።

የተሳትፎው ዓይነትና አቅጣጫ

ይህንን በሚመለከት ሁኔታውን ስንመረምረው በአሁኑ ወቅት የሠራተኞችን ተሳትፎ በሚመለከት በተለያዩ የዓለም ክፍሎች አምስት ዓይነት መሠረታዊ የሠራተኞች ተሳትፎ ዓይነቶች አሉ ፤

- /ሀ/ እራሱን በራስ ማስተዳደር ወይም ከዚህ ጋር የተያያዙ የአምራቾች የህብረት ሥራ ማህበር ፤
- /ለ/ በግልና በሕዝባዊ ክፍሎች ባሉ ድርጅቶች ውስጥ ፣ በድራክተሮች ቦርድ ፣ በቁጥጥር ቦርዶች ወይም ሌሎች የሥራ አመራር አካሎች ላይ ፣ ሠራተኞች በእኩልነት ወይም በአነስተኛ ተጠሪነት መሳተፍ፤
- /ሐ/ ሠራተኛውን ለመወከል የሠራተኛው ምክር ቤት ወይም ኮሚቴ እና ከዚህ ጋር የሚመሳሰሉ ልዩ ተቋሞች ፤
- /መ/ በካፒታሊስት አገሮች (በገበያ ኤኮኖሚ አገሮች) እንደሚካሄደው የህብረት ስምምነት ድርድሮችና
- /ሠ/ በአንዳንድ በማዕከላዊ ፕላን በሚመሩ አገሮች በተለይ በምሥራቅ አውሮፓ የሠራተኞች ማህበር ባላቸው ሥልጣን በሥራ አመራሩ ላይ የሚያደርጉት ተፅዕኖ ¹² ፤

ምርምራችን እላይ የተጠቀሱትን በሙሉ የሚመለከት ሳይሆን የኢትዮጵያ ውስጥ ባሉት የተሳትፎ ዓይነቶች ማለት ህብረት ስምምነት ድርድርና በሠራተኞች ኮሚቴዎች ላይ ያተኩራል ።

ሀ. የህብረት ስምምነት ድርድር

ካሉት የተለያዩ የተሳትፎ ዓይነቶች የህብረት ስምምነት ድርድር አሠራር በስፋትና ጠንካራ በሆነ ሁኔታ በአጠቃላይ ተቀባይነት በማግኘት በኢንዱስትሪ በበለጸጉ አገሮችና በታዳጊ አገሮች ይሠራበታል ። ይህም የርዕዮተ ዓለምና የብሔራዊ ድንበርክልል ሳይወሰነው በሁሉም ሥፍራ ይገኛል ¹³ ። ይኸው የተሳትፎ ዓይነትም በኢትዮጵያ በልማድ የሚሠራበት ነው ። በ1963 እ.አ.አ. የታወጀው የሠራተኞች ግንኙነት አዋጅ ሠራተኞች በማህበር እንዲደራጁ ፣ ቀጣሪዎቻቸውን የህብረት ስምምነት ድርድር እንዲያደርጉ ለማስገደድና የድርድሩን መሠረታዊ ደምቦች ለማውጣት እንዲችሉ መብት ሰጥቷቸዋል ¹⁴ ። በሆንም ብዙ ጉዳዮችን ለራሳቸው ለሠራተኛ ገበያ ድርጅቶች ትቶላቸዋል ። እንዲያውም የህብረት ስምምነት ድርድር የሚለውን ሃሳብ እንኳን ለመተርጎም አልቃጣም ። ከ1966 የኢትዮጵያ አብ

የት በኋላ ፤ በ1968 የወጣው የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ የህብረት ስምምነት ድር ድርን ተቋም በማጠናከር ሥርዓትና ውጤቱን ግልፅ አድርጎታል ።¹⁵

በ1955(1963 እ.ኤ.አ.) የወጣው የሠራተኞች ግንኙነት አዋጅ ምንም እንኳ የህብረት ስምምነት ድርድርን ተቋም ባይገድበውም ፤ በተለይ ያተኩር የነ በረው በዕለት ተዕለት ጉዳዮች ላይ ፤ ማለት የደሞዝና የሥራ ስዓት ሁኔታዎች ላይ ብቻ ነበር ። የህብረት ስምምነት ድርድር ሃሳብ እንዲስፋፋ ከተደረገም በኋላ አሁንም በተለምዶ ይሠራበት በነበረው ሁኔታ የማትኮር አዝማሚያ አለ ። ይህንኑ እውነት በማገናኘብ ነው የሚኒስትሮች ምክር ቤት የሚከተለውን ያስገነዘበው ።

“ እስከ ዛሬ እንደተለመደው የህብረት ስምምነት ለሠራተኞች የሚሰጡ ጥቅሞችና አገልግሎቶች የደመወዝ ጭማሪን የሚመለከቱ እንደነበርና ድርጅቶችና ሠራተኞች በእነዚህ ላይ ተወያይተው ውሳኔ ሲያደርጉ ቆይተዋል ። በሌላ በኩል ግን ህብረተሰቡ የሚጠብቀው ማለትም የምርት መጠን ጥራትና ብዛት እንዲሁም በህብረተሰብ ንብረት አጠቃቀምና ይዘታ ረገድ እምብዛም የሚወሰንበት አልነበረም ። ወደፊት የህብረት ስምምነት ድርድሮችና ሌሎች ስምምነቶች በዚህም አንጻር መታየት አለባቸው ፤ ማለትም ከሽያጭ ፤ ከምርት ፤ ከወጪ ወዘተ ጋር በተዛመደ መንገድ መታየት አለበት ።”¹⁶

የህብረት ስምምነት ድርድር የደመወዝና የሥራ ሁኔታን በመወሰን ብቻ የሚገደብ ሳይሆን ከዚህ ቀደም የሥራ አመራሩ መብት ተደርገው የሚቆጠሩ ሌሎች ብዙ ጉዳዮችን ስለሚጨምር በተሳትፎ በኩል ከፍተኛ ቦታ ይዞ ይቆያል ።¹⁷

ምንም እንኳ ሠራተኞች ከሥራ አመራሩ ጋር በሚደረገው ድርድር ሃሳባቸውን (ጥያቄያቸውን) በማቅረብ ረገድ መሳተፋቸውና ተወካዮቻቸውም በህብረት ስምምነት ድርድሩ የሚገኙትን አንቀጾች እሥራ ላይ ለማዋል በኮሚቴዎች ውስጥ ቢሳተፉም¹⁸ እነዚህ የተሳትፎ ዓይነቶች የተለያዩ ድክመቶች አሏቸው ። ከእነዚህም መካከል የሚከተሉት ዋናኞቹ ናቸው ።

/ሀ/ በሠራተኞች ተወካዮች በኩል የሚደረገው ድርድር በየጊዜው ወይም በተሰበጠጠረ መንገድ በመሆኑ አጥጋቢ የሆነ የሠራተኞች ተሳትፎ ብዙ ጊዜ አይታይም ፤

/ለ/ የህብረት ስምምነት ድርድር የተቃራኒ ጸባይ ያዘለ በመሆኑና ይህም በኢንዱስትሪ ሰላምና ምርታማነት ላይ ተጽዕኖ ስለሚያሳድር ሌላኛው ድክመት ነው ። ድርድሩ የተቃራኒ ጸባይ ያለው በመሆኑ ጊዜ የሚፈጅ ብቻ ሳይሆን አንዳንድ ጊዜም የውሳኔዎች መሰናክልን ያስከትላል ።

/ሐ/ ስለተኛው ድክመት የድርድሩን ድህረ ከስተት (Post Facto) ጸባይ የሚመለከት ነው ። ይህም ማለት የሥራ አመራሩ አካል የሠራተኛውን ፍላጎት በሚመለከት ጉዳይ ላይ ውሳኔ ከሰጠ በኋላ የህብረት ስምምነት ድርድሩ አንዳንድ ጊዜ ዘግይቶ መድረሱ ነው ።¹⁹

የ1968ቱ የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ የሠራተኞችን ተሳትፎ በድርድር ብቻ ያልገደበው ከላይ በተጠቀሱት ድክመቶቹ ሳይሆን አይቀርም ። ከዚህ በተጨማሪ አዋጁ “የሠራተኛና ማህበራዊ ጉዳይ ሚኒስትር ሠራተኞች በድርጅቱ ሥራ አመራር ውስጥ ያላቸውን ተሳትፎ እንዲወስን”²⁰ ሥልጣን ሰጥቶታል።ይህንንም ሥልጣን በመመርኮዝ ሚኒስትሩ መመሪያ አስተላልፎዋል ።

በመመሪያውም መሠረት የድርጅቱ ሥራ አስኪያጅና በሠራተኞች የተመረጡ ተወካዮችን የሚያቅፍ በአንድ የሠራተኞች ኮሚቴ ሁሉም መንግሥታዊ ድር

ጅቶች ውስጥ ያቋቁማል ²¹ ። ኮሚቴው ሊቀ መንበሩን ጨምሮ ከአምስት እስከ ዘጠኝ አባላት የሚኖሩት ሲሆን ይኸም የሚወሰነው በድርጅቱ ውስጥ ባሉት የሠራተኞች ብዛት ይሆናል ²² ።

ይህ መመሪያ ሁሉንም መንግሥታዊ ድርጅቶች የሚመለከት ነው ። በጠቅላላ የመንግሥት ድርጅቶች ውስጥ የሠራተኛ ኮሚቴዎች መቋቋም የፀዘብ ንብረት በመንከባከብ በኩል የነቁ ዜጎችን ለመፍጠር ቢረዳም እንኳ ሠራተኞች በድርጅቱ ውስጥ ለሚኖራቸው ተሳትፎ ብቁ ነው ። ለማለት አያስችለንም ። ብቃት ያላቸው የሠራተኞች ኮሚቴዎች እንዲኖሩ ለኮሚቴዎች አሠራር አመቺ የሆነ የድርጅት ሁኔታ መኖር አለበት ። የሠራተኛ ኮሚቴ ለማቋቋም ወይም ላለማቋቋም የድርጅቱን ሁኔታ በምንመረምርበት ወቅት የሚከተሉትን ነጥቦች መንገዘብ ይኖርብናል ፤ የድርጅቱን የነጻነት ደረጃ ፤ መዋቅሩንና ስፋቱን ፤ የሠራተኞች መበታተን በቴክኖሎጂ በኩል ያለውን የዕድገት መጠን ።

በአንድ ሚኒስትር ወይም የበላይ አስተዳደር አካል የቅርብ ቁጥጥር ሥር ያለ ድርጅት ፤ ከሌሎች ድርጅቶች ጋር ሲነጻጸር አነስተኛ የሆነና ውሳኔ በሚሰጠው አካልና ውሳኔው በሚፈጸምባቸው ስዎች መካከል ቅርብ የሆነ የግል ግንኙነት ባለበት ድርጅት ፤ ወይም ሰፊ ድርጅት ሆኖ ሠራተኞች በየቦታው የተበታተኑ ከሆኑና በስዎች ለሚሰጥ ውሳኔ ብዙ ቀዳዳ የማይከፍትና በረቀቀ የቴክኖሎጂ ዘዴ (Automation) በሚጠቀም ድርጅት ውስጥ የሠራተኞች ኮሚቴ መቋቋምና ማሠራት አመቺ አይሆንም ። ለእዚህ ምክንያቱ ግልጽ ነው ። ድርጅቱ የቅርብ ተቆጣጣሪ ያለው በመሆኑ መሠረታዊ የፖሊሲ ጉዳዮች ላይ እራሱ ውሳኔ የመስጠት ነጻነት አይኖረውም ። ስለዚህ እራሱ የሌለውን ሥልጣን ለሠራተኞች ኮሚቴዎች መስጠት አይቻልም ። እንደዚሁም የድርጅቱ ስፋት እንደ አንድ መሠረታዊ ነጥብ የሚቆጠር ነው ። ምክንያቱም አነስተኛ ድርጅት ከሆነ መደበኛ የተሳትፎ መዋቅር መዘርጋቱ እምብዛም አስፈላጊ አይሆንም ይህ መብት ለአነስተኛ ድርጅቶች ይሰጥ ቢባል እንኳ በጀርመን ፊደራል ሪፐብሊክ ረጅም ልምድ እንደታየው እሥራ ላይ መዋሉ በጣም አጠራጣሪ ነው ። ሌላ ከአምስት ሠራተኞች በላይ ባላቸው ድርጅቶች የሠራተኛ ምክር ቤቶች እንዲቋቋሙ ቢፈቅድም ቅሉ እነዚህ ምክር ቤቶች ከሃምሳ ሠራተኞች በታች ባላቸው በአብዛኞቹ ድርጅቶች እንኳ አልተቋቋሙም ²³ ። በመጨረሻም የድርጅቱ የአሠራር ሁኔታ በአብዛኛው አውቶመት ድ ከሆነ በሰው የሚሰጥ ውሳኔ ብዙም ቦታ አይኖረውም ። ስለዚህ እንዲህ ዓይነት ድርጅቶች ውስጥ የሠራተኞች ኮሚቴ ማቋቋም ብዙም ሚና ስለማይኖራቸው እንዲያው ለይስሙላ ይሆናል ።

ከዚህ በላይ ከተጠቀሱት አስተያየቶች በመነሳት የሠራተኞች ኮሚቴዎች በትልልቅ ድርጅቶች ውስጥ ብቻ እንዲቋቋሙ ሃሳብ እናቅርባለን። መሠረታዊ የሠራተኛ ማህበሮችን ለማቋቋም የሚያስችለው ቁጥር በትላልቅና በትናንሽ ድርጅቶች መካከል እንደመለያ ነጥብ አድርገን መውሰድ እንችል ይሆናል ።

አንድ ድርጅት እነዚህን ተፈላጊ ነጥቦች ካሟላ የሠራተኞች ኮሚቴዎችን ለማቋቋም በመንግሥት ወይም በግል ይዞታ ሥር ባሉ ድርጅቶች መካከል ልዩ ነት መደረግ የለበትም ። በመንግሥት ይዞታ ሥር ካሉ ድርጅቶች ይልቅ በግል ይዞታ ሥር ያሉ ድርጅቶች ውስጥ የሠራተኞች ተሳትፎ ይበልጥ አስፈላጊ ነው ። ይህም የሚሆንበት ምክንያት በግል ይዞታ ሥር ያሉ ድርጅቶች ለትርፍ ብቻ የሚሯሯሙ ሲሆን በመንግሥት ይዞታ ሥር ያሉ ድርጅቶች ግን ትርፍ ከማግኘት ባሻገር ህብረተሰቡን ለሚመለከቱ ጉዳዮችም ትኩረት የመስጠት ግዴታ አለባቸው

የሠራተኞች ኮሚቴዎችን የተሳትፎ ሥልጣን ወይም ክልል በምንመረምርበት ወቅት የወጣው መመሪያ ግልጽ ካለመሆኑ የተነሳ የሥልጣናቸውን ትክክለኛ ገደብ ለማወቅ በጣም አስቸጋሪ ነው። የመመሪያው አንቀጽ 7 ኮሚቴዎች በሚከተሉት ጉዳዮች ላይ አስተያየቶችን የማቅረብ ሥልጣን እንዳላቸው ይገልጻል

1. /ሀ/ የድርጅቱን ዕድገትና መስፋፋት በሚመለከት የአጭርና የረጅም ጊዜ ዕቅድ ማቅረብ ፤
 - /ለ/ የድርጅቶችን የውስጥ ሥነ ሥርዓት በሚመለከት ማሻሻያ ሀሳቦችን ማቅረብ ፤
 - /ሐ/ የሠራተኞችን የሥራ ክንውን ፣ ብቃትና ምርታማነትን በሚመለከት አስተያየት ማቅረብ ፤
 - /መ/ የሠራተኞች የሥልጣና ፕሮግራም ዕቅድና የኤክስፐርቶች ምደባን በሚመለከት አስተያየት ማቅረብ ፤
 - /ሠ/ የሥራ ሁኔታዎች እሥራ ላይ መዋላቸውን መመልከት
2. አንድን ድርጅት አስመልክቶ መንግሥት በሚያወጣው ዕቅድ ላይ አስተያየት ማቅረብ ፤
 3. በኮሚቴው ወይም በመንግሥት አነሳሽነት የወጡ የኤኮኖሚ ልማት ዕቅዶችን መንግሥት ክጋደቀው በኋላ ሥራ ላይ መዋላቸውን መቆጣጠር ።

የተሳትፎውን ክልል በሚመለከት የፕሮሰደል ጉዳዮች ላይ ካለው ተሳትፎ አንስቶ አጠቃላይ ፖሊሲን ማውጣትን ጨምሮ ያለውን የሥራ አመራሩን ተሳትፎ የሚያጠቃልል የተለያዩ አማራጮችን ይይዛል። ስለዚህ የሠራተኞችን ኮሚቴዎች ተሳትፎ በሚመለከት ሥልጣኑን በጥሞና ለማየት ሕጉ የሚሠራባቸውን አካባቢዎች መመልከት አስፈላጊ ነው።

የችግሩን ሁኔታዎች በተጨማሪ ለመረዳት እንደገና የተለያዩ የሥራ አመራር ውሳኔዎች በመውሰድ የትኞቹ በሠራተኞች ኮሚቴዎች ሥልጣን ሥር ሊውሉ እንደሚችሉ እንመልከት።

አራት ዋና ዋና የውሳኔ ዓይነቶችን እንለያለን ስለነሱም

- /ሀ/ የቴክኒካል ጉዳዮችን በሚመለከት (ምርት ፣ ድርጅት ፣ የሥራ መገልገያ የሥራ ዘዴዎች (Methods) እና የሥራ ክንውን
- /ለ/ የሥራ አቀጣጠርና የፕሮሰደል ጥያቄዎችን በሚመለከት ማለትም ሠራተኛው ላይና አንዳንዴም ከሥራው ውጭ አመራረጥ ፣ ምልመላ ፣ የሥራ ምደባና ክፍፍል ፣ የሥራ ዓይነት ዝርዝርና እና አመዛዘን ፣ ክፍያ ፣ የልዩ ስጦታ ዕድገት ፣ የሥራ ፖሊሲ (Career Policy) የሥራ ሁኔታ ፣ የሥራ ቅንሳና ዕረፍቶች ፣ ጥበቃ እና ጤና የማህበራዊ ኑሮ አገልግሎትና ተቋሞች አንዳንድ ጊዜ እንደዚህ ሰፋት ያላቸው ይሆናሉ። ምክንያቱም የሕክምና አገልግሎትን ፣ የምግብ ቤቶችን ፣ በቅናሽ ዋጋ የሚቀርቡ ዕቃዎችን ፣ የመኖርያ ቤቶች ጉዳይን ፣ የመዋዕለ ሕጻናትን ፣ የማረፊያ ቦታዎችን ፣ የሕጻናት የዕረፍት ማሳለፊያ ጣቢያዎችን ፣ ስፖርትና የተለያዩ የሶሻልና የባህል ዕንቅስቃሴዎችን እንዲሁም ማሰልጠንና እንደገና በሚያስፈልግ ወቅት የማ

ሻሻያ ሥልጠናን መስጠት ፣ ዲስፕሊን ፣ የግልና አጠቃላይ ከሥራ ማሰናበትን የመሳሰሉ ሥራዎችን ይጨምራል ።

/ሐ/ የድርጅቱን የኤኮኖሚና የገንዘብ ነክ ፖሊሲዎች ውሳኔዎችን በሚመለከት (ግቦችን ፣ ፕሮግራሞችን ፣ መዋዕል ንዋይን (Investment) እና የዋጋ ፖሊሲን የትርፍ አከፋፈልን እንዲሁም ፤

/መ/ ከድርጅቱ ሕልውና መዋቅር ጋር የሚያያዙ አጠቃላይ የፖሊሲ ውሳኔዎች የበላይ ሥራ አስኪያጆች አቀጣጠር ፣ በከፊል ወይም ሙሉ በሙሉ የድርጅት መዘጋትንና የተለያዩ ድርጅቶችን የማዋሐድ ተግባርን ያጠቃልላሉ ፡፡²⁴ ።

ከዚህ በፊት እንደተጠቀሰው በአንዳንድ ግልጽ ባልሆነ ቃላት (Terminology) ምክንያት በሥልጣኑ ውስጥ የትኞቹ የሥራ አመራር ውሳኔዎች እንደሚገኙ በጉልህ ለማወቅ አስቸጋሪ ሆኗል ። ነገር ግን የሠራተኞቹ ኮሚቴዎች ሚና በአማካኝነት ደረጃ ብቻ ስለተወሰነ ሥልጣኑን በሰፊው መተርጎሙ ምንም ዓይነት ቅሬታን አያስከትልም ። ሆኖም ሚናቸው ሌላ እንዲሆን ሃሳብ ስለምናቀርብ በዚህ ጊዜ የሥልጣኑን ትክክለኛ ትርጉም መስጠት እጅግ አስፈላጊ ሆኖ እናገኘዋለን ። ከዚህ ጉልህ ያልሆነው በመመሪያው ያለው አንቀጽ 7 ትክክልኛውን የሥልጣን ገደብ በበለጠ ግልጽ ሆኖ እንዲቀመጥ ሃሳብ እናቀርባለን ።

የእነዚህን የተሳትፎ አካል ሚና አንድ ሰው አተኩሮ ሲመለከተው ፣ የሥራ አመራሩን በብዙ መንገዶች ተጽዕኖ ሲያደርጉበት እንደሚችሉ ሊረዳ ይገባዋል ። መረጃ ፣ ምክርና የሃሳብ ልውውጥ (Consultation) ፣ የትብብር ውሳኔ (Co-decision) (Self Management) እና ራስ በራስ አስተዳደር ናቸው ።

“ የመረጃ መስጠት ማለት ድርጅቱ መረጃ ያቀርባል ፣ በዚህም ጊዜ ስለ ድርጅቱ ምክር ለማግኘት የሃሳብ ልውውጥ ይካሄዳል ። ምክሩ አጠቃላይ የሆነ ስምምነት አያሻውም ፣ የአብዛኛውን ድምጽ ያዘለ የሃሳብ ልውውጥ ቅጣሪው የተለያዩ አስተያየቶችን እንዲያመዛዝን የሚረዳው ንድፍ ነው ። ምክሩ ቀጣሪውን በምንም ዓይነት ግዴታ ውስጥ አይከተውም ። በመተባበር ውሳኔ መስጠት ሠራተኛው ከቀጣሪው ጋር በአንድነት የሚወስደው የውሳኔ ዓይነት ነው ። በመጨረሻም የራስ በራስ አስተዳደር እራሳቸው ሠራተኞቹ ድርጅቱን በሚመለከት የሚወስኑትን ውሳኔ የሚመለከት ነው ።²⁵ ።

ከላይ እንደ ተጠቀሰው በመመሪያው መሠረት የተቋቋሙት የሠራተኞች ኮሚቴዎች በሥራ አመራር ከሚያገኙት መረጃ የማማከር ሥልጣን ስለሆነ የሚሰጡት አስተያየት ብቻ ስለሆነም ፣ በውሳኔዎች ወቅት የሚሰጡት አስተያየቶች በቂ ግን ዛቤ ማግኘት አለማግኘታቸውን የሚረዱበት መሣሪያ ስለሌለ ተሳትፎው እንደ ተፈለገው ሊሆን አይችልም²⁶ ። በተቃራኒው የሠራተኞች ኮሚቴዎች መቋቋም በነሱና በማህበራት መካከል ፕሮግራሚያዊ ስለሚፈጠር በመካከላቸው ያለውን ውድድር ስለሚያደፈርሰው ፣ ቀጣሪው የከፋፍሎ መግዛትን ዘዴ ለመጠቀም የሚያመችው ሁኔታን ፈጥረዋል ። ይኸው ሁኔታ የሠራተኞች ምክር ቤትና የሠራተኞች ማህበር ሥልጣን ምን እንደሆነ በግልጽና በዝርዝር በተገለጸበት ነገሮችም ዕውነትነት አለው ። በሁለቱ መካከል ያለው አለመግባባትና መለያየት በተለይ የሚከረው የኤኮኖሚ ቀውስ ሲኖርና የሥራ አጥ ብዛት ሲጨምር መሆኑ ተጠቅሷል²⁷ ።

4. መደምደሚያ የውሳኔ ሀሳቦች

በሠራተኛ ሕግ ውስጥ ያለው የሠራተኛው ተሳትፎ ለረጅም ጊዜ እጅግ አጠ ያያቂና አሟጋች ጉዳይ ሆኖ የቆየ ቢሆንም እንኳ ፤ በኢትዮጵያ ውስጥ በዚህ ጉዳይ ያለው ልዩ ትኩረትና ፍላጎት የተከሰተው ከአብዮቱ ፍንዳታ ወዲህ ነው ። የብዙኃኑ ህዝብ ማህበራዊና ፖለቲካዊ በሆኑ ጉዳዮች ላይ ዲሞክራሲያዊ ተሳትፎ ማድረግ ፤ የ1966ቱ አብዮት ካስገኛቸው አያሌ ድሎች መሀከል አንዱ ታላቅ ፍሬ ነው ። የልዩ ልዩ ህዝባዊ ማህበራት ማለትም የገበሬ ማህበራት ፤ የከተማ ነዋሪዎች ፤ የወጣቶችና የሴቶች ማህበራት መቋቋም ህዝቡ ራሱን በራሱ የማስተዳደርና ከፍተኛ ህዝባዊ ተሳትፎ ማድረግን እንዲያውቅ ታላቅ ልስተዋጽኦ አበርክቶለታል ።

ሠራተኛው በሥራ አመራር ውስጥ የመሳተፍ መብት እንዲኖረው ለማድረግ የወጣው የ1968 አዋጅም በህዝቡ ዲሞክራሲያዊ ተሳትፎ ዕድገት ሂደት ውስጥ መጤን ያለባትና ይኸው መንፈስ ወደ ሥራ ዓለም እንዲዘልቅ ሲባል መሆኑን መረዳት ያሻል ። በ1974 (1982 እ.ኤ.አ.) የሠራተኛ ማህበራት ማቋቋም አዋጅ መሠረት የመላው ኢትዮጵያ ሠራተኞች ማህበርም ፤ የሠራተኛ ሕጋትን ፤ ደንቦችንና መመሪያዎችን አበክሮ ማጥናትና ሠራተኛው በትክክል በተግባር ማዋሉን ማረጋገጥ ግዴታው መሆኑን ይጠቅሳል ። ከዚህም በላይ የሀገሪቱን ፖለቲካዊ ፤ ኢኮኖሚያዊ ፤ ማህበራዊና ባህላዊ ዕቅድ የማዘጋጀት ተግባር ውስጥ የመሳተፍ ኃላፊነት አለበት²⁸። እነዚህ ህጋትና ፖሊሲዎች ወሳኔዎችን ለመስጠት ቁልፍ መሣሪያዎች በመሆናቸው በዚህ ረገድ ያለውን ተሳትፎ ጉዳይ ከቶም ችላ ማለት አይቻልም ። ሆኖም የዚህ ጽሑፍ ዓላማ ሠራተኞች በሥራ አመራር ውስጥ የሚሳተፉበትን መንገድና ተቋሞቻቸውን የሚመለከት በመሆኑ በአብዛኛው በህብረት ስምምነት ድርድርና በሠራተኞች ኮሚቴዎች ላይ ያተኩረ ይሆናል ።

ይህንን አስመልክቶ የወጣው የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ ፤ አዋጁን በተግባር ለማስተርጎም በሁለት መንገድ አካቶታል ። የህብረት ስምምነትና ህግ ማውጣት (Legislating) የተሳትፎን ጉዳይ በህብረት ስምምነቱ መሠረት እንዲሆን በህግ ጠቅሶ ያቀርብና ዝርዝር ቅዳዩን ግን ሁለቱ ወገኖች እንዲፈጽሙት ይተዋል ። ከዚህም በላይ የሠራተኛው ተሳትፎ ምን ዓይነት መሆን እንዳለበት የሚወስነውና ደንብ የሚያወጣው የሠራተኛና ማህበራዊ ጉዳይ ሚኒስትር መሆኑን ገልጾ ሥልጣኑን ሰጥቶታል²⁹ ። ቀደም ብሎ እንደ ተገለጸው የመንግሥት ይዘታዎችን በሚመለከት መመሪያዎችን የሚያወጣው ይኸው ባለሥልጣን ሲሆን የግል ይዘታዎች ሁኔታ ግን ገና በህብረት ስምምነት የሚወሰን ነው ።

የሠራተኞች ተሳትፎን የሚመለከተው ዕቅድ ጉዳይ በተለያዩ ወገኖች ስምምነት ላይ የተጣለ መሆኑ አንድም የሠራተኞችና የአሠሪዎች ሁለት ወገን መኖሩንና አቅምና መብታቸውም ተመጣጣኝ መሆኑን ፤ አንድ የረዥም ጊዜ የህብረት ስምምነት ባህል እንዳለ የሚቆጠር መሆኑን ይጠቁማል ። እነዚህም ቅድመ ሁኔታዎች በብዙ ታዳጊ አገሮች ውስጥ ተሟልተው እንደ ማደገኛ ግልጽ ነው ። በአብዛኛዎቹ የሶስትኛ ዓለም አገሮች መንግሥት ከኢንዱስትሪ በተዛመዱ ጉዳዮች ላይ ፍዝ ተመልካች (Passive) ሆኖ እጁን አጣምሮ መቀመጥ ሳይሆን በአዳዲስ የፈጠራ ግንኙነትና በሰፊ የአስተሳሰብ አድማስ ላይ ተመርኮዞ ኢንዱስትሪ ነክ የሆኑ ሕጎችን ማውጣትና በዚህ መሰክ ሊገኝ የሚችለውን የዕድገት ፈር መተለም ይገባዋል³⁰ ። የኢትዮጵያም በዕቅድ ላይ የተመሠረተ ኤኮኖሚ በዚህ አንጻር እጅግ አመርቂ የሆነ የመንግሥት ድጋፍ ያሻዋል ።

በዚህ ረገድ የሠራተኞችን ተሳትፎ በሚመለከት በሚኒስትሩ መመሪያ ወደ ቀጥተኛው ጉዳዩ የሚወስድ አንድ እርምጃ ነው ። ሆኖም የተሰጠው መመሪያ ውስጥ ባህሪ ያለው በመሆኑ ያሉትን አንዳንድ ቀዳዳዎች የመሸፈን ያህል እንጂ እጅግም ሁሉን አቀፍ ዕርምጃ አልሆነም ። ከዚህም በላይ የሠራተኛውን ትኩረት ሕሊና እየዳ በረና እየሰፋ ሰሻሊዝምም በየአቅጣጫው ሥር እየሰደደ ሲሄድ መሠረተ ጉዳዩን እንደገና መርምሮ የማሻሻልና ተሳትፎው የሚበረታታበትንና የበለጠ ፍሬያማ የሚሆንበትን መንገድ መፍጠር ያስፈልጋል ።

በሀገራችን ነባራዊ ሁኔታ አንጻር እንደ አንዳንዶች የምዕራብ አውሮፓ ሀገሮች በኩባንያ ቦርዶች ውስጥ የሠራተኛ ተሳትፎ እንዲኖር ማድረግ የሚበጅ እይቃንም ። የሠራተኞች በድርጅት ውስጥ የመሳተፍ ጽንሰ ሃሳብ ያፈለቀቸውን የፈደራል ሪፐብሊክ ጀርመንን በዚሁ አንጻር ስናጤን “ ለዚሁ የሚደረገውን አስተዋጽኦ የሚያስተውሉ አመለካከቶች ከሞላ ጉዳይ ተዳክመዋል ። ይህም በየሠራተኛ ማህበሮቹ ጥያቄዎቻቸው በአዲሱ የመሳተፍ መብት ለካፒታል ቅድሚያና ከብደት የሚሰጥ በመሆኑ ምላሽ ለማግኘት አልቻሉም ። ከዚህ ሁሉ በላይ ደግሞ ሌላው ቅርቶ በጠባቡና መደበኛ በሆነው በማዕድን ኢንዱስትሪ ውስጥ በተግባር የሚተረጎሙትን የሠራተኞች የመሳተፍ መብት የሚወስነው አዋጅ እንኳ ለመቆጣጠር ያቃታቸው በመሆኑ በዚሁ ሀሳብ የአወቃቀር ድክመትናውድቀት ባለባቸው የማዕድን ኢንዱስትሪ መብት ከሌላቸው ኢንዱስትሪዎች ይሻላሉበት ባሉት የብረታ ብረት ኢንዱስትሪዎች ሠራተኞች ላይ የታየውን የቁጥጥር ጉድለትም ማሸነፍ አልቻሉም³¹ ። ይህን የመሰሉ ቅሬታዎች ከአንድ ቃለ መጠይቅ ከተደረገለት የማህበራት ተወካይም ተከስቷል ። በ1968(1976 እ.ኤ.አ.) ዓ.ም. ሠራተኞች በድርጅት ውስጥ ስለሚኖራቸው ተሳትፎ ለመወሰን የወጣው አዋጅ ከታወጀ በኋላ ሠራተኞች በቦርድ ውስጥ የመሳተፍ መብት የተሰጣቸው በመሆኑ ለዚህ እንቅፋት ለመሆኑ የሚካበውን እየናዱና የሚገነባውን እያፈረሱ የቦርዶቹን ተግባር እጅግ ውስን ያደረጉት መሆኑን ተወካዩ አስረድቷል³² ።

የተሳትፎ ጉዳይ በአማካሪ ደረጃ ብቻ መወሰኑ ከቶ ምንም ፍሬ ስለማያስገኝ ሁነኛ ውጤትና ልባዊ ትጋትም እንዲያፈራ በመመሪያው ላይ የሚከተሉት ለውጦችና ማሻሻያዎች እንዲደረጉ እንጠቁማለን ።

የድጋፍ አስተያየታችን ሁለት ነገሮች ላይ ያተኩራል ፤ የህጉ ተግባራዊ ክልልና የተሳትፎ ተግባር ባህሪና ዝርዝር አፈጻጸም ።

ሀ. የህጉ ተግባራዊ ክልል

የ1968 የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ የሠራተኛውን ተሳትፎ ጉዳይ ሁሉም ድርጅቶች የሚደራደሩበት ጉዳይ አድርጎ የቃሉን ትርጉም በዝርዝር ገልጾ አስቀምጦታል³³ ። ምንም እንኳን የባለቤትነት ጥያቄ ከዚያ ሥር በቀጥታ ባይውልም የ1971 (እ.ኤ.አ.1979) መመሪያ የመንግሥት ይዞታዎችን ብቻ የሚመለከት ሲሆን የግል ይዞታዎች ጉዳይ በአሠሪና ሠራተኞች የህብረት ስምምነት ድርድር የሚታይ ነው። ሆኖም ከልምድ እንደታየው የህብረት ስምምነት የሚያተኩርባቸው ጉዳዮች የዕለት እንጀራን የሚመለከቱ የደመወዝና የሥራ ሰዓት ወዘተ ጥያቄዎች ላይ ብቻ በጠባቡ የተገኙ በመሆናቸው የተሳትፎ ጥያቄን የመሰሉ ጉዳዮችን አያጠቃልሉም። ተጠቃሎ እንኳ ቢገኝ ተሳትፎው በምን ሁኔታና እስከ የትስ ድረስ የሚለው የሚወሰነው በሁለቱ ወገኖች በመሆኑ ያልተጠናና የዘፈቀደ እየሆነ ከመንግሥት ፖሊሲ ጋርም ሲጋጭ ይችላል ። ለዚህ ጥሩ ምሳሌ የሚሆነን በኢትዮጵያ የወረቀት

ፋብሪካና በሠራተኞቹ መሀከል የተደረገው የህብረት ስምምነት ነው ። በህብረት ስምምነት ድርድር እንቅጽ 30/2/ መሠረት የሠራተኛው ኮሚቴ ሥራ አመራር ጋር በጥምር የመወሰን መብት አለው ይባላል ። ሆኖም ውሳኔዎች ከተወሰኑ በኋላ የሥራ አመራር በመሸሩ ምክንያት የሠራተኛው ኮሚቴ ወደ ሠራተኛና ማህበራዊ ጉዳይ ሚኒስቴር ጉዳዩን ያቀርባል ። የሚኒስትሩም “የሠራተኛው ኮሚቴ አማካሪ እንጂ ውሳኔ ሰጭ አካል አይደለም ። ሥራ አስኪያጅ በኮሚቴ አባላት የቀረበለትን ሃሳብ ሊቀበልም ሊሸርም ይችላል ። ሥራ አስኪያጅ በኮሚቴ የቀረበለትን ሃሳብ ባለመቀበሉ ለሚፈጽመው ስህተት ተጠሪነቱ ለከፍተኛ የመንግሥት አካል ነውና በዚያ አካል ተጠያቂ ይሆናል ብሎ ወስኗል ። ስለሆነም ለዚህ ግር መፍትሔ በዕቅድ ላይ የተመሠረተና የተስተካከለ ዘዴ እንደሚሰጠውና የሠራተኛው ተሳትፎም ከትርፍ ባሻገር ለሌሎች ማህበራዊ ጉዳዮች ትኩረት ከሚሰጡት ከመንግሥት ይዘታዎች ይልቅ ፤ በግል ይዘታዎች ይበልጥ አስፈላጊ በመሆኑ በመንግሥት ሳይሆን ወደ ግል ይዘታዎችም መዝለቅ ይገባዋል እንላለን ። እዚህ ላይ ከባለቤትነት ሳይቅ የድርጅቱ ባህሪ ማለትም ዓይነቱ ስፋቱ ወዘተ እንዲሁም የሚሰጠው አገልግሎት ለአንድ ሕግ ጥልቀትና ስፋት የበለጠ ጠቃሚ መሆኖቸውን መገንዘብ ያስፈልጋል ።

ለ/ የተሳትፎው አስፈጻሚ አካል ባህሪ

ሠራተኞቹ በሥራ አመራር ውስጥ የሚሳተፉበትን ቅድመ ሁኔታ ከለዩንና ካጣራን በኋላ የሚቀጥለው ጉዳይ የተሳትፎ ተግባሩን ባህሪ መመርመር ይሆናል ። ይህን ጉዳይ አጠንክረንና ውስጡን ገላልጠን የመመርመር ዕቅድ ባይኖረንም ሁለት ዋና ዋና ገፅታዎችን ለማሳየት እንሻለን ። አንደኛው የተሳትፎው ምንነት ሲሆን ፤ ሁለተኛው በምን ዓይነት ሁኔታ እንደሚቀናባበር ይሆናል ።

ቀደም ብሎ እንደ ተገለጸው የሠራተኛው ተሳትፎ ፅንሰ ሐሳብ በሥራ የሚተረጎም ባቸው ብዙ አማራጭ መንገዶች አሉ ። ሆኖም የሠራተኞቹ ኮሚቴ መቋቋም ይኖርበታል ። ተብሎ ቢወሰን እንኳ ስለምንነቱና በምን ዓይነት ሁኔታ እንደ ሚቀርም ጥያቄ መነሳቱ አይቀርም ።

“ የሥራ አመራር ውስጥ የሚሳተፉ አዳዲስ ተቋሞቹን በመሠረትን ቁጥር የአባላቱን መብት የማስጠበቁን ሚና የሚጫወተውን ማህበርና ከተቋሞቹ ጋር ያለውን የግንኙነት ሁኔታ አክራካሪ ጉዳይ ሆኖ እናገኘዋለን ። የሠራተኛ ማህበራት አመሠራረት በመሠረቱ እንደ ጥቃት ተቃዋሚ ድርጅት ሲሆን ሠራተኞችን ለመወከል ተፀንሰው ስለነሱ ቆመው ተደራድረውና ካስፈለገም ኢንዱስትሪን የሚመለከት ዕርምጃ ለመውሰድ ተደራጅተው ነው ። ይህ ሁኔታ ቀስ በቀስ የሠራተኛ ማህበራቱን አስተሳሰብ እየ ተጫነ ከመሄዱ የተነሳ ድርድር አልባ የሆኑ ተሳትፎዎችን ለማድረግ አዳጋች እየሆነ ይመጣል ³⁴ ።

በተጨማሪም አንዳንድ የሠራተኛ ማህበር አቀንቃኞች የሠራተኛ ተወካዮች በግል ድርጅቶች ሥራ አመራር ውስጥ መሳተፍ የለባቸውም ይላሉ ። ምክንያቱም “ ሁኔታ ሲሳካና ድል ሲገኝ የበታች ፤ ውድቀት ሲመጣ ግን የበላይና የችግሩ ተቀዳሚ ቀማሽ መሆን ስለሌባቸው ነው ይላሉ ። ከዚህም በላይ የሠራተኞች ድርጅቶች ” የተወሰኑ ይዘታዎች አመራር ላይ ማተኮር የለባቸውም ። ይልቁንም የመዋቅር ለውጥና ማክሮ ኤኮኖሚያዊ ዲሞክራሲን ³⁵ መሻት አለባቸው ይላሉ ። ይኸው ግን አዳስ ከሚፈጠሩት የሠራተኛ ኮሚቴ መዋቅሮች ጋር ጤናማ ሁኔታ እንዳይፈጠር የማድረግ አሂማኒያ ሊኖረው ይችላል ። ማህበራቱ የተቃውሞ ድርጅት

መልክ በመያዛቸው ምክንያትና የህብረት ስምምነት ድርድሩንም የሚያቃቅር ዓይነት በማድረጋቸው የተሻለ አሠሪና ሠራተኞች በማይጣጣሙና ጥቅም በማይገናኙ ጉዳዮች ላይ በመነጋገር ዳር ሳይደርሱ የሠራተኞቹ ኮሚቴዎች በመላተፍ ላይ ብቻ ይወሰናሉ። በጋራ ጥቅም ላይ የተመሠረተው ውይይቶችና ምክክሮች እጅግ ጥና ጉዳዮች ናቸው። ኮሚቴዎቹ የሠራተኛ ማህበራት ንዑስ ክፍሎች ሳይሆኑ እራሳቸውን የቻሉና ህጋዊ ሰውነት ያላቸው ተቋሞች ናቸው። ሆኖም በነዚህ ለጋራ ግብና ለሠራተኛ ደህንነት በቆሙ ሁለት ተቋሞች መሀከል ሊፈጠር የሚችለውን ግጭትና መቃቃር ለመቀነስና የሠራተኛ ማህበራት በኮሚቴዎች ውስጥ የሚወከሉትን የተወሰኑ ሠራተኞች በቁጥር የመጠቆም ወይም የመምረጥ አሊያም የመጠቆምም የመምረጥም መብት እንዲኖራቸው ቢደረግ የሚበጅ ይሆናል። ይህም በመሀከላቸው ቀና የመግባብያ መንገድ የሚፈጥርና የትብብር መንፈሳቸውንም የሚያጠናክር ነው።

እራሱን የቻለ ህጋዊ ሰውነት ያለው ተቋም ከፈጠርን ዘንድ ቀጥለን የአወቃቀሩንና የአወካክሉን ጉዳይ እንመለከታለን። በመመሪያው መሠረት በሠራተኞች ኮሚቴ ውስጥ ሊቀ መንበሩ ብቻ የሥራ አመራር ተወካይ ሲሆን ሌሎቹ የኮሚቴ አባላት በሙሉ የሠራተኞች ተወካዮች ይሆናሉ። ይህ የአወቃቀር መንገድ ወይም ማናቸውም አወቃቀር ቢሆን የኮሚቴው አቅም በማማከር ተግባር ላይ ብቻ የተወሰነ እስከ ሆነ ድረስ በቂ ነው። ሆኖም የኮሚቴው የተሳትፎ ሚና በጥምር ወደ መወሰን (Co-decision) የተሻገረ ከሆነ ግን የኮሚቴው አወቃቀር እጅግ አንገብ ጋቢ ይሆናል። ውሳኔዎች በድምፅ ብልጫ መወሰናቸው ካልቀረ ሌላ አማራጭ የለምና።

የኮሚቴ አባላት ቁጥር በመመሪያው እንደ ተገለጸው ከአምስት እስከ ዘጠኝ ነው። ይህም ቁጥር ከዘጠኝ አለመብለጡ ስብሰባን ያለ መንዛዛት ለመምራትና ውሳኔዎች እንዳይገኙት ስለሚረዳ እጅግ አመቺ ቁጥር ነው። ለማንኛውም ሠራተኞች በጥምር 1 የመወሰን መብታቸው መጠበቁ ጠቃሚ ነው። የሚል የድጋፍ አስተያየት የምንሰነዝር ስለሆነ በዚህ እንጾር አወቃቀሩም የኮሚቴው ሲሶ (1/3) ከሥራ አመራር 1 ሲሶው ደግሞ (1/3) ከሠራተኞች የቀረው ሲሶ (1/3) የህዝብን ጥቅም ለማስጠበቅ ከቆሙ ሌሎች የውጪ ሰዎች ቢሆኑ ቀና ይመስላል። የመጨረሻዎቹ ተወካዮች ባካባቢ የሠራተኛ ፓርቲ ቅርንጫፍ ወይም ድርጅቱ በሚገኝበት አካባቢ ካሉ ህዝባውያን ድርጅቶች የተመረጡ ሊሆኑ ይችላሉ።

ሐ. የሥልጣን ክልል

በመመሪያው ላይ ስለ ተሳትፎው ዓይነት የተገለፀውን ቀደም ብለን እንዳየነው በድርጅቱ ሥራ አስኪያጅ ሊቀ መንበርነት የሚመራ የሠራተኞች ኮሚቴ ነው። ምንም እንኳ ኮሚቴው እራሱን ለመግለጽና ያሻውን ለማስረዳት የተሰጠው ክልል ጠባብ ባይሆንም የሚጫወተው ሚና ግን በአማካሪነት ብቻ የተወሰነ ነው። እርግጥ ሠራተኞች ከአብዮቱ በፊት በዚህ ዓይነት ጉዳይ ውስጥ ገብቶ የመሥራት ልምድ ስላልነበራቸው የኮሚቴውን ሚና የተወሰነ ማድረግ ያለ ጥርጥር ብልህ ዕርምጃ ነው። ሆኖም ከቀን ወደ ቀን ንቃት ህሊናቸው እያደገ ሲመጣና በጉዳዩ በቂ ልምድም ሲገበዩ ውሳኔ የመስጠት ሚና የሚጫወቱበት አመቺ ሁኔታ የመፍጠር ዘዴ መቀየስ አለበት። ይህ ሳይደረግ ቢቀር የምን ቸገረኝ ስሜት ተፈጥሮ ለተቋሞቹ ዕድገትና እንቅስቃሴ እንቅፋት ሊሆን ይችላል።

ይህን ለማድረግ ኮሚቴዎቹ በሀገራችን ተጨባጭ ሁኔታና በሌሎች አገሮች ገንቢ ልምድ ላይ በመመርኮዝ ግልጽ በሆኑ የተግባር ክልሎች ወይም ጉዳዮች ላይ

የማማከርና በጥምር የመወሰን መብት እንዲኖራቸው ማድረግ ያስፈልጋል ። ምንም እንኳን እንዲህ ያለው ጉዳይ ላይ ተጨባጭ የድጋፍ አስተያየት ከመስጠት በፊት ጥልቅና ዝርዝር ጥናት የሚያሻው ቢሆንም ባገኘናቸው በጣት የሚቆጠሩ በዚህ ጉዳይ ላይ የተጻፉ ኢትዮጵያዊ ምንጮች ላይ ተመርኩዘን አንዳንድ አጠቃላይ አስተያየቶች ብንሰነዝር ከድፍረት አይቆጠርብንም ።

የቤትና የቁጠባ ባንክ ፣ በባንክ ሠራተኞች ማህበር በተነሳው የህብረት ስምምነት ክርክር ላይ የሠራተኞች ተሳትፎ ጉዳይ ተነስቶ ነበር ። በዚህ ጉዳይ ማህበሩ ሠራተኞች በባንክ የፖሊሲ ኮሚቴ ውስጥ መወከል አለባቸው ባይ ነው። የባንኩ የፖሊሲ ኮሚቴ በዋናው ሥራ አስኪያጅ የሚመራና የክፍል ኃላፊዎች ብቻ አባል የሆኑበት ኮሚቴ ነው ። ባንኩ በበኩሉ ሠራተኞች በቅጥር ፤ በዝውውር ሠራተኛ በማሰናበትና ሌሎች የዲሲፕሊን እርምጃዎችን ጉዳይ በሚመለከተው በፐርሶኔል አስተዳደር ኮሚቴ የሚወከሉ መሆናቸውን በመጥቀስ በፖሊሲ ኮሚቴ እንዲሳተፉ ቢደረግ ግን የማያስፈልጉ ጥቃቅን ነገሮች ላይ ጭቅጭቅ እየተፈጠረ ባንኩንም የሚጉዳበት ደረጃ ሊደርስ ይችላል በማለት ጥያቄውን ተቃውሞታል ።

ፍርድ ቤቱ ከሁለቱም ወገን የተሰነዘሩትን ክርክሮች ካየ በኋላ የሚከተለውን አንቀጽ ለቅጽ ከህብረት ስምምነት ውስጥ መግባት አለበት ብሎ ወሰነ ።

“ ሠራተኞች ፖሊሲ ነክ ጉዳይ እንዲታይላቸው ከፈለጉ በሥራ አስኪያጁ በኩል ማስተላለፍ የሚገባቸው ሲሆን እሱም በስብሰባ አጀንዳው ውስጥ አክሎ ያቀርባል ። በስብሰባው ላይም ድምፅ የማይሰጡ ሠራተኞች በታዛቢነት ይወከላሉ³⁷። ከዚህ ፍርድ ቤት አወሳሰን ሠራተኛው በፖሊሲ ነክ ጉዳዮች ውስጥ እንደሚይደተፍና በፐርሶኔል ጉዳዮች ላይ ተሳትፎው የተወሰነ መሆኑን ያሳያል ። እዚህ ላይ ማስተዋል ያለብን ፍርድ ቤቶች ስለ ፐርሶኔል ጉዳዮች ያላቸው አስተያየት በጣም ሰፊ መሆኑንና ለዚህም በኢትዮጵያ የቤት ዕቃዎች ኮርፖሬሽን ሠራተኞች ማህበርና በኮርፖሬሽኑ መካከል በተደረገው ክርክር ላይ የተሰጠው ውሳኔ ጥሩ ማስረጃ ይሆናል³⁸ ።

ምንም እንኳ ፍርድ ቤቶች በፐርሶኔልና በፖሊሲ መካከል የሚያቀርቡት ልዩነት በጣም የተብራራ ባይሆንም ምናልባትም በተለያዩ መንገዶች ሊተረጎሙ ሲችሉ በተለያዩ ሌሎች ህገሮች ፍርድ ሰጭ አካላትም ዘንድ እንደነዚህ ያሉ ልዩነቶችና ማዕቀቦች ይታያሉ ። ለምሳሌ በፌድራል ሪፐብሊክ ጀርመን ምክር ቤቶች የሥልጣን ክልልና ኃይል ብንመለከት “ ይህ አካል በሰው ኃይል ዕቅድ በማውጣትና ፤ በኢኮኖሚያዊ እንዲሁም በፋይናንስ ጉዳዮች ላይ የማወቅ መብት አለው ። በሥራ ሂደትና በሥራ አፈጻጸም እንዲሁም በሰው ኃይል ዕቅድ አወጣጥ ላይ የመመካከር መብት አለው ። በመጨረሻም የሠራተኛ መቅጠሪያ ቅድመ ሁኔታዎችን የማመቻቸት ፤ የሠራተኛ ምልመላና አመራረጥ መምሪያ በመስጠት ፤ የመቅጠር ፤ የማሰናበትና የማዛወር ፤ የሙያ ማሰልጠኛ ማቴሪያሎችን እሥራ ላይ መዋል የመቆጣጠር የአብሮ መወሰን መብት አለው ። በተጨማሪም የአብሮ መወሰን መብቶች የቀኑን ሥራ ሰዓቶችን የመወሰን ፤ የሙያ ሥራ ፕሮግራም የማዘጋጀት ፤ የደመወዝ ፤ ጊዜ ቦታና ዓይነትን የመወሰን ፤ የቴክኒክ መሣሪያዎችን ማስተዋወቅና በመሣሪያዎቹም ረዳትነት የሠራተኞችን ሥራ መቆጣጠር በፕላንቱ (ፋብሪካው) ያሉትን ማህበራዊ ግልጋሎቶች የማስተካከልና የማስተዳደር ሥራንና (ጉርሻን) የመወሰን መብትን ያጠቃልላሉ³⁹ ይላል ።

በመጨረሻም የተሳትፎ አካባቢዎችን በሚመለከት ጠጋ ብለን ስንመለከት በዚህ አንጻር ያለውን አዝማሚያ ስናስተውል የማህበራዊ በጎ አድራጎት የፕ

ርዕይል ጥያቄዎችንና ጉዳዮች እንዲሁም የአሠሪና የሠራተኞችን የጋራ ጥቅም የሚመለከቱ ጉዳዮችን (በተለይም የሠራተኛ ምክር ቤት ካውንስል የሚባሉት ዓይነት) ይይዙ የነበሩ የተለምዶ የሠራተኛ ተሳትፎ አካባቢዎች ወደ ሌሎች የተለወጡ መሆናቸውን እናያለን ። እነዚህም (ሀ) የደህንነትና የጤናን (ለ) የሥልጠናን (ሐ) ሠራተኛው ከልክ በላይ መብዛት ጥያቄና በህብረት የግባረር ሁኔታን የሚያጠቃልሉ ናቸው ። ደህንነትና ጤናን በሚመለከት የሚሰጠው ውሳኔ በሥራ አመራር አካል ብቻ ወይም በኤክስፐርቶች ብቻ የሚወሰን ሳይሆን አደጋውን ተሸክመው ከጥቅሙም ተቋዳሽ የሆኑትና በቀጥተኛ ተግባራዊ እንቅስቃሴ ላይ የሚካፈሉት ሰዎች መሳተፍ አለባቸው ። ያለ ሠራተኛው ድጋፍ ሥራውን ማንቀሳቀስ አዳጋች እንደመሆኑና የሠራተኛው መያዝ ማሻሻል ለድርጅቱ ሁነኛ ትርፍ የሚያስገኝ በመሆኑ አሠሪና ሠራተኞች በቀላሉ ተመካክረው የሚሰማ መብት ጉዳይ ነው።⁴⁰ ።

ከዚህ በላይ እንደጠቀምነው አግባብ ባላቸው ጉዳዮች የሠራተኞች ኮሚቴ አብሮ የመወሰን መብት ይሰጣቸው የሚለው የውሳኔ ሐሳብ ተቀባይነት ካገኘ ዝርዝር የሆነ የሥልጣን ክልል ማውጫ አስፈላጊነት ጉልህ ነው ።

በአጠቃላይ ግን በጽሑፍ በቀረቡት ምክንያቶች በ 1968 ዓ.ም. ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ ውስጥ የተደነገገውን የሠራተኞች በድርጅቶች አመራር የመሳተፍ መሠረተ ሃሳብ ሙሉ ለሙሉ ተግባራዊ ለማድረግና ለማሟላት ስለዚህ ጉዳይ አጠቃላይ ሕግ ማውጣት ጊዜው የደረሰ መሆኑን ነው የምናስገነዝበው ።

የግርጌ ማስታወሻዎች

በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ፋኩልቲ ተባባሪ ፕሮፌሰር ጻፉ

- 11. ጀሎንስ ሸራገል «ኮምፖራቲቭ ኢንዱስትሪያል ሪሌሽንስ፣ ፒትሪልሰኤንድ ፖቲንሽያልስ» 193 ኢንተርናሽናል ሌቦር ሪቪው 1 23/76/ = በብዙ ምቹ የምዕራብ አውሮፓ አገሮች ያሉትን ሁለት የተሳተፈ ግዴታዎች ለመረዳት በድርጅትና (undertaking) በኢንተርፕራይዝ (enteriprse) መካከል ልዩነት ማድረግ በጣም አስፈላጊ ነው ። ድርጅት (አንደርቲኪንግ) ለሕጋዊ ሰውነት ያለው ተጽዕኖ ሲሆን አንድ ወይም ብዙ ኢንተርፕራይዞችን (ፕላንት) በውስጡ ሲያዝ ይችላል ። በድርጅት (አንደርቲኪንግ) ደረጃ ያለው ተሳትፎ በዚያው ድርጅት በርድ ውስጥ የሠራተኞች ተወካዮችን የመምረጥን ጉዳይ የሚመለከት ሲሆን፣ በኢንተርፕራይዝ ደረጃ ያለው ተሳትፎ ግን ሠራተኞችን ብቻ ወይም ሠራተኞችንና ሥራ አመራሩን በአንድ ላይ የያዘ የሠራተኛ ካውንስልን መጽደብ ይመለከታል ።
- 12. የ1968 የሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ፣ አንቀጽ 2/27 /
- 13. የናይል ሆቲል ጉዳይ፣ የአመዲ ገበያ ጉዳይ፣ ኮጀክና ሌሎችም
- 14. የ1968 ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ፣ መቅደም
- 15. የዓለም አቀፍ የሠራተኞች ጉዳይ ቢሮ፣ በድርጅቶች ውስጥ በውሳኔ ላይ የሠራተኞች ተሳትፎ (1983 እ.ኤ.አ.) ገጽ 118
- 16. ዓለም አቀፍ የሰብዓዊ መብቶች ድንጋጌ 1948
- 17. እዩ ኤልጌ፣ 5 በማስታወሻ ቁጥር 5 ተጠቅሷል ገጽ 10
- 18. ኢቢድ (ከዚያው) ገጽ 10

ግህበራዊና ፖለቲካዊ ብሎም የኢኮኖሚክስ ጽንሰ ሃሳቦችን ወደ ኢኮኖሚው መስክ ለማዘለቅ ከዚህ በላይ የተሰጡት የድጋፍ አስተሳሰቦች ተቅዋሚ አሏቸው ። እነዚህም ተቃዋሚዎች መንግሥትና ድርጅትን ማመሳሰል ትክክል አይደለም ይላሉ ። « መንግሥትንና የድርጅት የሥራ አመራር አካልን ማመሳሰል ከቶ አይቻልም ። አንድ መንግሥት ሕግ የማውጣት ሥልጣን፣ ቀረጥ የመጨመሪያ መብት፣ የፖሊስ ሠራዊትና ሌሎችም የህዝቡን ታዛዥነት የሚያስጠብቅበት መንገዶች አሉት ። አንድ የንግድ ድርጅት ግን እነዚህ ሁሉ ኃይሎች የሉትም ። ነገር ግን ለድርጅቱ ፍሬያማ አሠራርና የሥራ አመራሩ አካል ትዕዛዝ ከሚሰጣቸው ክፍሎች ነጻ መሆን አለበት ። የአንድ ድርጅት ኃላፊ፣ ውሳኔዎቹ በአንደኛው ክፍል ተቀባይነት ነሮት ሌላኛው ክፍል ግን የማይቀበለው ከሆነ ምን ሥልጣን አለው ቢባል ይቻላል ። በአርግጥም የኢኮኖሚክስ መርሆችን በተግባር ላይ በማዋል አንድ የኢንዱስትሪ ድርጅትን ፍሬማ በሆነ መንገድ ማስተዳደር ፈጽሞ አይቻልም ። የሥራ አመራሩ አካል በድርጅቱ ውስጥ ከፍተኛ ትብብርንና ኃላፊነትን ማስጠበቅና የኢኮኖሚ ሁኔታዎች ሲለወጡ ከዚህ ለውጥ ጋር አብሮ ለመሄድ የአውራሪ ነጻነት ያስፈልገዋል ። በተጨማሪም አንዳንድ የሠራተኛ ግህበራት ከሥራ አመራሩ አካል ጋር መዋሃድ የሠራተኛ ግህበራትን እንቅስቃሴ እንደሚያዳክም ይገምታሉ ። ሌሎች ተመሳሳይ ሥራዎች አመርቂ ሥራን እንደ እነሳሽነት፣ ማሰብ ወይም የፈጠራ ችሎታን የሚጠይቁ አይደሉም ይላሉ ።

በመጨረሻም የሠራተኞችን ተሳትፎ በመታወቅ የሚቀርጸው ሌላኛው ነጥብ! «አብዛኛዎቹ ሠራተኞች የሥራ አመራሩን ኃላፊነት ለመሸከም የሚያስችል እውቀት የሌላቸው መሆኑ በተግባር የሚታይ ነው ። የሚል ሃሳብ ቀርቧል ።

- 19. የፌዴራል ሪፐብሊክ ጀርመን የሠራተኞች (የሥራ) ሕገ መንግሥት ድንጋጌ 1964(1972 እ.ኤ.አ.) አንቀጽ 5/3/
- 20. የፌዴራል ሪፐብሊክ ጀርመን ደርጅቶች የሠራተኞችን ተሳትፎ ለመወሰን የወጣ አዋጅ 1968/76/ እ.ኤ.አ. (አንቀጽ 3/2/
- 21. ኢ.ኮርዶቭ « በድርጅቶች ውስጥ በውሳኔ ላይ የሠራተኞች ተሳትፎ ። ችግሮቹንና የቅርብ አዝማሚያዎች ። ኢንተርናሽናል ሌቦር ሪቪው ቮልዩም 121 ቁጥር 2 (ማርች ኤፕሪል 1987 እ.ኤ.አ. መጋቢት ፣ ግንቦት 1 ገጽ 138
- 22. እዩ.ኤል.አ. በማስታወሻ ቁጥር 5 ተጠቅሷል ገጽ 197
- 23. ኢ.ኮርዶቭ በማስታወሻ 11 ተጠቅሷል ገጽ 128
- 24. የ1963 (እ.ኤ.አ.) የሠራተኛ ግንኙነት አዋጅ አንቀጽ 20-25
- 25. 1968 ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ 63—76
- 26. የሚንስትርች ምክር ቤት፣ የህብረት ስምምነትን በሚመለከት የወጣ መመሪያ (መስከረም 26 1972) መመሪያ ቁጥር 39/72
- 27. አንቀጽ 66ትን ማየት ሙሉ በሙሉ ይህንን እውነታ ያረጋግጣል ።
- 28. የ1968 ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ 68/2/

- 19. ኢ. ኮርዳሻ በማስታወሻ ቁጥር 11 ተጠቅሷል ፣ ገጽ 128
- 20. 1968 ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ 109/9/
- 21. የመመሪያው አንቀጽ 2/9/ በግል ይዘታ ሥር ያሉ ሠራተኞችን ከዚህ ውጭ ያደርጋቸዋል ።
- 22. 1979 /እ.ኤ.አ./ የሠራተኞች ኮሚቴዎች ግድግዳ መመሪያ አንቀጽ 3
- 23. ከሠራተኛ ማህበሮችና ከሠራተኞች ጋር የተደረገ ቃለ መጠይቅ
- 24. የአለም አቀፍ የሠራተኞች ድርጅት (አይ. ኤል. ኦ) ጭንቀታዎች 5 ተጠቅሷል
- 25. አር. ብላውግን “የሠራተኞች አስተዋጽኦ በሥራ ክፍለ ውሳኔ አሰጣጥ የሠራተኛ ሠራተኞች ገንጠታን መጽሔት ቁጥር 8 (1977) ፣ ገጽ 10
- 26. ጆሐንስ ቨሪግል “በድርጅቶች ውስጥ በሚሰጥ ውሳኔ ላይ የሠራተኞች ተሳትፎ “ ኢንተርናሽናል ሌቦር ሪቪው ቮልዩም 113 ቁጥር 1/ ጀንዋሪ ፌብሩዋሪ 1976) ገጽ 8
- 27. ከአንድ ከዲጂቢ ጠበቃ ጋር የተደረገ ቃለ መጠይቅ ዲጂቢ በፈዴራል ሪፐብሊክ ጀርመን ትልቁ የሠራተኛ ማህበር ነው
- 28. 1968 ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ 79/1/
- 29. 1968 ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ 109/5/
- 30. ጆ ቨሪግል በማስታወሻ ቁጥር 11 ተጠቅሷል ገጽ 5
- 31. ውልፍጋንግ ሲቨር እየ አልሪክ ሲህሊንግ ዌንድሊንግ ፣ “በእውጋራ ህብረተሰብ ሠራተኞች በድርጅት አመራር ሰላላቸው ተሳትፎ ላይ በተደረገ ውይይት አዳዲስ ዕድገቶች” ሥራና ህብረተሰብ ቮልዩም 4 ቁጥር 1 ፣ ጃንዋሪ 1979 (እ. ኤ. አ.) ገጽ 96
- 32. ከዲጂቢ ተወካዮች ጋር የተደረገ ቃለ መጠይቅ
- 33. “ ድርጅት ” ማለት ከመንግሥት የአስተዳደር ክፍል በስተቀር ሠራተኞች ቅጥር የሚያሠራ ሰው ወይም ሕጋዊ አካል ያለው አዳም ነው ። (1968 ሠራተኛ ጉዳይ አዋጅ አንቀጽ 2/ 25/
- 34. ኢ.ኮርዳሻ በማስታወሻ ቁጥር 11 ተጠቅሷል ገጽ 134
- 35. ኢቢድ (ከዚያው) ገጽ 134- 35
- 36. መመሪያ አንቀጽ 3
- 37. የፍትሕብሔር ጉዳይ 1325/69
- 38. የፍትሕብሔር ጉዳይ 46/73
 በዚህ ጉዳይ ላይ ኮርፖሬሽን የሱፐርባይዘርነት ክፍል ኃላፊ ባዶ ቦታዎች በአስተዳደር ኮሚቴው ውስጥ ባሉ የሥራ አመራር አባላት መዋላት አለበት ብሎ ቢከራከርም እንኳ ፣ ፍርድ ቤቱ ግን የሥራ አመራር አካላት ውስጥ ባዶ ቦታዎች ከተፈጠሩ የሥራ አመራሩንና የሠራተኞች ተወካዮችን የሚያቅፍ የደረጃ እድገት ኮሚቴው አድሚኒስትሬሽን ኮሚቴ ጌነዚህን ባዶ ቦታዎች ለመሙላት ችሎታ አለው ብሎ ወስኗል ።
- 39. ሕልደርጋርድ ዋስትኬ ፣ በፈዴራል ሪፐብሊክ ጀርመን የሠራተኛ ማህበራት ተጽዕኖ ፣
- 40. ኮርዳሻ ፣ በማስታወሻ ቁጥር 11 ተጠቅሷል ። ገጽ 131 - 132

የባለገንዘብና የዋስ ግንኙነት

በኢትዮጵያ ሕግ

በግርማ ወልደ ሥላሴ*

አበዳሪው መጀመሪያ ንብረቱን ከተበዳሪው መጠየቅ አለበት ።
ንብረቱን ከዋሱ የሚጠይቀው ተበዳሪው ካልከፈለ ብቻ ነው ።
አበዳሪው (መጀመሪያ) ተበዳሪውን መክሰስ አለበት ። ከዚያ በኋላ
ነው ዋሱን መክሰስ የሚችለው¹ ።

ባህላዊ ሕጋችን በከፊል የመነጨበትና ጥንታዊ የሆነው የፍትሕ ነገሥት
የዋስትና ሕግ መሠረታዊ መርህ ይህ ነበር ።

በፍትሕ ነገሥት የሚገኙት ዓለማዊ የሕግ አስተሳሰቦች በአብዛኛው ከሮማ
ዊያን ሕግ የፈለቁ ስለሆነ መሠረታዊ ሀሳቦቹ ያንጸባረቁት የአረብኛው ትርጉም
በተጻፈበት ወቅት የነበረውን የሮማ ሕግ ነው ። (ይህ ጊዜ በአጠቃላይ ከእም
ስተኛው እስከ ዘጠነኛው ክፍለ ዘመን ከክርስቶስ ልደት በኋላ ነው ይባላል ።)²

በእርግጥ ይህ ጊዜ ሮማኖች ባለገንዘቡ አልከፍልም ያለው ተበዳሪ (ወይም
ዋሱ ራሱ) ግዴታውን እስኪፈጽም ድረስ ዋሱን ይዞ በቁጥጥሩ ስር ሊያቆየው
ይችላል የሚለውን ርህራሄ የሌለውን አሰራራቸውን ከተውበት ረጅም ጊዜ በኋላ
ነበር ። በዚህ አኳኋን ዋስ ለመሆን የሚፈልጉት ሰዎች በጣም ጥቂት መሆናቸውን
ሲያውቁ ሮማኖች ወደ ተቃራኒው አቅጣጫ መለወጥ ነበረባቸው ። በዚህ
መሠረት ዋሱ ሊጠየቅ የሚችለው ባለዕዳው ተበዳሪውን ከክሰስ በኋላ ያበደረ
ውን ማስመለስ ሳይችል ሲቀር ብቻ ነው ። ስለዚህ ዋሱ ዋስ የሚሆነው ዋና ባለ
ዕዳው የከሠረ እንደሆነ ተተክቶ ለመክፈል ነበር ።

ባለገንዘቡን በሚመለከት ይህ ተቀባይነት የሌለው ሁኔታ ነው ይበልጥ ሊከ
ፍል የሚችለውንና ባለገንዘቡ አያስቸግርም የሚለውን ዋሱን በመጠየቅ የማ
ይተባበር ባለዕዳን ከመከታተል ነጻ አልሆነም ። (እንደሚባለው ፣ ባለገንዘቡ
የሚመርጠው ባለዕዳውን ሳይሆን ዋሱን ነው ።)

በፍትሕ ነገሥት በኩል ወደኢትዮጵያ በአስራ አምስተኛው ክፍለ ዘመን
አጋማሽ አካባቢ የገባው የዋስነት ሕግ ይህ ነበር ። አዲሱ የሕግ አደረጃጀት እን
ቅስቃሴው በተወሰነ አብዛኛው የሸቀጥ ልውውጥ አድራሻቸውና ማንነታቸው
በሚተዋወቁ ሰዎች መካከል በሚካሄድበት አራሽ ሕብረተሰብ በመልካም ሁኔታ
አገለገለ ። እያደር ግን የባህላዊ ተቋሞች አስተዋጽኦ እየቀነሰ የሕዝቡም እን
ስቃሴ እየጨመረ ሄደ ። በተለይ ትልልቅ ከተሞች እያደጉ በመጡበት ጊዜ ልው
ውጥ የሚካሄደው በማይተዋወቁ ሰዎች መሀከል ሆነ ።

ይህ የኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ልውጥ በበኩሉ የውል ግንኙነቶችን ይበ
ልጥ አስተማማኝ የሚያደርግ ሸዴ አስፈላጊው ። በዚህ በኩል ዘመናዊ የንግድ
አመራር የተለያዩ መንገዶችን ፈጥሮአል ። ከነዚህም አንዱ አሁን ተስፋፍቶ
የሚገኘው የንግድ ሰነዶች አጠቃቀም ነው ። ሆኖም ለአብዛኛው ሕዝብ በጣም
ቴክኒካዊ በመሆናቸው መፍትሄው ከተለመደውና ከቆየው የዋስነት ዘዴ መፈ
ለግ ነበረበት ። ስለዚህ የዋስትና ሕግ እንደገና ለባለገንዘቡ በሚያመች ሁኔታ
ተደራጀ ። የንግድ ሸቀጥ ልውውጥ ያለምንም መሰናክል እንዲካሄድ ከተፈለገ

ባለገንዘቦች ይበልጥ አስተማማኝ የሆኑ ዋሶች ማግኘት ያለባቸው መሆኑ ታመነበት ።

ዋስትና ባለገንዘቦች ያለመክፈልን ለመቀነስ የሚጠቀሙበት አንዱ የመድን ዓይነት ነው ። አለመክፈል ደግሞ ሲኖር የሚችለው ከሁለት ምክንያቶች በአንዱ ነው ። አንዱ ባለዕዳው የከሰረ እንደሆነ ሲሆን ሌላው ደግሞ ባለዕዳው ጨርሶ መክፈል ሳይፈልግ ሲቀር ነው ። ስለዚህ ጥያቄው ተራ ዋስ በባለዕዳው ምትክ ሊከፍል የሚስማማው በሁለቱም ሁኔታዎች መሆን አለመሆኑ ነው ።

ቀደም ብሎ እንደተገለጸው የዋስትና ታሪክ በርማ በጊዜው በነበሩት ኢኮኖሚያዊ ማህበራዊ ዕድገቶች ምክንያት ከአንዱ አቅጣጫ ወደ ሌላ አቅጣጫ ይንቀሳቀስ ነበር ። ይህም የተለያዩ እድገቶችን አልፏል ። የዋሱ ግዴታ ፍጹም የነበረበት የመጀመሪያው ደረጃ የዋሱ ግዴታ ተቀጥሎ ለሆነበት ጊዜ መንገዱን ለቀቀ ። ይህም ከኢኮኖሚውና ማህበራዊው እድገት አብሮ የማይሄድ ሁኖ ሲገኝ እንቅስቃሴው መጀመሪያ ወደ ነበረው አደረጃጀት ተመለሰ ።

ነገር ግን ይህ ለዋሱ ምንም ርሀራሄ ወዳልነበረው ጥንታዊ ሁኔታ መመለስ አልነበረም ። ያ ለገግድ እንቅስቃሴ እድገት ምንም አስተዋጽኦ አያደርግም ነበር ። ስለዚህ ባለገንዘቡ ከዋናው ባለዕዳ መክሰር ብቻ ሳይሆን በማንኛውም ምክንያት ሊመጣ ከሚችለው አለመክፈል ሊጠብቀው የሚችል አስታራቂ አደረጃጀት ተፈጠረ ። በሌላ በኩል ዋስ መጀመሪያ ባለዕዳውን እንዲከታተል ባለገንዘቡን ሊያስገድድ የሚያስችለው ዘዴም ተፈጠረለት ።

ሆኖም የፍትህ ነገሥቱ ተጽዕኖ ዘመናዊው የፍትህ ብሔር ሕግ ከጸናበት ከሃያ ዓመት በላይ በኋላም ቢሆን ይታያል ። ልማዳዊው የዋስትና አስተሳሰብ አሁንም አለ ። አንዳንድ ዳኞችና ተሟጋቾች ተራ ዋስ ሲገደድ የሚችለው ዋናው ባለዕዳ ሊከፍል የማይችል መሆኑ ከተረጋገጠ ነው የሚል እምነት አላቸው ።

ይህ በአንድ በኩል በአገር ውስጥ ባህሉና ከውጭ በመጣው ሕግ መካከል ያለውን ውጥረት የሚያሳየን ሲሆን በሌላ በኩል ግን በሕግና በአሠራር መሀከል ያለው ልዩነት አብዛኞቹ ዳኞችና ሌሎች የሕግ ባለሙያዎች በዘመናዊው ሕግ ያልሰለጠኑ በመሆናቸው ነው ለማለት ይቻላል ። (በ1973 ከዳኞች 6% ከአቃቤ ሕጎች ደግሞ 7 % ብቻ የሕግ ዲግሪ ነበራቸው ።)

በዚህ ጽሑፍ የኢትዮጵያ የዋስትና ሕግ አንድ ገጽታ የሆነውን የዋስትና የባለገንዘብን ግንኙነት ለማሳየት ጥረት ይደረጋል ። የ1952 የፍትህ ብሔር ሕግ የቆየውን የዋስትና ጽንሰ ሀሳብ ከመሠረቱ ለመለወጥ ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ከመክሰሱ በፊት ዋሱን ለመክሰስ እንደሚችል ያብራራል ።

የተራ ዋስ ግዴታ

የዋሱ ግዴታ የዋናው ባለዕዳ ግዴታ ተቀጥሎ መሆኑ ብዙም የሚያስብኩ አይደለም ። ዋሱ ግዴታውን ሊፈጽም የሚስማማው « ባለዕዳው ግዴታውን ያልፈጸመ እንደሆነ ነው ። » (ቁ. 1920)

ባለገንዘቡ ዋሱን ሊጠይቅ የሚችለው ከመቶ ጊዜ ጀምሮ ነው ለሚለው መሠረታዊ ጥያቄ የሚሰጠው መልስ ግን የሚወሰነው « ባለዕዳው ግዴታውን ያልፈጸመ እንደሆነ » ለሚለው ሀረግ በምንሰጠው ትርጉም ነው ። በሌላ ገጽ

ጋገር ዋናው ባለዕዳ ግዴታውን ሳይፈጽም ቀረ የሚባለው መቸ ነው ? ቢያንስ ለስት ጊዜያት ማየት ይቻላል ።

1. ግዴታውን ለመጠየቅ ተገቢ ከሆነው ቀን ጀምሮ ፤
2. ባለዕዳው ማስጠንቀቂያ ከደረሰው ጀምሮ ፤
3. ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ከሶ የግዴታውን ተፈጻሚነት ሳያገኝ ከቀረበት ጊዜ ጀምሮ። በቅድሚያ የመጨረሻውን አማራጭ እንመልከት። ቀደም ብሎ እንደተገለጸው ፍትሐ ነገሥት የሚያዘው ባለገንዘቡ ዋሱን ከመጠየቅ በፊት ባለዕዳውን መጀመሪያ መክሰስ እንዳለበት ነው ። ከፍ ሲል እንደተገለጸው ይህ የዋስትና ሕግ ጽንሰ ሀሳብ አሁንም በብዙ ሰዎች አእምሮ ያለ ነው ።

ቁጥር 1920 ግን የሚደነግገው ግዴታውን ሳይፈጽም ስለቀረ ባለዕዳ ነው ። በቀጥተኛ አተረጓጎም (ሕጉ አሻሚ በማይሆንበት ጊዜ ይህ ዓይነቱ አተረጓጎም ይመረጣል) ባለዕዳ ግዴታውን ሳይፈጽም የሚቀረው ግዴታውን ለመጠየቅ ተገቢ ከሆነው ቀን ጀምሮ ነው ። (በቁጥር 1857 እና ቀጥለው ባሉት ቁጥሮች መሠረት የሚወሰን ጊዜ ነው ።)

ቀደም ብለው እንደነበሩት ሕጎች ሳይሆን የፍትሐ-ብሔር ሕጉ የሚደነግገው ባለዕዳው ግዴታውን መፈጸም ስላለመቻሉ አይደለም ። ወይም ደግሞ ባለገንዘቡ ዋሱን ከመጠየቅ በፊት ባለዕዳውን መክሰስ አለበት አይልም ። በእርግጥም ቁጥር 1943/1/ « ዋናው ባለዕዳ ግዴታውን የማይፈጽም ካልሆነ በቀር / ተራ / ዋሱ ለባለገንዘቡ እንዲከፍለው አይገደድም » በማለት ቃሉን ይደግግ መዋል ።

ይህ ክርክር በሌሎች የሕጉ አንቀጾችም ቢሆን ድጋፍ ያገኛል ። ከዚህም አንዱ በተራ ዋስትናና አንድነት በሆነ ዋስትና ሁኔታ « ባለገንዘቡ ለዋናው ባለዕዳ ከመናገሩ በፊት በዋሱ ላይ ክስ ማቅረብ . . . ይችላል » (ሥረ ነገር ተጨምሮበታል) ይላል ። ክስ ማቅረብና ለባለገንዘቡ መናገር የሚሉት ቃላት ጥንቃቄ የተሞላበትን አጠቃቀም ከዚህ ቁጥር ዐረፍተ ነገር መገንዘብ ይቻላል ። የባለዕዳውን ግዴታ አንድነት በሆነ ዋስትና ያስጠበቀ ባለ ገንዘብ የሚያገኘው አንዱ ጥቅም ከባለዕዳው ክፍያ ከመጠየቅ በፊትም ቢሆን ዋሱን ለመክሰስ መቻሉ ነው ። በሌላ አባባል ዋስትናው በአንድነት ካልሆነ ባለገንዘቡ መጀመሪያ ለባለዕዳው ከመናገሩ በፊት ዋሱን ሊክስ አይችልም ። ስለዚህ ከቁ. 1933 የምንረዳው ነገር ለተራ ዋስትና አግባብነት አለው ። በመሆኑም በተራ ዋስትና ባለገንዘቡ መጀመሪያ ለባለዕዳው ከመናገሩ በፊት ዋሱን ሊክስ አይችልም የሚል መደምደሚያ ላይ እንደርሳለን ። ከዚህ የምንረዳው ሌላው ነገር ወደ መጨረሻው መደምደሚያ ላይ ያደርሰናል ። ይኸውም መጀመሪያ ከባለዕዳው ክፍያ እስከጠየቀ ድረስ ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ከመክሰሱ በፊት ዋሱን ሊክስ ይችላል ።

ስለዚህ ቁጥር 1933 በቁ. 1920 የተጠቀሰው « ያልፈጸመ እንደሆነ » የሚለው ሐረግ ምን ማለት ስለመሆኑ የበለጠ ፍንጭ ይሰጠናል ። ክሱን ማቅረብ በሚመለከት ባለዕዳው ግዴታውን እንደፈጸመ የሚቆጠረው ባለገንዘቡ እዳው መክፈል የነበረበት ጊዜ ካለፈ በኋላ ክፍያ ጠይቆ ባለዕዳው ክፍያውን ሳያጠናቅቅ ሲቀር ነው ። (ቁ. 1932)

« ክፍያ መጠየቅ » ማለት ምን ማለት ነው ? ዋሱን ከመክሰሱ በፊት ባለገንዘቡ የክፍያ ጊዜ ማለፉን በተራ ማስታወሻ ማሳወቅ በቂ ነው ወይስ ለባለዕዳው ተገቢ የሆነ ማስጠንቀቂያ መስጠት አለበት የአስገዳጅነት ጠባይ ያለ

ውን ቁ. 1772 ከቁጥር 1932 (253) እና ማስታወቂያ መስጠት ያስፈለገበትን ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ዓላማዎች ጋር አጣምረን ስናየው ማስጠንቀቂያ መስጠት አስፈላጊ በሆነበት ሁኔታ (1772 — 1775) ባለገንዘቡ ዋሱን ከመጠየቁ በፊት ለባለዕዳው ማስጠንቀቂያ መስጠት አለበት ወደሚለው ማጠቃለያ እንደርሳለን = (በእርግጥ በእጁ የሚገኙትን መያዣዎች መሸጥም አለበት) =

ባለገንዘቡ ዋሱን ከመክሰሱ በፊት ማድረግ ያለበት ለባለዕዳው ማስጠንቀቂያ መስጠትና መያዣውን መሸጥ ከሆነ እላይ የተገለጸው አስታራቂ ሀሳብ በቅድሚያ ከዋናው ባለዕዳ ጋር ተከራክር በሚለው ጽንሰ ሀሳብ ነው ።

ከዋናው ባለዕዳ ተከራክር የማለት መብት

ቀደም ብሎ የአውሮፓ ሕገ ፍልስፍና ለባለገንዘቡ ወደሚያመች ሁኔታ ማለትም ባለ ገንዘቡ ባለዕዳውን ከመክሰሱ በፊት ዋሱን መክሰስ ወደሚችል በት ሁኔታ እንደተለወጠ አይተናል ። በተጨማሪም ይህ እድገት የዋስትናን ተቀጥላነት ሳይነካ እንደተፈጸመ ተመልክተናል ። ይህ ያልተለመደ ነገር መፍትሄ የተገኘለት ዋሱን ከዋናው ባለዕዳ ጋር ተከራክር የማለት መብት በማስታጠቅ ነው ። በዚሁ ዘዴ መሠረት ባለገንዘቡ ዋሱን ከመክሰሱ በፊት የባለዕዳውን ንብረት እንዲይዝና ከሸያጩ እዳውን እንዲሸፍን በዋሱ ሊገደድ ይችላል (ቁጥር 1935) ። ይህም ሲሆን ባለገንዘቡ በዋሱ ላይ ያቀረበው ክስ በእንጥልጥል ቆይቶ ባለዕዳውን እንዲክስ ይገደዳል ።

ባለገንዘብ ባለዕዳውን መጀመሪያ እንዲጠይቅ እንዲህ በቀላሉ ዋሱ ሊያስገድድ የሚችል ከሆነ ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ከመክሰሱ በፊት ዋሱን እንዲክስ የማድረግ ጥቅም ምንድነው ?

በቅድሚያ መታወቅ ያለበት ነገር ዋሱ ብዙ ሁኔታዎችን ማሟላት እንዳለበት ነው ። ከነዚህም አንዱ በአገር ውስጥ የሚገኙ በክርክር ያልተያዙ የባለዕዳውን ንብረቶች ለባለገንዘቡ መጠቀም ነው ። ከዚህም ሌላ ባለገንዘቡ ለክርክሩ የሚያስፈልገውን ያህል ገንዘብ ዋሱ አስቀድሞ መክፈል ይኖርበታል ።

ስለዚህ ሊያዙ የሚችሉትን የባለዕዳውን ንብረቶች መለየትና ለክርክሩ የሚወጣውን ወጪ መሸፈን የዋሱ ኃላፊነት ነው ። ይህም ኃላፊነትን ለዋሱና ለባለገንዘቡ የሚያከፋፍል አስታራቂ የሆነ አሠራር ነው ።

ዋሱ ከባለዕዳው ጋር ተከራክር የማለት መብቱን የሚጠቀመው መቸ ነው ? በቁጥር 1935/1/ መሠረት « ዋሱ እንደተከሰሰ » ነው ። እንደመጀመሪያ ደረጃ ተቃውሞ ተቆጥሮ ጭብጦች ከመያዣቸው በፊት ኢን ሊሚኔ ሲቲስ (in limine litis) መጠየቅ ባለበት ፣ በፈረንሳይም ሕጉ እንደዚህ ነው ። ስለዚህ በመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ መልክ መቅረብ አለበት ። አለበለዚያ ፍርድ ቤቱ አንዴ ጭብጦችን መያዝ ከጀመረ መቃወሚያው እንደተተወ ይቆጠራል (የ.ፍ.ብ.ሥ.ሥ. ሕግ ቁ. 244/3)

ይህ ሁሉ ሁኔታ ከተሟላና ዋሱ ከባለዕዳው ተከራክር የማለት መብቱን ከተጠቀመበት ፍርድ ቤቱ በፍትሐ ብሔር ሥ.ሥ. ሕግ ቁ. 278/2 (ለ) መሠረት ዋሱ ላይ የተመሠረተውን ክስ በማስተላለፍ ባለገንዘቡ በዋናው ባለዕዳ ላይ አዲስ ክስ እንዲመሠርት ይፈቀድለታል ።

ባለገንዘቡ ዋሱ ላይ ተመስርቶ የነበረውን ክስ በመቀስቀስ የባለዕዳው ንብረት ሊሸፍነው ያልቻለውን ዕዳ ብቻ እንዲከፈለው ሊጠይቅ ይችላል ።

ዋናውን ባለዕዳና ዋሱን ስለማጣመር

ቀላሉ መፍትሄ ዋናውን ባለዕዳና ዋሱን በአንድ ክስ ማጣመር ይሆን ? እንዲያውም የአንዳንድ አገሮች የፍሬ ነገር ሕጎች ይህንኑ መፍትሄ ይሰጣሉ ። (ምሳሌ የሱዳን የፍ.ብ.ሕ.ቁ. 305)

በኢትዮጵያ ግን ሁለት ወይም ከዚያ በላይ ተከላሾች በርከት ላሉ ምክንያቶች በአንድ ክስ ማጣመር የሚያስችለው የሥነ ሥርዓት ሕግ ነው ። ለምሳሌ ፡ ሁለት ወይም ከዚያ በላይ ሰዎች በአንድ ውል በነጠላ ወይም በአንድነትና በነጠላ ተጠያቂ በሚሆኑበት ጊዜ (ቁ. 36 የፍ.ብ.ሥ.ሥ. ሕግ) ከሳሾ በአንድ ክስ ሊያጣምራቸው ይችላል ። ስለዚህ በሥነ ሥርዓት ሕግ መሠረት ዋናውን ባለዕዳና ዋሱን በአንድ ክስ ማጣመሩ የሚቻል ነው ።

በሆንም የፍሬ — ነገር ሕጎችን ስለዋናው ባለዕዳና ስለ ዋሱ መጣመር ምንም ነገር አለመግለጽ በርከት ያሉ ጥያቄዎችን ያስነሳል ። ለምሳሌ ፡ ከተከላሾች አንዱ የዋናውን ባለዕዳና የዋሱን መጣመር ሊቃወም ይችላል ወይ ? ባለገንዘቡ በፍትሕ ብሔሩ ሕግ ቁጥሮች መሠረት ዋናውን ባለዕዳ ሳልከስ ተራዋሱን መክሰስ እችላለሁ ብሎ ሊከራከር ይችላል ። ይህ ሕግ ልዩ የሆነ ሕጋዊ ግንኙነቶችን እንዲገዛ የተደነገገ በመሆኑ ይበልጥ አጠቃላይ ከሆኑት የፍትሕ ብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ ቁጥሮች ይልቅ የበላይነት አለው ተብሎ ለመከራከር ይቻላል ። እንዲህም በማለት ዋሱ ከዋናው ባለዕዳ ተከራክር የማለት መብቱን እንዲጠቀምና የባለገንዘቡን ሊያዙ የሚችሉ ንብረቶች እንዲያመለክትና አስፈላጊ ወጪዎችን በቅድሚያ እንዲከፍል ሊጠይቅ ይቻላል ።

በመሠረቱ ተመሳሳይ በሆኑ ክርክሮች ምክንያት ደግሞ ባለገንዘቡ መጀመሪያ የዋናውን ባለዕዳ ንብረቶች እንዲይዝ የማድረግ መብቱን ዋሱ በመጠቀም ጭምር ተከላሽ መሆን ላይ የተመሠረተውን ክስ ማዘግየት አለበት ። ጉዳዩ እንደገና ሊጀምር የሚችለው ባለገንዘቡ በተያዙት የባለዕዳው ንብረቶች እዳውን ሊሸፍን ካልቻለ ነው ። ዋሱ ከመጀመሪያው ዙር ክስ ውጭ ሊቆይ የሚፈልግበት በቂ ምክንያት አለው ። ባለገንዘቡ ገንዘቡን ከባለዕዳው የማግኘቱ ሁኔታ ሊሳካለት ስለሚችል ዋሱ መሟገት ላያስፈልገውም ይችላል ይሆናል ።

ከዚህ ሌላ ነገሩን የተረዳው ዋሱ ከባለዕዳው ጋር በአንድ ክስ መጣመርን የሚቃወምበት ሌላ ምክንያት አለ ። እላይ እንደተገለጸው ከባለዕዳው ጋር ተከራክር የማለት መብቱን በመተው ክሱን ሊቀበል ይችላል ። አጠያያቂ የሚሆነው ግን ፍርድ ቤቱ በሁለቱም ተከላሾች ላይ ከፈረደባቸው በኋላ መጀመሪያ ፍርዱ ተፈጻሚነት የሚኖረው በዋናው ባለዕዳ ላይ ነው ብሎ መከራከር ይችላል ወይ ነው ።

በሱዳንና ሕግ ባለገንዘቡ ዋናውን ባለዕዳና ዋሱን በአንድ ክስ የማጣመር መብት አለው ። ፍርድ ቤቱ በሁለቱም ተከላሾች ላይ ከፈረደባቸው በኋላ ፍርዱ በቅድሚያ ዋናው ባለዕዳ ላይ ተፈጻሚነት እንዲኖረው ሊጠይቅ ይችላል ።

በሆንም የሱዳንና ሕግ በዚህ ነጥብ ላይ ፍጹም የተለየ መሆኑን ማስተዋል ያስፈልጋል ። መሠረቱ ከሆነው የፈረንሳይ የዋስትና ሕግ በጣም ይለያል ። የሚለይበትም በዋናው ሕግ ባለገንዘቡ ባለዕዳውን ዋሱን በአንድ ክስ ሊያጣምራቸው ይችላል ስለሚል ነው ። እንዲህ በማድረግ ከባለዕዳ ጋር ተከራክር የማለት መብትን ዋጋ ያሳጣዋል ። ነገር ግን ይህንን ካደረገ በኋላ የሱዳንና ሕግ ሚዛኑን ለመጠበቅ ሲል ከባለዕዳ ተከራክር የማለት መብት በፍርድ ፍጻሜ

ጊዜም ቢሆን እንዲጠየቅ መፍቀድ ነበረበት ። በእርግጥ የሉዝያና ሕግ በባለ ሰዓዊትና በዋሱ ላይ ያለውን የባለ ገንዘቡ መብት በአንድ ክስ በመወሰን የሁለት የተለያዩ ክሶች መኖርን ያስወግዳል ። በሌላ በኩል ደግሞ የዋሱን ከባለ ሰዓዊት ጠይቅ የማለት መብት በመጠበቅ ነገሮችን ያቃልላል ።

በፈረንሳይ ሕግ ላይ የተመሠረተው የኢትዮጵያ የዋስትና ሕግ ግን የፈረንሳይን ድንጋጌ ነው የተከተለው ። ስለዚህ መጀመሪያ ከባለሰዓዊት ጠይቅ የማለት መብት በሙግቱ መጀመሪያ ጭብጥ ከመያዙ በፊት መጠየቅ አለበት ። አንዴ ጭብጦች ከተያዙ እንደተተወ ይቆጠራል ።

ስለዚህ ዋሱ ከባለሰዓዊት ጋር በአንድ ክስ ለመጣመር ከተስማማና በሁለቱም ላይ ከተፈረደባቸው ባለገንዘቡ መጀመሪያ ፍርዱን ባለሰዓዊት ላይ እንዲያስፈጽም ሊያስገድድ የሚያስችለው ሕግ የለም ። ተከላሽ ሁኖ የቀረበ ዋስ ከባለሰዓዊት ጋር ተከራካሪ የማለት መብቱን እንደተተወ ሁኖ ይገመታል ።

ግ ጠ ቃ ስ ያ

የኢትዮጵያ የፍትሕ ብሔር ሕግ በሥራ ላይ ከዋለበት ከ20 ዓመታት በላይ በኋላም ቢሆን ጻኞችን ጨምሮ አንዳንድ ሰዎች ባለሰዓዊት ከመከሰሱ በፊት ዋሱ ሊጠየቅ አይችልም የሚለውን የቆየ ሕግ እንደሚደግፉ ለማሳየት ተሞክሮአል ።

ነገር ግን በአብዛኛው በፈረንሳይ ሕግ ላይ የተመሠረተው የአሁኑ የዋስ ትና ሕግ ያን ደንብ ፍጹም ለውጦታል ። እንደ ፕላንዩል አባባል « ዋሱ ከባለ ሰዓዊት ቀድሞ ሊከሰስ ይችላል ። »

ያም ሆኖ ዘመናዊዎቹ ሕጎች ውጤት አልባ አልሆኑም ። በአብዛኛው ዋሱን በሚደግፈው በፍትሕ ነገሥት የታቀፉት መርሆች በሥነ ሥርዓት ሕጎችን (በነገራችን ላይ እነዚህ ከዋናው ሕግ ይበልጥ የጎላ ተቀባይነት ያገኙ ይመስላሉ) ተሻሽለዋል ።

በዚህም መሠረት አሁን ባለው አሠራር ባለገንዘቡ አብዛኛውን ጊዜ ዋናውን ባለሰዓዊት ዋሱን በአንድነት አጣምሮ ይከሳል ። ሆኖም ይህ አሠራር ተቀባይነት ያገኘው ዘመናዊ የዋስትና ሕግ በብዙ ተከራካሪዎች ዘንድ ገና ያልታወቀ በመሆኑ ብቻ መሆኑ ተገልጿል ።

በጥምር ተከላሾች ላይ ከተፈረደባቸው በኋላም ቢሆን በአሁኑ አሠራር ፍርዱ መጀመሪያ ተፈጻሚነት የሚያገኘው በዋናው ባለሰዓዊት ላይ ነው ። ይህም አሠራር ቢሆን በዋስትና ሕጎቻችን የሚደገፍ አይደለም ።

በሌላ በኩል የአሁኑን አሠራር በመደገፍ ሊባሉ የሚችሉ ብዙ ነገሮች አሉ ። የሉዝያናን ሕግ በማስመልከት እላይ እንደተጠቀሰው ይህ አሠራር የዋስትናን ተቀጥሮ ባህርይ ሳያሳጣ ሊኖሩ የሚችሉትን በርካታ ክሶች ያስወግዳል ። እስከዚህ ድረስ ይህ አሠራር ከኛ ዘመናዊ ሕግ ይልቅ በጣም ዘመናዊ ነው ።

ነገር ግን በሕግና በአሠራር መሀከል ያለ ልዩነት ያለምንም ገደብ ሊቆይ ስለማይችል ምናልባት የሉዝያናን ዓይነት አመለካከት በመውሰድ ሊወገድ ይገባዋል ።

የግርጌ ማስታወሻ

* በአዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሕግ ሪፖርት ፕሮፌሰር የነበሩና ፣ እሁን በብሔረሰቦች ጥናት ኢንስቲትዩት በመሥራት ላይ ያሉ ።

1. ፍትሕ—ነገሥት በአባ ጸውሎስ ፀሐፊዋ እንደተተረጎሙ ፣ 1968 እ.ኤ.አ ፣ ገጽ 163

2. ከላይ የተጠቀሰው ገጽ 15 እስከ 16

3. የዚህ ዓይነት የዳኞችና የጠበቆች አስተሳሰብ መኖር ለጸሐፊው ግልጽ የሆነው እ.ኤ.አ. 1981 በሲዳሞ ፍርድ ቤቶች በጸሐፊው በተደረገው የአንድ ወር ጥናት ነው። በአጠቃላይ የተማሩ ዳኞችና ጠበቆች ባሉበት አዲስ አበባ እንኳ ተመሳሳይ አመልካከት የተስፋፋ መሆኑ ብዙ ጉዳዮች ያሳያሉ ። ለምሳሌ የሚከተሉትን ተመልከት ።

ሙላቱ ዳብሮና የሲዳሞ አስፈጻሚ ክፍል (የፍ.ብ.ይግባኝ መ.ቁ.15/67 ሐምሌ 1967) በዚህ ጉዳይ ታችኛው ፍ/ቤትና መልስ ሰጪው ቁጥር 1920ን የተረጎሙት ዋሱ ሊክፍል የሚገደደው ባለፈ ዓው ሊክፍል ሳይቸል ሲቀር ብቻ እንደሆነ አድርገው ነው ።

ሰበታ ማዘጋጃ ዔትና እጅጉ አያሌውና አያሌው ጉቤ

(የፍ.ብ.ጉዳይ ቁ. 600/70 13/7/71. አዲስ አበባ ከፍተኛ ፍ/ቤት/ በዚህ ጉዳይ ፍ/ቤቱ የሚከተለውን ትርጉም ሰጥቷል ። « ተራ ዋስ የሚጠየቀው የዋናው ባለሰዓ ባለንብረት እኛውን በሙሉ ወይም በከፊል ለመሸፈን በቂ በማይሆንበት ጊዜ ብቻ ነው። »

ደነቀ ያሹና ትምህርት ሚኒስቴር ከፋ ት/ጽ/ቤት

(የፍ.ብ.ይግባኝ ቁ.2070/72 (13/5/74 ጠቅላይ ፍ/ቤት አ.አበባ) በዚህ ጉዳይ ታችኛው ፍርድ ቤት ተራ ዋሱ ሊጠየቅ የሚችለው ዋናው ባለሰዓ ግዴታውን መፈጸም « ሳይቸል » ሲቀር ነው ባማለት ወስኗል ።

5. የሉዝያና ፍትሕ ብሔር ስነ ም. 3051

6. M. Pieniol, Treatise on The Civil Law V.2, P.2 ገጽ 341

በሌላ መንግሥት በወንጀል የሚረለገገ ሰው አሳልፎ

ስለመስጠት በኢትዮጵያ ሕግ *

በፍሥሐ ይመር *

መግቢያ

የዚህ ጽሑፍ ዓላማ ጸሐፊው በሌላ መንግሥት በወንጀል የሚረለገገ ሰው አሳልፎ የመስጠት ሥርዓትን በኢትዮጵያ ሕግ ውስጥ በሚመለከት የተወሰኑ ጠቃሚ ገጽታዎችን ለመመርመር ነው። ኢትዮጵያ አባል የሆነችባቸው አሳልፎ መስጠትን የሚመለከቱ ውሎችና ስምምነቶችም ሆኑ የሀገር ውስጥ ሕግ በዚህ ጽሑፍ ውስጥ ይነሳሉ። ይህም አመለካከት የኢትዮጵያ የሕግ አወቃቀር አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት በየጊዜው የሚነሱትን ጥያቄዎች ለመፍታት በቀነቱን ለመወሰንና አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት ኢትዮጵያ ያለባትን ዓለምአቀፋዊ ግዴታ ለመረዳት ነው።

አሳልፎ መስጠት ግለት በወንጀል ተጠያቂ ነው የተባለው ወይም ጥፋ ተኝነቱ የተወሰነበት ግለሰብ በጊዜው በክልሉ ውስጥ የሚኖርበት መንግሥት ይህን ተጠያቂ ነው የተባለ ወይም የተከሰሰ ግለሰብ በክልሉ ውስጥ ወንጀሉን ፈጽሟል ለተባለበት መንግሥት፣ ወይም ወንጀሉን ነቱን ላረጋገጠው መንግሥት ማስተላለፍ ግለት ነው። አሳልፎ የመስጠት ዋና ዓላማ የሚያርፈው ወንጀል በዓለም ሕብረተሰብ ላይ እንዳይፈጸም ለመግታት ባለ ምኞት ላይ ነው። ለዚህም ግብ በጥገኝነት ላይ ያለው ወንጀለኛ ፍርድ ማግኘት ያለበትና ይህንንም ፍርድ መፈጸም የሚገባው ወንጀሉን በፈጸመበት መንግሥት ቦታ መሆኑ ይመረጣል። ይህም ምርጫ ጥገኝነቱን የሰጠውን መንግሥት በሚመለከት ወንጀለኛው ተመልሶ እንዲሰጠው የጠየቀውን መንግሥት የፍትህ አስተዳደር የሚያከብር መሆኑን፣ እንዲሁም በጥገኛው ግለሰብ የተፈጸመውን ተግባር የሚከንን መሆኑን ይጠቁማል፤ እንዲያውም ተግባሩ አስቀጭ እንደሆነ ይቆጥረዋል።

እዚህ ላይ በቅድሚያ መጠቀስ የሚገባው ኢትዮጵያ ሌሎች ብዙ አገሮች እንዳላቸው ዓይነት አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት የተሟላ ሕግ የሌላት መሆኑ ነው። አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት ከሱዳን ጋር ካደረገችው ውልና ሌሎች አንድ ወይም ሁለት ድንጋጌዎች ከያዙ ዓለምአቀፍ ስምምነቶች በስተቀር የኢትዮጵያ አሳልፎ የመስጠት ሕግ ወንጀለኛ መቅጫው ሕግ የያዘው ጥቂት ድንጋጌዎችን ብቻ ነው። በኢትዮጵያ ጊዜያዊ ወታደራዊ መንግሥት በተቋቋመበት አዋጅ 34/1/1974 የታገደው የተሻሻለው ሕግ መንግሥትም እንዲሁ አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት የተወሰኑ መሠረተ ሀሳቦችን ይይዛል።

ምንም እንኳ የተሻሻለው ሕግ መንግሥት አሁን በሥራ ላይ ባይሆንም ቢያንስ ከታሪክ አንጻር አሳልፎ የመስጠትን ጥያቄ የሚመለከት ድንጋጌዎችን ጥቅር በመጥቀስ መጀመሩ ጠቃሚ ይሆናል። በተጨማሪም በዚህ ሕግ መንግሥት ውስጥ ያሉት አሳልፎ መስጠትን የሚመለከቱ መሠረተ ሀሳቦች ሁለገብ ተፈጻሚ

* ደውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የሕግ ክፍል ጋላፈ

ሚነት እስካላቸው ድረስ በማንኛውም አመች ሁኔታ ስለአሳልፎ መስጠት ሕገ መንግሥታዊ ድንጋጌዎች አስፈላጊ ሆነው በሚገኙበት ጊዜ በየትኛውም የወደፊት የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት ውስጥ ሊገቡ የሚገባቸው መሠረተ ሀሳቦች ናቸው ።

በዚህ ሕገ መንግሥት ውስጥ ስለአሳልፎ መስጠት ሁለት መሠረተ ሀሳቦች ተጠቃለዋል ። አንደኛው የራስን ዜጋ ለሌላ መንግሥት አሳልፎ አለመስጠት ነው ። ስለዚህም አንቀጽ 50 « ማንኛውም ኢትዮጵያዊ ለሌላ አገር መንግሥት አሳልፎ አይሰጥም ። » ይላል ። የዚህ ድንጋጌ ፍሬ ነገር በግልጽ የሚያሳየው መንግሥት የራስን ዜጋ ለሌላ አገር አሳልፎ ለመስጠት የሚያስችለው ውል በሕግ መዋዋል እንደማይችል ፣ ወይም አሳልፎ በመስጠት ውል ወይም ስምምነት ኢትዮጵያ ዜጋዋን አሳልፋ ለመስጠት ግዴታ በመግባት የውሉ ወይም የስምምነቱ አባል እንድትሆን ማድረግ እንደማይችል ነው ። ከውጤቱ አንጻር ይህም ማለት ተጻራሪ የሆነ የውል ግዴታ ቢኖርም እንኳ አንድ የኢትዮጵያ ዜጋ ለሌላ አገር መንግሥት አሳልፎ አይሰጥም ማለት ነው ።

በአንቀጽ 50 የተጠቃለለው ሁለተኛው መሠረተ ሀሳብ ደግሞ በዓለም አቀፍ ስምምነቶች ከተደነገገው ውጭ ማንም ሰው አሳልፎ አይሰጥም የሚለው እምነት እጅግ በጣም ትንሽ አገሮች ይቀሩ እንደሁ እንጂ በሁሉም አገሮች ብሔራዊ ሕገ መንግሥቶችና አሳልፎ የመስጠት ሕጎች ውስጥ ተጠቃሎ ይገኛል ። ይህም የሚጠቁመው አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት በውል ላይ የተመሠረቱ ግዴታዎች ከሌሉ የኢትዮጵያ መንግሥት ጥገኝነት የጠየቁ ወንጀለኞችን አሳልፎ መስጠት እንደማይችል ነው ። ይህ ደግሞ በኢትዮጵያና በሌላ መንግሥት መካከል አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት ውል ከሌለ ፣ ወይም ሌሎች አገሮች ወንጀለኛን አሳልፎ ስለመስጠት ሁኔታ በጋራ የተዋዋሉት ኢትዮጵያ አባል ያልሆኑት በትግኝነት ላይ ያለ ወንጀለኛ የኢትዮጵያ መንግሥት መልሶ የሚቃጣውን ተግባር ሕጋዊ አይደለም በማለት ለመቃወም መብት እንደሚኖረው የሚያሳይ ነው ። ለማለት ያስችላል ። አሳልፎ መስጠት በብዙ አገሮች የመስተዳድሩ ወይም ፖለቲካዊ ተግባር ብቻ አይደለም ፣ ስለሆነም ጥገኝነት የጠየቀው ወንጀለኛ ተመልሶ ይሰጠኝ በሚል ለቀረበለት ጥያቄ በሙሉ ስማማት መንግሥት የሚሰጠውን ውሳኔ በመደገፍ ወይም በመቃወም የሚሰጡ ብይኖችን የሚያያይዝና የተወሳሰበ የፍርድ ሥርዓትም የሚያቅፍ ነው ። በፍርድ ቤቶች ውሳኔዎች ላይ የተመሠረቱ አሳልፎ የመስጠትን ሁኔታ የሚመለከቱ ጉዳዮች በኢትዮጵያ ፍጽሙን የሉም ። ይህ ሊሆን የቻለው ባለፉት ብዙ ዓመታት አሳልፎ መስጠትን የሚመለከቱ ጥያቄዎች ሳይኖሩ ቀርተው ሳይሆን ይህ ሁኔታ ያጋጠማቸው ግለሰቦች ምናልባት ገዳያቸውን ወደ ፍርድ ቤት ባለመውሰዳቸው ወይም ጉዳዩን ፍርድ ቤት ለማቅረብ በሚያመቻቸው ሁኔታ ላይ ሳይሆኑ በመቅረታቸው ምክንያት ሊሆን ይችላል ።

የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ¹ ።

የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት ጥቂት ድንጋጌዎችን ይዟል ። አንቀጽ 21 ንዑስ አንቀጽ 1 እንዲህ ይላል፡—

« ማንኛውም የውጭ አገር ሰው ከንጉሠ ነገሥቱ ግዛት ውጭ ሆኖ በወል ሕግ መብት ላይ ባደረገው ወንጀል የተከሰሰ ወይም የቅጣት ፍርድ የተፈረደበት እንደሆነና ወደ ኢትዮጵያ የገባ እንደሆነ ሕጉ እንደሚያዘው በመንግሥት ውል

¹ ነጋራት ጋዜጣ በተለይ የወጣ ቍጥር 11957 (እ. ኤ. አ.) አዋጅ ቍጥር 1 1957 (እ. ኤ. አ.)

ስምምነት በኢንተርናሲዮናል ሕግ መሠረት አጥፊው የሠራው ወንጀል የኢትዮጵያን መንግሥት በቀጥታና በዋና ባለጉዳይነት የማያገባው ሆኖ ሲገኝና ወንጀሉን የሠራበት አገር መንግሥት በግዛቱ ሕግ መሠረት ቅጣቱን እንዲፈጽም አግባብ ያለው ጥያቄ ያቀረበ እንደሆነ ተይዞ ቅጣቱን ወደሚፈጽምበት አገር እንዲተላለፍ ሊደረግ ይችላል ። » (ስርዝ የተጨመረ) ይህን ድንጋጌ በሚመለከት በመጀመሪያ በግልጽ የሚታየው አሳልፎ ሊሰጥ የሚችለው የውጭ አገር ዜጋ የሆነ ብቻ መሆኑን ሲሆን ይህ ደግሞ የራስ ዜጋን አሳልፎ መስጠት አይቻልም ከሚለው መሠረተ ሀሳብ ጋር የሚጣጣም ነው ። ሁለተኛው ደግሞ ኢትዮጵያ ወንጀለኞችን አሳልፋ የምትሰጠው ጥያቄው የተመሠረተባቸው ወንጀሎች ፖለቲካው ያልሆኑ ተራ ጉዳዮች ሲሆኑ ብቻ ነው ። በአንድ በተወሰነ ጉዳይ የአንድን ፖለቲካዊ ያልሆነ ወንጀል መለኪያዎች ለመወሰን በአጠቃላይ ከባድ ነገር ነው ። ምንም እንኳን በሕጉ ድንጋጌ በየትኛውም ቦታ ትርጉሙ ያልተሰጠ ቢሆንም በተለይም በጸሐፊዎች ዘንድ ሁለንተናዊ ተቀባይነት ያገኘው ተራ ወንጀል (አርዲናሪ አፈኝ ማለት ፖለቲካ ያልሆነ ወንጀል ማለት ነው) የሚለው ነው ። ምንም እንኳን በዚህ ጥያቄ ላይ ወደ ዝርዝሩ መግባት ከዚህ ጽሑፍ ዓላማ ውጭ ቢሆንም ወንጀለኛው ተመልሶ ይሰጠኝ የሚል ጥያቄ የቀረበበት አንድ ወንጀል ፖለቲካዊ መሆኑን ለመወሰን ቀላል ሥራ እንዳልሆነ መጥቅሱ አስፈላጊ ነው ። በተቃራኒው ደግሞ በማንኛውም አሳልፎ የመስጠት ክርክር ላይ በጣም ከባድ ችግር የሚነሳው ተመልሶ እንዲሰጥ ጥያቄ የቀረበበት በጥገኝነት ላይ ያለ ወንጀለኛ ተመልሶ እንዲሰጥ የተጠየቀበት ወንጀል የፖለቲካ ጠባይ ያለው መሆኑን ለመወሰን ብቃት ያለው ወንጀለኛውን አሳልፎ እንዲሰጥ ጥያቄ የቀረበለት መንግሥት መሆኑ ነው ። ይህን በሚመለከት የሀገሩ አሠራር በመሠረተ ሀሳቡ አፈጻጸም ላይ አነስተኛ ነው የማይባል ልዩነት ይታይበታል ፤ ምክንያቱም በሀገሪቱ ሕግ ላይ በመመሥረትና ሁኔታውን በመመርኮዝ አንድ ወንጀል ፖለቲካዊ መሆኑን ለመወሰን ከፍተኛ ሥልጣን የተሰጠው ወንጀለኛውን አሳልፎ እንዲሰጥ ጥያቄ ለቀረበለት መንግሥት የፍርድ ወይም የአስፈጻሚ አካል በመሆኑ ነው ።

ቀጥለን በአንቀጽ 21 ውስጥ ወዳለው ሐረግ እንምጣ ። ይህም ሐረግ « በሕጉ ድንጋጌ መሠረት ፣ በውሎች ወይም በኢንተርናሲዮናል የልማድ ሕግ መሠረት ተይዞ ቅጣቱን ወደሚፈጽምበት አገር እንዲተላለፍ ሊደረግ ይችላል » ይላል ። በጥገኝነት ላይ ያለውን ወንጀለኛ አሳልፎ ለመስጠት ከእነዚህ አንዳቸውን መጠቀም ይቻላል ።

‘ ውሎች ’ ማለት አሳልፎ የመስጠት ውሎች ወይም አሳልፎ መስጠትን የሚመለከቱ ድንጋጌዎችን የያዙ ሌሎች ውሎች ‘የኢንተርናሲዮናል የልማድ ሕግ’ ማለት ሲሆን ይህ ደግሞ የሚመለከተው የሀገሮችን አሠራር ፣ ወይም የኢንተርናሲዮናል የልማድ ሕግን ነው ፤ ነገር ግን « የሕጉ ድንጋጌዎችን » የሚለው ሐረግ ምን ማለት እንደሆነ ግልጽ አይደለም ። የትኛው ሕግ? የወንጀለኛ መቅጫው ሕግ? የወንጀለኛ መቅጫው ሥነ ሥርዓት ሕግ? ወይስ ሌላ ማንኛውም ሕግ ወይስ እስካሁን ድረስ የሌለውን ፤ ነገር ግን ሕግ አርቃቂው ወደ ፊት ሊወጣ ይችላል ብሎ ተስፋ አድርጎ ሲሆን የሚችለውን ልዩ አሳልፎ የመስጠት ሕግ ነው የሚመለከተው? ጥያቄው የተነሳበት ሐረግ ትርጉም ምንም

ይሁን ምን አንድ በጥገኝነት ላይ ያለ የውጭ አገር ወንጀለኛ ከኢትዮጵያ ተመልሶ ሊሰጥ የሚችለው ከሶስቱ ሥነ ሥርዓቶች በአንዱ መሠረት መሆኑ ግልጽ ነው። በእርግጥ የአንቀጽ 21 (ሀ) ግልጽ ትርጉም ወንጀለኛው ተመልሶ ይሰጠኝ ብሎ ከጠየቀው መንግሥት ጋር የተደረጉ የውል ግዴታዎች ባይኖሩም በኢትዮጵያ አንድ በጥገኝነት ላይ ያለ ወንጀለኛን አሳልፎ መስጠት ይቻላል ማለት ነው። ምክንያቱም በአንቀጽ 21 (1) መሠረት ምንም እንኳን በኢትዮጵያና ወንጀለኛው ተመልሶ ይሰጠኝ ብሎ በጠየቀው መንግሥት መካከል አሳልፎ የመሰጠት ውል ባይኖርም የሕጉ ደንጋገዎች፣ ወይም ኢንተርናሽናል የልማድ ሕግ የሚሉት ሐረጎች ጥገኛውን ወንጀለኛ አሳልፎ ለመስጠት የሚያስችሉ መሠረቶች ይፈጥራሉ። ይህ ደግሞ በዓለም አቀፍ መግባባት ከተወሰነው ውጭ ማንም ሰው አሳልፎ አይሰጥም ከሚለውና ትርጉሙም ኢትዮጵያ ጥገኛ ወንጀለኞችን አሳልፎ ለመስጠት ግዴታ ከገባችባቸው አሳልፎ የመስጠት ውል፣ ወይም ስምምነት፣ ወይም ሌላ ዓለም አቀፍ መግባባት በምንም ከማይተና ነሰው መሠረት ሀሳብ ጋር ሊጋጭ ይችላል።

አንቀጽ 21 (1) በተጨማሪ ወንጀሉ በቀጥታና በዋናነት የኢትዮጵያን መንግሥት የማያገባው ከሆነ አንድ በኢትዮጵያ በጥገኝነት ላይ ያለ ወንጀለኛ ለሌላ መንግሥት ተመልሶ አይሰጥም ይላል (አንቀጽ 13) በሌሎች የወንጀለኛ መቅጫው ሕግ ደንጋገዎች በተብራራው መሠረት በሀገሪቱ ርዕሰ ብሔርና በሀገሪቱ ደህንነት ወይም አንድነት፣ በሀገሪቱ ተቋሞች ወይም አስፈላጊ ጥቅሞች ላይ ከወንጀሎች አንዱን በውጭ አገር ፈጽሞ በኢትዮጵያ በጥገኝነት ላይ በሚገኝ በማንኛውም ሰው ላይ የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ተፈጻሚነት እንዳለው የወንጀለኛ መቅጫው ሕግ አንቀጽ 13 ያብራራል። ይህም ማለት የዚህ ዓይነት ማንኛውም ወንጀለኛ ለሌላ አገር አሳልፎ መስጠቱ ይቀርና በኢትዮጵያ ፍ/ቤቶች፣ በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ፍርድ ይሰጠዋል ማለት ነው። ነገር ግን የፈጸመው ወንጀል በቀጥታና በዋናነት ኢትዮጵያን የሚመለከት መሆኑን የሚያውቅ ወይም የሚጠረጠር ሰው በኢትዮጵያ በጥገኝነት ይቀመጣል ብሎ መገመት ለይታች ይሆናል።

የወንጀለኛ መቅጫው ሕግ አንቀጽ 21 ንዑስ አንቀጽ 2 « ጥፋቱን በፈጸመ ጊዜ የኢትዮጵያ ንጉሠ ነገሥት መንግሥት ዜጋ የነበረ ማንኛውም ኢትዮጵያዊ በሕጉ ላይ ተገልጾ የተደነገገ ውሳኔ ክልለ በስተቀር ለሌላ አገር መንግሥት አሳልፎ አይሰጥም ። አሳልፎ ባልተሰጠም ጊዜ በኢትዮጵያ የጻገነት ሥልጣንና ሕግ መሠረት ይፈረድበታል። » በማለት ይገልጻል (ስርዝ የተጨመረ) የተሰረዘባቸው ሐረጎች ምን ማለት ናቸው? አንደኛው « በሕጉ ላይ ተገልጾ የተደነገገ ውሳኔ ክልለ በስተቀር » የሚለው አንድ የኢትዮጵያ ዜጋ ለሌላ መንግሥት አሳልፎ ሊሰጥ የሚችለው በአሳልፎ የመስጠት ውል ወይም በሌላ ማንኛውም ሕግ መሠረት መሆኑን ያመለክታል። ሁለተኛው « አሳልፎ ባልተሰጠም ጊዜ » የሚለው ሐረግ ደግሞ አንድ የኢትዮጵያ ዜጋ አሳልፎ ስለመስጠት በተደረገ ውል ወይም ይህንኑ ጉዳይ በሚመለከት የኢትዮጵያ ሕግ ደንጋጌ መሠረት አሳልፎ ሊሰጥ የሚችልበት ሁኔታ መኖርን በግልጽ ያመለክታል። በኢትዮጵያ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ መሠረት አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት የአንድ ኢትዮጵያዊ ዜጋ ደረጃ ከአንድ የውጭ አገር ዜጋ ደረጃ ከውጤቱ አኳያ ሲነጻጸር ያን ያህል ልዩነት የለውም።

በሁለቱ መካከል አንድ ብቻ ልዩነት አለ ። ይኸውም አንድ የውጭ አገር ዜጋ በዓለም አቀፍ የልማድ ሕግ መሠረት አሳልፎ ሊሰጥ ሲችል ፣ አንድ ኢትዮጵያዊ ግን በዚህ መሠረት አሳልፎ ሊሰጥ የማይችል መሆኑ ነው ። እዚህ ላይ የወንጀለኛው መቅጫ ሕግ በከፍተኛ ደረጃ ከታወቀው የሪስ ዜጋዎች አሳልፈው የማይሰጡ መሆናቸውን ከሚገልጹው መሠረተ ሀሳብ ጋር የሚጋጭ ሊሆን ይችላል ።

በመጨረሻም ፣ አንቀጽ 21 ንዑስ አንቀጽ 3 « በማናቸውም ገዳዮች ወንጀሉ አሳልፎ የመስጠትን ጥያቄ ካስነሳ ጥያቄው የሚመረመረው በኢትዮጵያ ሕግ መሠረተ ሀሳቦችና በሥራ ላይ ባሉት የውሎች ድንጋጌዎች መሠረት ነው በማለት ይገልጻል ። በአንቀጽ 21 (1) እንዳየነው የሕጉ ድንጋጌዎች ፣ ውሎች ወይም ዓለም አቀፋዊ የልማድ ሕግ አንድን በጥገኝነት ላይ ያለ ወንጀለኛ አሳልፎ ለመስጠት መሠረቶች እንደሆኑ ተገልጿል ። የዚህ ንዑስ አንቀጽ ዓላማ ምን እንደሆነ ግልጽ አይደለም ። አሳልፎ በመስጠት ገዳይ ላይ ተጨማሪ የመግለጫ መሠረት መስጠት ነው ወይስ የንዑስ አንቀጽ 1 መሠረተ ሀሳብ ተራ ድጋሚ ነው? እንዲሁ ከራት ለራት ሲመለከቱት ተራ ድጋሚ አይመስልም ። ይልቅንስ ተጨማሪ መሠረተ ሀሳብ የሚያስቀምጥ ይመስላል ። ነገር ግን ይህ ተጨማሪ መሠረተ ሀሳብ አንቀጽ 21 (1)ን ለመጠቀም እንዲቻል በማመቻ ቸት ፋንታ በእርግጥ አምታች ሁኔታ ይፈጥርበታል ። አምታችነቱ በመጀመሪያ የሚመነጨው « የኢትዮጵያ ሕግ መሠረተ ሀሳቦች » ከሚለው ሐረግ ነው ። የትኛኞቹ የኢትዮጵያ ሕግ መሠረተ ሀሳቦች? የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ወይስ የወንጀለኛ መቅጫው የሥነ ሥርዓት ሕግ መሠረተ ሀሳቦች? ወይስ ከነ አካላት የሌለው የኢትዮጵያ አሳልፎ የመስጠት ሕግ መሠረተ ሀሳቦች? በንዑስ አንቀጽ 1 የተጠቀሰው « በሕጉ ድንጋጌዎች » የሚለው በንዑስ አንቀጽ 2 ከተጠቀሰው « የኢትዮጵያ ሕግ መሠረተ ሀሳቦች » ከሚለው ጋር አንድ ዓይነት ይሆን? ልዩነት ካላቸው የትኛው የበላይነት እንዳለው አልተጠቀመም ። የሁለቱ ሐረጎች ትርጉም ምንም ይሁን ምን ፣ አንድ በጥገኝነት ላይ ያለ ወንጀለኛ « በሕጉ ድንጋጌዎች » መሠረት አሳልፎ ይሰጣል ብንል « በኢትዮጵያ ሕግ መሠረተ ሀሳቦች » ከሚለው ጋር ይኖረራል ። የዚህ ንዑስ አንቀጽ ሁለተኛ ችግር ደግሞ በንዑስ አንቀጽ 1 ውስጥ የሚገኘው ዓለም አቀፍ ልማድ የሚለው ሀሳብ አለመኖር ነው ። በአንቀጽ 21 ንዑስ አንቀጽ 3 መሠረት አንድ በጥገኝነት ላይ ያለ ወንጀለኛ አሳልፎ ሊሰጥ የሚችለው በኢትዮጵያ ሕግ መሠረተ ሀሳቦችና ባሉት ውሎች መሠረት ብቻ ሲሆን በንዑስ አንቀጽ 1 መሠረት ግን በተጨማሪ ' በዓለም አቀፍ ልምድ ' መሠረትም አሳልፎ ሊሰጥ ይችላል ። የበላይነት ያለው የትኛው ድንጋጌ ነው? ' ዓለም አቀፋዊ ልምድ ' የሚለው ሀሳብ ለምን በንዑስ አንቀጽ 3 ውስጥ እንዳልተጨመረ ግልጽ አይደለም ። በእርግጥ ንዑስ አንቀጽ 3 በሞላ አስፈላጊ ካለመሆኑም በላይ ቀደም ብሎ እንዳየነው በአንድ ተጨማሪ አሳልፎ የመስጠት ገዳይ ላይ ለምንም ዓላማ የማያገለግለውን ራሱም ድፍን ያለ ፣ በተግባር ለማዋልም አስቸጋሪ የሆነውን አንቀጽ 21ን በሞላ ተፈጻሚ እንዳይሆን ያደርገዋል ።

ውሎችና ዓለምአቀፍ ስምምነቶች

አሁን ደግሞ ኢትዮጵያ አባል የሆነችባቸውን አሳልፎ መስጠትን የሚመለከቱ ውሎችና አለምአቀፍ ስምምነቶች እንመለከታለን ። አሳልፎ ስለመስጠት በሁለት አገሮች የተደረጉ ውሎችን በሚመለከት ኢትዮጵያ ያሳት የዚህ ዓይነት ውል አንድ ብቻ ነው ። ይኸውም በ1964 (እ.አ.አ.) ከሱዳን ጋር ያደረገችው አሳልፎ የመስጠት ውል ነው ። ይህ ውል የተፈረመው ማርች 27 ቀን 1964 (እ.አ.አ.) ሲሆን ተግባራዊ የሆነው ደግሞ ከአፕሪል 16 ቀን 1964 (እ.አ.አ.) ጀምሮ ነው ። እዚህ ላይ የምንመለከተው የውሉን ዋና ዋና ድንጋጌዎች ሲሆን ፣ ይህም አመለካከት አሳልፎ መስጠት በአለምአቀፍ ሕግ ያለውን መልክ በውሎችና በስምምነቶች ከመረጋገጡ አንጻር ይሆናል ።

ቀደም ብሎ በተጠቀሰው የዚህ ጽሑፍ ክፍል ጠንከር ተደርጎ እንደተገለጸው በአሳልፎ የመስጠት ሕግ እጅግ በጣም ጠቃሚ የሆነው ሁለገብ መሠረተ ሀሳብ የፖለቲካ ወንጀለኞች ተመልሰው የማይሰጡ መሆናቸው ነው ። የኢትዮ—ሱዳን አሳልፎ የመስጠት ውል አንቀጽ 7 ይህን አስፈላጊ መሠረተ ሀሳብ የሚመለከት ድንጋጌ ይዟል ። በዚህ ውል ድንጋጌ መሠረት ፖለቲካ ነክ የሆኑ ወንጀሎች ጥፋተኛውን አሳልፈው አያሰጡም ፣ እንዲሁም ተመልሶ እንዲሰጥ ጥያቄ የቀረበበት ሰው ስለእርሱ እጅ መስጠት ጥያቄ የቀረበው በእርግጥ ይህን ሰው የፖለቲካ ባህሪ ባለው ወንጀል ወይም ጥፋት ላይ ለመጻፍት ወይም ለመቅጣት ካለ አመለካከት መሆኑን ጥፋተኛው ካረጋገጠ ለጠያቂው መንግሥት ተመልሶ አይሰጥም ። ምንም እንኳ አሳልፎ የመስጠቱ ጥያቄ የቀረበበትን ጥፋት ፖለቲካዊነት የሚወስነው ማን እንደሆነ በዚህ አንቀጽም ሆነ በየተኛውም የውሉ ክፍል ያልተጠቀመ በሆንም ውሳኔው መተው ያለበት አሳልፎ የመስጠቱ ጥያቄ ለቀረበለት መንግሥት መሆን ይገባዋል ፤ ምክንያቱም አሳልፎ የመስጠትን ጉዳይ በሚመለከት የመንግሥታት አጠቃላይ የአሠራር ልምድ የዚህ ዓይነት ነውና ። በሁሉም አሳልፎ የመስጠት ውሎችና ስምምነቶች ውስጥ የለም ማለት እንደሚቻለው ሁሉ በዚህ ውልም የፖለቲካ ባህሪ ያለው ጥፋት ምን ምን እንደሚያጠቃልል ለመግለጽ ምንም መከራ አልተደረገም ። የዚህ ውል አንዱ ቀላል ነው የማይባል ተጨማሪ ድክመት ደግሞ የውጭ አገር መንግሥትን ርዕስ ብሔር ፣ ወይም የመስተዳድር መሪ ፣ ወይም ከቤተሰቦቹ አንዱን መግደል አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት እንደፖለቲካ ወንጀል መቆጠር እንደሌለበት የሚገልጸው አቴንታንት ክሎዝ የሚባለው በውስጡ አለመኖር ነው ። ይህ ክሎዝ አብዮኛውን ጊዜ በዘመናዊ አሳልፎ የመስጠት ውሎች ወይም ስምምነቶች ውስጥ ተጨምሮ ይገኛል ።

ሌላው ጠቃሚ ሁለገብ መሠረተ ሀሳብ አሳልፎ የመስጠቱ ጥያቄ የተመሠረተበት ጥፋት በሁለቱም ጥያቄውን ባቀረበው መንግሥትና ጥያቄው በቀረበለት መንግሥት ሕጎች የሚያስቀጣሆና የሚገኝበት ጥምር ወንጀለኝነት (ዳብል ክሪሚናሊቲ) የሚባለው ነው ። ይኸው በኢትዮጵያና በሱዳን መካከል የተደረገው ውል በአንቀጽ 2 አሳልፎ የሚያሰጡትን ወንጀሎች ከዘረዘረ በኋላ ይህን የሚመለከት ሌላ ተጨማሪና አስፈላጊ ድንጋጌ አስፍሯል ። ይኸውም አሳልፎ መስጠቱ ሊከናወን የሚችለው የተዘረዘሩት ወንጀሎች ወይም በመሠረቱ ከነዚህ ወንጀሎች ጋር ተመሳሳይ የሆኑ ጥፋቶች በሁለቱም አገሮች የየግል የአስተዳደር ክልል በፈጸሙ ኖሮ በሁለቱም ሕጎች የሚያስቀጡ ጥፋቶች ሲሆኑ ብቻ መሆኑን ይገልጻል ።

ሌላው በሁለቱም አሳልፎ የመስጠት ውሎችና ስምምነቶች ውስጥ ሰፍኖ የሚገኘው ሁለገብ መሠረት ሀሳብ ደንቡ የሚያለግለው ለአንድ ጥያቄው ለቀረበበት ጉዳይ ብቻ መሆኑን የሚገልጸው ዘሩል እፍ ስፕሻሊቲ የሚባለው ነው። የኢትዮ—ሱዳን ውል አንቀጽ 5 (1) ተመልሶ የተሰጠው ሰው እንዲሰጥ ካደረጉት ወንጀሎች ወይም ጥፋቶች በስተቀር በሌሎች ወንጀሎች ወይም ጥፋቶች ወይም በሌላ በማናቸውም ተመልሶ ከመሰጠቱ በፊት ለተፈጸሙ ጉዳዮች አሳልፎ ወደሰጠው አገር እስኪመለስ ወይም ተመልሶ የመሄድ እድል እስኪያገኝ ድረስ ተመልሶ በተሰጠው መንግሥት ክልል እንዲቆይ ወይም ለፍርድ እንዲቀርብ አይደረግም በማለት በተጨማሪ ይደነግጋል።

ሕገ መንግሥቶቻቸውንና የየሀገሮቻቸውን ሕጎች በማክበር መንግሥታት በአብዛኛዎቹ አሳልፎ የመስጠት ውሎችና ስምምነቶች የራሳቸውን ዜጎች አሳልፈው ላለመስጠት ያላቸውን መብት ይጠብቃሉ። ይህም በውሉ አንቀጽ 3 « በምንም ጉዳይ ወይም በሆነው ዓይነት ሁኔታ ተናዋይ ወገኖች ዜጎቻቸውን አሳልፈው ለመስጠት አይገደዱም » በማለት ተደንግጓል። የኢትዮጵያን በሚመለከት ይህ ድንጋጌ የኢትዮጵያን ዜጋ ለሌላ መንግሥት አሳልፎ መስጠትን የሚከለክለውን የታገደውን ሕገ መንግሥት አንቀጽ 50 የሚጠብቅ ነበር፤ ነገር ግን ‘ ተገዳጅ ስላለመሆን ’ ከሚጠቅሰው ሐረግ አኳያ ሲታይ የውሉ አንቀጽ 3 አንዳደፍ የሚጠቁመው ተዋዋይ ወገኖች ከራሱን የየራሳቸውን ዜጋዎች ለሌላው መንግሥት አሳልፈው መስጠት እንደሚችሉ ነው። ይህም ማለት አሳልፎ ይሰጠኝ የሚል ጥያቄ በሱዳን መንግሥት በኩል ቀርቦበት በኢትዮጵያ መንግሥት ጥያቄው ተቀባይነት ያገኘ የኢትዮጵያ ዜጋ ውሳኔውን ለመቃወም የውሉን አንቀጽ 3 በማንሳት ተኩራክሮ ከውሳኔው ማምለጥ አይችልም ማለት ነው። ስለዚህም ይህን የሚጻረር ሕገ መንግሥታዊ ድንጋጌ ከሌለ በውሉ መሠረት በመሠረተ ሀሳብ የኢትዮጵያ ዜጋ አሳልፎ ለመስጠት የተጋለጠ ሊሆን ይችላል። ይህን እንጂ ወደፊት ይህ ሁኔታ መፈጠሩ አጠራጣሪ ነው። ምክንያቱም ሕዝባዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ረቂቅ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 32 ማንም ኢትዮጵያዊ ለሌላ አገር ተላልፎ እንደማይሰጥ በግልጽ ያስቀመጠ በመሆኑ ነው። ከዚህ ሌላ የረቂቁ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 34/2 ዜግነት የሌላቸው ሰዎችም ቢሆኑ ከኢንተርናሽናል ስምምነት ውጭ ለሌላ አገር ተላልፈው እንደማይሰጡ የሚደነግግ በመሆኑ ከቀድሞው ሕገ መንግሥት የተሻለ ጥበቃ ያደርጋል።

የውሉ አንቀጽ 13 ደግሞ የሚከተሉትን ድንጋጌዎች በማስፈር ለጥገኛው ወንጀለኛ ጠቃሚ መከላከል ያደርግለታል፤ ይኸውም 1/ ጥገኛው ወንጀለኛ እጁ ከተያዘበት ቀን ጀምሮ በስልሳ ቀናት ውስጥ ወይም ጥያቄውን ያቀረበው መንግሥት ፍ/ቤት በሚሰጠው መመሪያ መሠረት ከዚህ ሊበልጥ በሚችለው የጊዜ ገደብ ውስጥ አሳልፎ ለመስጠት የሚያስችል በቂ ማስረጃ ካላቀረበ ጥገኛው ወንጀለኛ በነጻ መለቀቅ አለበት። 2/ በውሉ መሠረት ጥገኛው ወንጀለኛ ተመልሶ መስጠት አለበት ተብሎ በፍ/ቤት ከተወሰነበት በኋላ ከውሳኔው ቀን ጀምሮ ባሉት ሰላሳ ቀናት ውስጥ አሳልፎ ከሰጠው መንግሥት የአስተዳደር ክልል ተነስቶ ካልተወሰደ በነጻ ሊለቀቅ ይችላል ይላል። እዚህ ላይ ሊታወስ የሚገባው በቁጥር አንድ በተጠቀሰው መሠረት የተወሰነው የጊዜ ገደብ ኮለዲ የጥገኛው ወንጀለኛ በነጻ መለቀቅ ግዴታ ሲሆን በቁጥር ሁለት መሠረት ግን እንደ አማራጭ ሆኖ በመቅረቡ የጥገኛው ወንጀለኛ በነጻ መለቀቅ አሳልፎ የመስጠቱ ጥያቄ ለቀረበለት መንግሥት ርሀራሄ ተትቷል። እንደዚህ ባለው ሁኔታ በነጻ ያልተለቀቀ ጥገኛ ወንጀለኛ ያለው መፍትሄ ከሕግ ውጭ ታስራለሁ በማለት

ጉዳዩ በፍ/ቤት እንዲታይልት ማመልከት ብቻ ነው ። በውሉ ውስጥ ልዩ የሆነ ድንጋጌ ያለው እንቅጽ 6 ነው ። ይህም እንቅጽ ወንጀለኛው ተመልሶ ይሰጠኝ የሚለው ጥያቄ ጥፋተኛው ሕግን በመጣሱ ብቻ (ኢን ኮንትራት) በመመሥረት በተሰጠ ፍርድ ላይ የተመረኮዘ መሆን እንደሌለበት ይገልጻል ። የዚህም ድንጋጌ ዓላማ በሌለበት ጉዳዩ በፍ/ቤት የታየውንና የተፈረደበትን ሰው መብት ለመከላከል መሆኑ ግልጽ ነው ። ምክንያቱም ጉዳዩ በፍ/ቤት ሲታይ ቀርቦ እንዳልተከራከረ እሙን ሆኖ ሳለ ይህን ሰው አሳልፎ መስጠት በደልና የሕግ መብቱን በመንፈግ (ዊዛውት ዱ ፕሮሰስ ኦፍ ሎ) ነጻነቱን የመከልከል ያህል ነው ። ይህ የውሉ ድንጋጌ ተመልሶ ይሰጠኝ ብሎ ጠያቂው መንግሥት የቀወ ነጀለው ሰው በሌለበት ጉዳዩን ከየፍ ፍርድ ከሰጠ በኋላ ፍርዱን በሀገሩ ውስጥ ለመፈጸም ወንጀለኛው ይሰጠኝ ብሎ ከመጠየቅ ያግደዋል ። እንደዚህ ያለ ድንጋጌ ከሌለ ጠያቂው መንግሥት የተወነጀለው ሰው በሌለበት ጉዳዩን ለማየት ይገፋበታል ። ምክንያቱም ሰውየው ጥፋተኛ ነው ብሎ ለመወሰን በዚህ መንገድ መጠቀሙ ሰውየው ባለበት ከመወሰን አንጻር ቀላል ሆኖ ስለሚያገኘው ነው ። ከፋቱ የዚህ ዓይነት ድንጋጌ ሰፍሮ የሚገኘው እጅግ በጣም ጥቂት በሆኑ አሳልፎ የመስጠት ውል ወይም ስምምነቶች ውስጥ ነው ።

እጅግ በጣም ጥቂቶች አይኖራቸው እንደሆነ እንጅ ሁሉም አሳልፎ የመስጠት ውሎችና ስምምነቶች ጥገኛውን ወንጀለኛ አሳልፎ ለመስጠት በመጀመሪያ በሰውየው ላይ የሞት ቅጣት የማይፈጸምበት መሆኑን ፣ ወይም የሞት ቅጣት ተፈርዶበትም ከሆነ ወደ ዝቅተኛ ቅጣት የሚቀነስበትን ህኔታ መነሻ የሚያደርጉ ድንጋጌዎችን ይይዛሉ ። ይሁን እንጅ እየተመለከትነው ያለነው በኢትዮጵያ በሱዳን መካከል የተደረገው ውል የዚህ ዓይነት ድንጋጌ የለውም ። ስለዚህም ጠቃሚና ሁለገብ የሆኑት የዘመናዊ አሳልፎ የመስጠት ሕግና አሠራር መሠረተ ሀሳቦች ይጉድሉታል ።

እንደ ደንብ ሆኖ ለሀገር ውስጥ አሳልፎ የመስጠት ሕጎች የተተወውን አሳልፎ የመስጠት ሥነ ሥርዓት በሚመለከት የውሉ አንቀጽ 8 ጥፋተኛው ተመልሶ ይሰጠኝ ተብሎ የሚቀርበው ጥያቄ በጠያቂው መንግሥት ፍ/ቤት በተጻፈ የመያዣ አባሪነት መቅረብ የሚገባው መሆኑን ፣ ወይም ጥፋተኝነቱ የተረጋገጠ ሰውን በሚመለከት ይኸው ጥያቄ ጥፋተኝነቱ በተወሰነበት ሥልጣን ያለው ፍ/ቤት አባሪነት መቅረቡን አስፈላጊ ያደርገዋል ። እነዚህ ሥነ ሥርዓቶች ከተሟሉ በኋላ ብቻ ነው ጥያቄው የቀረበለት መንግሥት በጥገኝነት ላይ የሚገኘውን ወንጀለኛ በቁጥጥር ስር ለማድረግ በአንቀጽ 7 መሠረት የሚቆጥለው ።

በውሉ አንቀጽ 10 መሠረት አሳልፎ መስጠቱ ለፈጸም የሚችለው ሰው የው የተከሰሰበት ወንጀል ወይም ጥፋት ጭቂው በቀረበለት መንግሥት የአስተዳደር ክልል ቢፈጸም ፍር የቀረበው ማስረጃ በዚህ አገር ሕጎች መሠረት እስረኛውን ለፍርድ ለማቅረብ ትክክል መሆኑን ለማሳመን ፣ ወይም እስረኛው ተመልሶ ይሰጠኝ ብሎ ጥያቄውን ባቀረበው ተዋዋይ መንግሥት ፍ/ቤቶች ጥፋተኛ ነው ተብሎ የተወሰነበት ሰው መሆኑን ለማረጋገጥ በቂ ሆኖ ሲገኝ ነው ። ይኸው አንቀጽ ተመልሶ መስጠቱን እንዲጠባበቅ በእስር ላይ ያለ ማንኛውም ወንጀለኛ ለእስር ከተዳረገበት ቀን ጀምሮ አስራ አምስት ቀናት እስኪያልፉ ተመልሶ ሊሰጥ እንደማይችል በተጨማሪ ይገልጻል ። እዚህ ላይ መታወስ ያለበት 1/ የጥገኛው ጥፋተኝነት በማያጠራጥር ህኔታ መረጋገጥ የግድ አይደለም 2/ እስረኛውን ለፍርድ ማቅረብ ትክክለኛ መሆኑን ለማሳመን የሚችል ማስረጃ ማቅረቡ በቂ ነው ። 3/ ጥገኝነት የጠየቀው ሰው ተመልሶ ከመስጠቱ

በፊት ከታሰረበት ቀን ጀምሮ አስራ አምስት ቀናት ማለፍ አለባቸው ። የሶስተኛው ጉዳይ አስፈላጊነት በጥገኝነት ላይ ያለው ሰው ያለአግባብና ከሕግ ውጭ ታሰርኩ ብሎ ለፍ/ቤት ለማመልከት ጊዜ እንዲያገኝ ለማድረግ ነው ብሎ ለመቀበል አያዳግትም ።

ጥፋተኛው ተመልሶ ይሰጠኝ በሚለው ጥያቄ ላይ ውሳኔ ለመስጠት ጉዳዩ ፍ/ቤት ቀርቦ መሰማት ያለበት መሆኑን ይህ ውል ዘርዘሮ አያስረዳም ። ይሁን እንጂ ጥያቄው የቀረበለት መንግሥት ባለሥልጣናት በውሉ አንቀጽ መሠረት 'መመርመር' ስለሚገባቸው ሁኔታዎች አንቀጽ 11 ደንግጃል ። እዚህ ላይ የሚነሳው ጥያቄ 'ምርመራ' ማለት ጉዳዩን መሰማት ከሚለው ጋር ተመሳሳይ መሆን አለመሆኑ ግልጽ አይደለም ። ይሁን እንጂ « ምርመራ » የሚለው ቃል ለተፈላጊው ሰው የመሰማት እድል ለመስጠት እንደሆነ ተቆጥሮ ካልተተረጎመ የአስራ አምስቱ ቀን ማለፍ ድንጋጌ ጠቃሚነቱ አይታይም ።

በዚህ ጸሐፊ አስተሳሰብ ሁለቱም ተመሳሳይ ናቸው ፤ ምክንያቱም አንቀጽ 11 (1) ተመልሶ ይሰጠኝ ብሎ በጠየቀው መንግሥት ክልል ውስጥ ይመሀላ የተሰጠን የምስክርነት ቃል ወይም ምስክሮች ያረጋገጡትን በሚመለከት ትክክለኛነቱ የተረጋገጠ ከሆነ ለመረጃነት ተቀባይነት እንዳለው ይገልጻል ፤ ወይም የምስክርነቱን ቃል ቅጅ እንደዚሁም በፍ/ቤቱ የተሰጡትን የአስራት ትዕዛዝና ውሳኔዎች ፣ ወይም ቅጂዎቻቸውን ፣ የጽሑፍ ማስረጃዎችን ፣ ወይም የሰውየው ወንጀለኝነት የተረጋገጠባቸውን የፍ/ቤት መዛግብት ለመረጃነት ተቀባይነት እንዳላቸው ይደነግጋል ። ይህ የተብራራ ድንጋጌ በግልጽ የሚያሳየን በጥገኝነት ላይ ያለው ወንጀለኛ ተመልሶ ከመስጠት ለመዳን በሆነ መድረክ ሁሉንም የሚቻለውን የመከላከል ወይም የተቃውሞ ክርክር ለማቅረብ እድል ሊሰጠው እንደሚገባ ነው ።

ለማጠቃለል ፡— በኢትዮጵያና በሱዳን መካከል የተደረገው አሳልፎ የመስጠት ውል ቀደም ብሎ በተሰጠው ማብራሪያ እንደተጠቀሰው ካሉት ጥቂት ድክመቶች በስተቀር እጅግ በጣም ጥቂቶች ይቀሩ እንደሁ እንጂ ሁሉንም ጠቃሚና ሁለገብ አሳልፎ የመስጠት መርሆዎች ስለሚይዝ ዓይነተኛ አሳልፎ የመስጠት ውሎችን ወይም የሀገር ውስጥ አሳልፎ የመስጠት ሥነ ሥርዓት ሕግ ለመገደፍ እንደ ናሙና ሲያገለግል ይችላል ።

ዓለምአቀፍ ስምምነቶች

በዚህ ርዕስ ሥር ኢትዮጵያ አባል የሆነችባቸውን በተለያዩ ጉዳዮች ላይ የተደረጉና አሳልፎ ስለመስጠት ድንጋጌዎችን የያዙ አራት ስምምነቶችን እንመረምራለን ።

- 1. የሰው ዘርን በመደዳ የመፍጀት ወንጀልን ስለመቆጣጠርና ስለቅጣቱ በ1948 (እ.አ.አ.) የተደረገ ስምምነት ²

ይህ ስምምነት የተደረገው በተባበሩት መንግሥታት ጠቅላላ ስብሰባ ዲቦምበር 9 ቀን 1948 (እ.አ.አ.) ነበር ። ኢትዮጵያም ስምምነቱን ጁላይ 1 ቀን 1949 (እ.አ.አ.) አጽድቃለች ። ከዲሰምበር 31 ቀን 1982 (እ.አ.አ.) ጀምሮ

2 UNTS Vol. 78 ፣ ገጽ 277

87 አገሮች የስምምነቱ አባላት ናቸው። የዚህ ስምምነት አንቀጽ 8 የሰው ልጆችን በመደዳ መፍጀትንና ሌሎች በዚህ አንቀጽ የተዘረዘሩትን ተግባሮች ለይዘውም በሰዎች ላይ እልቂት ለመፈጸም ማሰር፣ በሰዎች ላይ እልቂት እንዲፈጸም በቀጥተኛ መንገድ ሕዝብን ማነሳሳት፣ እልቂት ሲፈጸም መተባበር አሳልፎ ለመስጠት ዓላማ እንደፖለቲካ ወንጀሎች እንደማይቆጠሩ ይገልጻል። ተዋዋይ ወገኖች እንደዚህ ባሉ ጉዳዮች በሕጎቻቸውና በሥራ ላይ ባሉ ውሎች መሠረት አሳልፈው ለመስጠት ቃል ገብተዋል። ይህን ድንጋጌ በአንድ የተለየ ጉዳይ ላይ ስናውለው ከላይ የተመለከትናቸው እውቅ መሠረተ ሀሳቦች በእርግጥም ያገለግላሉ።⁴

2. ስለ አደንዛዥ እጾች በ1961 (እ.አ.አ.) የተደረገ ስምምነት⁵

ኢትዮጵያ የዚህ ስምምነት አባል የሆነችው ኦፕረል 29 ቀን 1965 (እ.አ.አ.) ነበር። የስምምነቱ አንቀጽ 30 (ለ) በክፍል 1 እና 2 (ሀ) 11/ መትከል፣ ማምረት ሠርቶ ማውጣት፣ መሸጥ፣ ማስተላለፍ፣ መደለል፣ መላክ ወዘተ ተብሎ ለው በተጠቀሱት የአደንዛዥ እጾች አሻጥር እና ሙከራ ጥፋቶች አሳልፈው እንደሚያሰጡ ወንጀሎች ሆነው በማናቸውም ክስሁን በፊት በተደረጉም ሆነ በማንኛቸውም ተዋዋይ መካከል ወደፊት በሚደረጉ አሳልፎ የመስጠት ውሎች ውስጥ አሳልፈው እንደሚያሰጡ ወንጀሎች ሆነው መግባታቸው አስፈላጊ መሆኑን፣ እንዲሁም የውሎችንና የጋራ ስምምነቶችን መኖር አሳልፎ ለመስጠት እንደ መነሻ ነጥብ አድርገው በማይቆጥሩ ተዋዋይ ወገኖች መካከል አሳልፈው እንደሚያሰጡ ወንጀሎች ሆነው መቆጠር እንዳለባቸው ይደነግጋል። ይህም አሳልፎ መስጠት ሲፈጸም የሚችለው ጥያቄው ከቀረበለት ተዋዋይ መንግሥት ሕግ ጋር በተጣጣሙ መልክ መሆን አለበት። ከዚህም ሌላ ጥያቄው የቀረበለት ወገን ባለሥልጣኖች ጥፋቱ አደገኛ ነው ተብሎ ሊቆጠር የሚበቃ አይደለም ካሉ ወንጀለኛው እንዲታሠር ወይም አሳልፎ እንዲሰጥ የቀረበውን ጥያቄ ላለ መቀበል መብት ይኖራቸዋል ይላል። ከዚህ ጋር በማያያዝ ሊታወስ የሚገባው በኢትዮጵያና የዚህ ስለአደንዛዥ እጾች የተደረገው ስምምነት አባል በሆነችው ሱዳን መካከል የተደረገው አሳልፎ የመስጠት ውል ከአደንዛዥ እጾች ጋር የተያያዙ ጥፋቶች አሳልፈው ከሚያሰጡት ወንጀሎች መካከል መሆናቸውን ጭምር መያዙ ነው።⁴

3. በመብረር ላይ ባለ አውሮፕላን ላይ ስለሚፈጸሙ ጥፋቶችና ሌሎች ተግባሮች የተደረገ ስምምነት (ቶኪዮ፣ /እ.አ.አ./ ሴፕቴምበር 14 ቀን 1965⁵)

ይህ ስምምነት በዓለምአቀፍ ሲቪል አቪዩሽን ድርጅት እርዳታና ድጋፍ ከተደረገት ከአየር ትራንስፖርት ደህንነት ጋር የተያያዙ ተከታታይ ውሎች የመጀመሪያው ነበር። ውሎም የጸናው ዲሴምበር 4 ቀን 1967 ነው። ከአገስት ወር 1983 (እ.አ.አ.) ጀምሮ 112 አገሮች የስምምነቱ አባላት ነበሩ። ኢትዮጵያ ውሎን ያጸደቀችው ማርች 27 ቀን 1977 (እ.አ.አ.) ነው።

³ 118 UNTS 52 ፣ ገጽ 252
⁴ አንቀጽ 4 ፣ ፖራግራፍ 22
⁵ UNTS Vol. 704 ፣ ገጽ 219

ስምምነቱ ስለአውግጥላኑ አዛዥ ሥልጣንና አውግጥላኑ በሕገወጥ መንገድ በሚያገቡበት ወቅት የስምምነቱ አባል አገሮች ስለሚወስዷቸው እርምጃዎች ደንግጋል ። ምንም እንኳን ስምምነቱ አሳልፎ መስጠትን ግዴታ ባያደርገውም በአንድ የውሉ አባል አገር አውግጥላን ላይ የተደረጉ ጥቃቶች አሳልፎ ለመስጠት ዓላማ ሲባል ድርጊቱ በተፈጸመበት ቦታ ብቻ ሳይሆን አውግጥላኑ በተመዘገበበት አገር ክልል ውስጥም ጭምር እንደተፈጸሙ መቆጠር አለባቸው በማለት በአንቀጽ 16(1) ደንግጋል ።

4. የአውግጥላንን በሕገወጥ መንገድ መያዝ ስለመከላከል የተደረገ

ስምምነት (ሄግ ፣ /እ.አ.አ. / ዲሴምበር 16 ቀን 1970)⁶

ይህ ስምምነት ዋና ጉዳይ አድርጎ የሚያነሳው ስለ አውግጥላን ጠለፋ ሲሆን ይህም በተኪዩ ስምምነት ላይ ማሻሻያ እንዲሆን የተደረገ ነው ። ከአገሱት ወር 1983 (እ.አ.አ.) ጀምሮ 117 አገሮች የስምምነቱ አባላት ናቸው ። ኢትዮጵያም ማርች 26 ቀን 1977 (እ.አ.አ.) የዚህ ስምምነት አባል ሆናለች ። የስምምነቱ አንቀጽ 7 እና አንቀጽ 8 አሳልፎ መስጠትን የሚመለከቱ ናቸው ። አንቀጽ 7 ለተዋዋይ መንግሥታት አጥፊውን ለፍርድ የማቅረብ ወይም አሳልፎ የመስጠት ምርጫ ይሰጣቸዋል ። ለዚህም የሚከተለውን ደንግጋል ።

ጥፋተኛ ነው የተባለው ሰው በክልሉ ውስጥ የሚገኝ ተዋዋይ መንግሥት ሰውየውን አሳልፎ ካልሰጠ ያለምንም የሆነው ዓይነት ልዩነት ፣ ጥፋቱ በክልሉ ውስጥ የተፈጸመም ሆነ አልሆነ አሳልፎ ለመስጠት ዓላማ ሲባል ጉዳዩን ብቁ የሆኑ የራሱ ባለሥልጣኖች እንዲያዩት እንዲያቀርብ ይገደዳል ።

በአንቀጽ 8 ክፍል አንድ መሠረት ጥፋቱ በስምምነቱ አባል መንግሥታት መካከል ባለ አሳልፎ የመስጠት ውል ውስጥ አሳልፎ የሚያሰጥ ጥፋት ነው ተብሎ እንደገባ መቆጠር እንዳለበት ተደንግጋል ። በተጨማሪም ማንኛውም ተዋዋይ መንግሥት በራሱ ሕግጋት መሠረት አሳልፎ የመስጠትን መነሻ ሁኔታ የውልን መኖር የሚያደርግ ከሆነ አሳልፎ ስለመስጠት ጥያቄ በቀረበለት ወቅት በራሱ ምርጫ ስምምነቱን አሳልፎ ለመስጠት ሕጋዊ መሠረት ለማድረግ እንደሚችል ተደንግጋል ። ይሁን እንጂ አሳልፎ የመስጠት ተግባር ጥያቄው በቀረበለት ወቅት በራሱ ምርጫ ስምምነቱን አሳልፎ ለመስጠት ተግባር ጥያቄው በቀረበለት መንግሥት ሕግ በተሰጡት ሌሎች መነሻ ሁኔታዎችም ተገዥ መሆን እንዳለበት ተተንትኗል ። በአንቀጽ 8 ክፍል ሶስት መሠረት የውልን መኖር አሳልፎ ለመስጠት መነሻ ሁኔታ የማያደርጉ ተዋዋይ መንግሥታት ጥፋቱን በነሱ መካከል አሳልፎ እንደሚያሰጥ ጥፋት ለመቆጠር ይገደዳሉ ፤ ይሁን እንጂ ጥፋቱን አሳልፎ እንደሚያሰጥ የመቆጠሩ ሁኔታ ጥያቄው በቀረበለት መንግሥት ሕግ በተሰጡት የመነሻ ሁኔታዎች የሚገዛ ይሆናል ።

⁶ 10 ኢንተርናሽናል ሌጋል ግተሪያልስ (1971) ፣ ፒጅ 133.

5. በሲቭል አገልግሎት ላይ የሚደረገውን የአመጽ ተግባር ለማዳከም የተደረገ ስምምነት⁷ / ሞንትሪያል / እ.አ.አ. / ሲብቱምበር23 ቀን 1971

ይህ ስምምነት የሚመለከተው በአገልግሎት ላይ ያለን አውሮፕላን ከጥቅም ውጭ እንደማድረግ፣ ወይም እንደማበላሸት፣ ወይም እንደ የአየር ጉዞ አመች ሁኔታዎችን ከጥቅም ውጭ ማድረግ ያሉት የአውሮፕላን ጠለፋ ተግባሮች ሌላ በአውሮፕላን ችግር በአየር ትራንስፖርት ላይ የሚደረጉትን ሕገወጥ ተግባሮች ነው። /እ.አ.አ./ ከአገ ስት ወር 1983 ጀምሮ 117 አገሮች የስምምነቱ አባላት ናቸው። ኢትዮጵያ ስምምነቱን የተቀበለችው (እ.አ.አ.) ማርች 26 ቀን 1977 ዓ.ም. ነበር።

ይህ ስምምነት አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት በአንቀጽ 7 እና 8 የያዘው ከላይ ከጠቀስነው ከሄግ ስምምነት ጋር አንድ ዓይነት የሆኑ ድንጋጌዎችን ነው። እነዚህም ድንጋጌዎች ተዋዋይ መንግሥታት የወንጀለኛውን ጉዳይ ራሳቸው በዳኝነት የማየት ወይም ሰውየውን አሳልፈው የመስጠት ምርጫ ማድረግ እንደሚችሉ፣ በስምምነቱ የተዘረዘሩትን ጥፋቶች አባል መንግሥታት በሚያደርጉዋቸው አሳልፎ የመስጠት ውሎች አሳልፈው የሚያሰጡ አድርገው እንዲቆጥሩዋቸው፣ በስምምነቱ የተጠቀሱትን ጥፋቶች አባል መንግሥታት ወደፊት በመካከላቸው በሚያደርጉዋቸው ውሎች አሳልፈው የሚያሰጡ ናቸው ብለው ለመጨመር ግዴታ የገቡትን በሚመለከት የተዘረዘሩት ናቸው ሕጎቻቸው አሳልፎ መስጠት የሚመሠረተው በውል ማኖር እንደሆነ አድርገው የማይቆጥሩ አገሮች ስምምነቱ ሊገታቸው የሚያስባቸውን ወንጀሎች ጥያቄ የቀረበለትን መንግሥት አሳልፎ የመስጠት ሕጎችና ደንቦች በማይቃረን ሁኔታ አሳልፈው እንደሚያሰጡ አድርገው በመካከላቸው ለመቀበል ግዴታ ገብተዋል።

መ ደ ም ደ ሚ ያ

ይህ ጽሑፍ አሳልፎ መስጠትን በሚመለከት የኢትዮጵያ ሕግ በአሁኑ ወቅት ያለ በትን ሁኔታ ለመተንተን ሞክሯል። ከውሎችና ከስምምነቶች በስተቀር የኢትዮጵያ የራሷ አሳልፎ የመስጠት ሕግ ጎደሎና አምታች በመሆኑ በአንድ ተጨባጭ ሁኔታ ላይ የተባባረዊ ሆኖ ምንም ያህል ጠቃሚ አገልግሎት እንደማይሰጥ አይተናል። ይህም ደክመት በተለይ በወንጀለኛ መቅጫው ሕግ ስለአሳልፎ መስጠት የተደነገጉትን እንዳየነው እውነት ነው። ስለዚህም የተሟላ አሳልፎ የመስጠት የሀገር ውስጥ ሕግ አስፈላጊነት የጎላ ነው። ኢትዮጵያ ከሌሎች አገሮች ጋር የተደረጉ ብዙ አሳልፎ የመስጠት ውሎች ስለሌሏትና የውል ግዴታዎች በሌለበት አሳልፎ የመስጠት ልምድም ስለማትከተል የሀገር ውስጥ አሳልፎ የመስጠት ሕግ ማኖር አስፈላጊ አይደለም የሚል ክርክር ሊነሳ ይችላል። ነገር ግን የዚህ ክርክር መልስ ቀላል ነው፣ ይኸውም ከላይ ያነሳናቸው በኢትዮጵያና በሱዳን መካከል የተደረገው ውልና ኢትዮጵያ አባል የሆነችባቸው ኢንተርናሽናል ስምምነቶችም እንዲብሔራዊ አሳልፎ የመስጠት ሕግ እንዳለ መቆጠራቸው ነው። በተጨማሪም ኢትዮጵያ ወደፊት ሌሎች አሳልፎ የመስጠት ውሎች ከሌሎች መንግሥታት ልትዋዋል ወይም ለሌሎች ተጨማሪ ኢንተርናሽናል ስምምነቶች አባል ልትሆን ስለምትችል እነዚህን የምትፈጽምበት መሠረት ያስፈልጋታል። መንግሥታት አባል የሆኑባቸው ስለአሳልፎ መስጠት የሚደረጉ ውሎችና ስምምነቶች መልክ ያለው አፈጻጸም እንዲኖራቸው ምንጊዜም የሀገር ውስጥ አሳልፎ የመስጠት ሕግ ያስፈልጋቸዋል። ባለፉት አመታት ስለአሳልፎ መስጠት የቀረቡትን በጣም ጥቂት ጥያቄዎች ለመፍታት የመንግሥት ባለሥልጣናችን ያጋጠሙዋቸው ችግሮች አሳልፎ የመስጠት ደንቦችና ሥነ ሥርዓቶች እንደሚያስፈልጉ በግልጽ አሳይተዋል። ኢትዮጵያ አሳልፎ መስጠትን የሚመለከት አንድ ወጥሕግ ካወጣች የወንጀለኛ መቅጫው ድንጋጌዎች በአዲሱ ሕግ ድንጋጌዎች ይተካሉ።

⁷ 10 ኢንተርናሽናል ሊጋል ግተሪያልስ (1971) ፣ ገጽ 1151.

በኢትዮጵያ የዓለምአቀፍ ውሎች

መጽደቅና ደረጃቸው

በሺፈራው ወልደሚካኤል*

የድምዳሜያችን ጭብጥ የሆነው የዓለምአቀፍ ውሎች ፣ መጽደቅና ደረጃቸው በሕገ መንግሥት የሕግ ቃሎች ውስጥ ያለ ልዩነት ይገለጻል ። ይህ አባባል ለሶሻሊስት ፣ ለምዕራባውያንና ለሶስተኛ ዓለም አገሮች ሁሉ ያገለግላል ።

ከላይ በተገለጸው አባባልና በታገደው የተሻሻለው የ1948 ዓ.ም. ሕገ መንግሥት በመነሳት በኢትዮጵያ የዓለምአቀፍ ውሎችን መጽደቅና ደረጃቸውን እንመረምራለን ።

የዓለምአቀፍ ውሎች መጽደቅ

የኃይለሥላሴን መንግሥት ያስወገደው ታሪካዊው አዋጅ ቁጥር 1 / 1967 ዓ.ም. ከመታወጁ በፊት የዓለምአቀፍ ውሎችን መጽደቅ ጥያቄ የሚመለከተው የተሻሻለው 1948 ዓ.ም. የኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 30 ነበር ።

ይህ አንቀጽ እንደሚከተለው ይነበባል ።

« ንጉሠ ነገሥቱ ከውጭ አገር ጋራ የሚደረገውን ግንኙነት የበላይ ሆኖ ይመራል ። ንጉሠ ነገሥቱ አምባሳደሮችን ሚኒስትሮችንና መልዕክተኞችን እየሾመ ይልካል ። በዚህም ዓይነት ከውጭ አገር እየተሾሙ የሚመጡትን ይቀበላል ። ከውጭ መንግሥት ጋር ያለውን ክርክር ሕጋዊ በሆነና በሰላማዊ መንገድ ለመወሰን ፣ እንዲሁም ጸጥታና የጋራ መከላከያ በሚጠበቅበት ረገድ ከውጭ አገር መንግሥታት ጋራ ተባብሮ መሥራት የእርሱ መብት ነው ።

በኢትዮጵያ ስም ውሎችንና ሌሎችንም የኢንተርናሽየናል ስምምነቶች ለማጽደቅና በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ላይ ሲፈጸሙ ግዴታ ከመሆናቸው አስቀድሞ የትኞቹ ውሎችና የኢንተርናሽየናል ስምምነቶች መጽደቅ እንደሚገባቸው የመወሰኑ መብት የርሱ ብቻ ነው ይሁን እንጂ ፤ የሰላምን ውሎች ሁሉ ፤ የንጉሠ ነገሥቱን መንግሥት ግዛት አገር ወይም ከግዛቱ ግናቸውንም ክፍል ወይም ገዥነትን ወይም የዳኝነትን ሥልጣን የሚያሻሽሉ ወይም በንጉሠ ነገሥቱ መንግሥት ዜጎች ላይ ጉዳትን የሚያመጡ ወይም ጸንቶ የቆመውን ሕግ የሚያሻሽሉ ወይም የመንግሥት ገንዘብ ወጭ እንዲሆንባቸው የሚጠይቁ ወይም ብድሮች ወይም ሞኖፖል ያለባቸው ውሎችና የኢንተርናሽየናል ስምምነቶች በንጉሠ ነገሥቱ ከመጽደቃቸው በፊት ለፓርላሜንት መቅረብ አለባቸው ። ሁለቱ ምክር ቤቶች በዚህ ሕገ መንግሥት

*በሚኒስትሮች ምክር ቤት ሰብሳቢ ጽሕፈት ቤት የሕግ መምሪያ ኃላፊ

፤ « ዓለምአቀፍ ውል » የሚለውን ቃል በዚህ ጽሑፍ ውስጥ የምንጠቅምበት ኢትዮጵያና ለጎድ ወይም ብዙ መንግሥታት ፣ ወይም በዓለምአቀፍ ሕግ የሚገዙ የሕግ ሰውነት ባላቸው ዓለም አቀፍ አካላት መካከል የሚደረግ ግናቸውም ስምምነት እንደሚሸፈን አድርገን ነው ።

ግሥት በአንቀጽ 88 እስከ 90 በተጻፈው መሠረት የተቀበሏቸው እንደሆነ፤ እንዲጸድቁ ለንጉሠ ነገሥቱ ያቀርባሉ።”

ይህ አንቀጽ ንጉሠ ነገሥቱን

ሀ. ዓለምአቀፍ ውሎችን ወይም ሌሎች ዓለምአቀፍ ስምምነቶችን በሀገሪቱ ስም እንዲያጸድቅና

ለ. በአገሪቱ ውስጥ ተፈጻሚ እንዲሆኑ መጽደቅ የሚገባቸውን የዓለም አቀፍ ውሎች ዓይነት ለመወሰን ሥልጣን ይሰጠዋል።

መስከረም 2 ቀን 1967 አንድ አዋጅ በጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ታወጀ። ይህም አዋጅ ቁጥር 1/1967 ዓ.ም. ነበር። ይህ አዋጅ የዘውድ አገዛዝን ያጠፋና፤ የዘውድ አገዛዝ ከብዙ ጊዜ ጀምሮ ሰፍኖባት በነበረች ምድር የኅብረተሰባዊነትን የመሠረት ድንጋይ የጣለ አዋጅ ነበር። የታተመውም በነጋሪት ጋዜጣ 34ኛ ዓመት እትም ነበር።

ይህ አዋጅም ያለጥርጥር ታሪካዊ አዋጅ ነው። ነገር ግን እኛ ለአሁኑ ጽሑፍ በታሪካዊነቱ ሳይሆን ብዙውን የምናተኩረው በዓለምአቀፍ ውሎች መጽደቅ ላይ ያለውን ኃይል ነው። በዚህም ላይ ስለ ዓለም አቀፍ ውሎች መጽደቅ በቀጥታ የሚጠቅስ በአጠቃላይ በአዋጁ ላይ የለም። ነገር ግን ሁለት ቁጥሮች ማለትም የዚህ አዋጅ ቁጥር 5 / ሀ / እና ቁጥር 10 በዓለምአቀፍ ውሎች መጽደቅና ደረጃ ላይ ቀጥተኛ ኃይል አላቸው።

የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 5 (ሀ) እንደሚከተለው ያትታል።

« የ1948 ዓ.ም. ሕገ መንግሥት እንዳይሰራ ታግዷል። »

ይህ ቁጥር ቀላልና የማያሻማ ነው። ሕገ መንግሥቱ ታግዷል። የዚህ ንዑስ ቁጥር በዓለምአቀፍ ውሎች መጽደቅ ላይ ያለው ውጤትም የሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 30² ከአብዮቱ ፍንዳታ በኋላ ላለው ጊዜ በሥራ ላይ እንዳይውል ማድረግ ነው።

በዚህም የዓለምአቀፍ ውሎችን መጽደቅ በሚመለከት አንዳንዶቹ በሕገ መንግሥቱ መታገድ ምክንያት ለተፈጠረው ባዶ ቦታ መሙያ የዚህ አዋጅ ቁጥር 6 እንደሚጠቅም ያስባሉ። ቁጥር 6 የሚከተሉት የሕግ ቃሎች ይገኙበታል።

« ሕዝቡ ሕጋዊ እንደራሴዎቹን መርጦ ሕገ መንግሥቱ እስኪታወጅና መንግሥት እስኪቋቋም ድረስ የጦር ኃይሎች፣ የፖሊስ ሠራዊትና የብሔራዊ ጦር ደርግ የመንግሥቱን ሥልጣን ይዞ አገሪቱን ይመራል። »³

በደራሲው አስተያየት ግን ይህ ቁጥር በዓለምአቀፍ ውሎች መጽደቅ ላይ ምንም ዓይነት ቀጥተኛ አግባብነት የለውም። የሚያስተላልፈው መልዕክትም የጦር ኃይሎች፣ የፖሊስ ሠራዊትና የብሔራዊ ጦር ደርግ የንጉሠ ነገሥቱን ሥልጣን

² አንቀጽ 30 በገጽ 1 እና 2 ላይ ተገልጿል።
³ የጊዜያዊ ወታደራዊ መንግሥት መቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 1/1967 ዓ.ም.፣ 34ኛ ዓመት ነጋሪት ጋዜጣ ቁጥር 1

ጣን እንደተከተ ነው ። ይህም የዓለምአቀፍ ውሎች የሚጸድቁበትን ሥነ ሥርዓትና የዓለምአቀፍ ውሎችን ለማጽደቅ ሥልጣን የተሰጠውን የአካሉን የተለየ ክፍል የሚያመለክት አይደለም ።

ለያዝነው የመወያያ አርዕስት መጠነኛ አግባብ ያለው ሌላው ቁጥር የዚህ አዋጅ ቁጥር 10 ነው ። ቁጥር 10 « እስከሁን በሥራ ላይ ያሉ ሕጎች ሁሉ ለዚህ አዋጅና ወደፊትም ለሚወጡት ሕጎች ፤ ትዕዛዞችና ደንቦች ተቃራኒ ካልሆኑ በስተቀር እንደጸኑ ይቆያሉ » ይላል ።

ከዚህ አዋጅ በፊት ካሉት ሕጎች ውስጥ ከዚህ አዋጅ ጋር የሚጣጣሙትንና የማይጣጣሙትን ሕጎች ለይቶ የማውጣቱ ከባድ ኃላፊነት የሚመለከታቸው ፍርድ ቤቶችና በሌሎች በሕግ ሙያ ላይ በተሰማሩት ላይ ይሆናል ።

ለእኛ ተግባር ግን ከአንቀጽ 30 ሌላ ስለ ዓለምአቀፍ ውሎች መጽደቅ ጉዳይ አግባብ ያለው ሕግ ቢኖር ኖሮ አሁን በሥራ ላይ ካለው ሕግ ጋር በመጣጣም ወይም ባለመጣጣሙ ምክንያት ከሥራ ላይ ሲውል መቻል ወይም አለመቻሉን በመረመርን ነበር ። ነገር ግን በአጋጣሚ በዚህ ነገር ላይ አግባብ ያለው የተሻሻለው ሕገ መንግሥት አንቀጽ 30 ብቻ ነበር ። እርሱም ቢሆን በግልጽ ታግዷል ። በምንም ዓይነት የቃላት አተረጓጎም ወይም የሕግ አርቃቂውን ወይም የአዋጅ ቁጥር 1/1967ን ሕግ አውጭ ሀሳብ ለማወቅ በሚደረግ ጥረት የሕገ መንግሥቱን አንቀጽ 30 የማገድ ሀሳብ አልነበረም ለማለት አንችልም ። ይህ አንቀጽና ሌሎችም የሕገ መንግሥቱ አንቀጾች ሁሉ ታግደዋል ።

በዲሴምበር 12/1917 በሶቭየቶች የታተመውን ድንጋጌ ቁጥር 1 ስለፍርድ ቤቶች የሚለውንና ከላይ ከተጠቀሰው ቁጥር ጋር ከሞላ ጉደል ተመሳሳይ የሕግ ቃል ስለአለው መመልከት ይጠቅመን ይሆናል ። ሳሙኤል ክቸሮስ እንዲህ ይላል ፡

« የቀበሌ ፍርድ ቤቶች ውሳኔያቸውንም ሆነ ፍርዳቸውን ማስታወቅ የነበረባቸው በራሽያ ሪፐብሊክ ስምና በውሳኔ ኔያቸውም ሆነ ፍርዳቸውን ሲሰጡ መመራት ያለባቸው በተገረሠሠው መንግሥት ሕግ የሚሆነው እነኝህ ሕጎች በአብዮቱ እስካልተደመሰሱና ከአብዮታዊ ንቃተ ሕሊናና አብዮታዊ የሕግ ሀሳብ እንዲሁም ከሶሻል ዲሞክራቲክና ከሶሻል አብዮታዊ ፓርቲዎች ፕሮግራም ጋር እስካልተቃረኑ ድረስ ብቻ ነው ።⁴ (ስርዝ የተጨመረ)

የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ማቋቋሚያ አዋጅ የታወጀውና በሥራ ላይ የዋለው ከመስከረም 2/1967 ዓ.ም. ጀምሮ ሲሆን ፤ ከሶስት ቀን በኋላም « የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግንና የሊቀመንበሩን ሥልጣን ለመወሰን የወጣ አዋጅ ቁጥር 2/1967 ዓ.ም. » አዋጅ ታወጀ ።⁵ ይህም አዋጅ አሥራ አንድ ቁጥሮች ሲኖሩት እኛ ግን የምናተኩረው በአራተኛው ቁጥር ላይ ይሆናል ። ይህም ቁጥር እንደሚከተለው ይነበባል ።

⁴ ላ. ክቸሮስ ዘ እርጋንስ እፍ ሶቭየትስ አድሚኒስትሬሽን እፍ ጀስቲስ ዜር ሂስትሪ ኤንድ ኮአፕሬሽን (ሌደደን ኢ.ጃይ ድሪል) ፣ (1970 ገጽ 24)

⁵ 34ኛ ዓመት ነጋሪት ጋዜጣ ፣ ቁጥር 2

« በኢትዮጵያ ስም ውሎችንና ሌሎችንም የዓለምአቀፍ ስምምነቶች ማጽደቅና በመንግሥቱ ላይ ሊፈጸሙ ግዴታ ከመሆናቸው አስቀድሞ የትኛዎቹ ውሎች ዓለምአቀፍ ስምምነቶች መጽደቅ እንደሚገባቸው የመወሰን ሥልጣን የደርጉ ነው። »

ስለሆነም የሰላም ውሎች ፤ በመንግሥቱ የሚተዳደረውን አገር ወይም በአገሩ በማንኛውም ክፍል ላይ ያለውን አስተዳደር ወይም ሙሉ ሥልጣን የሚያሻሽሉ ወይም በመንግሥቱ ዜጎች ላይ ጉዳትን የሚያመጡ ወይም ጸንቶ ያለን ሕግ የሚያሻሽሉ ወይም የመንግሥት ገንዘብ ወጭ እንዲሆንባቸው የሚጠይቁ ወይም ብድሮች ወይም የሞኖፖል ጠባይ ያለባቸው ውሎችን ዓለምአቀፍ ስምምነቶች ሁሉ በሚኒስትሮች ምክር ቤት ከተመከረባቸው በኋላ ለደርጉ ቀርበው ይጸድቃሉ። »

በዚህ ቁጥር ውስጥ የሠፈሩ ቃላት ከታገደው ሕገ መንግሥት አንቀጽ 30 ቃላት ጋር ጥቂት ተመሳሳይነት ያላቸው ይመስላል። የሆነው ይሁንና ከዚህ ቁጥር ከሚከተለው መደምደሚያ መድረስ ይቻላል።

- ሀ. የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ የዓለምአቀፍ ውሎችን በኢትዮጵያ ስም የማጽደቅ ሥልጣን አለው።
- ለ. የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ የትኛቹ ዓለምአቀፍ ውሎች በአገሪቱ ውስጥ ተፈጻሚ ከመሆናቸው በፊት መጽደቅ እንዳለባቸው የመወሰን ሥልጣን አለው።
- ሐ. የሚከተሉት ዓይነት የዓለምአቀፍ ውሎች በጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ከመጽደቃቸው በፊት በሚኒስትሮች ምክር ቤት ሊመከርባቸው ይገባል።
 1. የሰላም ዓለምአቀፍ ውሎች።
 2. በመንግሥቱ የሚተዳደረውን አገር ወይም በአገሩ በማንኛውም ክፍል ላይ ያለውን አስተዳደር ወይም ሙሉ ሥልጣን የሚያሻሽሉ ዓለምአቀፍ ውሎች።
 3. በመንግሥቱ ዜጎች ላይ ግዴታን የሚያመጡ ዓለምአቀፍ ውሎች
 4. ጸንቶ ያለን ሕግ የሚያሻሽሉ ዓለምአቀፍ ውሎች።
 5. የመንግሥት ገንዘብ ወጭ እንዲሆንባቸው የሚጠይቁ ዓለምአቀፍ ውሎችና
 6. ብድሮች ወይም የሞኖፖል ጠባይ ያላቸው ዓለምአቀፍ ውሎች።

በክፍል ሶስት ውስጥ የሚጠቃለሉ ዓለምአቀፍ ውሎች ሆነው በሚኒስትሮች ምክር ቤት ግን ሳይመከርባቸው በቀሩ ወይንም ደግሞ በሚኒስትሮች ምክር ቤት ተመክሮባቸው ነገር ግን ምክር ቤቱ ያልተስማማባቸው ዓለምአቀፍ ውሎች ምን እንደሚሆኑ በትክክል አይታወቅም። ቁጥሩ የሚለው በክፍል ሶስት የተጠቀሱት ዓይነት ዓለምአቀፍ ውሎች ሁሉ በሚኒስትሮች ምክር ቤት ከተመከ

፩. « ደርግ » የሚለው ቃል የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግን ያመለክታል።

ረባቸው በኋላ ለጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ቀርበው ይጸድቃሉ ብቻ ነው (ስርዝ የተጨመረ)

ይህ አዋጅ ዓለምአቀፍ ውሎች የሚጸድቁበትን ሁኔታ በሚመለከት በነበረው ግርጭ ላይ ብርሃን የሚፈነጥቀው ሙሉ በሙሉ የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግንና የሚኒስትሮች ምክር ቤትን ሥልጣንና ኃላፊነት እንደገና ለመወሰን በወጣው አዋጅ ቁጥር 110/1969 ዓ.ም. ተተክቷል።⁷ ይህ አዲስ አዋጅ የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግንና የሊቀመንበሩን ሥልጣን ለመወሰን በወጣው አዋጅ ቁጥር 2/1967 ቁጥር 4⁸ ፋንታ ምንን ተክቷል ? ለዚህ ጥያቄ መልስ አዋጅ ቁጥር 110/1969ን እንመረምራለን።

የዚህ አዋጅ ቁጥር 5 የጠቅላላ ጉባኤውን ሥልጣንና ኃላፊነት ይገልጻል።⁹ በዚህ ቁጥር ንዑስ ቁጥር 4 መሠረት ጠቅላላ ጉባኤው « የኢትዮጵያ ስም መሠረታዊ የሆኑ የኢኮኖሚ ፣ የፖለቲካ ፣ የመከላከያና የጋራ መከላከያ ውሎችንና እንተርናሽናል ስምምነቶችን የማጽደቅ ሥልጣንና ኃላፊነት አለው። » (ስርዝ የተጨመረ)

በዚህ ንዑስ ቁጥር ለተወሰኑ ውሎች የማጽደቅ ሥልጣን ያለው አካል በግልጽ ተጠቁሟል። መጽደቅ የሚያስፈልጋቸውንና የማያስፈልጋቸውን ውሎች የመለየት ጥረት መደረጉም በግልጽ ይታያል። ነገር ግን እስኪ ይህንን ንዑስ ቁጥር በአንዳንድ መለኪያዎች እንለካና ውጤት ማስገኘቱን እንመልከት። « መሠረታዊ » የሆኑ የኢኮኖሚ ፣ የፖለቲካና የመከላከያ ውሎች ምንድን ናቸው? ወይም በተቃራኒው መሠረታዊ ያልሆኑ የኢኮኖሚ ፣ የፖለቲካና የመከላከያ ውሎች ምንድን ናቸው? እንደሌሎች ሕጎቻችን ይህ አዋጅ የፍቺ (የትርጓሜ) ቁጥሮች ስለሌለው ወደዚያ በሙሉ እንኳን ግልጽ ለማድረግ አይቻልም። አንድ ዓለምአቀፍ ውል መሠረታዊ መሆን አለመሆኑ እንዴት ይወሰናል? « ባሕልን » ስለሚመለከቱ ውሎችስ? አንድ « መሠረታዊ » ውል በጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ጠቅላላ ጉባኤ ፣ በሚኒስትሮች ምክር ቤት ወይም በሌላ አካል ከመጽደቁ በፊት ሊመከርበት ይገባልን? (ለምሳሌ ብሔራዊ አብዮታዊ የምርት ዘመቻና የማዕከላዊ ፕላን ጠቅላይ መምሪያ ፣ ለኢኮኖሚ ውሎች) እንኳን ጥያቄዎች ያነሳናቸው ብዙ ሰዎች የሕግ ሰዎች ጥያቄ ማንሳት ይወዳሉ ብለው እንደሚከሱን ዓይነት ጥያቄዎችን ለማንሳት ስንል ሳይሆን ጥያቄዎቹ ጠቃሚዎችና መልስ የሚያስፈልጋቸው በመሆናቸው ነው።

ከላይ የተጠቀሰው ቁጥር መጽደቅ የሚያስፈልጋቸውን ውሎች በመለየት በኩል ብዙም ሊረዳ አይችልም። የሚያስረዳን ነገር ቢኖር « መሠረታዊ የኢኮኖሚ ፣ የፖለቲካ ፣ የመከላከያና የጋራ መከላከያ እንዲሁም ዓለምአቀፍ ስምም

⁷ የዚህ አዋጅ ቁጥር 21 እንዲህ ይላል። « የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግንና የሚኒስትሮች ምክር ቤትን ሥልጣንና ኃላፊነት ለመወሰን የወጣው አዋጅ ቁጥር 110/1969 ዓ.ም. ፣ የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግንና የሊቀ መንበሩን ሥልጣን ለመወሰን የወጣው አዋጅ ቁጥር 2/1967 ዓ.ም. እንደተሻሻለ ፣ እንዲሁም ስለ ሚኒስትሮች ሥልጣን ሥራ አወሳሰን በቁጥር 1/1935 ዓ.ም. በወጣው ትእዛዝ እንደተሻሻለው ከ 1 እስከ 14 ጭምር ያሉት አንቀጾች በዚህ አዋጅ ተሻሻረው ተተክቷዋል። » (ስርዝ የተጨመረ)

⁸ የአዋጅ ቁጥር 2/1967 ዓ.ም. ቁጥር 4 ከዚህ በላይ በገጽ 5 ውስጥ ሙሉ በሙሉ ተጠቅሷል።

⁹ የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ፣ ጠቅላላ ጉባኤ ፣ የማዕከላዊ ኮሚቴና ቋሚ ኮሚቴ የተባሉ አካላት አሉት። የበለጠ ለመረዳት የዚህ አዋጅ ቁጥር 2 ይመለከታል።

ነቶች » ማን እንደሚያጸድቃቸው ብቻ ነው ። ቀላሉና እንደደራሲውም አመለካከት የተሻለው አማራጭ በጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ጠቅላላ ጉባኤ መጽደቅ የሚገባቸውን የአለምአቀፍ የውል ዓይነቶች በተሻሻረው የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግና የሊቀመንበሩን ሥልጣን ለመወሰን በወጣው አዋጅ ቁጥር 2/1967 ቁጥር 4 መሠረት መዘርዘሩ ነው ። ይህንን ሐረግ ለንተረገም የምንችልበት አንዱ አማራጭ መሠረታዊ ያልሆኑ ዓለምአቀፍ ውሎች በመንግሥት ላይ አስገዳጅነት ይኖራቸው ዘንድ መጽደቅ እንደማያስፈልጋቸው ነው ።

ከላይ ባነሳናቸው ጥያቄዎች መሠረት

- ሀ/ ከብዙ አገሮች ጋራ የገባናቸው በመንግሥታት መካከል የሚኖሩ የጋራ የኢኮኖሚ ኮሚሽኖች ማቋቋሚያ ዓለምአቀፍ ውሎች
- ለ/ ኢትዮጵያ ከሌሎች አገሮች ጋር የገባቸው ጓዳኛ የትብብር የተለያዩ ውሎችና
- ሐ/ የውጭ ንግድ ሚኒስቴር ከሌላ ሀገር አቻዎቹ ጋራ የገባቸው ብዙ የንግድ ውሎች መጽደቅ የሚገባቸው መሆኑን ማወቅ ያስችግራል ።

ከላይ የተጠቀሱት ዓለምአቀፍ ውሎች መጽደቅ የሚያስፈልጋቸው መሆን አለመሆኑ « መሠረታዊ » በመሆንና በአለመሆናቸው የሚወሰን ነው ። ማንም ቢሆን የተጠቀሱትን ዓለምአቀፍ ውሎች በጥልቀት ከመመርመሩ አስቀድሞ በጭብጡ ላይ አቋም ለመውሰድ አይቻለውም ፣ ያም ሆኖ ግን ሁለት ሰዎች እንደ ዓለምአቀፍ ውል « መሠረታዊ » መሆን አለመሆኑን በሚመለከት ላይ ስማሙ በቀሩ ዳኛ ማስፈለጉ አይቀርም ።

ይህ ጥያቄ በተግባር እንዴት ይሠራበታል ? አቶ ፍስሐ ይመር እንዲህ ይላሉ ።

« አሁን በምንሠራው መሠረት ዓለምአቀፍ ውል በማጽደቅ ላይ ቃል ካልጨመረ ወይም ምንም ካላለ ውሎ ወይም ስምምነቱ እንዲጸድቅ የሚደረገው የውሉን ወይም የስምምነቱን ባሕርይ ለመወሰን ይዘቱን በመመርመር ነው ። ይህ ግን የሚሆነው አንዳንድ ጊዜ ነው ። በአብዛኛው ውሎችና ስምምነቶች ላይ ግን ግልጽ የሆነ መጽደቅ እንዳለበት የሚያሳይ ቃል አለ ። ሁላችንም እንደምናውቀው መጽደቅን በሚመለከት የሚወሰነው ሕግ አውጭው ወይም ሌላ የሕግ ማውጣት ሥልጣን ያለው ነው ። በእኛ አስተያየት እንኳ ምንም ውሎ መሠረታዊ አይደለም ብንል በጠቅላላ ጉባኤው መጽደቅ አለበት የሚል ካለ መደረግ ይኖር በታል ።

ይህንን አለማድረግ ማለት ደግሞ ውሎ በኢትዮጵያና በሌላው ተዋዋይ ወገን ላይ ተፈጻሚ አይሆንም ማለት ነው ። ምክንያቱም ሌላው ወገን በሁለቱም ወገኖች መጽደቅ አለበት ብሎ በግልጽ ስለሚጠይቅ ነው ። ለዚህ ችግር መፍትሄው ውሎ መሠረታዊ ካልሆነ በድርድሩ ወቅት የማጽደቅ ሐረግ አለመጨመር ነው ። ውሎ እንዲሁ በፈርማ ብቻ ተፈጻሚ ይሆናል ። እኛም የሚኒ

ስቴር መሥሪያ ቤቶችን በግልጽ መሠረታዊ ባልሆኑ ውሎች ወይም ስምምነቶች ላይ የማጽደቅና ሐረግ እንዳይጨምሩ እንመክራለን ። »¹⁰

የዓለምአቀፍ ውሎች ደረጃ

ቀጥሎ የምንወያየው የዓለምአቀፍ ውሎችን ደረጃ በአሁኒቱ ኢትዮጵያ ይሆናል ። በመጀመሪያ ደረጃ መጥቀስ የምንፈልገው አሁን «ደረጃ» የሚለውን ቃል ስንጠቀምበት ሁለት ፍቺ እንዳለው ነው ። በአንድ መልኩ ዓለምአቀፍ ውሎች አሁንም ድረስ ሕጋዊ መሆን ያለመሆናቸውን ያመለክታል ። በሌላው መልኩ ደግሞ ለማሳየት የተሞከረው እስካሁን ሕጋዊ የሆኑት ዓለምአቀፍ ውሎች ከእኛ የአገር ውስጥ ሕጎች ጋር የበላይ ወይም አቻ እንደሆኑ ለማሳየት ነው ።

በመንግሥትነት አሁን የምንገኝበት ሁኔታ ቀደም ሲል ከነበረው ጋር በክፍል የተቆራኘ ስለሆነ የኃይለሥላሴ አገዛዝ ከወደቀበትና የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ሥልጣን ከያዘበት ከመስከረም 2/1967 ዓ.ም. በፊት በዚህ ረገድ የነበረውን የሕግ ሥርዓት ለማጤን አሥራ-ሁለት ዓመታት ወደኋላ እንጓዛለን ።

ከተጠቀሰው ቀን በፊት የዓለምአቀፍ ውሎች ደረጃ የሚገዛው በተሻሻለው ሕገ መንግሥት አንቀጽ 122 መሠረት ነበር ፤ የተባለው አንቀጽ እንዲህ ይላል ።

« ይህ የተሻሻለው ሕገ መንግሥት ኢትዮጵያ ተከፋይ ከምትሆንባቸው ከኢንተርናሲዮናል ውሎች ከዓለም አቀፍ ስምምነቶችና ግዴታዎች ጋር በአንድነት ሆኖ የገገውን ነገሥቱ መንግሥት የበላይ ሕግ ይሆናል ። ወደፊትም የሚሰሩ ሕጎች ፣ ድንጋጌዎች ፣ ፍርዶችና ውሳኔዎች ሁሉ ከዚህ ሕገ መንግሥት ጋር የማይስማሙ ሲሆኑ ዋጋ የሌላቸውና የማያገለግሉ ይሆናሉ ።

ለእኛ ተግባር ይህ አንቀጽ ግልጽ በመሆኑ የሚብራራ ነገር የለውም ። በኢትዮጵያ የተገቡ ዓለምአቀፍ ውሎች ከሕገ መንግሥቱ ጋር እኩል ደረጃ ሲኖራቸው በሕግነታቸውም የአገሪቱ የበላይ ሕጎች ናቸው ። ስለሆነም ማናቸውም የአሁን ወይም የወደፊት ሕጎች ፣ ድንጋጌዎች ፣ ፍርዶች ኢትዮጵያ ከምትገባቸው ዓለምአቀፍ ውሎች ጋር የማይስማሙ ከሆኑ ዋጋ የሌላቸውና የማያገለግሉ ይሆናሉ ።

የተሻሻለው ሕገ መንግሥት በአዋጅ ቁጥር 1/1967 ዓ.ም. ቁጥር 5 / ሀ / እንደታገደ ቀደም ሲል አይተናል ። በአንቀጽ 122 መሠረት ዓለምአቀፍ ውሎች ሁሉ « የንጉሠ ነገሥቱ የበላይ ሕጎች » ስለነበሩና በአዋጅ ቁጥር 1/1967 ዓ.ም. ቁጥር 10 መሠረት ደግሞ ከአዋጁና ወደፊት ከሚወጡ ሕጎች ጋር የሚቃረኑ ሕጎች ብቻ ዋጋ እንደሌላቸው ስለሚቆጠሩ በያንስ እነዚህ በዚህ ክፍል የማይመደቡ ዓለምአቀፍ ውሎች ማለትም ከአዋጁ ጋር አይስማሙም ያልተባሉ ዓለም አቀፍ ውሎች አሁንም በሥራ ላይ ናቸው ማለት ይቻላልን ?

ይህ እንግዲህ እጅግ አወያይ ወደሆነው ወደ ዓለምአቀፍ ውሎች ውርስ ያመጣናል ።

¹⁰ ከአቶ ፍስሐ ዶመር የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር የሕግ መምሪያ ኃላፊ ጋር የተደረገ ቃለ ምልልስ ፣ ጥር 1975

የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ ሥራውንና ፖሊሲውን ሁሉ በከ ረረና ባላሰለሰ መልክ የወቅሰው የቀድሞ መንግሥት የገባቸውን ውሎች ሁሉ ይወርሳል ወይ ?

ይህ እንግዲህ በተለያዩ ምሁራን የተለያዩ አመለካከት የተሰነዘረበት የዓለም አቀፍ ሕግ ክፍል ነው ። ቢሆንም ግን መሠረታዊ የሁኔታዎች ለውጥ ውሎችን ለመሻርና ለማገድ በቂ ምክንያት ስለመሆኑ አጠቃላይ ስምምነት ያለ ይመስላል ። ይህ « የሪባስ ሲክ ስታንቲባስ » መመሪያ ሲሆን የዓለም አቀፍ ውሎን ዓይነት ተከትሎ የመንግሥት ለውጥ መሠረታዊ ለውጥ ሊሆን ይችላል ። ከሞላ ጉደል አጠቃላይ ተቀባይነት ባገኘውና የዓለም አቀፍ ውሎችን ሕግ በሚ ጽላከተው የቪዩና ስምምነት ውስጥ ተመሳሳይ አመለካከት ተንጸባርቆ ይገኛል¹¹ ። ይህን ስምምነት አገልግሎት የፈረሰው ጸ.አ.አ. በኤፕሪል 30/1950 ዓ.ም. ነው ። በአኛ አገር የተደረገው ለውጥ የመንግሥት ለውጥ ብቻ አይደለም ። ለውጡ ካለፈው መንግሥት በጣም የተለየ የኢኮኖሚ ፣ ሶሻልና የፖለቲካ አመለካከት የታየበት ለውጥ ነው ። አዲስ ኅብረተሰብ ፣ ከአዲስ አመለካከትና ግብ ጋር እየገነባን ነው ። ከዚህ አንጻር ተዋዋዮቹን ወገኖች ወታደራዊና የደህንነት መረጃዎች ለመለዋወጥ የሚያስገድዱ ወታደራዊ ወይም ፖለቲካዊ ውሎች በሥራ ላይ እንዳሉ ናቸው ። ማለቱ የሚያስኬድ ባይሆንም ይህ አመለካከት አንደኛው ወይም ህሉም ተዋዋዮች ጉዳት በሚያስከትልባቸው ርምጃ አንዲስማሙ ይህ ግን ከመሰለው ሁኔታ ለመጠበቅም ነው ። ቁጥር 56 በቪዩና ኮንቬንሽን የገባው ይህን ዓይነት ሁኔታ ለመጠበቅ ይሆናል¹² ይህን ጉዳይ ከመደምደማችን በፊት ሳይጠ

¹¹ ቁጥር 62 መሠረታዊ የሁኔታዎች ለውጥ

1. ዓለም አቀፍ ውሎ በተደረገበት ጊዜ የነበሩትን ሁኔታዎች በሚመለከት በተዋዋዮቹ ወገኖች ያልታሰበ መሠረታዊ ለውጥ የተፈጠረ እንደሆነ ውሎን ለማስቀረትም ሆነ ለመሰረዝ በቂ ምክንያት ሊሆን የሚችለው ።
 - ሀ/ የእነኛ ሁኔታዎች መኖር ለተዋዋዮቹ ወገኖች ግዴታ መግባት አስፈላጊ መሠረቶች የነበሩ እንደሆነና
 - ለ/ የለውጥ መኖር በውሉ ላይ የተጠቀሰውን የግዴታ መጠን በከፍተኛ ሁኔታ የሚለው ጠው ሆኖ ሲገኝ ነው ።
2. መሠረታዊ የሁኔታዎች ለውጥ ውልን ለማስቀረትም ሆነ ለመሰረዝ እንደ ምክንያት ሆኖ የማይቀርበው ።
 - ሀ/ ዓለም አቀፍ ውሎ ድንበርን የሚያጽቁም ከሆነ ወይም
 - ለ/ መሠረታዊ ለውጡ የተፈጠረው ውሎ ይፍረስልኝ በሚለው ወገን ዓለም አቀፍ ውሎ የሚጠቅሙትን ግዴታ ወይም ሌላ ከውሎ ውስጥ ያለ ሌላ ወገን ያለበትን ዓለም አቀፍ ግዴታ ባለመፈጸሙ ምክንያት የሆነ እንደሆነ ነው ።
3. ከላይ በተጠቀሱት መሠረታዊ የሁኔታዎች ለውጥ ምክንያት አንድ ተዋዋይ ወገን ዓለም አቀፍ ውሎን ለማስቀረት ወይም ለመሠረዝ የሚችል ከሆነ ይህንን ለውጥም ዓለም አቀፍ ውሎን በሥራ ላይ መዋል ለጊዜው እንዲታገድ በማድረግ ምክንያት ቢያደርገው ይችላል ።

¹² ቁጥር 56 ማስቀረትን ፣ ውድቅ ማድረግን ወይም መሠረዝን የሚመለከት ቃል ያልተጨመረበትን ዓለም አቀፍ ውል ስለማሳጣትና ወይም ስለመሠረዝ

1. ሀ. አንድ ዓለም አቀፍ ውል መቅረቱን በሚመለከት ወይም ውድቅ መደረጉን ወይም መሠረተን የሚመለከት ቃል በውሎ ውስጥ ከሌለበት ለማሳጣትም ሆነ ለመሠረዝ የሚችለው ።
 - ለ. ክራሱ ከዓለም አቀፍ ውሎ ውስጥ የማሳጣትም ሆነ የመሠረዝ መብትን ማሳየት ከተቻለ ነው ።
2. አንድ ተዋዋይ ወገን በአንቀጽ I መሠረት አንድን ዓለም አቀፍ ውል ለማሳጣት ወይም ለመሠረዝ ሀሳብ ካለው ይህንን ሀሳቡን ከ12 ወራት ባላነሰ ጊዜ ማሳወቅ አለበት ።

ቀስ ሊታለፍ የማይገባ ነጥብ አለ ። ስምምነት ውስጥ እንዲገባ የተደረገው ዓለምአቀፍ ቀፍ ውሉ የመንቀፍ ወይም የመሠረዝ ቃልን ከጨመረ ከግዴታ ነጸለ መሆን ያ ቃል መክበር አለበት ። በዚህ ጉዳይ ላይ የተሰነዘሩት አስተያየቶች ደህን ግዴታ ገሸሽ ለማድረግ እንደሚያስችሉ ተደርገው መቆጠር የለባቸውም ።

በሌላ መንገድ ደግሞ ባለፈው መንግሥት የተገቡት ሁሉም ዓለምአቀፍ ውሎች በአሁኑ መንግሥት ላይ አስገዳጅነት የላቸውም ለማለት አይቻል፤ ። የተባበሩት መንግሥታት ፣ የአፍሪካ አንድነት ድርጅትና እንዲሁም የሌሎች ዓለምአቀፍና አህጉራዊ ድርጅቶች አባልነታችን ያለፈው መንግሥት በገባቸው ዓለምአቀፍ ውሎች ላይ የተመሠረተ ነው ።

ከዚህ በላይ ያሉት ሁለት ፓራግራፎች የገቡት የዓለም አቀፍ ውሎች ደረጃ ማለትም አሁንም ድረስ የጸኑ የመሆናቸው ወይም ያለመሆናቸው ገዳይ አስቸጋሪና አጠቃላይ መልስ ለመስጠት እንደማያቻል ለአንባቢው ለመጠቀም ነው ። እያንዳንዱ ዓለምአቀፍ ውል ለየጥያቄው መመርመርና አቋምም መወሰድ አለበት ። ሆኖም ግን በደራሲው አስተያየት ከላይ ከተጠቀሱት (በመሠረታዊ የሁኔታዎች ለውጥ ምክንያት ተሰርዘዋል ሊባሉ ይገባሉ) ውሎች በስተቀር ባለፈው አገዛዝ በጊዜው በነበሩት ሕጎች መሠረት የተገቡ ሁሉም ውሎች አሁንም ዋጋ አላቸው ማለቱ ይበልጥ ትክክልና ተጨባጭ ይሆናል ።

ባለፈው አገዛዝ የተገቡ ውሎች ዋጋ አላቸው ወይ ለሚለው ጭብጥ እልባት ለመስጠት ከዋክርን ዘንድ አሁን ደግሞ የደረጃቸውን ገዳይ እንመለከታለን ። ይኸውም ውሎቹ ከአገር ውስጥ ሕጎች ጋር ሲነጻጸሩ የበላይነት ያላቸው መሆን አለመሆኑን ወይም በእኩልነት ደረጃ የሚገኙ መሆኑን እንመረምራለን ።

ባለፈው አገዛዝ የተገቡ ውሎች ሁሉ በሕገ መንግሥቱ የሕግ ቃላት መሠረት የበላይነት ሕግ ደረጃ እንዳላቸው ከፍ ሲል ተመልክተናል ። በተጨማሪም እነዚህ ውሎችን የበላይ ሕግ እንዲሆኑ ያበቁባቸው የሕግ ቃላትም ሆኑ ሕገ መንግሥቱ ራሱ እንደታገዱ አይተናል ። ታዲያ ውሎች በዛሬደቱ ኢትዮጵያ ደረጃቸው እንዴት ነው ?

ባለፈው መንግሥት በኢትዮጵያ ስም የተገቡ አንዳንድ ዓለምአቀፍ ውሎች በአዋጅ¹³ ወይንም በድንጋጌ¹⁴ መልክ በነጋሪት ጋዜጣ ይታተሙ ነበር ። አንዳንዶቹ ደግሞ በነጋሪት ጋዜጣ አይታተሙም ነበር ። ነገር ግን ውሎች በአገሪቱ ላይ አስገዳጅነት እንዲኖራቸው የሚያደርጉ አስፈላጊ ህጋዊ ሥርዓቶች ይሟላላቸው ነበር ።

የአፍሪቃ አንድነት ድርጅት ቻርተር ፣ የአፍሪቃ ፋይቶሳኒታሪ ኮንቪንሽን ፣ ከሌሎች ሀገሮችና ዓለምአቀፍ የገንዘብ ድርጅቶች ጋር ለተደረጉ የብድር ስምምነቶች የአገር ውስጥ ሕግ ደረጃ የሚሰጡ አያሌ የብድር ማጽደቅ አዋጆች በመጀመሪያው ክፍል የሚጠቃለሉ ዓይነት ዓለምአቀፍ ውሎች ምሳሌዎች ናቸው ። እነዚህ ዓለምአቀፍ ውሎች የአገር ውስጥ ሕጎቻችን አካላት ናቸው ። የነዚህ

¹³ « አዋጅ » በተሻሻለው ሕገ መንግሥት አንቀጽ 34ና 88 መሠረት በፓርላማው ተቀባይነት ያገኘና በንጉሠ ነገሥቱ የጸደቀ ህግ ነበር ።
¹⁴ « ድንጋጌ » አማካሪዎች ባልተሰበሰቡበት ጊዜ የሚያስቸኩል ጉዳይ የተገኘ እንደሆነ በንጉሠ ነገሥቱ የሚታወጅ መብትና ግዴታን የሚደነግግ ህግ ነበር ። የተሻሻለው ሕገ መንግሥት 92

ዓለምአቀፍ ውሎች ዘለቄታ የወደቀው መንግሥት ካወጃቸው ህጎች ጋር እንድ ዓይነት ወይም ተመሳሳይ ነው ። ያለፈው መንግሥት ያወጃቸውን ህጎች በሚመ ለከት መመዘኛ መለካት ይኖርባቸዋል ። ይኸውም « ከአዋጅ ቁጥር 1/1967 ዓ.ም. ጋር ይቃረኑ እንደሆነ ወይም እንዳልሆነ ነው ። »¹⁵ ከዚህ አዋጅ ጋር የማ ይቃረኑ ከሆነ በአሁኑ ጊዜ ተፈጻሚነት ያላቸው መሆኑ አያጠያይቅም ።

ከባድ ችግር የሚያጋጥመን ግን አንድ ዓለምአቀፍ ውል በነጋሪት ጋዜጣ ከታወጀ ማለትም የአገሪቱ የውስጥ ህግ አካል ከሆነና ይህም ከአዋጅ ቁጥር 1/1967 የህግ ቃላት ጋር የተቃረነ እንደሆነ ነው ። የአዋጅ ቁጥር 1/1967 ቁጥር 10 እንኛህን ዓለምአቀፍ ውሎች የአገሪቱ የአገር ውስጥ አካልነታቸውን በግልጽ ይነግራቸዋል ። እንደዚህ ዓይነት ችግር የገጠመው የኢትዮጵያ ፍርድ ቤትም የአዋጅ ቁጥር 1/1967 ዓ.ም. 7 ቁጥር 10 በመጥቀስ ዓለምአቀፍ ውሎን ተግባራዊ እንዳይሆን የሚያደርግ መሆኑም ሊጠበቅ የሚችል ነው ። ይህ ግን በዓለ ምአቀፍ ደረጃ ብዙም ክብደት የለውም ። ምክንያቱም የዓለምአቀፍ ውሎች ሕግ ስም ምንት በቪየና ኮንቬንሽን ቁጥር 27¹⁶ መሠረት የአገር ውስጥ ህግ በዓለም አቀፍ ውል ላይ የተመሠረተን ግዴታ ላለመወጣት መከላከያ ሆኖ መቅረብ ስለማይ ችል ነው ። ነገር ግን የአሁኑ መንግሥት በእንዲህ ዓይነት ዓለምአቀፍ ውሎች ላይ ከተመሠረተ ግዴታ ነጻ ነው ወይስ አይደለም የሚለው ጭብጥ ቀላል አይ ደለም ። የዚህ ጥያቄ መልስም በአብዛኛው የሚመሠረተው በዓለምአቀፍ ውሎ ይዘት ላይ ነው ። ለእኛ ተግባር ግን የዓለም አቀፍ ውሎች ውርስ ንድፈ ሀሳብ ይህንን ችግር ለመፍታት ወሳኝ ሚና ይጫወታል ብንል በቂ ነው ።

እስኪ አሁን ደግሞ ባለፈው መንግሥት የተገቡና በአገሪቱ ላይ ህጋዊነት እንዲኖራቸው ሁሉም አስፈላጊ የሆኑ ሥርአት የተሟሉላቸው መጽደቃቸውን ግን በነጋሪቱ ጋዜጣ ስላልታተሙ ዓለምአቀፍ ውሎች ባጭሩ እንመልከት ። በዚህ ክፍል በሚጠቃለሉት ዓለምአቀፍ ውሎችና የአገር ውስጥ ሕግ አካል በሆኑ ዓለምአቀፍ ውሎች (ይኸውም በነጋሪት ጋዜጣ በሕግነት የታተሙ ዓለምአቀፍ ውሎች) መካከል ያለው አንድ በጣም ትልቅ ልዩነት ይህ ነው ። የአ ጥጅ ቁጥር 1/1967 ዓ.ም. ቁጥር 10 በነዚህ ዓለምአቀፍ ውሎች ላይ እንደመ ቃወሚያ ነጥብ ሊነሳ አይችልም ። ምክንያቱም ቁጥር 10 የሚመለከተው ህጉ ችን ብቻ ስለሆነ ነው ። ዓለምአቀፍ ውሎችን የበላይነት ደረጃ ይሰጣቸው የነ በረው የተሻሻለው ሕገ መንግሥት ቁጥር 122ና ሕገ መንግሥቱም ራሱ በመ ታገዳና እንዲሁም እንኛህ ዓለምአቀፍ ውሎች ራሳቸው እንደ ሕግ ባለመታተማቸው በአዋጅ ቁጥር 1/1967 ዓ.ም. ቁጥር 10 መሠረት በሥራ ላይ ሊውሉ አይችሉም ማለት አይቻልም ።

በዚህ ጉዳይ ላይ አጠቃላይ አስተያየት መስጠት ያስቸግራል ። እያንዳንዱ ዓለምአቀፍ ውል በየራሱ ጥንካሬ መዳኘት አለበት ። ቢሆንም በደራሲው አስ ተያየት ግን የተባሉት ዓለምአቀፍ ውሎች መነቀፍ ወይም መሠረዝ የሚችሉት በቪየና የዓለምአቀፍ ውሎች ሕግ ስምምነት ቁጥር 56 መሠረት የመንቀፍ ወይም የመሠረዝ መብት መኖሩን ማረጋገጥ ሲቻል ብቻ ነው ።

¹⁵ ይህ ቁጥር ከዚህ በላይ በገጽ 3 ተተንትኗል ።

¹⁶ ቁጥር 27 የአገር ውስጥ ህግና ዓለምአቀፍ ውሎችን ስለማክበር « እንደ ተዋጭ ወገን ግዴታ ውን ላለመወጣቱ የራሱን የአገር ውስጥ ህግ እንደ ምክንያት ማቅረብ አይችልም ።

በአለፈው መንግሥት ስለተገቡት ዓለምአቀፍ ውሎች እላይ ያልነው ይበቃል ። ነገር ግን በአሁኑ መንግሥት የተገቡት ዓለምአቀፍ ውሎች ደረጃ ከሀገር ውስጥ ሕጎች ጋር ሲነጻጸር እንዴት ነው እኩል ናቸው ወይስ የበላይነት አላቸው የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግ እንደ ርዕሰ ብሔርና እንደ ርዕሰ መንግሥት ፤ የብሔራዊ አብዮታዊ የምርት እድገት ዘመቻና የማዕከላዊ ፕላን ጠቅላይ መምሪያ ፣ የሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶችና ሌሎችም የመንግሥት ድርጅቶች ብዙ ዓለምአቀፍ ውሎችን ከአቻዎቻቸው ጋር ገብተዋል (ፈርመዋል) ።

ለአንዳንድ ዓለምአቀፍ ውሎች የማጽደቅ አዋጆች በነጋሪት ጋዜጣ ታትጧል ። ለሌሎች ግን እንዲህ ዓይነት አዋጅ የለም ።

ዓለምአቀፍ ውሎችን የማያጸድቁ ሕጎችን ማወጃ ሊያስከትል የማችለው አንድ ውጤት ዓለምአቀፍ ውሎችን የአገር ውስጥ ሕግ አካል ማድረግ ነው ብለን ብንገምት በነጋሪት ጋዜጣ ታትሞ በወጣ ሕግ የጸደቁ ዓለምአቀፍ ውሎች ደረጃው ከአጸደቃቸው ሕግ ጋር እኩል ደረጃ ነው ብሎ መከራከር ይቻላል ። እኩል ደረጃ ካላቸው ሕጎች የበላይ መሆን አይችልም ። ሌላ የተቃረነ የሕግ ቃል በሌለበት ጊዜ ይህ አባባል ተገቢ ድምዳሜ ይመስላል ።

የሚቀጥለው ደግሞ በአሁኑ መንግሥት የተገቡ ዓለም አቀፍ ውሎች ሆነው የማጽደቅ ሕግ በነጋሪት ጋዜጣ ያልታወጁባቸው የዓለም አቀፍ ውሎች ደረጃ ጉዳይ ይሆናል ። በደራሲው አስተያየት እነኚህ ዓለም አቀፍ ውሎች የማጽደቅ አዋጅ ከታወጁላቸው ዓለም አቀፍ ውሎች ከፍ ወይም ዝቅ ያለ ደረጃ ሊኖራቸው ይገባል ማለቱ ተገቢ አባባል ነው ።

መ ደ ም ደ ሚ ያ

በአሁኑ ሰዓት አንባቢው የችግሩን ሁኔታ እንደተመለከተ ተስፋ ይደረጋል ። መጽደቅ የሚገባቸውን የዓለምአቀፍ ውል ዓይነቶች መለየቱ አንገብጋቢ ግዴታ ነው ። ብዙ የሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶች ኩሌላ አገር አቻዎቻቸው ጋር የተለያዩ ስምምነቶችን ይፈርማሉ ።

የእኛ ህጎች መጽደቅ ስለሚያስፈልጋቸው ዓለምአቀፍ ውሎች ምንም ስለማይናገሩ ከፈርማ በኋላ ሊኖር የሚገባው ሥነ ሥርዓት ሁልጊዜ የውይይት አርዕስት ነው ። ይህንን ችግር በመፍታት ረገድ የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግንና የሚኒስትሮች ምክር ቤትን ሥልጣንና ኃላፊነት እንደገና ለመወሰን የወጣው አዋጅ ቁጥር 110/1969 ዓ.ም. ቁጥር 5/4/ ብቁ እንዳልሆነ በበቂ መልክ ጠቁመናል ¹⁷ ። ይህን በተመለከተ በተቻለ ፍጥነት አንድ እርምጃ መወሰድ ይኖርበታል ። ሌላው ቢቀር የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግንና የሊቀ መንበሩን ሥልጣን ለመወሰን በወጣው አዋጅ ቁጥር 2/1967 ዓ.ም. እንደወጣው ቁጥር 4 ያለ ድንጋጌ የጊዜያዊ ወታደራዊ አስተዳደር ደርግንና የሚኒስትሮች ምክር ቤትን ሥልጣንና ኃላፊነት እንደገና ለመወሰን በወጣው አዋጅ ቁጥር 110/1969 ዓ.ም. ውስጥ መግባት አለበት እንላለን ።

ባለፈው መንግሥት የተገቡ ውሎች በአሁኑ መንግሥት ላይ ያላቸውን ተፈ

¹⁷ ይህ ከላይ በገጽ 6 እና 7 ላይ ተተንትኗል ።

ጻሚነት በሚመለከትም ፣ በመሠረታዊ የሁኔታዎች ለውጥ ምክንያት ዘመን ካለ ፈባቸው ዓለምአቀፍ ውሎች በስተቀር ሁሉም በአሁኑ መንግሥት ላይ አስገዳጅ ጆች ናቸው የሚል ግምት መወሰድ አለበት ።

የዓለምአቀፍ ውሎች ደረጃ ማለትም ከአገር ውስጥ ህጎች ጋር የበላይ ወይም አቅ መሆናቸው ብዙውን ጊዜ የሚመለከተው የሕገ መንግሥት ሕገ ቃላትን ነው ። የአገጽንድ አገሮችን ሕገ መንግሥታት ስናወዳድር ዓለምአቀፍ ውሎች

- ሀ. የአገሪቱ ህግ አካልና የአገር ውስጥ ሕጎች የበላይ እንደሆኑ ፤
- ለ. የአገሪቱ ህግ አካልና ከአገር ውስጥ ህግ ጋር አቅ እንደሆኑ ፤
- ሐ. የአገሪቱ ሕግ አካልና ከፌዴራል ህጎች ጋር እኩልና ፤ ከክልል መንግሥት ወይም ከክፍላተ ሀገራት ህጎች የበላይ እንደሆኑ ፤
- መ. በግልጽ በሕግ ካልታወጁ በስተቀር የአገሪቱ ህግ አካል እንዳልሆኑ ያሳያል ።¹⁸

ዛሬ እኛ ሕገ መንግሥት የለንም ። በዚህና በሌሎችም ተጨባጭ ምክንያቶች የተነሳ በዚህ ጭብጥ ላይ አቋም አለመውሰዱ ይመረጣል ። የዚህን መልስ የሚሰጠን የአዲሲቱ ኅብረተሰባዊት ኢትዮጵያ ሕገ መንግሥት ወይም በዚሁ ላይ ተመስርቶ የሚወጣ የዓለምአቀፍ ውሎችን የሚመለከት ከፍተኛ ሕግ ይሆናል ።

¹⁸ ኤች ፣ ከሊክስ (ኢዲ) ዘ ትሪቲ ሚክርስ ሀንድ ቡክ ኦቨኒያ ፕብሊኬሽን ፣ ኢንኮ ፣ አልም ሪዮት ኤንድ ግሎቢል / (1973) ፣ ከገጽ 20 እስከ 30 ከአጠቃላይ ይመለከታል ።

ኒሉ-ናችራሊዝም ፣ ለካፒታሊዝምና ለእጅ

አዙር ቅኝ አገዛዝ የሚሰማማ የሕግ ፍልስ

ፍና ስለመፍጠር

በኤም ኤ ኢንቱሚ *

መግቢያ

ከቅርብ ዓመታት ወዲህ « ፍትህ » ፣ ትክክለኛ አስተሳሰብ (ሪዝን) ፣ « የተፈጥሮ ሕግ » ፣ « የተፈጥሮ መብቶች » ፣ ወዘተ ለ የሚሉት የተፈጥሮ ሕግ-ጽንሰ-ሃሳቦች ለአጠቃላይ የሕግ ተያይዞ ምና መሠረት እንዲሆኑ የቡርዝዋ የሕግ ሊቃውንት እያንዳንዳቸው ነው ። የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና የጥንት ሥፍራውን እንዲያዘ የሚደረገው ይህ ጥረት ፣ በምዕራቡ ዓለም ተሰማኝነት ባላቸው በእነካርት ፣ በዴን ሃይመርስ ፣ አንተራቪ ፣ ፉለር ፣ ሮስና ፣ ሮውልስ ግን ባር ቀደምትነት የሚመራ ነው ።¹ በአፍሪካም በአንዳንድ ክልሎች በቅኝ አገዛዝ አማካይነት በገባው የካፒታሊስት የምርት ግንኙነት ምክንያት ፣ የጊዜው የሕግ አመለካከት ለተፈጥሮ ፍልስፍና በሚደረግ ክፍተኛ ጉጉት ተውጧል ። ለዚህም ማስረጃው በተፈጥሮ ፍልስፍና መርሆችና ጽንሰ-ሃሳቦች የታጀሉት የብዙ የአፍሪካ ሀገሮች ሕግ-መንግሥቶችና ከላይ የተጠቀሱት ምሁራን ሥራዎች በአንዳንድ የሕግ ኩሴጆች እንደመደበኛ የመማሪያ መጻሕፍት እንዲያገለግሉ መደረጋቸው ነው ።²

የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና ለብዙ ምዕተ-ዓመታት ለመቆየቱና ዛሬም ባለው የሕግ ፍልስፍና ላይ ብዙ ተጽዕኖ እያሳደረ ስለመሆኑ ብዙ ምክንያቶች ሊሰጡ ይችላሉ ። አንዳንዶች ፣ የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍናን « ዘላለማዊነት » እና « የማይሞት መንፈስ » ለማንገራት እንደሚችሉ ምክንያት አድርገው ያቀርባሉ ።³ አንድ ደራሲ « የተፈጥሮ ሕግ በፖዘቲቭ ሕግ ውስጥ እንዲገባ ካልተደረገ የሕጉን ላሕይ ለመምጣት እንደሚያስፈራራ በክፍል ውስጥ እንደሚያንገሩብ መንፈስ ይመስላል »⁴ ሲሉ አስቀምጠውታል ። ሌሎች ምርምሮች ደግሞ ፣ የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍናን « ፍጹም » መርሆች « ዘላለማዊነት » ና « ሁለንተናዊ » ተግባራዊነት ይጠቅሳሉ ።⁵ አለበለዚያ ስለሕግ ክስተት አጥጋቢ ማብራሪያ መስጠት ያልቻለውን « የቪየናው ትምህርት ቤት » የፈጠረውን ፍርማ ቲቪዝም በመቃወም የተፈጥሮ ሕግ ተያይዞችን አጠቃላይ « ረቂቅ » ፈርጆች (አብስትራክት ካቴጎሪስ) የሚመለከት ሰበካ ይደረጋል ።⁶

የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና እንደገና ማንሰራራት ከላይ በተጠቀሱት ጥልቅ ትና ምጥቀት በጎደላቸው አነጋገሮች ምክንያት ነው ብሎ ለማሰብ በጣም ቀላልና ለማመንም የሚገፋፋ ነው ። በርግጥ ዘመናዊው የቡርዝዋ የሕግ ፍልስፍና ከፍርማቲቭ ፖዘቲቪዝም ለማፈንገጡ የፍርማቲቭ ፍልስፍና ጉድለቶችና ሳይንሳዊ መሠረት ማጣት እንደሚችሉ ለጠቀሱ ይችላሉ ። ይሁን እንጂ ፣ የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍናን እንደገና ማንገራት በነዚህ ሃሳባዊ አመለካከቶች ለማስረዳት መሞከር ስህተት ነው ። እንዲህ ዓይነቱ አገላለጽ ፣ ቁሳዊና ታሪካዊ ሁኔታዎች በሕግ እድገት ላይ ያላቸውን ሚና እያስረዳም * እንዲያውም ፣ እንዲህ ዓይነቱ አገላለጽ በተሳሳተ መንገድ ሕግ ወይም የሕግ ተያይዞ በአቀንቃኞቹ

አእምሮ አማካይነት ራሱን ከሶሻልና ከኢኮኖሚ ኃይሎች በላይ ከፍ ለማድረግ ይችላል የሚል አመለካከት ያሳድራል።⁷

የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና ዳግም የተወለደበት ቁሳዊና ታሪካዊ ሁኔታዎች በሳይንሳዊ ዘዴ በጥልቀት ሲመረመሩ፣ የዳግም ልደቱ መንግሥትና ይዘት የፖ-ዙቲቪዝም ጉድለት ወይም የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና ቅዱስ ባህሪ (ሸርቹ) አለ መሆናቸውን መገንዘብ አያዳግትም። በተቃራኒው፣ የክስተቱ መንስኤና ይዘት የሚገኘው በካፒታሊስቱ የምርት ግንኙነት ውስጥ ነው። ስለዚህ፣ መንስኤውን ቁልጭ አድርጎ ለማሳየት ይህ ጽሑፍ በተለያዩ የካፒታሊዝም የአድገት ደረጃዎች ውስጥ በአእምሮ ሥራና በቁሳዊ ምርት መካከል የነበረውን ነባራዊ ዝምድና በጥልቀት ይመረምራል። ይህንንም ስናደርግ ዓላማችን ወደተፈጥሮ ፍልስፍና ዳግም ልደት የመሩትንና ስለሕግ ያለውን አመለካከት ሊለውጡ የቻሉትን ክስተቶች ለይቶ ማመልከት ይሆናል። ይህም በቅኝ አገዛዝና በእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ፣ እንዲሁም በተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና መካከል እጅግ የተቀራረበ ግንኙነት መኖሩን ለማሳየት ይህ ጽሑፍ የሚያደርገውን ጥሪት ያቃልልልናል። ይህን ካደረግን በኋላ ማህበራዊና ርዕዮተዓለማዊ ይዘቱን ለማስረዳት፣ የዘመናዊ የተፈጥሮ ሕግን ፍልስፍና ተያይዞ መርህና ረቂቅ የሕግ ፈርጆችንም ቀረብ ብሎ ለመመርመር ጥሪት ይደረጋል። ምክንያቱም የተፈጥሮ ሕግን ርዕዮተ-ዓለማዊ አቋምና የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ መሳሪያነቱን፣ እንዲሁም ፍትህ አልባው ሥርዓታችን እንዳለ እንዲቆይ ለማድረግ በመሳሪያነት ማገልገሉን፣ ቁልጭ አድርጎ የሚያሳየው ይህ ይዘቱ ነው።

1. የሕግ ፍልስፍና ዕድገት በካፒታሊስት ኅብረተሰብ

/ ሀ / የተፈጥሮ ሕግና የካፒታሊዝም እንሳስ

የካፒታሊዝም ዕድገት ቁሳዊ መሠረቶች፣ በ16ኛውና በ17ኛው ምዕተ-ዓመታት በምዕራብ አውሮፓ በንግድ መስክ የተካሄዱት አብዮቶች ናቸው ለማለት ይቻላል። በሌላም በኩል፣ ከንግድ አብዮት ጎን ለጎን የተካሄዱ መልክአ ምድራዊ ግኝቶች የሸቀጣ ሸቀጥ ምርትን፣ የምርት ልውውጥን፣ ኢንዱስትሪ ያዊ እንቅስቃሴን፣ የባህር ላይ ጉዞንና የንግድ ወረትን (ካፒታል) ዕድገት አፋጥኝዎል። ከፊውዳሊዝም ወደካፒታሊዝም በተደረገው ሽግግር ውስጥ ሊጠቀሱ ከሚገባቸው ምክንያቶች ዋናዎቹ እነዚህ ናቸው።⁸ እነዚህ የካፒታሊስቱ ሥልተ-ምርት የመጀመሪያዎቹ ዘመናት፣ የማምረቻ መሳሪያዎች በጥቂቶች እጅ የሚሰበሰቡ ሰቡበትን ማህበራዊ ሁኔታዎች በመፍጠር፣ ሥራን በማህበራዊ ደረጃ በማደራጀት፣ በገንዘብ ቁጠባ (ሴቪንግስ) እና በኢንቨስትመንት፣ እንዲሁም « ለነጻ » ገበያ ኢኮኖሚ ዕድገት አስፈላጊ የሆነውን የዓለም ገበያ በመፍጠሩ ላይ ያተኮሩ ነበሩ።⁹

ይህን ዓላማ ከግብ ለማድረስ፣ ግለሰቦች ቀስ በቀስ « ጨቋኝ » ከሆነው ከገ ይማኖታዊ ወይም ከተቋማዊ (ኢንስቲቲዩሽናል) የበላይ ጠባቂነት በመላቀቅ፣ መሬትን በግል የሚይዙበት፣ ሥራ የሚደራጅበት፣ የሸቀጥ ምርት ልውውጥና ክፍፍል፣ የጉልበት ዋጋ ክፍያና ሌሎችም ንግድና ገንዘብ ነክ እንቅስቃሴዎች በሕግ ታውቀው የሚካሄዱበት ሁኔታዎች መፈጠር ነበረባቸው። ከታሪክ አኳያ ሲታይ፣ እንዲህ ዓይነቱን ኢኮኖሚያዊ እንቅስቃሴ መፍጠር የአውሮፓው የቡርገዮ መደብ አባላት ራሳቸውን ከፊውዳሎች ጫና ለማላቀቅ ያደረጉት ትግል

አካል ነው ። ጥቅማቸውን በሕግ ከለላ ለማስጠበቅ መሠረታዊና አስፈላጊ ማህበራዊ ሁኔታ ነው ተብሎ የታመነበትም ፣ ንብረትን በግል የመያዝ መብት እና « የውል ነጻነት » አግባብ ባላቸው የወንጀለኛ መቅጫና የክውል ውጭ አላፈነት ድንጋጌዎች እንዲደገፉ ማድረግ ነበር ።

ዓላማቸውን ከግብ ለማድረስም የማይደፈረውን የግል ንብረት መብትን ፣ እያንዳንዱ ግለሰብ ያለውን የነጻነት መሠረታዊ መብቶችን ፣ ነጻነትን እና እኩልነትን የሚሰብኩ ቲያሪዎች እና የግርጌስ እና የነሆብስ ፣ ሎክና ፣ ሩሶን የመሳሰሉ የገጸኛው ምዕተ-ዓመት ፈላስፋዎች የተፈጥሮ ሕግ አስተሳሰቦች ሁሉ ፣ የግል ባለሀብቱን ከማንኛውም ቁጥጥር ነጻ ለማውጣት በሚደረገው ጥረት ዓይነተኛ መሳሪያዎች ሆነው ተገኙ ። ግርጌስ የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍናን ምድራዊ ሥጋ በማልበስ የተፈጥሮ ሕግ ምንጭ (በጥንት ምሁራን ሲነገር እንደኖረው መለኰት አለመሆኑን) እና የሰው ተፈጥሮ መሆኑን ፣ ያለምንም መለኰታዊ ኃይልም የተፈጥሮ ሕግ ሊሠራ እንደሚችል ተናገረ ።¹⁰ ሆኖም የግለሰቦች ፈቃድ ከቁጥጥር መላቀቅ የተፈጥሮ መብትና የውል ነጻነት መሠረት ነው ሲል ለጉዳዩ አጽንኦት ሰጥቶታል ።¹¹

ሎክ ፣ በታወቀው የሶሻል ኩንትራክት ቲያሪው ፣ የግል ንብረት መብቶችን ከስተት (የካፒታሊስት የምርት ግንኙነትን) መለኰታዊ ባህሪ ያነጻጽራል ። « አምላክ በፈቃዱ ሰው ምድርን እንዲገዛና ላቡን እንዲያፈስሰው አዘለ ። » ለዚህ ትዕዛዝ ምላሽ በመስጠት መሬትን የሚያርሳት ሁሉ በማንም ሊነጠቅ የማይችል ፍሬ ይሰበስባል ። በማለት ክርክሩን ቀጠለ ።¹² ሎክ የግለሰብ ነጋዴን ንብረት ከፊውዳል ቁርኝት ለማላቀቅ የሚጠቀምበት ዘዴ የሚደነቅ ነው ። ምርት የአንድ ሰው ወዝ ፍሳሽ ነው ፣ የሚለውን አባባል በማጠናከር ምርት እና አምራች የማይነጣጠሉ አንድ አካልና አንድ አምሳል ናቸው ይላል ። የዚህም ውጤት ይላል ሎክ ፣ « የግል ንብረት መብት (« ንብረት ») የሚለውን ቃል ሰውንና የምርት መገልገያ መሳሪያዎችን አቅፎ እንደሚይዝ አድርጎ ይጠቀምበታል) ከሕግና ከኅብረተሰብ በፊት የነበረ ስለሆነ ፣ ይህንን መብት ሁለቱም « ማክበር » አለባቸው ። » ሩሶም የነጻነትንና የአርካትን መርህ በማስተጋባት ነፃነትና እኩልነት ከሰው ተፈጥሮ የማይነጠሉ መብቶች ናቸው ይላል ።¹³

ይኸ የአመለካከት ባህል ከ « ሕግ የበላይነት » (ሩል ኦቭ ሎ) ጋር የጠበቀ ዝምድና እንደነበረው በቅንፍ (ፓሪንተሰስ) ውስጥ ሊጠቀስ የሚችል ነጥብ ነው። የዚህን ይክትሪን ይዘት ለማስረዳት ሎክ የሕግን ምናብ (ኢሚጅ) በአጥር ያስመስለዋል ። የሎክ አጥሮች (ፌንስስ) የግለሰብን እንቅስቃሴ ክልሎች በታወቁ ሕጎችና ደንቦች በመከለል መብትና ግድታዎችን ለይተው ያላውቃሉ ። እነዚህ በአጥር የተመሰሉ የሕግ ምናቦች የአንድን ሰው ንብረት ከሌላው ይለያሉ ። እንዲሁም ፣ ግለሰብን ከመንግሥት ተጽዕኖ በመጠበቅ መንግሥት ራሱ የሕግ ተገዢ እንዲሆን ያደርጋሉ ።¹⁴ ይህ « የሕግ የበላይነት » (ሩል ኦቭ ሎ) የተሰኘው አስተሳሰብ የራሱ የሆነ ክልል ያለውና « በገለልተኝነት » የሚገኝ መሆኑን መገንዘቡ ትምህርታዊነት አለው ።

የቡርገዋዊ የሕግ ምሁራን የተፈጥሮን ሕግ ፍልስፍና ምድራዊ ሥጋ በማልበስ ለቡርገዋዊ መደብ ወደ ሥልጣን ስርቻ መወጣጫ እንዲሆነው የለውጥ ፈላጊዎች ፍልስፍና አደረጉት ። የፊውዳሉ ሥርዓተ-ማህበር ከተንኩታኩተ በኋላ ፣ ነጻ ውድድርና ነጻ ገበያ የጊዜው ኢኮኖሚያዊና ማህበራዊ ሕግ በመሆን ፣ በቡርገዋዊ መደብ የፖለቲካ ቁጥጥር ሥር የግለሰብ ነጻነትና የውል ነጻነት ዋስትና ለመሆን በቁ ።

/ ለ / ሊጋል ፖዘቲቭዝም እና የካፒታሊስት ሕጋዊነት

በ18ኛው ምዕተ—ዓመት በተፈጥሮ ሕግ ምሁራን የተሰበኩት ነጻነት፣ አርነት እኩልነት፣ ወዘተ የሚሉት መርሆች፣ በ19ኛው ምዕተ—ዓመት መገባደጃ ላይ በመስፋፋት ላይ በነበረው በካፒታሊዝም ጥላ ሥር የቡርገዋ ሥርዓትን የበላይነት አረጋገጡ። ካፒታሊዝም የተቀዳጀውን ቁሳዊ፣ መንፈሳዊ፣ እና ርዕዮተ—ዓለማዊ የበላይነት በይበልጥ ለማጎልበት ቆርጦ ተነሳ። ለዚህም የበላይነት ማረጋገጫ መሳሪያ ሆኖ የተገኘው ሊጋል ፖዘቲቭዝም ነበር። ሊጋል ፖዘቲቭዝም ነጻነት፣ ፍትሕና እኩልነትን የመሳሰሉ ጽንሰ—ሃሳቦችን ወደ ሕግነት ደረጃ በማሳደግ፣ « ሕጋዊ መንግሥት » (ሊጋል ስቴት) የተሰኘ ጽንሰ—ሃሳብ በመፍጠር፣ የመንግሥት ሥልጣን ምንጭና መሠረት ሁሉ ራሱ መንግሥት ነው ሲል አስተማሪ ። ቀደም ሲል በነበረው የተፈጥሮ ሕግ አስተሳሰብ መሠረት የመንግሥት ሥልጣን ምንጭ የእግዚአብሔር ፈቃድ ወይም « አጠቃላይ የሕዝብ ፈቃድ » መሆኑ ቀርቶ፣ በሊጋል ፖዘቲቭዝም መንግሥት እንደ አንድ ራሱን የቻለ ግብና ሉዐላዊ (ሶቨርይን) ሆኖ ቀረበ ። መንግሥት ለሚለው ዶክትሪን የዛሬ መልኩን ባንናጸፈው በአስተሳሰብ አስተሳሰብ፣ መንግሥት ራሱ በራሱ የሥልጣን ሁሉ ምንጭ (ሉዐላዊ) ስለሆነ ሥልጣኑ በምንም ዓይነት ሕግ ሊገደብ አይገባውም። ¹⁵

ይህ መንግሥት የሚለው የፖዘቲቭዝም ዶክትሪን፣ ሕግን በግብረተሰቡ ውስጥ ካለው ነባራዊ ግንኙነት በመገንጠል፣ ራሱን ሊጋል ፖዘቲቭዝምን አንድ የሕግ ቲያሪ አደረገው ። በተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና የሰውን መብቶች የማወቁ ሁኔታ የሕግ ሁሉ መሠረት የግለሰብ ፈቃድ ነው። ወደሚል መደምደማያ ደርሶ ነበር። ይህ ለቡርገዋ ግንባታ ሕጋዊ መሠረት የነበረው ሃሳብ ማህበራዊነቱ የተገለጸው፣ ነጻነቱን በተጎናጸፈው ግለሰብ የኢኮኖሚ እንቅስቃሴ ነበር። የግለሰብ ነጻነትና በጊዜው የነበረው ነጻ ኢኮኖሚያዊ እንቅስቃሴ፣ ሕግንና ማህበራዊ ግንኙነትን የሚያስተሳስር ድልድይ ሆነ። ይሁን እንጂ ሊጋል ፖዘቲቭዝም የሕዝብን ፈቃድ በመንግሥት ኃይል በመተካት ኃይልን (ማስገደድን) የሕግ መሠረት አድርጓል።

ከታሪክ አንጻር ሲገመገም፣ ይህ የአስተሳሰብ ለውጥ የካፒታሊዝም ኢምፔሪያሊስትነት የአድገት ደረጃ መጀመሩን አረጋገጠ። የማምረቻ መሳሪያዎችን በማሻሻል የተገኘው ከፍተኛ ውጤት ኢኮኖሚያዊ እንቅስቃሴን በአጥፍ ድርብ አሳደገው ። ዋነኛ ኢኮኖሚያዊ እንቅስቃሴ ሆኖ የቆየው የሸቀጥ ምርት ወደ ከፍተኛ የፋይናንስ ካፒታል ክምችትና ምንጊዜም እየጨመረ ወደሚሄድ የጥሬ ሀብት ፍለጋ እሽቅድድም አመራ። ይህ የጥሬ ሀብት ፍለጋ ለመዋዕል ንዋይ (ኢንቨስትመንት) ከሚደረገው ሩጫ ጋር በመደመር ካፒታሊዝም ገበያ ለመፈለግ ወደ ሁሉም የዓለም ክፍል ክንፉን እንዲዘረጋ አስገደደው። ¹⁶ አፍሪካን ለመቀራመት የተደረገው ዘመቻና አፍሪካ ለልዩ ልዩ የአውሮፓ አገሮች የኢኮኖሚ ክልል እንደተሆን ያደረገው የ1884/85 የበርሊን ጉባኤ በዚህ ታሪካዊ ወቅት የተከናወነ መሆኑን በዚህ አጋጣሚ መገንዘብ ጠቃሚ ነው። ¹⁷ ስለዚህ፣ የዘመነ ኢምፔሪያሊዝም ዋነኞቹ መላዎ ጠባዮች የሸቀጥ ማራገፊያ ገበያዎች እና የማይነጥፍ የጥሬ ሀብት ምንጭ የሚሆኑ ቅኝ ግዛቶችን መፍጠር ነበር ተብሎ ሊጠቃለል ይቻላል። በቅኝ ግዛቶች የሚኖሩትን ሕዝቦች ለባርነትና ለረቀቅ ብዝበኝ መዳረግም ሌላው የዘመነ ኢምፔሪያሊዝም ዋነኛ ገጽታ ነበር። እነዚህ ቅኝ ግዛቶች ሊያዙ የቻሉትም ምዕራባውያኑ ካፒታሊስት መንግሥታት በነበራቸው እጅግ ከፍተኛ የፖለቲካና ወታደራዊ የበላይነት ምክንያት ብቻ መሆኑ ሊሰመርበት የሚገባ ነው። ስለዚህ፣ ኃይል የመንግሥት መሠረትና የጥንካሬውም ምንጭ ሆነ። ቀጥሎም

ኃይልን የሕግ መሠረት በማድረግ፣ ሊጋል ፖዘቲቭዝም የቡርገዮው መንግሥት የሚወስዳቸውን የኃይል እርምጃዎች ሁሉ ሕጋዊ ለማሰኘት በመሳሪያነት አገ ለገለ ።

ይሁን እንጂ ፣ ሊጋል ፖዘቲቭዝም ተቀዳጅቶት የነበረው የበላይነት ተጽ ዕኖ ዕድሜው አጭር ነበር ። በ20ኛው ምዕተ—ዓመት መባቻ ላይ ሊጋል ፖዘቲ ቭዝም የነበረውን ተደማጭነት ማጣት ጀመረ ። እስትን የቀመረው የሕግ አስተ ሳሰብ ኬልሰንን በመሰሉ ቴክኖ ጁሪስቶች ከፍተኛ ለውጥ ተደረገበት ። በእርግጥ ፣ በኬልሰን ያልተነካካ የሕግ ቲዩሪ ይዘት ፖዘቲቭዝም በተለያየ ገጽታው በአጠ ቃላይ የሕግ ቲዩሪ እና በልዩ ልዩ የሕግ ዘርፎች ውስጥ ብቅ ብቅ ማለቱን አሁንም አላቋረጠም ። ይህን ሁለንተናዊ ኖርማቲቪስት የሆነና ፎርማሊዝም ገንኖ የሚ ታይበትን « የሕግ አልጆብራ » ለመፍጠር የሚደረገውን ሙከራ የምዕራቡ ዓለም የሕግ ምሁራን ሳይቀሩ አውግዘውታል ።¹⁸

ሐ/ ሶሲየሎጂካል ጁሪስፕሩደንስና የካፒታሊዝም ርዕዮተ—ዓለማዊ ቀውስ

ሶሲየሎጂካል ጁሪስፕሩደንስ ብቅ ማለት የጀመረው በ19ኛው ምዕተ—ዓመት አጋማሽ ላይ ዌበር ፣ ዱርኬይም ፣ እና ኤንሪትን የመሳሰሉ ደራሲያን የሕግን ሶሲ የሎጂካዊ መሠረት ፈልፍሎ ለማውጣት ሙከራ ካደረጉበት ጊዜ ጀምሮ ነው ።¹⁹ ይሁን እንጂ ፣ እስከ 20ኛው ምዕተ—ዓመት የመጀመሪያዎቹ ዓመታት ድረስ በምዕራቡ ዓለም የሕግ ሳይንስ ውስጥ ተደማጭነትና ተከታይ ያለው የሕግ ቲዩሪ ሊሆን አልቻለም ። ይህ ዕድገት ካፒታሊዝም ሁለንተናዊ ክስተት ለመሆን ከበ ቃበት ማህበራዊና ታሪካዊ ሁኔታዎች ጋር የተያያዘ ነው ። በእርግጥም ከቅኝ ግዛ ቶች መፈጠር በኋላ የቅኝ ግዛት ቀያሽ መሐንዲሶች ዋና ፍላጎት ቅኝ ግዛቶችን የቻሉትን ያህል መዝረፍና የዘረፉትን ሀብትም ወደየሀገሮቻቸው መላክ ነበር ። ቅኝ ግዛትንና የኢኮኖሚ ክልልን ለማስፋፋት በቀንደኞቹ ካፒታሊስት አገሮች መካካል የተደረገው የአብደት ሩጫና ትንቅንቅ ዓለምን ከዚያ በፊት አይታ ወደ ማታውቀው ሰቆቃና እልቂት — አንደኛው የዓለም ጦርነት—ውስጥ ከተታት ።²⁰ ካፒታሊስት በሆኑት አገሮች የተከሰቱት ማህበራዊ ሁኔታዎች ፣ ሕግን የማስከበ ርና ቅኝ ግዛቶችን የማስተዳደር ችግሮች ፣ የቡርገዮ መንግሥታትን አፋጠጧ ቸው ። ለግዛቱ መፈጠር መሳሪያ የሆነው ፖዘቲቭስት የሕግ ሥርዓት ለንደዚህ ዓይነቶቹ ችግሮች ቦታ አልነበረውምና የተፈጠረውን አዲስ ክስተት ሊያቅፍ አልቻለም ።

ሶሲየሎጂካል ጁሪስፕሩደንስ የሕግን ማህበራዊ መሠረት ለማብራራት ባለው ጽኑ ፍላጎት ምክንያት ፣ ለነኝህ ችግሮች ምላሽ ለመስጠት እንደ ዋነኛ የሕግ ቲዩሪ ብቅ አለ ።²¹ የዚህ አስተሳሰብ ቀንደኛ አራማጅ የነበረው ሮስኮ ፓውንድ ፣ ሕግ በመጻፍት ውስጥ እንደሚገኝ የውጤቶች ስብስብ ሳይሆን ፣ እንደ ሕጋዊ ሥርዓት (ሊጋል አርደር) እና ሂደት መቆጠር ያለበት መሆኑን አበ ክሮ አስገንዘበ ። በዚህ አስተሳሰብ መሠረት ፣ ሕጋዊው ሥርዓት (ሊጋል አርደር) መንግሥት በተቀነበባረ መንገድ ኃይልን በሥራ የሚተረጉምበትን ሁኔታ ሰወ ክል ፣ ሕጋዊው ሂደት (ሊጋል ፕሮሰስ) ደግሞ የፍትህ አስተዳደርንና ዳኝነት በሕጎችና በአዋጆች መሠረት የሚከናወኑበትን ሁኔታ ያመለክታል ።²² ሶሲየ ሎጂካል ጁሪስፕሩደንስ ለካፒታሊስት ሕጋዊነት (ኃይል) ትክክለኛነት ማረጋ ገጫ (ጀስቲሴኬሽን) በመስጠት ፣ የኢምፔሪያሊዝምን ጥቅሞች ለመንከባከብና

እንዳሉ ለማቆየት ከመፈለጉም በላይ ፣ የካፒታሊስት ሕግና ሥርዓት የሚከበሩበትንና ቅኝ ግዛቶች የሚስተዳደሩበትን መፍትሄም ለማቅረብ ሞክሯል ።

ሕግ ከማህበራዊ ግንኙነቶች ሲነጠል የሚፈጠሩትን ማህበራዊ ችግሮች በማስረዳት በሕጎችና ደንቦች ላይ ብቻ ፍጹም የሆነ እምነት ማሳደሩ ትክክል አለ መሆኑን ለማሳመን ሶሲየሎጂካል ጆሪስፕሩደንስ ያደረገው ጥረት ተሳክቶለት ነበር ። ይሁን እንጂ ፣ ሶሲየሎጂካል ጆሪስፕሩደንስ ስለሕግና ሕግ ሊኖረው ስለሚገባው የተወሰነ መልክ ያለው አስተያየት ፍጹም አፍራሽ በመሆኑ ምክንያት ፣ የሊጋል ፖዘቲቪዝምን ጉድለቶች ሊያስተካክል አልቻለም ። ማህበራዊውን ምርት በግል የመያዝ ቀጥተኛ ውጤት የሆነው ወዝ አደሩን ከምርቱ የመነጠሉ ሁኔታ ፣ የካፒታሊስት ሥርዓት ዓይነተኛ ማህበራዊ ችግር እንደሆነ ሊቀጥል ችሏል ። እነዚህ ማህበራዊ ችግሮች በካፒታሊስቱ ዓለም ብቻ ሳይወሰኑ ፣ እንዲያውም በአስከፊ ገጽታቸው በቅኝ ግዛቶችም ጭምር መከሰታቸው ሳይጠቀስ መታለፍ የሌለበት ጉዳይ ነው ። በአንድ ወቅት በእንግሊዚ ንግሥት ፣ በፈረንሳይ ንጉሥ ፣ በጀርመኑ ንጉሥ ፣ በፖርቱጋሉ ንጉሥ ፣ ወዘተ በተደንገጉ ሕጎች መሠረት (አርደርስ ኢንካውንሽል) ቅኝ ግዛቶችን የማስተዳደሩ የአሠራር ልምድ የባዕድ አገዛዝ በመጫኑ ምክንያት የተፈጠሩት ማህበራዊ ችግሮች ይበልጥ እንዲባባሱ አደረገ እንጂ ፣ የችግሮች መፍቻ ቁልፍ ሊሆን አልቻለም ። በእንዲህ ዓይነቶቹ ሕጎችና በቅኝ ግዛቶቹ ውስጥ ባለው ማህበራዊ ግንኙነቶች መካከል በጥልቀት እየሰፋ ለሄደው ልዩነት ሶሲየሎጂካል ጆሪስፕሩደንስ ምንም መልስ አልነበረውም ። ይልቁንስ ገንድ ሊሆን የቻለው ሐቅ ፣ ኃይልን በመጠቀም የቅኝ ግዛትን ዓላማ ትክክለኛ ለማሰኘት የተደረገው ጥረት ሁሉ ፣ ቅኝ ገዥነት መሠረታዊ ዓላማው « የማሰልጠን ተልዕኮ » ሳይሆን ፣ እርቃኑን የቀረ የኢኮኖሚ ብዝበዛ መሆኑ ነበር ።

የሶሲየሎጂካል ጆሪስፕሩደንስ ዋነኛ ድክመት የመነጨው ራሱ ቲያሪው በራሱ ላይ ከጣለው ገደብ ነው ። ሕግ የማህበራዊ ክስተቶች ውጤት ብቻ ሳይሆን የማህበራዊ ሥርዓት መቀየሻ²³ መሳሪያ ነው የሚለውን የፓውንድን አስተሳሰብ በመከተል ፣ ሶሲየሎጂካል ጆሪስፕሩደንስ ሕግ በተለያዩ አዋጆች ላይ ያልተመሠረተ የጊዜውን ፍላጎት ብቻ የሚያንጸባርቅ የዳኝነት ቴክኒክ አድርጎ ቆጠረው ። ስለዚህም ፣ የሕጎችን መዋቅርና የማህበራዊ ግንኙነቶችን ሕጋዊ ቅርጾች በአግባቡ መተንተን ሊሰጥ የሚችለውን ጥቅም ሶሲየሎጂካል ጆሪስፕሩደንስ ካደረገ ። በዚህ ፋንታ ፣ በግልጽ የሚታወቁ ሶሲየሎጂካዊ ጭብጦችን ከሕግ አንጻር በመተርጎም ብቻ ተወሰነ ። ሕግን በሚመለከት ፍጹም መካኒካል የሆነ አቋም በመውሰዱ የሶሲየሎጂካል ጆሪስፕሩደንስ አገልግሎት ማህበራዊ ግንኙነቶችን እንደማይለወጡና ከዕድገትና እንቅስቃሴ ሐቲት ውጭ የሆኑ አድርጎ በሚቆጥረው ሊጋል « ሪያሊቲ » ወይም « አክቶሊቲ »²⁴ በመባል በሚታወቀው የኬልሰን አክራሪ የኖርማቲቪዝም ፍልስፍና በመተካት አከተመ ።

መ/ ኒኦ-ኖችራሊዝምና የካፒታሊስት ኢምፒሪያሊዝም ድምበር ዘለል ስትራተጂ

የሶሲየሎጂካል ጆሪስፕሩደንስ የተወሰኑ የሕግ ጥያቄዎችን (ለምሳሌ የሕግ ጋት አወቃቀርን ፣ የሕግ አተረጓጎምን ፣ የሕጎች አወጣጥን ወዘተ) ለመፍታት የሚችል የሕግ ቲያሪ ለመሆን አለመብቃት ፣ እና ይበልጥ አጠቃላይ የሆኑ ቁሳዊ ፣ ፖለቲካዊና ሞራላዊ የሕግ መነሻ ምክንያቶችን (ማለትም የሕጎችን ይዘት ወይም ውስጠ-ባህርዩን ለሚመለከቱ መሠረታዊ ጥያቄዎች መልስ ለመስጠት አለመቻል) ፣ እንደዚሁም ለቅኝ አገዛዝ አስፈላጊነትና ለካፒታሊስት ሕጋዊነት ተጨባጭ ማረ

ጋገጫ (ጀስቲሪኬሽን) ለማቅረብ አለመቻሉ ፣ በካፒታሊስት አገሮች ውስጥ የፍ ልስፍናና የርዕዮተ—ዓለም ክስረትን አስከተለ ።²⁵ ይህም ከታሪክ አኳያ ሲታይ ፣ ካፒታሊዝም በቀውጢ ዘመን ላይ መሆኑን — የመጥቻው ጊዜ መጀመሩን — አመ ለከተ ።

አጼያዊ ግዛቶች መፈረካከስ የጀመሩት በ20ኛው ምዕተ—ዓመት መጀመሪያ ላይ ከታላቁ የሩሲያ የጥቅምት አብዮት ማግሥት ጀምሮ ነው ። በ1940ዎቹ ዓመ ታት መጀመሪያ ላይ የካፒታሊዝም የርዕዮተ—ዓለም ክስረት ፣ የመፈረካከሱን ሂደት ይበልጥ አፋጠነው ። ይህም በካፒታሊስቱ ሥርዓት ውስጥ ጥልቀት እያ ገኘ መጥቶ ለሁለተኛው የዓለም ጦርነት ምክንያት በሆነው ቅራኔ ተንጸባርቋል ። ይህን ተከትለው በቅኝ ግዛቶች ውስጥ (ለምሳሌ በእስያና በአፍሪካ) የተፋፋሙት ሕዝባዊ ንቅናቄዎችና የፖለቲካ ትግሎች ቅኝ ገዥዎች ሳይወዱ በግድ ለሌዎቹ ቅኝ ግዛቶቻቸው የፖለቲካ ነፃነት እንዲሰጡ አስገደዷቸው ። በእነኝህ ሁኔታዎች ምክንያት « አጼስ » የሕግ ፍልስፍና የመፈለጉ ተግባርም ተካሂዶ ። ይህም የካ ፒታሊዝምን የዘፈቀደ አሠራርና ሕገ—ወጥነት ፣ ቲየሪ ቀምሮ ለማሳየት ወደ ተ ፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና መመለስ አስፈላጊ ነው ለሚለው ክርክር መንገድ ከፋችሁ ።

ያረጁና ያፈጁትን « የእኩልነት » ና « የነጻነት » ጽንሰ—ሃሳቦችን እንደገና በማንሳት ፣ በዴሞክራሲ መር ሕግ « በሰው ተፈጥሮ » ላይ የተመሠረተ መሆኑንና እነዚህም ጽንሰ—ሃሳቦች በማንኛውም ሕጋዊ ሥርዓት ውስጥ የሚገኙ መሆናቸ ውን አበክሮ አስገነዘበ ።²⁶ ይሁን እንጂ ፣ በሕግ ክለላ ሥር በነበሩት የተወሰኑ የገብረተሰቡ ክፍሎች ውስጥ የተከሰተው በተጨማሪ ግንኙነቶችና በሕጋዊ እው ነታ (ሊጋል ሪያሊቲ) መካከል ያለው ቅራኔ ፣ ቲየሪው ትክክለኛ አለመሆኑን ይጠቁማል ።

ፋለርም ባደረገው አስተዋጽኦ የሕግን ውስጣዊ ግብረ—ገብነት (ኢነር ሞራ ሊቲ) ፤ ማለትም ማንኛውም የሕግ ሥርዓት ሲያሟላው የሚገባው የመጨረሻ ዝቅተኛ መመዘኛ የሚሆኑ የሥነ—ምግባር ሥነ—ሥርዓት ደንቦችን ነደፈ ። እነ ዚህም መመዘኛዎች አጠቃላይነት ፣ የሕጎች በአዋጅ መልክ መውጣት ፣ የሕጎች ተፈጻሚነት ወደፊት ስለመሆኑ ፣ ማለትም ሕጎች በምንም ዓይነት ሁኔታ ወደኋላ ተመልሰው እንዳይፈጸሙ አጠቃላይ የሆነ ክልክላ ፣ ግልጽነት እና ለሰዎች በሚ ገባ ቋንቋ መዘጋጀት ፣ ሲፈጸሙ የማይችሉ ግዴታዎችን ማስወገድ ፣ ሕጎችን ቶሎ ቶሎ አለመለዋወጥ ፣ የታወጁ ሕጎችና የባለሥልጣን ድርጊቶች መጣጣማቸውን ማረጋገጥ ፣ ናቸው ። በፋለር አስተሳሰብ መሠረት ፣ እነዚህ መመዘኛዎች ሕግ ምላሽ ሊሰጣቸው በሚገባ የሰዎች ግንኙነቶች ላይ የተመሠረቱና በሰዎች ተግባራዊ እንቅስቃሴዎች መካከል አጸፋዊ ምላሽ (ሬሲፕሮሲቲ) እንዲኖር አስፈላጊ ናቸው።²⁷

በተጨማሪም የሰው ልጅ ግንኙነቶችና በሕሊናዊ አመለካከት (ሞራሊቲ) መካከል መተሳሰር መኖሩን ፣ ይህም ሕሊናዊ አመለካከት (ሞራሊቲ) በርዕዮተ —ዓለም መልክ እንደሚገለጽ ሐቁን በማመኑ ፣ የፋለር አስተሳሰብ ታዋቂነትን አትርፋል ። ይሁን እንጂ ፣ ቲየሪው በደንብ የዳበረ አይደለም ። ይህ ቲየሪ እንዴት እንደዳበረ ለማወቅ ከፈለግን የፋለር ሐያስያን የሰጡትን ትችቶች ማየት ይኖርብ ናል ። ይህን አመለካከት ከተቸት ብዙ ሐያስያን መካከል ፣ ለፋለር « የሥነ—ሥር ዓት » ቲየሪ ለሰሚው ግራ በሆነ አኳኋን ነፍስ የዘራበትን 'ካርትን ልንጠቅስ እንችላለን ። የካርትን ትችት ለሰሚው ግራ የሚያደርገው እሱ የቀመረው የ «ሰብስታንቲቭ» ቲየሪ በሕግ እና መልካም ሥነ—ምግባር እንዲሟሉ በሚጠ ይቃቸው ሁኔታዎች መካከል ያለውን መተሳሰር የሚክድ ቢሆንም እንኳን ፣ የፋ ለር ቲየሪ ያለውን ጉድለት በማሟላት ስለሚደመድም ነው ።

በሕግና በመልካም ሥነ—ምግባር (ሞራሊቲ) መካከል ግልጽ ልዩነት አለ፤ የሚለውን አስተያየት በማጥበቅ ፡ ሻርትና በርክት ያሉ ሌሎች የምዕራቡ ቡርዛዎ የሕግ-ምሁራን ፡ አንዳንድ « ሕጋዊ » ድርጊቶች ከሞራል አንጻር የተሳሳቱ ሊሆኑ ይችላሉ ፤ የሚለውን ሃሳብ ስህተተኛነት ለማስረዳት ከፍተኛ ሙከራ አደረጉ ።²⁸ ይህም ቀጥተኛ ባልሆነ መንገድ ፤ ቅኝ ገዥነት ያለው ሞራላዊ መሠረት ምንድነው? የሚለውን መሠረታዊ ጥያቄ በእንጭጩ ለመቅጨት የታቀደ ነበር ። ከፊል ሶስቶ ሎጂካዊ የሆነ አመለካከት በመያዝ ፤ ሻርት የሕጎችን ይዘት ከ « ተፈጥሮ ክስተቶች » ጋር አዛመደው ። በሻርት አስተሳሰብ መሠረት ፡ ሕጎች የተወሰነ ይዘት (ስፐር ፊክ ኩንተንት) እንዲኖራቸው የሚያስፈልግበትን ምክንያት የሚገልጹ ማንም የሚያውቃቸው አንዳንድ በጣም ግልጽ የሆኑ ሐቆች (ሲምፕል-ትሩይዝምስ) አሉ ፤ (እንኝህም ፤ ሰው በተፈጥሮው ለጥቃት የተጋለጠ መሆኑ፣ እኩልነት ተቀራራቢ መሆኑ ፣ በጎ አድራጊነት ውሱን መሆኑ ፣ ጥሪ ዕቃዎች (ሪሶርስስ) ውሱን መሆናቸው ፤ እና የመግባባትና የፈቃደኝነት ጥንካሬ (ስትሬንግዝ ኦቭ ዊል) ውሱን መሆን ፣ ናቸው) ።²⁹

« የተፈጥሮ ሕግ እጅግ ዝቅተኛው ይዘት » የሆነው ይህ ይዘት ፡ ሰብአዊ ፍጡርን ፣ አካባቢያቸውንና ፣ ዓላማቸውን በሚመለከቱ እጅግ ተራ በሆኑ ሐቆች ላይ የተመሠረተና በማንም ዘንድ የሚታወቁትን የምግባር መመሪያዎች የሚያጠቃልል ነው ።³⁰ ይህም ማለት ፡ ለሻርት የሕጎች ሁሉ መሠረት « የተፈጥሮ ሕግ » ነው ፤ ማለትም ሰብአዊ ፍጡር በሕይወት እንዲኖር እጅግ አስፈላጊ በመሆናቸው ምክንያት « በተፈጥሮ በሕግ የተከለከሉ » ሰብአዊ ድርጊቶች ።³¹ ይህም የሥነ—ምግባር እሴቶችን (ሞራል ቫልዩስ) በሥርቆሽ በር አስርጎ በማስገባት ከሕግ ጋር ለማዳቀል የተፈጥሮ ሕግ ይጠቀምበት የነበረው የጥንቱ ቴክኒክ ምሳሌ ነው ። « በተፈጥሮ የተከለከሉ የሰው ልጅ ድርጊቶች » እየተባሉ የሚነገርላቸው ድርጊቶች የካፒታሊስት ሥርዓት የሚጸረሩ ድርጊቶች እንጂ ሌላ ሊሆኑ አይችሉምና ። ይህ የካፒታሊዝምን ትክክለኝነት ለማሳየት የሚደረገው መግት ስለሕግ የምናደርገውን ቲዩሪያዊ ምርምር በካፒታሊስቱ የሕግ ሥርዓት « ሕጋዊ » ናቸው ተብለው በሚቆጠሩት ደንቦች ላይ እንድንወሰን ብቻ ሳይሆን ፡ « በተፈጥሮ ሕግ የተከለከሉትን » (ማለትም የካፒታሊስቱን የሕግ ሥርዓት) የሰብአዊ ፍጡር ድርጊቶች (ለምሳሌ ፡ ቅኝ አገዛዝንና ሌሎች የካፒታሊስቶች ተግባሮችን) እንዳንቃወም ይከለክላል ።

ሌላው በአሜሪካን ጁሪስፕሩደንስ ውስጥ የሚገኝ የዚህ ተጓዳኝ የሆነው የጊዜው ቲዩሪ ፡ ሊበራል ስቴት የተሰኘው ነው ። የዚህም ቲዩሪ ምንጩ « የተፈጥሮ ሕግ » ሲሆን ፣ ያዳበረውም ሎክ ነው ።³² የቲዩሪው ታዋቂ አቀንቃኞች የሆኑት ሻርትና ሳክስ ሕግን እንደ « ክንዋኔ ማስፈጸሚያ መዋቅር » (ፋሲሊቲ ትቭ ፍሬምወርክ) አድርገው በመቆጠር በሰፊው አብራሩት ። በዚህ መዋቅር ውስጥ ግለሰቡ እንዳሰኘው የግል ጥቅሙን ለማሳደድና ለደህንነቱ ይበጀኛል የሚለውን ነገር ሁሉ ለማድረግ ነጻነት ይኖረዋል ።³³ የካፒታሊዝምን የ « ነጻ ንግድ »³⁴ ምስጢረ—ምጣኔ—ሀብት የሚያንጸባርቀው የዚህ ቲዩሪ የሕግ ቀመር ፡ ግለሰቦች ወይም ቡድኖች በኅብረተሰብ ውስጥ እርስ በርስ የሚደጋገፉ መሆኑንና ለአንድ የሕግ ሥርዓት አስኳል የሆኑት መሠረታዊና ሥነ—ሥርዓታዊ « መግባባቶች » « አጠቃላይ ተቀባይነት » የማግኘታቸውን አስፈላጊነት አጉልቶ አሳየ ።³⁵

ይህ ቲዩሪ ለእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ቁጥተኛ አግባብነት ስላለው ሳይሆን (በዚህ ነጥብ ላይ ክርክር ሊቀርብበት የሚችል ቢሆንም) ፡ የዚህ ቲዩሪ የሕግ—ቀመር

ወደ ከፍተኛ የጽንሰ-ሃሳብ መሰሪያነት ስለተሸጋገረና አሜሪካም በዓለም ላይ የበላይነቷን የጫነችው በዚህ ጽንሰ-ሃሳብ መሰሪያነት በመሆኑ ፣ ተለፋቶ መጠቀስ የሚገባው ነው ። የዚህ ኢኮኖሚያዊ እድገት ዋና ምክንያት ፣ አሜሪካ ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት ማጥ ውስጥ ከካርታሊስቶቹ አገሮች ሁሉ በወታደራዊና በኢኮኖሚ መስክ እጅግ ኃያል መንግሥት ሆና ለመውጣት መቻሏ ነው ። ይህም አሜሪካ የተጎናጸፈችውን የበላይነት የበለጠ ለማጠናከር ያስቻላት የታሪክ ምዕራፍ የተከፈተበት የታሪክ ወቅት ነበር ። ይህን ዓላማዋን ከግብ ለማድረስም ሌሎች ተግባሮችን ከማከናወን በተጨማሪ ፣ ነጻ ኢኮኖሚያዊ ቀጠናዎችን በመላው ዓለም ዙርያ መዘርጋት ነበረባት ፤ (ማለትም የአውሮፓን ኢምፔሪያሊዝም ሞኖፖል መሰባሰር) ፤ ቀጥሎም ፣ (የአሜሪካን ኢምፐሪያሊዝም ባንዲራ አውለብላቢ ለሆኑት) የአሜሪካ የግል ኮርፖሬሽኖች ፣ በአውሮፓ ካርታሊስት መንግሥታት የእጅ አዙር ቅኝ ግዛት ገበያዎች ሸቀጣቸውን እንዲያራግፉ አመቺ ሁኔታ መፍጠር ነበረባት ።

እነዚህ ዓላማዎች ተግባራዊ የተደረጉበት ዋነኛ የሕግ መዋቅር (ሊጋል ፍሬምወርክ) የኢንተርናሽናል ሕግ ነው ። ጀሱፕ ፣ ፍሪድማን ፣ እና ማክዲጋልን በመሳሰሉ ቡርገዋ የሕግ ምሁራን እየታዘዙት ፣ ኢንተርናሽናል ሕግ በጣም እንዲሰፋና ሁለንተናዊ ዘርፍ ኖሮት በእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ሥር የሚገኙትን የኔሲያንና የአፍሪካን አገሮች እንዲያቅፍ የማድረጉን ተግባር አሜሪካ በግንባር ቀደምትነት መርታለች ፣ ለምሳሌም ፣ መደጋገፍ (ኢንተርድፕሪንደንስ) የሚባለው ጽንሰ-ሃሳብ « የዓለም መስተዳድር » ወይም « ኢንተርናሽናል መስተዳድር » በሚል ጽንሰ-ሃሳብ ተተክቶ ፣ በዓለም ላይ ያሉትን መንግሥታት ሁሉ እንዲያቅፍ ተደርጎ ፣ የኢንተርናሽናል ሕግ መርህ ወደሆነው « የመንግሥታት መደጋገፍ » መርህ ተለወጠ ።²⁶ ይህም የአዲሶቹን መንግሥታት ነጻነትና ሉፀላዊነት የሚያጠናክር መስሎ ታየ ። በተለይም አዲሶቹ መንግሥታት ከቀድሞ ቅኝ ገዥዎቻቸው ጋር ብቻ ሳይሆን ፣ ከሌሎችም መንግሥታት ጋር ዓለም አቀፍ ግንኙነቶችን ለማድረግ ሕጋዊ እውቂያን አገኙ ። ይህም ሁኔታ እነኚህን መንግሥታት ለዓለም አቀፋዊ ብዙበዛ (ዩኒቨርሳል ኬክስፕሎይቲቭን) አጋለጣቸው ። የአሜሪካ ድንበር ዘላል ኮርፖሬሽኖች በእነኚህ የእጅ አዙር ገበያዎች ሸቀጣቸውን ለማራገፍ እንዲያስችላቸው በጀሱፕ የተቀመረው « ድምበር-የለሽ » ሕግ (ትራንስናሽናል ሎ) ጽንሰ-ሃሳብ ቀደም ሲል በፕራይቬትና በፓብሊክ ሕግ መካከል የነበረውን ልዩነት በመናድ ፣ የግል ኮርፖሬሽኖች በፓብሊክ ኢንተርናሽናል ሕግ ጥላ ሥር እንዲጠለሉ የሚያስችል የሕግ እውቂያ እንዲያገኙ በመሳሪያነት አገለገለ ።²⁷

ሌላው ወደ ኢንተርናሽናል ሕግ ጽንሰ-ሃሳብነት የተለወጠው የሊበራል ስቴት ቲየሪ ቅርንጫፍ ፣ «አጠቃላይ ተቀባይነት» (ጀነራል ኬክስፕታንስ) የተሰኘው መርህ ነው ። የዚህ መርህ ትርጉም ባጭሩ « በሕጉ መሠረት ውሳኔ የተሰጠባቸው ጉዳዮች ሁሉ « በሕጉ መሠረት እስኪሻሩ » ድረስ ተቀባይነት ሊኖራቸው ይገባል የሚል ነው ። በዚህ መርህ በመመርኮዝም የእስያና የአፍሪካ የእጅ አዙር ቅኝ ግዛቶች ወደ ዓለም ማህበራት በአባልነት ሲገቡ ፣ ብሔራዊ ጭቆናን ፣ የቅኝ ግዛት ዘረፋንና የኢምፐሪያሊስትን ውንብድና የሚያንጸባርቁና የሚያጠናክሩ ሕጎችን ጨምሮ ፣ ጠቅላላውን የኢንተርናሽናል ሕግ አሜን ብለው እንዲቀበሉ ተገደዱ ።²⁸ የዚህ መርህ በኢንተርናሽናል ሕግ በገቢር መተርጎም ፣ ኢንተርናሽናል ሕግ ይዘቱን ሳይለውጥ እንዲቆይ ለማድረግና ፣ የካርታሊስቱን ዓለም የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ዓላማ ለማራመድ ጠቅሟል ።

II. ኒሊ ናችራሊዝምና የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ

/ U / የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ዓላማዎችና ዘዴዎች

ካፒታሊዝም የደረሰበት አጠቃላይ ቀውስ ካስገኛቸው መልካም ውጤቶች አንዱ የቅኝ አገዛዝ መፈራረስ መጀመሩ ነበር ። በ20ኛው ምዕተ—ዓመት መባቻ ላይ የተቀጣጠለው የብሔራዊ አርነት ንቅናቄ ፣ ኃይሉን በይበልጥ በማጠናከር ከሁለተኛው የዓለም ጦርነት በኋላ ቀንደኛዎቹ የካፒታሊስት መንግሥታት የዘረጉት የቅኝ አገዛዝ ጫና ድባቅ የሚመታበት ጊዜ መቃረቡን አበሰሩ ። እነዚህ ታሪካዊ ክንውኖች (ደቡብ አፍሪካና ናሚቢያ ብቻ ሲቀሩ) የቅኝ አገዛዝን የመጨረሻ ግብአተ መራት አረጋገጡ ። የቅኝ አገዛዝ መውደቅም በቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶችና በቀድሞ ገዥዎቻቸው መካከል ሊኖር ስለሚገባው ግንኙነት ጥያቄዎችን አስነሳ ። በተፈጠረው አዲስ ሁኔታ ምክንያት የአውሮፓ ቅኝ ገዥዎች በቅኝ ግዛቶቻቸው ላይ ሙሉ የፖለቲካና የኢኮኖሚ የበላይነት በነበራቸው ጊዜ ፣ ይገለገሉባቸው በነበሩት አሮጌ ዘዴዎች ብቁነት ሊተማሙ አልቻሉም ። ስለዚህ ፣ ኢምፐሪያሊስት አገሮች ርካሽ ጉልበት ፣ የጥሪ ዕቃ ክምችት ፣ መዋዕለ ንዋይ ማፍሰሻና የሸቀጥ ማራገፊያ ገበያ ፣ እንዲሁም ቅኝ አገዛዝ ፣ ያስገኛቸው የነበሩትን ሌሎች ጥቅሞች ሁሉ ሳይቋረጡ እንዲቀጥሉ ከፈለጉ ፣ የሆነ ግንኙነት የግድ መፍጠር ነበረባቸው ። ለዚህ ምላሽ ይሆን ዘንድ ፣ ኢምፐሪያሊስት አገሮች የቅኝ አገዛዝ ፖሊሲያቸውን በመሸፈፋን ፣ አሮጌዎቹን ዘዴዎች በማሻሻልና እዳ ዲስ ዘዴዎችንም በመቀየስ ፣ እንዲሁም ስትራቴጂያቸውንና ታክቲካቸውን በመለወጥ ፣ ራሳቸውን ከኢሲሶቹ ሁኔታዎች ጋራ አስማሙ ። በቀድሞ ቅኝ ግዛቶችና በኢምፐሪያሊስት ጊቶቻቸው መካከል የነበረው የዚህ ታሪካዊ ግንኙነት መለወጥ ብዙ ዓይነት ዘዴዎች መቀየስንና ታክቲካ መቀያየርን አስከትሏል ። ይህም « የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ » (ኒሊ—ኩሎኒያሊዝም) በመባል ይታወቃል ። የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ፣ « ኢምፐሪያሊስት መንግሥታት በረቀቁ ዘዴዎች ፣ በቀድሞ ቅኝ ግዛቶችና አሁንም ገና ነጻ ባልወጡ አገሮች ካፒታሊዝምን ለማስፋፋትና ለማጠናከር ፣ የብሔራዊ አርነት ንቅናቄዎችን ለመግታት ፣ የተቻላቸውን ያህል ትርፍ ለማጋበስና የኢምፐሪያሊዝምን ኢኮኖሚያዊ ፣ ፖለቲካዊ ፣ ርዕዮተ—ዓለማዊና የወታደራዊ ስትራቴጂያዊ ይዘታ ለማጠናከር ፣ በተግባር ላይ ያዋሉት የካፒታሊዝም አጠቃላይ የሆነ የውድቀት ዘመን የቅኝ አገዛዝ ፖሊሲ ነው » የሚል ትርጉም ተሰጥቶታል ።³⁹ ከዚህ በላይ በተሰጠው ትርጉም መሠረት የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ዋና ዋና መለያ ጠባዮች ፣ ቁጥጥሩና ዘረፋው በግልጽ እንዳይታይ በሚያደርጉ አዳዲስ ዘዴዎች አማካይነት ፣ የቀድሞ ቅኝ ግዛቶችን መቆጣጠር ፣ መጨቆን ፣ እና በረቀቁ ዘዴዎች ሀብታቸውን መዘረፍ መሆናቸውን መገንዘብ ይቻላል ። ዘዴውና መልኩ የተለወጠ ይምሰል እንጂ ፣ የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ መሠረታዊ ዓላማዎችና ግቦች ከቀድሞው ቀጥተኛ የሆነ ቅኝ አገዛዝ በምንም አይለዩም ።

የተፈጥሮ ሕግ ቲየሪዎች ዳግም ልደት የተከሰተው ሁለተኛው የዓለም ጦርነት እንዳበቃ ወዲያውኑ እንደሆነ አሳይተናል ። ይህም ካፒታሊዝም አጠቃላይ ከሆነ ቀውስ የደረሰበትና ብሔራዊ የአርነት ንቅናቄዎች ትግላቸውን ያፋፋሙበት ወቅት ነበር ። በ1900ዎቹ ዘመናት ፣ አፍሪካ ውስጥ ለሚገኙት ለብዙዎቹ የቀድሞ ቅኝ ግዛቶች ነጻነት መስጠትን ተከትሎ ብሔራዊ የአርነት ንቅናቄዎች ትግል ከፍተኛ ደረጃ ላይ ሲደርስ ፣ የተፈጥሮ ሕግ አስተሳሰቦችና ቲየሪዎች ዘርፋቸው እየሰፋ ለመጣት ጀመረ ።⁴⁰ ስለዚህ የተፈጥሮ ሕግ ቲየሪ ዳግም ልደት ከቅኝ አገዛዝ መውደቅ ጋር አብሮ የተከሰተ ብቻም ሳይሆን ፣ የቅኝ አገዛዝ ውድ

ቀት ሂደት በገፋ መጠን የተፈጥሮ ሕግ ተፈጻሚነትን በሥራ ላይ ለማዋል የሚደረገው ጥረትም በዚያው ልክ ተጠናክሮ ። እንግዲህ ፣ የተፈጥሮ ሕግ በቀድሞዎቹ ቅኝ ግዛቶችና ገዥዎቻቸው በነበሩት አገሮች መካከል የተፈጠረውን አዲሱን ግንኙነት የሚገልጽ እንደ « አዲስ » የሕግ ፍልስፍና ለመቀመጫ አገልግሏል ። የዚህ « አዲስ » ፍልስፍና ታሪካዊ ሚናም ፣ ኢምፐሪያሊስት አገሮች ቅኝ ግዛት ያስገኝላቸው የነበረውን የማቴሪያል ጥቅም ሳያጡ ከአዲሶቹ ነጻ አገሮች ጋር « በሰላም አብረው የሚኖሩበትን » መንገድ ማዘጋጀት ነበር ። በተግባር ሲታይም ፣ ጊኦ ናቸራሊዝም ካፒታሊስቶች የቅኝ አገዛዝን አስፈላጊነትና የካፒታሊዝምን ትክክለኛነት ለማረጋገጥ የሚጠቀሙበት የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ርዕዮተ—ዓለ ማዊ መሳሪያ ነው ።

የተፈጥሮ ሕግ « የማይሸነፍ ጥንካሬ » (አብስቲኒት ሻይታሊቲ) ፣ « የማይሞት መንፈስ » (አንዳይንግ ስፐሪት) ፣ « ሁለንተናዊ ተግባራዊነት » እና « ፍጹምነት » መርሆዎች ፣ ወይም ደግሞ የሊጋል ፖዘቲቪዝምን ድክመት ብቻ በማስተጋባት የተፈጥሮ ሕግን ትንሳኤ ለማስረዳት የሚደረገው መክራ ሁሉ የሚያሳየው ነገር ቢኖር ፣ የኮሎኒያሊዝምን እውነተኛ ገጽታ ለመሸፋፈን የሚደረገውን የቡርጅዋ ጥረት ብቻ ነው ። ለካፒታሊስት የሕግ ሥርዓት ትክክለኛነት የተፈጥሮ ሕግ የሚያቀርበውን ማረጋገጫ (ጀስቲፊኬሽን) ከጠለቀ ምርመራና ትችት ለመከላከል ይህን ማድረግ አስፈላጊ ነው ። በዚህም ምክንያት የቅኝ አገዛዝን « ፍትሐዊ » ሥርዓት ለመረዳት የምናደርገው ጥረት እንቆቅልሽ ይሆን ብናል ።⁴¹ ይሁን እንጂ ፣ ሁለንተናዊነት (ዩኒቨርሳሊዝም) ፣ « ፍጹምነት » (አብሶሊትዝም) ፣ ፍትህ ፣ « ትክክለኛ አስተሳሰብ » (ሪዥን) ፣ « የተፈጥሮ ሕግ » እና « የተፈጥሮ መብቶች » በሚሉት ጽንሰ—ሃሳቦች ላይ የሚደረገው ማብራሪያ እንረክና ፣ እነኝህ ሁሉ ጽንሰ—ሃሳቦች የካፒታሊዝምን ሥርዓት የበላይነት በማህልም በዳርም ለማስከበር ከእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ግምጃ ቤት የሚፈልቁ የርዕዮተ—ዓለም መሳሪያዎች መሆናቸውን ለመገንዘብ ይሳነናል ።

በምዕራብ አገሮች ውስጥ ከፖዘቲቪዝም ወደ ጊኦ—ናቸራሊዝም የተደረገውን ሽግግር በሚያስረዳው ጥናቱ ፣ ቱንኪን የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝን መሠረታዊ ባህርያት በግልጽ አስቀምጧቸዋል ። ቱንኪን እንደሚለው እነኝህ ኢምፐሪያሊስቶች በበላይነታቸው ላይ የተቃጠው የማይቀር ግብአተ—መሬት ጥቃት ሲያፋጥጧቸው የሆኑት ማቅ ከመክናነብ ለመዳንና አንድም የትግሉን ማዕበል ለመገደብ ፣ አለበለዚያም የተሰነዘረባቸውን ምት ኃይሉን ለማብረድ ባደረጉት የደመ—ነፍስ ጥረት ፣ የቅኝ ግዛቶቹ መሠረት የተጣለበትን የሕግ መዋቅር—የእውነት መሠረቱ ኃይል ነው የሚለውን የ19ኛውን ምዕተ—ዓመት ሊጋል ፖዘቲቪዝም—እርግፍ አድርገው ተውት ። በምትኩም የኮሎኒያሊዝምን ሕጋዊ መሠረት—የለሽነት ለማሳየት የተፈጥሮ ሕግን ደንበኛ መሳሪያ አድርገው ተጠቀሙበት ።⁴² ቱንኪን ሁኔታውን ሲያብራራ የቡርጅዋ የሕግ ሊቃውንት አውቀውትም ሆነ ሳያውቁት የፖዘቲቭ ሎ እና በአጠቃላይም የኢንተርናሽናል ሕግ ሁሉ መሠረቱ የተፈጥሮ ሕግ ነው ብለው ሲያውጁ ፣ ኢምፐሪያሊዝም የጠብ አማራጭነት ተግባሩን ትክክለኛነት ለማሳየት ፣ ለተፈጥሮ ሕግ ከሚሰጠው ትርጉም ለየት ያለ ትርጉም ያላቸው መሆኑ ከታመነበት « ከሰው ተፈጥሮ » ፣ ከፍትህ አስተሳሰብና ፣ ከሌሎችም . . . የተወሰዱ ረቂቅ (አብስትራክት) መርሆችን እየጠቀሰ እንዲከራከር እድል ይሰጡታል ብሏል ።⁴³ ሸርዘንበርገርም ፣ « የተፈጥሮ ሕግ ተፈጻሚነት ዋና ሚና በፖዘቲቭ ሕግ አንጻር ሲገመገሙ ሕግ—ወጥ የሚሆኑ ተግባሮችን ትክክለኛ አስመስሎ ማሳየት ነው ።⁴⁴ በማለት የቱንኪንን አባባል አጽድቆታል ።

/ ለ / በሊጋል አብስትራክሽን አማካይነት የካፒታሊዝምን ርዕዮተ-ዓለም ስለሚፈጸም

ይህን በቱንኪን የተገለጠውን ዓይነተኛ የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ዘዴ ለማብራራት እስከ የተፈጥሮ ሕግ ተያይዞ እንደ ሁለንተናዊ የሕግ ተያይዞ አድርጎ በማቅረብ ተወዳዳሪ ያልተገኘለትን የካርትን አመለካከት በጥፍና እንመርምር ። የካርት አመለካከቶች የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝን ልዩ ልዩ ታክቲኮችና ሥውር ደደዎች ረቂቅ በሆኑ የሕግ ፈርዶች (አብስትራክት ሊጋል ካቴጎሪስ) በመሸፋፈን ፣ የኢምፐሪያሊዝም የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ፖሊሲ ይዘት ግልጽ እንዳይሆን በማድረግ የታወቁ ናቸው ። ለዚህም ጥሩ ምሳሌ የሚሆነን ፣ የተፈጥሮ ሕግ ተያይዞ እንደፖዘቲቭ ሎ ለመቆጠር ፣ ካርት የሚያደርገው የመሸፋፈን ጥረት ነው ። ካርት የተጠቀመበት ዘዴና ፣ በመጠኑም ቢሆን ያገኘው የተሳካ ውጤት ፣ ከሌሎች የተፈጥሮ ሕግ የቡርዥዋ ሊቃውንት ሁሉ የመጠቀ ሊቀ—ሊቃውንት ያደርገታል ።

አንዳንዶቹን የተፈጥሮ ሕግ አቋሞች — የተፈጥሮ ሕግ ሊኖረው የሚገባ የመጨረሻው ዝቅተኛ ይዘት (ዘ ሚኒመም ኮንተንት ኡቫ ናቸራል ሎ) — የሚቀበላቸው ቢሆንም እንኳን ፣ የሱ ተያይዞ ፣ ፖዘቲቪስት ተያይዞ መሆኑን ካርት አበክሮ ያስገነዝባል ። « የተፈጥሮ ሕግ » ተያይዞ የሕግጋት ሁሉ መሠረት በማድረግ፣ ካርት « ፍትህ » ፣ « ነጻነት » ፣ እና « እኩልነት » የተሰኙ የተፈጥሮ ሕግ ጽንሰ-ሃረቶችን ጎሰሮን ለማስገባትና የፖዘቲቭ ሎ ዋነኛ ግብ ለማድረግ ችሏል ። እነዚህ ጽንሰ-ሃሳቦች ርሳቸው ግልጽ የሆነ የሞራል ተቀባይነት እየታዘገ ፣ ካርት « አዲሱ የካፒታሊስት ሥርዓት ለፍትህ ፣ ለነጻነትና ፣ ለእኩልነት የቆመ ነው ። የሚል የተሳሳተ አመለካከት እንዲፈጠር አድርጓል ። ይህም ሊከዱት በማይችሉትና ጭካኔ በተኖላበት አኳኋን በቀደም ቅኝ ግዛቶቻቸው ላይ ለተፈጸመው የጭቆና ፣ የሆረፋ ፣ የብዙበዩና የጭፍጨፋ ተግባር ፣ ኢምፐሪያሊስት አገሮች ከደሙ ገጹህ እንደሆኑ አድርጎ ለማቅረብ ከመጥከሩም በላይ ፣ « አዲሱ » የካፒታሊስት ሥርዓትም ፣ የቅኝ አገዛዝ ሕጋዊ መሠረት የለውም በማለት ደፍሮ እንዲናገር ረድቶታል ።

የቅኝ አገዛዝንና የካፒታሊስቱን የሕግ ሥርዓት ትክክለኛነት በነጠረ ሁኔታ ለማሳየት የተጠቀመበት ይህ ዘዴ ፣ (የካርት ተያይዞ) « ሕጋዊ » ም ፣ ማለትም የፖዘቲቪስት ተያይዞ እንጂ « ሞራላዊ » (ማለትም የተፈጥሮ ሕግ ተያይዞ) ብቻ አለመሆኑን ለማስረዳት ካርት ከፍተኛ ድካም እስኪደርስበት ድረስ ለፍታል ። ⁴⁵ የማረጋገጫነቱም መሠረት ፣ ይላል ካርት ፣ ሕግ መታየት ያለበት እንደ « ሥርዓት » ማስከበሪያ (አርደር ሲምፒሊሲተር) ስለሆነ ከሞራል መለየት አለበት ። ⁴⁶ ቀደም ሲል ለማሳየት እንደተሞከረው ፣ እንዲህ ዓይነቱ ክርክር የሚያመለክተው ነገር ቢኖር ፣ ስለሕግ የሚደረጉ የንድፈ-ሃሳብ ምርምሮች ሁሉ « አዲሱ » የካፒታሊስት ሥርዓት « ሕጋዊ » ናቸው በሚላቸው ሁኔታዎች ዙርያ ብቻ መወሰን እንዳለባቸው ነው ። በሕግና በሞራል መካከል የተፈጠረው ይህ የወሰን ክልል ፣ የቅኝ አገዛዝን የጭካኔ ድርጊቶች እንደወንጀልና ሕገ-ወጥ ተግባር ልንቆጥር ቀርቶ ፣ ከነሱ ጋር የተያያዙ ጭብጦችን እንኳን አንሥተን እንዳንወያይ ያደርገናል ። በሕንጻቱም ፣ እነዚህ ድርጊቶች የሕግ ትርጉም አልነበራቸውም ፣ ገናም አልተሰጣቸውም ። ⁴⁷ በመሆኑም ፣ ቢበዛ ቢበዛ ፣ ሕገ-ገዳዩ የማይላቸው የሞራል ጥያቄዎች እንደሆኑ ይቀራሉ ማለት ነው ። የሆነው ሆኖ ፣ ሕግ ለፍትሕ ይቆማል ፣ በሚለውና ፣ ሕግ ስለነዚህ የጭካኔ ተግባራት ደንታም የለው ፣ በሚሉት

ሀሳቦች መካከል ስላለው ቅራኔስ ? የሚል ጥያቄ ቢነሳ ፣ ለተቃርኖው የሚጠየቅ በት « አዲሱ » የካፒታሊስት ሥርዓት አይሆንም ። ሕግ ከሞራል መለየት ይገባል የሚለው አባባል ፣ ከሕግ ተያይዞ መሠረታዊ መርህ የመነጨ ነው ።⁴⁸ በዚህ የረቀቀ ዘዴያቸው አማካይነት ኻርትና የእጅ አዙር ቅኝ ግዛት በሆኑት አገሮች ውስጥ የሚገኙት ደቀመዝሙሮቹ ፣ አሳፋሪውን የቅኝ ግዛት ምዕራፍ ለመዝጋትና በእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ አማካይነት ለካፒታሊዝም የእድሜ ልክ የአላባ መብት ሊሰጡት ተጣጣሩ ።

ይህ የካፒታሊስቱን ሕጋዊነት ለማሳመን የተቀየሰው ዘዴ ፣ ኻርት መሠረታዊ የቲያሪ ጥያቄዎች የሚላቸውን ጥያቄዎች አስነስቷል ። ከጥያቄዎቹም መካከል (1) የሕግና የሞራሊቲ መለያ መለኪያው ምንድነው ? (2) ሕጋዊ ድርጊት ከሞራላዊ ድርጊት በምን ይለያል ? የሚሉት ዋናዎቹ ናቸው ። ለነዚህ ጥያቄዎች የሚሰጡት መልሶች ከካፒታሊዝም ጋር በቅርብ የተሰሰሩ መሆናቸውን በአን ክር ማየት ይገባል ። ምክንያቱም እነዚህ መልሶች ለቅኝ አገዛዝ የትክክለኛነት ማረጋገጫ የተመረጠውን ዘዴ ሕጋዊ መሠረት የሚወስኑ ብቻ ሳይሆን ፣ ለ « አዲሱ የካፒታሊስት ሥርዓትም የሕጋዊነት ማረጋገጫ የሚሆነውን ስለሚወስኑ ጭምር ነው ። በተጨማሪም ፣ የራሱ የኻርት ቲያሪ ትክክለኛነትና የተፈጥሮ ሕግ ሁለንተናዊ የሕግ ቲያሪ ለመሆን ብቁ የመሆኑ መሠረታዊ ጥያቄ ለነዚህ ሁለት ጥያቄዎች በሚሰጡት መልሶች ይወሰናሉ ።

ለጥያቄዎቹ መልስ ሲሰጥ ፣ ኻርት የቲያሪውን ርዕዮተ-ግለጫ ይዘት ለመደበቅ ሲል ፣ ሊጨበጡ በማይችሉ ረቂቅ ሃሳቦችና ግልጽ ባልሆኑ ቲያሪያዊ ቀመሮች ይጠቀማል ። ውጤቱም ገንዱን ሐቅ ረቂቅ ምስጢር ከማድረግ በቀር ምንም እርባና የሌለው ፣ እርስ በርስ የሚቃረን ተራ አርባል ፎሆን እርሳሪም ፣ ኻርት እንደሚለው ሕግን ለመወሰንና « ሕጋዊውን » ድርጊት « ከሞራል » ድርጊት ለመለየት የሚያገለግለው መመዘኛ « የእውቀያ መስጫ ደንብ » (ናልኦቭ ሪኮገኒሽን) ነው ። እንደኻርት አባባል ይህ ደንብ የሥነ ምግባር ደንቦችና የአንድን ሥርዓት ሕግ ሌሎች « ሕጋዊ » ደንቦች ሁሉ መሆኑ ለመሆኑ ለመለየት የሚጠቅም መመዘኛ ነው ።⁴⁹ ይህም ማለት ፣ « ሕጋዊ » ደንቦቹ ቀሩ ምውኑ ሕጋዊነታቸውን ያገኙ ስለሆኑ ፣ የ « እውቀያ መስጫ » ደንብ (ዘናልኦቭ ሪኮግንሽን) እነርሱ ለይቶ ለመገንዘብ ብቻ ይረዳናል ማለት ነው ። ሕጋዊነትን ግን አያነናጽፋቸውም ፣ በመሆኑም ሕጋዊነታቸውን ለማረጋገጥ መጠየቅ ለሆን አይችሉም ። ይሁን እንጂ ፣ ኻርት ሊገለጽና ሊብራራ የማይችል ሎጂክ በመጠቀም የሕግ ደንቦች ሕጋዊነታቸውን (ሊጋል ቫሊዲቲ) የሚያገኙት ከ « እውቀያ መስጫ » ደንብ ነው ብለን እንድናምንለት ይፈልጋል ።⁵⁰ ኻርት ሊያሳምንን እንደሚሞረው የሕግ ደንቦች ሕጋዊነት የሚመነጨው ከ « እውቀያ መስጫ » ደንብ ነው የሚል ግምት ብንወስድ እንኳን ፣ « የእውቀያ መስጫ » ደንብ የሥርዓተ-ሕግን ደንቦች እንዴት አድርጎ ነው ሕጋዊ የሚያደርጋቸው ? የዚህስ የሕጋዊነት ማረጋገጫ ደንብ ምንጭ ምንድነው ?

የመጀመሪያውን ጥያቄ በሚመለከት ኻርት መልስ ሊሰጥ ተቀባይ ሃሳብ እንኳን አይጠቀምም ። የኋለኛውን በሚመለከት ግልጽ ያልሆነና የማይጠቀም መልስ ለመስጠት ይሞክራል ። « የእውቀያ መስጫ ደንብን » ሕጋዊ መሆን ወይም አለመሆን አስመልክቶ ምንም ዓይነት ጥያቄ ሊነሳ አይችልም ፣ የሚል አጭም በመያዝ ፣ ደንቡ ለአገልግሎት ተገቢነት ስላለው ብቻ በተሳሉ ተቀባይነትን ያገኛል ፤ በማለት ኻርት መጭጭ አለ ።⁵¹ ታዲያ ተቀባይነት ማግኘት ብቻ ደንቡን ሕጋዊ (ትክክል) ያደረገዋል ማለት ነውን ? የእውቀያ መስጫ ደንብ በራሱ ይኖራል

የሚለው አባባል ፣ ሲሆን የሚችለው ባዕድ የሆነን ሐቅ መግለጫ (ኤክስተርናል ስቴትመንት ኦቭ ፋክት) ብቻ ነው ፡ በማለት ሻርት በአንድ ወቅት ተናግሯል ። የደንቡ አገልግሎትም « በአንድ በተጠቆመ ደንብ መሠረት እንደቡድን ደንብ ሆኖ ሙሉ በሙሉም ተቀባይነት ማግኘቱን የሚጠቁም አንዳንድ ገጽታን (ፊቸር) ወይም ገጽታዎችን (ፊቸርስ) » ለመለያ የሚያገለግል መሆኑን አምኖ ተቀብሏል ።⁵² « ገጽታ ወይም ገጽታዎች » ምን ማለት እንደሆነ አሁንም ወዲያውኑ አልተብራራም ። በመጨረሻም ፣ እነኝህ ነጥቦች ፣ ምንጩ እንቆቅልሽ የሆነው የ « እውቂያ መስጫ ደንብ » (ፍል ኦቭ ሪኬግንሽን) መብራራት ያለባቸው ነገሮች መሆናቸውን ሻርት አምኖ ቢቀበለውም ፣ ግልጽ የሆነ መልስ ሳይሰጥ ያቆማል ። ይህ የሚያስረዳን ነገር ቢኖር ፣ «የእውቂያ መስጫ ደንብ» (ዘ ፍል ኦቭ ሪኬግንሽን) ውስብስብ ፣ ነገር ግን ፍ/ቤቶች ፣ ባለሥልጣናቸው ፣ ግለሰቦች አንዳንድ መመዘኛዎችን እየተጠቀሙ ሕጉን ለማወቅ የሚጠቀሙበት የተለመደ አሠራር ሆኖ የሚኖር መሆኑን ብቻ ነው ።⁵³

ይህ ግልጽ ያልሆነ ነጥቡን በመሸሽ የተደረገ ማብራሪያ ፣ መጀመሪያ ወደ ተነሳንበት ገዳይ ይመልሰናል ። ምክንያቱም ፣ ይህ ሕግን «ለይቶ ለማወቅ» ይረዳል የተባለው ልዩ መመዘኛ ፣ ምን እንደሆነ ማወቅ ስላለብን ነው ። የሆነ ሆኖ ፣ በሥርዓቱ ውስጥ የሚገኙ « ባለሥልጣናት » ምግባር (ቢሂሺየር) ፣ « የእውቂያ መስጫ ደንብ » መኖርን ይወስናል ፤ የሚለውን የሻርትን አመለካከት ብንቀበልም እንኳን ፣ « ሕጋዊ » የሆነው ነገር « አዲሱ » የካፒታሊስት ሥርዓት « ሕጋዊ » ነው የሚለው ፣ ወይም ሻርት እራሱ ምስጢራዊ በሆነ አነጋገር (ሚስትካሊ) « ውስጣዊ የሕግ መመሪያ » (ኢንተርናል ስቴትመንት ኦቭ ሎ) ብሎ የሚጠራው ነው የሚለውን አቋሚችን አሁንም ያረጋግጥልናል ። « የእውቂያ መስጫ ደንብ » ን ምንነት ለመደበቅ ሻርት ያደረገውን የረቀቀ ጥረት ፣ ራዝ የሻርት ጥረት የ « እውቂያ መስጫ ደንብ » የልማድ የሕግ ደንብ ነው ፤ መሠረቱም ልማዳዊ አሠራር ነው ፤ የሚሰውን ነጥብ ተቀባይነት እንዳይኖረው ለማድረግ ነው በማለት ገልጾታል ።⁵⁴ ሻርት ይህ ነጥብ ተቀባይነት እንዳያገኝ ለምን ጥረት አደረገ ብለን እንጠይቅ ይሆናል ። ለዚህ ጥያቄ ራዝ መልስ ለመስጠት ይሞክራል ። ግን የራዝ መልስም ቢሆን በሎጆክ አለመጣጣም ትችት ላይ ብቻ ከማትኮር በቀር ርቆ አልሄደም ። ይሁን እንጂ ፣ ጉዳዩ በጥልቀት ቢመረመር ፣ የሻርት ተያሪ ለካፒታሊዝም የሕግ ባህል የበላይነት መሠረት ለመጣል ያደረገውን የመሸፋፈን ጥረትና የቲየሪውን የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ገጽታ (ኒኦ ኩሎኒያል ካራክተር) ያሳያል ።

የሻርት ተያሪ መሠረታዊ መነሻ ነጥብ ፣ ታሪካዊ መሠረት በሌለው ሁኔታ ፣ እንዲሁ ዝም ብሎ ኅብረተሰብን በ « ቅድመ-ሕግ » እና በ « ሕግ » ማህበራዊ መኖቅሮች መከፋፈል እንደሆነ ይታወሳል ። በእርግጥ ፣ እንደተለመደው ፣ ለዚህ ክፍፍል መሠረት የሆኑ ምክንያቶች አልተሰጡም ። አንዱን ኅብረተሰብ « የሕግ » ፣ ሌላውን « የቅድመ-ሕግ » ስለሚያደርገው ምክንያትም ሆነ ፣ ኅብረተሰብ ከአንዱ ዓይነት ወደሌላው ስለሚለወጥበት ሁኔታ ምንም የተነገረን ነገር የለም ። ሻርት የሚነግረን ነገር ቢኖር ፣ « የቅድመ-ሕግ » ኅብረተሰብ የሚባሉት ፣ ሰዎች ምን ማድረግ እንዳለባቸውና እንደሌለባቸው በሚያስገነዝቡ ቀላል የልማድ ደንቦች ላይ በተመሠረተ መኖቅሮ የተዋቀሩ መሆናቸውን ነው ። የንዲህ ዓይነቱ ማህበረሰብ መኖቅሮ ደንቦች ፣ ሕግ ለመባል የሚያስችሏቸው ባህሪያት ስለሚጎድሏቸው ፣ « የመጀመሪያ ደረጃ የግዴታ ደንቦች » (ፕራይመሪ ፍልስ ኦቭ ኦብሊጊሽን) ተብለው ይመደባሉ ። እንደሻርት አባባል ፣ እነዚህ የማህበረሰብ መኖቅሮች የሚገኙት « በጥንታዊ » (ፕሪሚቲቭ) ኅብረተሰቦች ዘንድ ብቻ ነው ። (ሻርት

ጥንታዊ ኅብረተሰቦች የሚላቸው ቅድመ-ቅኝ ግዛትና ቅኝ ግዛት የሆኑ ኅብረተሰቦችን ነው)።⁵⁵ « የሕግ » ኅብረተሰቦች ግን፣ « ከመጀመሪያ ደረጃ የግዴታ ሕጎች « በተጨማሪ « የሁለተኛ ደረጃ ደንቦች » (ሰከንደሪ ሩልስ) የሚባሉ የጸበፍ ደንቦች አሏቸው። በነኝህ « ሁለተኛ ደረጃ ደንቦች » ውስጥም፣ የሕግ አውጭውንና ሌሎች ፍርድ የሚሰጡና ደንብ የሚያስፈጽሙ ተቋሞችን የሚያቋቁሙ የሥልጣን ማቀዳጃ የሁለተኛ ደረጃ ደንቦች አሉ።⁵⁶ የ « ሁለተኛ ደረጃ ደንቦች » ከ « መጀመሪያ ደረጃ ደንቦች » ጋራ ተዳምረው ሕግን ይመሠርታሉ።⁵⁷ ይህ በደንብ ሊተክርበት የሚገባ ነጥብ ነው። « የሁለተኛ ደረጃ ደንቦች » ሊኖሩ የሚችሉት በከፍተኛ የአድገት ደረጃ ላይ በሚገኙ ኅብረተሰቦች ዘንድ ነው። (ይህ አባባል ኢምፐሪያሊስት አገሮችን እንደሚያመለክት ለማንም ግልጽ ነው)።⁵⁸

እንግዲህ በኻርት ጄሪስፕሩደንሻል መመዘኛ መሠረት፣ ሕግ ማለት የመጀመሪያ ደረጃ ደንቦችና የሁለተኛ ደረጃ ደንቦች ስብሰብ ነው። ይህም በመሠረቱ በሕግና በሞራል ደንብ ማክከል ያለው ልዩነት፣ ደንቡ የተገኘበትን ኅብረተሰብ ዓይነት የሚያመለክትና፣ የኻርትን ቲያሪ ርዕዮተ-ዓለማዊ ይዘት የሚያሳይ ነው ማለት ነው። ከሕግ ቲያሪ አንፃር ሲገመገም፣ ይህ መመዘኛ (ክራይተሪየን) በጣም አስቂኝ ከመሆኑም በላይ፣ የሕግ ቲያሪ ጠቅላላ መሠረት የተፈጥሮ ሕግ ነው። የሚለውን ክርክር ክስረት ቁልጭ አድርጎ ያሳያል። ይሁን እንጂ፣ ይህ መመዘኛ አስቂኝና ፋይዳስ ቢሆንም ቅሉ፣ በኻርት ቲያሪ ውስጥ የሚጫወተው ሚና ከፍተኛ ስለሆነ፣ በቅላሉ የሚታለፍ አይደለም።

በመጀመሪያ ደረጃ ቲያሪዬ ፖዘቲቭስት ነው፣ በማለት ኻርት መላውን ዓለም ለማሳሳት የሚጠቀምበት ስትራቴጂያዊ የጽንሰ-ሃሳብ መሳሪያው ነው። በሌላ አነጋገር፣ የቲያሪውን ሕጋዊ መሠረት ለማጽናትና የቅኝ አገዛዝንና የካፒታሊዝምን የሕግ ሥርዓት ትክክለኛነት ለማሳየት የሚያስችል ወሳኝ የጽንሰ-ሃሳብ መሳሪያው ነው። በሁለተኛ ደረጃ፣ ይህ ደግሞ የበሰጠ ጠቃሚነት አለው። ይህ መመዘኛ ኻርት « የእውቂያ መስጫ ደንብ » (ሩልስ ኦቭ ሪኪግንሽን) የልማድ ሕግ ደንብ ተብሎ እንዳይጠራ ለምን አጥብቆ እንደተቃወመ ፍንጭ ይሰጠናል። ይህ ፍንጭም የኻርት ቲያሪ ይዘት ምስጢር የሚገለጥበትን ቁልፍ ይዟል።

ኻርት ራሱ ከሚያቀርበው ትንታኔ እንደምንገነዘበው፣ « የእውቂያ መስጫ ደንብ » ማለት የሥልጣን ማቀዳጃ ሁለተኛ ደረጃ ደንብ ማለት ነው። ስለዚህ፣ ሊኖር የሚችለውም በ « ሕግ » ኅብረተሰቦች (ሊጋል ሶሳይቲስ) ዘንድ ብቻ ነው። አለበለዚያ በ « ቅድመ-ሕግ » ኅብረተሰቦች (ፕሪ ሊጋል ሶሳይቲስ) ዘንድም ሊኖር ይችላል ብሎ ማለት፣ እራሱን በሪስ መቃረን ይሆናል። ስለዚህ፣ እርስ በርሳቸው የሚጣጣሙ ሃሳቦችን የማቅረቡ ሎጀክ አስፈላጊነት፣ ኻርት ገሃዱን እውነት እንዳይቀበል አግዶት ሊሆን ይችላል። ነገር ግን፣ የኻርት ቲያሪ ይዘት፣ ከገሃድ እውነታ ጋር መጣጣም አልነበረም፣ ሐቅ የሚጎደገው ቢሆንም እንኳን፣ የ « እውቂያ መስጫ ደንብ » የ « ሕግ » ኅብረተሰቦች ብቻ እንዲሆን የሚያስገድድ በእውሮፓ ላይ ያተኮረ ግልጽ የሆነ የርዕዮተ-ዓለም መጠበብም ነበረበት።

ይህን ርዕዮተ-ዓለማዊ ግብ ለመቀዳጀት ሲባል፣ የኻርት ቲያሪ ጥንታዊኅ ኅብረተሰቦች የሥልጣን መቀዳጃ ደንብ የላቸውም ለማለት የተገደደ መሆኑን ማን ያዘብ ይገባል። ምክንያቱንም ሲገልጽ፣ ኻርት « የነዚህ ኅብረተሰቦች ደንቦች በጣም ጥንታዊ (ጳሊ ቀር) ከመሆናቸው የተነሳ፣ ሕግ ሊባሉ አይችሉም » ይላል። ስለዚህም፣ « የመጀመሪያ ደረጃ የግዴታ ደንቦች »፣ ወይም እንዲሁ የልማድ

ደንቦች ሊባሉ ይችላሉ። « የእውቂያ መስጫ ደንብ » ማለት የልማድ ሕግ ደንብ ነው ብሎ ኸርት ቢቀበል ኖር ፤ ጥንታዊ ለሆኑት የቅኝ ግዛትና የቅድመ-ቅኝ ግዛት ኅብረተሰቦች የካፒታሊዝምን ሕጋዊነት ሊዋጉበት የሚያስችላቸውን የሕግ ሥልጣን መስጠቱ እንደነበር መገመት አያዳግትም ። በመሆኑም ፡ « የእውቂያ መስጫ ደንብ » ን የሥልጣን መቀዳጃ ለሆነው ለሁለተኛ ደረጃ ሕግ ብቻ መወሰኑና ከ « ጥንታዊ ኅብረተሰቦች » ጋር አለማያያዙ የሚሰጠው ጥቅም ከፍተኛ ነው ። ጥናው ምክንያት ይህ ነበር (ይህ ደግሞ የኸርትን ቲዩሪ መሠረታዊ ይዘት ያብራራል) ኸርት የ « እውቂያ መስጫ ደንብ » ን የልማድ ሕግ ደንብ ነው ብሎ ሊጠራው ያልፈለገው ። ምክንያቱም « የእውቂያ መስጫ ደንብ » ለሆነ የሚችሉ ሰው የ « ሕግ » ደንብ ነው ፤ በሚለት ኸርት እንደምንም ብሎ « አዲሱን » የካፒታሊስት ሥርዓት የበላይነትና ደህንነት ጠብቋል ። ለእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝም ሕጋዊ ዋስትና ሰጥቷል ።

ሐ/ በእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝና በኒሎ-ናችራሊዝም መካከል ስላለው ዝምድና

በካፒታሊስቱ ሥርዓት ውስጥ ስላለው የሕግ አፈጣጠርና በተግባር አተረጎም ሁኔታ ፣ እንዲሁም የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና ስላለው የአስማሚነት ሚና የተደረገው ትንተና (ኔናሊስስ) ምዕራባውያን የሕግ ሊቃውንትና ፈላስፋዎች አውቀው እንደፈጠሩት ነገር ተደርጎ መወሰድ እንደሌለበት ማስገንዘቡ ተገቢ ነው ። በተቃራኒው ፣ በምሁራን እና ቀሳዊ ምርት (ኢንተለክቼዋል ኤንድ ማቴሪያል ፕሮዳክቸን) መካከል ካለው ነባራዊ ግንኙነት እንደመነጨ ተደርጎ መታየት ይኖርበታል ።⁵⁰ ይህም ማለት ፣ በልዩ ልዩ የሕግ ሊቃውንት የሚገለጹ አስተሳሰቦች ፣ ጽንሰ-ሃሳቦችና ቲዩሪዎች የካፒታሊስቱ ሥርዓት ነባራዊ ፍላጎቶች ውጤቶችና የካፒታሊስቱን የምርት ግንኙነት የሚያንጸባርቁ ናቸው ።

አብዛኛውን ጊዜ እነዚህ ግንኙነቶች በኅብረተሰቡ የገዥ መደቦች አመለካከቶች ይገለጻሉ ።⁵⁰ ነገር ግን ፣ በኅብረተሰቡ ውስጥ ባለው የሥራ ክፍፍል መሠረት እነዚህን ሃሳቦች የሚያፈልቁት የሕግ ሊቃውንት ናቸው። በመሆኑም ፣ የሕግ ሊቃውንቱ ረቂቅ ሃሳቦች (አብስትራክት አይዲያስ) ወይም « አይዲያል ፎርሙላ » በመጠቀም ለገዥው መደብ አስተሳሰቦች የሁለንተናዊነት ጠባይ በመስጠት እንደብቸኛና ፍጹሚያዊ ትክክለኛ ሃሳብ አድርገው ያቀርቧቸዋል ። በተጨማሪም ሲታይ ግን ፣ በእነዚህ ሊቃውንት የሚፈልቁት ሃሳቦች ፣ ጽንሰ-ሃሳቦችና ፣ ቲዩሪዎች ፣ በጊዜው ጎልቶ የሚታየው ቀሳዊ ግንኙነት መግለጫ ከመሆን አያልፏም ። ስለዚህ ፣ በካፒታሊዝም ሥርዓት ውስጥ የበላይነትን ባገኙ የሕግ ቲዩሪዎች የሚገለጹት ሃሳቦች ሁሉ ፣ የካፒታሊስቱን የምርት ግንኙነትና የካፒታሊስቱ የበላይነት ለማስጠበቅ ከፍተኛ ጥረት ያደርጋሉ ። በዚህም ዓይነት በካፒታሊስቱ ሥርዓት ውስጥ ከምሁራን የሚፈልቁት ሃሳቦች ሁሉ በተጨማሪም ከካፒታሊስቱ ሥልጣን-ምርት ጋር ይዛመዳሉ ።

በመሆኑም በኒሎ-ናችራሊዝም የተገለጸው ፍትህ ፣ ነጻነት ፣ እኩልነት ፣ ሰብአዊ መብቶች ፣ ወዘተ ፣ የሚሉት ሃሳቦች ሁሉ ፣ በካፒታሊስቱ ማህበራዊ ግንኙነት ላይ የሚመሠረቱ ፣ የሚወሰኑና ፣ የሚቀየሱም ብቻ ሳይሆኑ ፣ የካፒታሊስቱን ሥርዓት ግላማም ተግባራዊ ለማድረግ የታቀዱ ናቸው ። ለምሳሌም ፣ የቅኝ አገዛዝ የጭካኔ ድርጊቶች ለምን እንደወንጀል እንዳልተቆጠሩ ከዚህ ለመረዳት ይቻላል ። ምክንያቱም በካፒታሊስቱ ሥርዓት ውስጥ እንደወንጀል የሚቆጠሩ ሁኔታዎች የሥርዓቱን ጥቅም የሚጸረሩ ብቻ ናቸው ።⁵¹ የተፈጥሮ ሕግ ሊቃው

ንትና ኒአ—ናችራሊቦቶች ስለፍትህ ፣ ስለሕግ የበላይነት (ናል ኦቭ ሎ) ፣ እኩልነትን የሚያረጋግጥ የሕግ ሥርዓት ስለመመሥረት ፣ ስለነጻነት ፣ ወዘተ ሲናገሩ ፣ ስለማን ነጻነት ፣ እኩልነት ፣ መብት ፣ ወዘተ እንደሚናገሩ መመርመር አግባብም ፣ ግድም ይሆናል ።

እስካሁን ባቀረብነው ትንታኔ መሠረት ፣ መልሱ በኢምፐሪያሊስት አገሮች ውስጥ የሚገኙ ገዥ መደቦችና እያወቁ ከኢምፐሪያሊስትና ከእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ጋር የሚተባበሩ በእጅ አዙር ቅኝ ግዛቶችውስጥ የሚገኙ በዝባዥ መደቦች ፍትሕ እኩልነትና መብት ነው። እነዚህ በእጅ አዙር ቅኝ ግዛቶች ውስጥ የሚገኙ በዝባዥ መደቦች ህልውናቸው በመጤ ካፒታል ላይ የተመሠረተና ያለርሱ ሲኖሩ የማይችሉ ናቸው። በእጅ አዙር ቅኝ ግዛቶች ውስጥ የውጭ ካፒታል የበላይነት ሊያገኝ የቻለው የአቀባባይ ከበርቴዎች ህልውና በውጭ ካፒታል ላይ የተመሠረተ በመሆኑና በአቀባባይ ከበርቴዎችና በውጭ ካፒታል መካከል የጠበቀ መተባበር ስላለ ነው። ይህም የካፒታል የበላይነት ዋና ዋና በሆኑት የላዕላይ ጭቅር ተቋሞች የተደገፈ ነው። ከነዚህ ተቋሞች ውስጥ በወጣ አጥባቂ ምሁራን ቁጥጥር ሥር የሚገኙና የሚሠሩ ት/ቤቶች፣ ኩሌጆችና ዩኒቨርሲቲዎች ይገኙባቸዋል። የነዚህ ወጣ አጥባቂ ምሁራን ድርጊት ከሚያገለግላቸው ወይም ከሚመሰጠሯቸው መደቦች ፍላጎት ጋራ የተጻራገኙ እስከተወሰነ ደረጃም በነዚህ መደቦች የሚወሰን ነው። ይህ በግልጽም ሆነ በተዘዋዋሪ መንገድ ለሚጣልለት ጉርሻ የተገዛው «የምሁራን»⁶² ቡድን ፣ የካፒታሊዝምና የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ርዕዮተ—ዓለማዊ ዕድሜ እንዲራዘም ፣ ለምዕራቡ ዓለም ሃሳብ ፣ ጽንሰ—ሃሳብና ቲያሪ ታማኝ አገልጋይ በመሆን በቀጥታ በእጅ አዙር ቅኝ ግዛት ከሚገኙ በዝባዥ መደቦች ጋራ ይተባበራል።⁶³ እንግዲህ ፣ ኒአ—ናችራሊዝም ከቅኝ አገዛዝና ከእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ታሪክ ጋር በቅርብ የተዛመደ መሆኑን ጭልጽ የሚያሳየን ይህ ሐቅ ነው። የፊተኛው ለኋለኛው ትክክለኛነት ሕጋዊና ርዕዮተ—ዓለማዊ ማረጋገጫ በመስጠት ።

መ ደ ም ደ ሚ ያ

በምዕራቡ ካፒታሊስት አገሮችና በቅርቡ ነጻ በወጡ የአፍሪካ አገሮች ዋነኛው የሕግ ፍልስፍና ከጊዜ ወደጊዜ በተፈጥሮ የሕግ ፍልስፍና አንጻር እየተቀረጸና እየተዋጠ በመሄድ ላይ ነው። ብዙ ምዕራባውያን የሕግ ሊቃውንት የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና በመካብ ፣ ለፍልስፍናው ዳግም ልደት ዋና ምክንያት የራሱ የፍልስፍናው ውስጣዊ ባህርይ ነው። በማለት ነገሩን አለባብሰው ለማለፍ ጥረዋል። እነርሱ የሚያቀርቧቸው ማብራሪያዎች ግልብና በእውነት ላይ ያልተመሠረቱ መሆናቸውን በማስረዳት ለተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና ማንሰራራት ዋናው ምክንያት ምን እንደሆነና ያስከተለውን ሁኔታ ለመተንተን ሲባል ፣ ይህ ጥናታዊ ጽሑፍ የካፒታሊስቱን ዓለም ማህበራዊ ግንኙነቶች ማህበራዊ ይዘት በጥልቀት ለመመርመር ከፍተኛ ጥረት አድርጓል።

ትንታኔያችን እንደሚያመለክተው የካፒታሊዝም አጸያዊ የቅኝ አገዛዝ ከተንኮታኩተ በኋላ ፣ ምንም እንኳን የኢምፐሪያሊዝም የቅኝ አገዛዝ ፖሊሲ መሠረታዊ ይዘት ሳይለወጥ ቢቆይ ፣ በቀድሞ ቅኝ ግዛቶችና በኢምፐሪያሊስት አገሮች መካከል ለተፈጠረው አዲስ ሁኔታ እንዲያመች ፖሊሲውን ሸፋፍና ማቅረብ የጊዜው አንገብጋቢ ጥያቄ ነበረ። ይህም የቀድሞውን የባርነት አገዛዝና የተቀነባበረ ዘረፋ ለመሸፋፈን ሲባል የቅኝ አገዛዝን አርጌ ዘዴዎች መለዋወ

ጥና አዳዲስ ስትራቴጂዎችና ታክቲኮችን መቀየሱን አስከተለ = ለዘመናዊ ካፒታሊዝም አዳዲስ ዘዴዎችን የመቀየሱ ተግባር ለ « አዲሱ » ካፒታሊዝም ዘመን— ለእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ጥርጊያ መንገድ ከፍቷል = የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝን ዓይነተኛ ከሚያደርጉት ዘዴዎች ዋነኛው የኢንዱስትሪና የፋይናንስ ካፒታልን ወደሌሎች አገሮች የሚያስገባቸው ልዩ ልዩ ዘዴዎቹ ናቸው = በመሆኑም ፣ ሌሎች ገጽታዎችን ወደጎን በመተው እነዚህና ሌሎች የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ኢኮኖሚያዊ ባህርያት ብቻ ከፍተኛ ትኩረት ይሰጣል ። ለእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ኢኮኖሚያዊ ባህርያት ትኩረት የመስጠቱ አስፈላጊነት ባይካድም ፣ የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝን ለመጠበቅ ትክክለኛነቱን ለማረጋገጥና ኃይሉን ለማጠናከር ፣ ሕግ ወይም የሕግ ተፈጻሚ የሚጫወተውን ሚና መዘንጋት ደግሞ ትልቅ ስህተት ነው ።

በአሁኑ ጊዜ በኅብረተሰባችን ውስጥ ገንፍ የሚታየው የውጭ ካፒታል የበላይነትና ፍላጎትም ዓይነቶች ወጫዊ ቁጥጥሮች የሚከናወኑት በሕግ አማካይነት መሆኑ መዘንጋት የሌለበት ጉዳይ ነው ። ይህም የሕግ መዋቅር ፣ በኒኦ—ናች ፊሊዝም ላይ ተመሥርቶ የተዘጋጀና በሱም የሚደገፍ መሆኑን አሳይተናል ። ለምሳሌም ያህል ፣ የካርት ተፈጻሚ ኒኦ—ናች ፊሊዝም ከቅኝ አገዛዝ ስላገኘው ልምድና ቅርስ ያለውን የተሳሳተ ፣ የተቆነጸጸለና ፣ የቀጨጨ እውቀት የሚያጠናክር ብቻ ሳይሆን ፣ የራሳችንን የሕግ ባህል ዝቅ አድርጎ የሚመለከትና የምዕራቡን የካፒታሊስት የሕግ ባህል የበላይነት ሊቆንብን የሚሞክር መሆኑንም ያሳያል ። ይህም በኅብረተሰባችን ውስጥ ከሚገኙ ከአቀባባይ ከበርቲውና ከወግ አጥቂ ምሁራን ጋር በግልጽና በምስጢር በመተባበር የውጭ ሕግ ቁጥጥር በኅብረተሰባችን እንዲሰፍንና በእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ሥር በወደቀው ኅብረተሰባችን ላይ የካፒታል ቁጥጥርና የበላይነት እንዲረጋገጥ አመቺ ሁኔታን ይፈጥራል ።

የኒኦ—ናች ፊሊዝም የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ባህርይ ግልጽ ባልሆኑ መግለጫዎች መጭበርበሩ ብቻ ሳይሆን ፣ ረቂቅ በሆኑ ተፈጻሚ አባባሎች (ተፈጻሚ ካል ፎርሙሌሽንስ) ያጌጠም ነው ። የነዚህን ተፈጻሚዎች ዋና ይዘት ፈልፍሎ ለማውጣትና ፣ በተፈጻሚዎቹና በእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ መካከል ያለውን ዝምድና ለማወቅ ፣ የነዚህን ተፈጻሚ መርሆች እና የሕግ ረቂቅ ፈርጆች (አብስትራክት ሲጋል ካቴጎሪስ) መመርመር ይገባል ። ይህንን ለማድረግ ደግሞ ፣ ስለሕግ ማህበራዊ መሠረት ጥልቅና ሳይንሳዊ ትንታኔ ማድረግ ግድ ነው ። የሶስተኛው ዓለም አገሮችን ምዝብር ሕዝቦች አጠቃላይ ነጻነት ለማረጋገጥ ፣ የእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝ ሕጎች የሚያስከትሉትን ውጤት ማወቅና ፣ ሌሎች ዘዴዎቹንም ማጋለጥ አስፈላጊ ነው ። ይህም ሲሆን ፣ የሶስተኛው ዓለም ሕዝቦች ከባዕድ ተጽዕኖና ቁጥጥር ለመላቀቅ የሚያደርጉት ትግል ከሁሉም አቅጣጫ ይፋ.ፋ.ማል ።

ደንቦች ሊባሉ ይችላሉ። « የእውቂያ መስጫ ደንብ » ማለት የልማድ ሕግ ደንብ ነው ብሎ ኸርት ቢቀበል ኖር፤ ጥንታዊ ለሆኑት የቅኝ ግዛትና የቅድመ-ቅኝ ግዛት ኅብረተሰቦች የካፒታሊዝምን ሕጋዊነት ሊዋጉበት የሚያስችላቸውን የሕግ ሥልጣን መስጠቱ እንደነበር መገመት አያዳግትም። በመሆኑም፡ « የእውቂያ መስጫ ደንብ » ን የሥልጣን መቀዳጃ ለሆነው ለሁለተኛ ደረጃ ሕግ ብቻ መወሰኑና ከ « ጥንታዊ ኅብረተሰቦች » ጋር አለማያያዙ የሚሰጠው ጥቅም ከፍተኛ ነው። ጥናው ምክንያት ይህ ነበር (ይህ ደግሞ የኸርትን ቲያሪ መሠረታዊ ይዘት ያብራራል) ኸርት የ « እውቂያ መስጫ ደንብ » ን የልማድ ሕግ ደንብ ነው ብሎ ሊጠራው ያልፈለገው። ምክንያቱም « የእውቂያ መስጫ ደንብ » ለሆነ የሚችሉ ሰው የ « ሕግ » ደንብ ነው፤ በሚለት ኸርት እንደምንም ብሎ « አዲሱን » የካፒታሊስት ሥርዓት የበላይነትና ደህንነት ጠብቋል። ለእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝም ሕጋዊ ዋስትና ሰጥቷል።

ሐ/ በእጅ አዙር ቅኝ አገዛዝና በኒሎ-ናችራሊዝም መካከል ስላለው ዝምድና

በካፒታሊስቱ ሥርዓት ውስጥ ስላለው የሕግ አፈጣጠርና በተግባር አተረጎም ሁኔታ፣ እንዲሁም የተፈጥሮ ሕግ ፍልስፍና ስላለው የአስማሚነት ሚና የተደረገው ትንተና (ኔላሊስት) ምዕራባውያን የሕግ ሊቃውንትና ፈላስፋዎች አውቀው እንደፈጠሩት ነገር ተደርጎ መወሰድ እንደሌለበት ማስገንዘቡ ተገቢ ነው። በተቃራኒው፣ በምሁራን እና ቀሳዊ ምርት (ኢንተለክቼዋል ኤንድ ማቴሪያል ፕሮዳክቭን) መካከል ካለው ነባራዊ ግንኙነት እንደመነጨ ተደርጎ መታየት ይኖርበታል።⁶⁰ ይህም ማለት፣ በልዩ ልዩ የሕግ ሊቃውንት የሚገለጹ አስተሳሰቦች፣ ጽንሰ-ሃሳቦችና ቲያሪዎች የካፒታሊስቱ ሥርዓት ነባራዊ ፍላጎቶች ውጤቶችና የካፒታሊስቱን የምርት ግንኙነት የሚያንጸባቁ ናቸው።

አብዛኛውን ጊዜ እነዚህ ግንኙነቶች በኅብረተሰቡ የገዥ መደቦች አመለካከቶች ይገለጻሉ።⁶⁰ ነገር ግን፣ በኅብረተሰቡ ውስጥ ባለው የሥራ ክፍፍል መሠረት እነዚህን ሃሳቦች የሚያፈልቁት የሕግ ሊቃውንት ናቸው። በመሆኑም፣ የሕግ ሊቃውንቱ ረቂቅ ሃሳቦች (አብስትራክት አይዲያስ) ወይም « አይዲያል ፎርሙላ » በመጠቀም ለገዥው መደብ አስተሳሰቦች የሁለንተናዊነት ጠባይ በመስጠት እንደብቸኛና ፍጹሚያዊ ትክክለኛ ሃሳብ አድርገው ያቀርቧቸዋል። በተጨማሪም ሲታይ ግን፣ በእነዚህ ሊቃውንት የሚፈልቁት ሃሳቦች፣ ጽንሰ-ሃሳቦችና፣ ቲያሪዎች፣ በጊዜው ጎልቶ የሚታየው ቀሳዊ ግንኙነት መግለጫ ከመሆን አያልፉም። ስለዚህ፣ በካፒታሊዝም ሥርዓት ውስጥ የበላይነትን ባገኙ የሕግ ቲያሪዎች የሚገለጹት ሃሳቦች ሁሉ፣ የካፒታሊስቱን የምርት ግንኙነትና የካፒታሊስቱ የበላይነት ለማስጠበቅ ከፍተኛ ጥረት ያደርጋሉ። በዚህም ዓይነት በካፒታሊስቱ ሥርዓት ውስጥ ከምሁራን የሚፈልቁት ሃሳቦች ሁሉ በተጨማሪም ከካፒታሊስቱ ሥልጣን-ምርት ጋር ይዛመዳሉ።

በመሆኑም በኒሎ-ናችራሊዝም የተገለጸው ፍትህ፣ ነጻነት፣ እኩልነት፣ ሰብአዊ መብቶች፣ ወዘተ፣ የሚሉት ሃሳቦች ሁሉ፣ በካፒታሊስቱ ማህበራዊ ግንኙነት ላይ የሚመሠረቱ፣ የሚወሰኑና፣ የሚቀየሱም ብቻ ሳይሆኑ፣ የካፒታሊስቱን ሥርዓት ግላማም ተግባራዊ ለማድረግ የታቀዱ ናቸው። ለምሳሌም፣ የቅኝ አገዛዝ የጭካኔ ድርጊቶች ለምን እንደወንጀል እንዳልተቆጠሩ ከዚህ ለመረዳት ይቻላል። ምክንያቱም በካፒታሊስቱ ሥርዓት ውስጥ እንደወንጀል የሚቆጠሩ ሁኔታዎች የሥርዓቱን ጥቅም የሚጸረሩ ብቻ ናቸው።⁶¹ የተፈጥሮ ሕግ ሊቃው

- 17. ምንም እንኳን አፍሪካውያን ክለውርፖውያን ጋራ ከዚህ ጊዜ በፊትም ግንኙነት የነበራቸው ቢሆን፣ ይህ ክፍለ ጊዜ ትኝ አገዛዝ የገበበትና ደንበኛ ኢኮኖሚያዊና ፖለቲካዊ ግንኙነት የተጀመረበት ጊዜ ነው። ለዘግዌ ጄ ኤን ብሪትን ኤንድ ዘ ኮንኮርት ኦቭ አፍሪካ፣ ኤን ኦ ኢት (1983) ይመልከቱ።
- 18. ስቶን ጄ ሊጋል ሲስተምስ ኤንድ ሎዩርስ ሪዘኒንግስ (ስቲቭንስ ኤንድ ሰንስ፣ 1964) ገጽ 98 ፤ እዋ ሆል ጄ ስታዲስ፣ በ ጄሪስተሩደንስ ኤንድ ክሪምናል ተየሪ (1958) ገጽ 35 ላይ የጻፈው።
- 19. ዌቢር ኤም ሎ ኤንድ ኤኮኖሚ ኢን ሶሳይቲ፣ ራይንቲቲይን ኤድቫን (1954) ምዕራፍ 12 እና 13 ፣ አልፎት፣ ኤሚል ዱርኬይም ኤንድ ሂዝ ሶሲየሎጂ (1961) እና ኤሀርሊት ኢ ፣ ፈንዳሚን ታል ፕሪንስፕልስ ኦቭ ሶሲየሎጂ ኦቭ ሎ፣ ሞል ኤም ዳብልዩ እንደተረጎመው፣ (ሃርቫርድ 1963) ይመልከቱ።
- 20. ካመንካ ኢ እና ኒል፣ አር ዴስ ኤድቫን፣ ፊውዳሊዝም፣ ካፒታሊዝም ኤንድ ብዮንድ (ኤድዋርድ ኦርናልድስ፣ ፐርክሻዩር፣ 1975)
- 21. እንግሎ አሜሪካን ሪያሊዝም የተሰኘው ተርካካሪ ተየሪ ከሶሲየሎጂካል ጄሪስተሩደንስ ጋራ ባንድ ወቅት እካባቢ ነው የተከሰተው። የዚህ ተየሪ ተጽዕኖ ግን በተሰበሩት የአሜሪካ ግዛቶችና ሰነድ ገድጌክያን እገርቶ ብቻ የተወሰነ ነበር።
- 22. ፓውንድ አር፣ ጄሪስተሩደንስ (ዌስት፣ ሳን ፓል፣ 1959)
- 23. ፓውንድ አር፣ እን ኢንትርዳክሽን ቱ ዘ ፍሎሶፊ ኦቭ ሎ (ዩል 1961)
- 24. ጃውቭት ኤል ኦስ ጄንራል ተየሪ ኦቭ ሎ (ፕሮግራስ ሞስኮ 1981) « ሕጋዊ እውነታ » (ሊጋል ሪፖልቲ) ማህበራዊ ህሊና ላይ ከሚመሠረቱ ማህበራዊ ንቃተ—ገሊኛ ዓይነቶች አንዱ ነው። ይህም መሠረቱ ኢኮኖሚ የሆነ የሕግ ላዕላይ መዋቅር መሆኑ ነው። ገጽ 10።
- 25. የቀውሱን ዝርዝር ሁኔታ ለግወቅ ቱማኖቭ ቪ ኤ፣ ከንቴምፖራሪ ሊጋል ተውት (ፕሮግራስ ሞስኮ፣ 1974) ይመልከቱ።
- 26. ቦዲንግር ኢ፣ “ ፍሎሶፊካል ኢንትርፖሎጂ ኤንድ ዘ ሎ ” / 1971 / ካልሮንያ ሎ ሪቪው ፣ ቅጽ 59 ፣ ቁጥር 3 ፣ ገጽ 653 ይመልከቱ።
- 27. ፋላር፣ ኤል ኦስ ዘ ሞራሊቲ ኦቭ ሎ (ዩል 1964) ይመልከቱ።
- 28. ኻርት ኤች ኤል ፣ ኤ ቡክ ሪቪው፣ ሃርቫርድ ሎ ሪቪው (1965) ገጽ 1284 ፤ እና ፋላር ኤል ኤል ዘ ሞራሊቲ ኦቭ ሎ፣ ሲባይዝድ ኤድቫን (ዩል፣ 1969)፣ ሞዕራፍ 5።
- 29. ኻርት ኤች ኤል ኤ ፣ ዘ ኮንስፐርት ኦቭ ሎ (አክሰርድ፣ 1961) ገጽ 183—195።
- 30. ከላይ የተጠቀሰው ቦታ።
- 31. ከላይ በተጠቀሰው ቦታ ። ሕግ አንዳንድ ድርጊቶችን የሚከለክለው፣ ድርጊቶቹ በራሳቸው ለሕሊና ተቃራኒ ስለሆኑ ሳይሆን፣ ስሜትን የሚገጥሙ ስለሆኑ ነው። የሚል እጃም ይዞ የሚከራከረው ኻርት፣ ሊጋል ፓተርናሊዝም በተሰኘው ተየሪው፣ የሕግ ዓላማ ሕዝቡን ከእንደዚህ ዓይነቶቹ ድርጊቶች መጠበቅ ነው ብሏል። ኻርት ኤች ኤል ሎ፣ ሊባርቲ፣ ኤንድ ሞራሊቲ፣ (አክሰርድ 1963)።
- 32. ሎክ ሕግ ማህበራዊ ግንኙነቶችንና ምርትን የሚጻፍ ገለልተኛ መዋቅር ነው ይላል። በርሱ አባባል መንግሥት እስፊላጊውን ጥበቃ መስጠት አለበት (ይህ በሆላኮስ ተየሪ ውስጥ የለም) ፣ ነገር ግን፣ ተግባሩ ገለበድ ደህንነቱን (ማለትም ንብረቱን) የሚያስጠብቅበትን ግንኙነት መቆታድ ነው። ሰዎች ራሳቸውን በመንግሥት ቁጥጥር ሥር የሚያደርጉበት ዓይነተኛ ዓላማ ንብረታቸውን ለመጠበቅ ነውና። ሎክ ጄ ሲቪል ገብርን መንት፣ ሰከንድ ትራቲዝ፣ ጉፍ ኤድቫን (1946) ምዕራፍ 9።
- 33. ኻርትና ሳክስ ዘ ሊጋል ፕሮሰስ—ቢዚዝ ፕሮብሌምስ እን ዘ ሚኪንግ ኤንድ አፕሊኬሽን ኦቭ ሎ፣ ተገዝ ኤድቫን (1958) ከገጽ 124—185።
- 34. « ነጻ ንግድ » ማለት ከግንኛውም ፖለቲካዊ፣ ብሔራዊና ሃይማኖታዊ ጫና የነጻና « በዘላለግዊ የፖለቲካ ኢኮኖሚ ሕጎች » ብቻ የሚገዛ የካፒታል ኢንቅስታሊ ማለት ነው። ይህም ማለት ካፒታል የሚረባበሱት የሚከፋፈሉበት ሁኔታ ማለት ነው። ካርል ማርክስ « ዘ ቻርትስትስ » ኒው ዮርክ ዲዩሊ ትሪቡን (25 ኦገስት 1852) ይመልከቱ።
- 35. ይህ ሃሳብ በአሜሪካን ጄሪስተሩደንስ ውስጥ ያለውን « ፋል ኦቭ ሎ » የሚባለውን ጽንሰ—ሃሳብ ይመስላል፤ ወይም የዚህን ጽንሰ—ሃሳብ ማብራሪያ ይወክላል ሲባል ይቻላል።
- 36. ፍሬድሪክ፣ ሎ እን ጄንጅንግ ሶሳይቲ፣ ሁለተኛ እትም፣ / ስቲቭንስና ልጆቹ ፣ 1972 / የሁለተኛ እትም መቅደም ገጽ II ይመልከቱ። እንዲሁም ማክዱጋል ኤም “ ኢንተርናሽናል ሎ፣ ፓውር ኤንድ ፖሊሲ ኤንድ ኮንቴምፖራሪ ኮንስፕሽን ” 82 ፊኩይልዲኩር/1953/ገጽ 183 ይመልከቱ።
- 37. ጂዕፕ ፔ ሲ ፣ ትራንስናሺናል ሎ / ዩል 1956 / ገጽ 51

- 38. በቱንኪን መጽሐፍ ውስጥ ያለውን አድሀሪ የኢንተርናሽናል ሕግ ደንቦችን (ፍርምስ) ላለመቀበል የሰብዬት ጎብረት ያደረገችውን ክርክር—ቱንኪን ጄ እይ ፣ ቲየሪ ኦቭ ኢንተርናሽናል ሎ ፣ በተር ደብልዩ ኢ. እንደተረጉመው (ሃርባርድ 1974) ክፍል 1 ፣ ምዕራፍ 2
- 39. ርክራብርብ ሂሳብ— ኩሎንያሊዝም ፣ ሜተድስ ኤንድ ማኑቨርስ (ፕሮግራስ ፣ ሞስኮ ፣ 1973) ገጽ 47
- 40. በዚህ ዘመን የነበሩትን የተፈጥሮ ሕግ ጸሐፊዎችን ዝርዝር ለማግኘት ኢንሳይክሎፔድያ ኦቭ ፍሎሶፊ ፣ የኤድዋርድስ እትም (ፒ ፣ ማክሚላን 1976) ይመልከቱ ።
- 41. ኡምዙርኬ ዩ ሲ ፣ ኢንተርናሽናል ሎ ኤንድ ኩሎንያሊዝም እንደሚባል ንዋሚ ኢጉጉ (1979 — ጽሑፍ የቅኝ አገዛዝን ፍትህ አልባነትና « ሕገ—ወጥነት » ለማጋለጥ የሚደረገውን ጥረት ያስረዳል ።
- 42. ቱንኪን ፣ ከላይ በተጠቀሰው ሥራው ክፍል 3 ፣ ምዕራፍ 9 ይመልከቱ ።
- 43. ከላይ በተጠቀሰው ሥራ ፣ ገጽ 264
- 44. ቫርዘርንበርግ ጂ ፣ ኢንተርናሽናል ሎ ፣ ኩቲቨንስ 3ኛ እትም (1957) ገጽ 186
- 45. ይህ ለተፈጥሮ ሕግ ቲየሪ የተሰጠ ምላሽ ነው ። ፖዘቲቭዝም የተፈጥሮ ሕግን እንደ የሕግ ሥርዓት አይቀበለውም ። ምክንያቱም ሁም እንዳስቀመጠው « የተፈጥሮ ሕግ ትክክለኛነት በተጨማሪ ለጅክ የሚገለጽ ሳይሆን ፣ ቲየሪውን በሚቀበሉ ሰዎች አንጻራዊ አመለካከት የሚወሰን ነው » ። ሁምጲ ፣ ኤ ትሪቲዝ አቭ ሂይማን ኔቸር ፣ ሲ.ቢ. ቢ ፣ ኤድቨን (1888) ከገጽ 516—534 ይመልከቱ። በሌላ በኩል ፣ ፖዘቲቭ ሎ ምንም ገሊናዊ ግምት ሳይታከልበት የሚረጋገጥና ትክክለኛ ነው ። በመሆኑም ከተፈጥሮ ሕግ ጋር አንድ ነው ተብሎ ከሚገመተው ሞራሊቲ ጋር ሲነጻጸር ፖደቲቭ ሎ የተለየ ነው ።
- 46. ኻርት ኤች ኤል ኤ ፣ « ፖዘቲቭዝም ኤንድ ዘ ሴፖራሽን ኦቭ ሎ ኤንድ ሞራልስ » (1958) 71 ሃርባርድ ሎ ሪቪው-593 ጥሩ ሥርዓት ማለት ከፍትህ ጥያቄ ጋር የሚሄድ ነው ወይም መሆን አለበት ብለው ሰዎች የሚያስቡት ነው ለሚለው በፊር የተሰጠ መልስ ፣ ፊር ኤል ኤ « ፖዘቲቭዝም ኤንድ ፍጹሊቲ ቱ ሎ — ለፕሮፌሰር ኻርት የተሰጠ መልስ » (1958) 71 ፣ ሃርባርድ ሎ ሪቪው ገጽ 630
- 47. በምዕራቡ ዓለም የሕግ ፍልስፍና ወንጀል የሚባለው በአዋጅ (በሕግ) ወንጀል ነው ተብሎ የተደነገገ ነገር እንጂ ማንኛውም ክፉ ተግባር አይደለም ። « ፍትህ በሕገ መሠረት » የሚለው መርህ በፍትህ አስተዳደር ውስጥ ሞራል ቦታ እንደሌለው ያመለክታል ።
- 48. ኻርት ኤች ኤል ኤ ፣ ዘ ኩንስፕት ኦቭ ሎ ገጽ 92 ።
- 49. ከላይ የተጠቀሰው ሥራ ፣ ምዕራፍ 6
- 50. ከላይ የተጠቀሰው ሥራ ፣ ገጽ 105 ። በአፍሪካ ውስጥ ለልማድ በሚሰጠው ትርጉም ላይ ይህ ሁኔታ ከፍተኛ ተጽዕኖ እንዳለው መገንዘብ ይቻላል ። ኤልያስ ቲ ኦ ፣ ዘ ኔቸር ኦቭ አፍሪካን ከስተሜሪ ሎ ምዕራፍ 2 እና 5ን ይመልከቱ ።
- 51. ኻርት ኤች ኤል ኤ ፣ ዘ ኩንስፕት ኦቭ ሎ ፣ ገጽ 107
- 52. ከላይ የተጠቀሰው ቦታ
- 53. ኻርት ራሱ በገጽ 16 ላይ እንደሚያምነው እነዚህን ጎብረተሰቦች « ጥንታዊ » ብሎ ለመመደብ ምንም ታሪካዊ መሠረት እንደሌለ ማወቁ ጠቃሚ ነው ። የመዋቅር ጉድለቶችን እንደምሳሌ ልመጥቀስ ፣ (ለምሳሌ ለውጥ የማይታይባቸው / ስታቲክ) በማለት የተደረገው አስመሳይ ጥረትም ማረጋገጫ አልቀረበበትም ። ይህ በዘፈቀደ የተደረገ አመዳደሩ የአውሮፓውያንን የተሳሳተ አመለካከት ጥንታዊ በሆኑ የቅኝ ግዛትና የእጅ አዙር ቅኝ ግዛቶች ላይ ለመጫን እንደተደረገ ጥረት ብቻ መታየት የለበትም ።
- 54. ራዝ ጄ « ዘ ኤደደንቲቲ ኦቭ ሲስተምስ » 59 ካሊፎርኒያ ሎ ሪቪው (1971) ገጽ 795
- 55. ኻርት ኤች ኤል ኤ ፣ ዘ ኩንስፕት ኦቭ ሎ ፣ ገጽ 89—93
- 56. ከላይ የተጠቀሰው ፣ ከገጽ 93—96
- 57. ከላይ የተጠቀሰው ቦታ ።
- 58. ከላይ የተጠቀሰው ሥራ ፣ ገጽ 92 ። እንዲሁም በገጽ 3 ላይ ይመልከቱ ። ኻርት አንዳንድ አገር ችኝ በሰም ጠርቶ « የሕግ » ጎብረተሰቦች ብሎ ሲመድብ « ቅድመ—ሕግ » ጎብረተሰቦችን « ጥንታዊ » ብሎ በመሰየሙ የራሱን ግብዝ አመለካከት ያጋልጣል ። እነዚህን ጳለኞቹን በሰም ለመጥራት አልተቸገረበትም ። በሌላ በኩል ፣ « አገሮች » የሚለውን ስም ለ « ሕግ » ጎብረተሰቦች በመመደቡ ፣ ኻርት ትክክል ነበር ማለት ይቻላል ። ምክንያቱም በዚያን ጊዜ « ቅድመ—ሕግ » ጎብረተሰቦች አብዛኛዎቹ ገና ቅኝ ግዛቶች ነበሩና ።

- 59. ይህ በማርክስና በኤንግልስ የዳበረ ሳይንሳዊ ጽንሰ-ሃሳብ ነው ። በመካከላቸው ያለውን ግንኙነት ለመረዳት ቁሳዊ ምርትን እንደአጠቃላይ ፈርጅ (ጄነራል ካቴጎሪ) ሳይሆን ፣ የራሱ የሆነ ታሪካዊ ቅርጽ እንዳለው ተደርጎ መታየት አለበት ። ይህ ከተደረገ፣ ከቁሳዊ ምርት ጋራ ጎን ለጎን የሚሄደውን ምሁራዊ ምርትና በሁለቱም መካከል ያለውን መተሳሰር መረዳት እንችላለን ። ማርክስ — ኤንግልስ ጂርመን አይዲዮሎጂ ፣ ቅጽ 5 (ፕሮግራስ ፣ ሞስኮ ፣ 1854—46) ክፍል 1 ፣ ከገጽ 35—37
- 60. ይህም በአንድ ጎብረተሰብ ውስጥ ቁሳዊ የበላይነት ያለው መደብ ምሁራዊ የበላይነትም ይኖረዋል በሚል የሐቅ ግምት ላይ የተመሠረተ ነው ። የማርክስና የኤንግልስን ጂርመን አይዲዮሎጂ ገጽ 36 ይመልከቱ ።
- 61. ይህ ሁኔታ የባርያ ጉልበት በካፒታሊዝም ሥርዓትና እድገት ላይ የተሟወተውን ሚና በማስመልከት ማርክስ ባካሄደው ጥናት በሰፊው ተብራርቷል ። በጥናቱ እንደተገለጸው የባርያ ጉልበት ለሥርዓቱ እድገት አስፈላጊ በነበረበት ወቅት እንደ አንድ በሕግ የተደገፈ የንብረት አያያዝ መልክ ይጠበቅ ነበር ። በመሆኑም የባርያት ኢሰብአዊ ገጽታ እንደሕገ-ወጥ ድርጊት አልተቆጠረም ነበር ። ባርያት ሕገ-ወጥ ድርጊት ነው ተብሎ የታወጀው አብዛኛው በባርያ ጉልበት ይከናወኑ የነበሩት ሥራዎች በማሸገንስ ከተተኩና የሰው ጉልበት ለተሻለ የካፒታሊስት እድገት አስፈላጊ መሆኑ ከቆረ በኋላ ነበር ። ማርክስና ኤንግልስ ቅጽ 1 ፣ ገጽ 465 ይመልከቱ ።
- 62. « ምሁር » (እሊት) የተሰኘው ቃል እዚህ የገባው በማርክሳውያን አጠቃቀም ትርጉሙ ነው ። በዚህም መሠረት ምሁራን እንደን ማህበራዊ መደብ የሚወክሉና በማህበራዊ ምርት ውስጥ ራሱን የቻለ በታ ያላቸው ሳይሆኑ ፣ ጥቅማቸውን ከሚጠብቁላቸው መደቦች ጋራ የተቆራኙ ወይም በምስጢር የሚተባበሩ ናቸው ።
- 63. ለምሳሌ ያህል ፣ በአሁኑ ጊዜ በናይጄሪያ ውስጥ በአብዛኛው የእንግሊዝን ሕግ ብቻ ገልብጠው የሚያቀርቡት የሕግ መግሪያ መጻሕፍት ጉልህ ማስረጃዎች ናቸው ።

በኅብረተሰብአዊት ኢትዮጵያ
ጊዜያዊ ወታደራዊ መንግሥት
የጠቅላይ ፍርድ ቤት ፓኔል ።

የወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁ.1569/74

ሐምሌ 30 ቀን 1977 ዓ.ም.

ዳኞች ፡ አቶ አሰፋ ሊበን
አቶ አበበ ወርቄ
ቀኛዝማች እንዳለው መንገሻ
አቶ ዓለማየሁ ኃይሌ
አቶ ደሳለኝ ዓለሙ

ይግባኝ ባይ ድረባ አቦልቴ ከወህኒ ቤት በአጃቢ ቀረበ
መልስ ሰጭ አቃቤ ሕግ መሐመድ ሲራጅ የጠቅላይ ፍ/ቤትና የፓኔል ችሎት
አቃቤ ሕግ ኃላፊ ቀረበ
ጉዳዩ ፡ . . . ተደራራቢ ጥፋቶችንና ተደራራቢ ቅጣትን በሚመለከት የቀረበ
ክርክር

ው ሳ ኔ

ድረባ አቦልቴ በሁለት የተለያዩ ወንጀሎች ተከሰሶ የከፍተኛው ፍ/ቤት
ሁለቱን ክሶች በተለያዩ መዝገቦች አይቶ

1. እሸቴ ወልደየስን ለመግደል ግብረ አበር በመሆንና በዘረፋ በወንጀል
ለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 32/522/1/ሀ በወንጀል መዝገብ ቁጥር 27/72 በአሥራ
አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲቀጣ ፈርዶበታል ።

2. ወታደር ይገዙ ተክሌን በመግደልና በመዝረፍ በወንጀልኛ መቅጫ
ሕግ ቁጥር 32/1/ሀ/522/1/ሀ 1668 በተከሰሰበት በወንጀል መዝገብ ቁጥር 341/72
በሞት እንዲቀጣ ፈርዶበታል ።

ድረባ አቦልቴ በሁለቱም መዝገቦች ውሳኔዎች ለየብቻ ይግባኝ አቅርቦ ፡

1. እሸቴ ወልደየስን ለመግደል ግብረአበር በመሆንና በዘረፋው ወንጀል
ክስ ጠቅላይ ፍ/ቤት በይግባኝ ወንጀል መዝገብ ቁጥር 1067/73 ተሻሽሎለት እጁ
ከተያዘበት ቀን ጀምሮ በአሥር ዓመት ጽኑ እሥራት ሲፈረድበት ፡

2. ወታደር ይገዙ ተክሌን በመግደልና በመዝረፍ ወንጀል ክስ ጠቅላይ
ፍ/ቤት በይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 የሞቱ ቅጣት ተሻሽሎለት በአሥር
ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲቀጣ ፈርዶበታል ።

ድረባ አቦልቴ አሁን በአቤቱታ የቀረበው ፍርድ የተሰጠኝ እጅ ከተያዘበት
ቀን ጀምሮ ተብሎ በመሆኑ ፡ እጅ የተያዘበት ቀን በይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74
ባለመገለጹ ወህኒ ቤቱ ችግር ስለፈጠረብኝ ፡ እጅ የተያዘበት ቀን በ15/11/71
መሆኑ በሌላው ቁጥር 1067/73 የይግባኝ መዝገብ ውስጥ ማስረጃ ስለሚገኝ ከዚያ
ያኛው መዝገብ ውስጥ ታይቶ ለወህኒ ቤት በደብዳቤ ይገለጽልኝ ብሎ በ21/10/76
ባቀረበው ማመልከቻ መሠረት ነው ። አቃቤ ሕግ በድረባ በኩል ለቀረበው ማመ
ልክቻ መልሱን እንዲሰጥ ታዝዞ በሰጠው መልስ ላይ ፡

— ድረባ የተያዘው በ5/11/71 መሆኑን የገለጸ ሲሆን፣ የከፍተኛው ፍ/ቤት በመዝገብ ቁጥር 27/72 እጁ የተያዘው በ5/1/71 መሆኑን ገልጿል። ሁለቱም የጠቅላይ ፍ/ቤት መዝገቦች ይህን አልጠቀሱትም፤ ስለዚህ ጉዳዩን ያጣራው ፖሊስ ማስረጃ እንዲያቀርብ ይታዘዝ፤

— በከፍተኛው ፍ/ቤት ሞት የተፈረደበት በሌላ መዝገብ አሥራ አምስት ዓመት የተፈረደበት መሆኑን በሪከርድነት አቃቤ ሕግ አቅርቦ ካስረዳ በኋላ ነው፤ ስለዚህም በይግባኝ ባይ ላይ ሞት የፈረደበት ሪከርድ ስለቀረበለት መስሎ ይታያል።

— ጠቅላይ ፍ/ቤት ድረባ አሥራ አምስት ዓመት በተፈረደበት ጉዳይ የቀረበለትን ይግባኝ ለብቻው በመመርመር ነው ወደ አሥር ዓመት ዝቅ ያደረገለት፤

— እንዲሁም ጠቅላይ ፍ/ቤት ድረባ የሞት ፍርድ በተፈረደበት ጉዳይ የቀረበለትን ይግባኝ ለብቻው በመመርመር ነው ወደ አሥር ዓመት ዝቅ ያደረገለት።

— በጠቅላይ ፍ/ቤትም ደረጃ ሁለቱ መዝገቦች ተጣምረው ባለመቅረባቸው ነው የተለያዩ ቅጣት የተሰጠው፤ በማለት ሁኔታውን በመዘርዘር አስቀድሞ ይህ ፍ/ቤት ሁለቱን ቅጣቶች አዳምሮ የድረባ አቦልቱ ቅጣት ሃያ ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲሆን አመልክቷል። ለዚህም ያቀረበው የሕግ ትንታኔ እንደሚከተለው ነው፡—

— ጉዳዩን በቀጥታ የሚሸፍን አንቀጽ ባይኖርም ተቀራራቢ የሆነው አንቀጽ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 191 ነው። ይህን አንቀጽ አንድ ወንጀል ከብዙ ወንጀሎች ጋር ተፈጽሞ ሲገኝና ወንጀለኛው የተቀጣው በአንዱ ወንጀል ብቻ ሲሆን፣ ከተቀጣ በኋላ ግን ሌሎቹን ወንጀሎች መፈጸሙ ሲገለጽ ተፈጻሚ ነት ያለው እንደሚሆን በመግለጽ፡ አንዲሁም

— ለዚህ ዓይነት ሁኔታ ቀጥር 189/1/ ተፈጻሚ ይሆናል በማለት ተደራራቢ ወንጀሎች በሚፈጸሙበት ጊዜ ቅጣት የሚወሰነው በምን ዓይነት እንደሆነ አንቀጹን በመተንተን፣ እንዲሁም መሠረት ተደርጎ መያዝ ያለበት በሕጉ የተመለከተው ጣሪያ ቅጣት እንጂ ጥፋተኛው በአንቀጹ የተወሰነበትን ቅጣት እንደማይመለከት በመግለጽ፡

— የጠቅላይ ፍ/ቤት ፓነል ችሎት ሌላው የጠቅላይ ፍ/ቤት ችሎት የሰጠው ውሳኔ ቀርቦለት ቢሆን ኖሮ ከባድ ቅጣት የሚያስከትለው በሌላው ችሎት የቀረበው ክስ ስለነበረና ቅጣቱም የሞት ቅጣት ስለነበረ ፓነል ችሎት የወንጀለኛ መቅጫን ሕግ ቁጥር 191ን እና 189ን በመከተል ሁለቱ ተደምረው ከሞት ቅጣት በታች ስለሆኑ ራሱ በያዘው መዝገብ የወሰነውን አሥር ዓመት ሌላው ችሎት ከወሰነው አሥር ዓመት ጋር ደምሮ 20 ዓመት ይወስን ነበር።

— በሕግ የተመለከተ ሌላ አማራጭ ስለሌለ አሁንም ፓነል ችሎት የሌላው ችሎት ውሳኔ ቀርቦለት ቢሆን ኖሮ አዳምሮ ሃያ ዓመት መወሰን እንደሚችል ካስረዳው ከፍርድ በኋላ ጉዳዩ ከታወቀ ሁለቱ ቅጣቶች እንዲዳመሩ የማይደረግ በት ምክንያት የለም። በልዩ ልዩ ጥፋተኛ የተወሰኑትን ቅጣቶች ማዳመር የሰሌት ጉዳይ እንጂ አዲስ ቅጣት እንደመወሰን የሚቆጠር አይደለም።

— ከዚህም በቀር ጸረ-አብዮተኞች የካቲቤን ከተማ ሲዘርፉና ሲወርሩ ይግባኝ ባይም በነፍስ ግድያውና በዘረፋው ወንጀል ግብረአበር መሆኑ ሲታወቅ

በሕግ ብቻ ሳይሆን በሕሊና ዳኝነትም ሲታይ የሃያ ዓመት ጽኑ እሥራት ቅጣት ሲያንሰው እንጂ አይበዛበትም በማለት ፡

— ይግባኝ ባዩ እጁ የተያዘበት ቀን ከተረጋገጠ በኋላ የሚፈጽመው ቅጣት ሃያ ዓመት ጽኑ እሥራት መሆኑ ተገልጾ ለወህኔ ቤት እንዲተላለፍ ሲል ጠይቋል ።

ድረባ አቦልቴ የመጀመሪያው ጥያቄው ቀን ብቻ ተገልጾ እንዲጻፍለት ጥያቄውን እንደተራ ጥያቄ አድርጎ ያቀረበው ስለነበር አቃቤ ሕግ ለሰጣቸው የሕግ ሃሳቦች መቃወሚያ አቅርቧል ። መቃወሚያውም በከፍተኛው ፍ/ቤት ጉዳዩ ሳይጣመር የታዩ መሆኑን ፣ ፓነል ችሎት ግን ሁለቱን መዝገቦች ዓይቶ የወሰነ መሆኑን ከፍተኛው ፍ/ቤት መጀመሪያ አሥራ አምስት ዓመት ፈርዶበት በሁለተኛው መዝገብ ላይ ደግሞ የሞት ቅጣት መበየኑ ውሳኔዎቹ ለየብቻ ሊፈጸሙ ስለማይችሉ ቅጣቱን አጣምሮ ውሳኔ መስጠቱን ስለሚያሳይ ፓነል ችሎት በውሳኔው መሠረት በጠቅላላው እንድታሠር የፈረደብኝ አሥር ዓመት ነው በማለት ተከራክሯል ።

በድረባ አቦልቴ ላይ በሁለቱ መዝገቦች የተሰጡት ውሳኔዎቹ ድረባ እንደ ሚለው ቅጣቱ ተጣምሮ ነው የተወሰነው ወይስ በሁለቱ መዝገቦች ላይ ውሳኔዎቹ የተሰጡት ጸተናጠል ነው ፣ የሚለውን ጥያቄ አስነሳቷል ።

የከፍተኛው ፍ/ቤት አቃቤ ሕግ የመጀመሪያው የወንጀል ውሳኔ በሪከርድ ነት የቅጣት ማክበጃ እንዲሆን ጥያቄ አቅርቦ እንደነበር ከመጀመሪያው የከፍተኛው ፍ/ቤት ውሳኔ ላይ እንረዳለን ። ፁለቱም ወንጀሎች በአንድ ቀን በሁለት ሰዓት ልዩነት የተፈጸሙ በመሆናቸውና ለእነዚህ የወንጀል ድርጊቶችም ሁለቱም ክስቶች የተመሠረቱት ድረባ በሐምሌ 11/71 ከታሰረ በኋላ በመሆኑ ፣ እንደኛው የወንጀል ውሳኔ ለሌላው በሪከርድነት ተጠቃሽ ሊሆን የማይችል ቢሆንም ፣ ፍርድ ቤቱ በሁለተኛው ወንጀል ላይ ቅጣቱን ሲወስን የመጀመሪያውን ቅጣት በሪከርድነት ይያዘው ወይም በተደራራቢ ወንጀልነቱ ቅጣቱን ተምኖ ይያዘው ሳይገለጽ በሁለተኛው ክስ ላይ የሞት ፍርድ ጸይኗል ። በመጀመሪያው ክስ ላይ ይግባኝ ለጠቅላይ ፍ/ቤት ቀርቦ ችሎቱ የአሥር ዓመት ጽኑ እሥራት ሲወስን በሁለተኛው ክስ ላይ የነበረው ይግባኝ ደግሞ በጠቅላይ ፍ/ቤት ሌላ ችሎት የተሰጠ ውሳኔ ለመኖሩ በወግ የተገለጠ ጉዳይ ባለመኖሩ በፓነሉ ችሎት ቀርቦ የፓነሉ ችሎትም በሁለተኛው ይግባኝ ላይ የአሥር ዓመት እሥራት የተናጠል ፍርድ ስጥቷል ። የውሳኔ አሰጣጡ ሁኔታ ይህ ሲሆን ድረባ አቦልቴ የፓነል ችሎት በሁለተኛው ክስ አሥር ዓመት የቅጣኝ የመጀመሪያውን የሌላ ችሎት አሥር ዓመት ውሳኔ ከተመለከተ በኋላ ነው የሚለውን ክርክር የምንቀበሰው አልሆነም ።

በሁለቱም ፍ/ቤቶች ውሳኔው በተናጠል የተሰጠ ነው ከሚለው በመነሳት ለሁለቱም የወንጀል ድርጊቶች መነሻ ቀኑ አንድ ቀን ሲሆን ፣ ይህ ሁኔታ ብቻ ለወህኔ ቤቱ ቢገለጽ ምን እንደሚያስፈጽም ጥያቄ ማቅረቡ አስፈላጊ መስሎ ስለታየን ላደረግነው ጥያቄ የወህኔ ቤቱ የአስተዳደር ክፍል ኃላፊ የሆኑት ፫ አለቃ አበራ መንግሥቱ በሁለቱ መዝግብት ላይ የተወሰኑትን ሁለት አሥር ዓመቶች በማዳመር በሃያ ዓመት እሥራት እንዲቀጣ እናደርጋለን ፣ ደጋጋሚ ወንጀልኛም እንደሆነ ተቆጥሮ አመክሮ አይሰጠውም በማለት መልሰዋል ።

ከዚህ በላይ እንደታየው የድረባ ጥያቄ ድረባ በሁለተኛው ወንጀል እሥራቱን መቼ እንደጀመረ ቀኑን የመግለጽ ጉዳይ ብቻ ሳይሆን ድረባ በሁለቱ መዝገቦች በአጠቃላይ ምን ያህል ጊዜ መታሠር እንዳለበት መልስ የመስጠት ጉዳይ ሆኖ

አግኝተነዋል ። በሁለቱም መዝገቦች ላይ የወንጀሉ ድርጊት የተፈጸመው አንድ ቀን በመሆኑ ድረባ በመጀመሪያው ወንጀል ከታሠረ በኋላ ከአሥራት ሳይለቀቅ ሁለተኛው ክስ ተመስርቶበት የተፈረደበት በመሆኑ ሁለቱንም የአሥር ዓመት ፍርዶች ጎን ለጎን ነው የሚፈጽመው ፣ ማለትም በሁለቱም መዝገብት ሊታሠር የሚገባው ሁለት አሥር ዓመት ሳይሆን አንድ አሥር ዓመት ብቻ ነው ? ወይንስ ሁለቱ ቅጣቶች ተዳምረው ማለትም በሃያ ዓመት አሥራት ይቀጣል ? ወይንስ ሌላ ሶስተኛ አማራጭ አለ ? ሕጎችን ለዚህ ጥያቄ መልስ የሚሆን የለውም ቢባል ፍርድ ቤቱ ከነዚህ አማራጮች አንደኛው ይሁን ቢል ቀድሞ ያልተበየነውን አዲስ ውሳኔ መስጠት አይሆንም ወይ ? የሚሉትን ጥያቄዎች ያስነሳል ።

አንድ ሰው በወንጀል ተከስቶ የተፈረደበት አሥረኛ መሆኑ ሳይገለጽ አንድ ፍ/ቤት በዚህ ሰው ላይ የሌላ የወንጀል ክስ ሰምቶ ውሳኔ ቢሰጥ ቅጣቱ እንዴት ነው የሚፈጸመው ለሚለው የወንጀለኛ መቅጫ ሕጎችን መልስ የሚሰጥ ሆኖ አናገኘውም ። ስለዚህ ጉዳይ የሚያወሳ ሕግ የለም በማለት ብቻ ደግሞ ፍርድ ቤቱ ለቀረበለት ጥያቄ መልስ ሳይሰጥ ለማለፍ አይችልም ። በሌላ በኩል የቅጣት አፈጻጸም የወህኒ ቤት ጉዳይ በመሆኑ ቀኑን ገልጸን እንቀመጥ እንዳይባል ወህኒ ቤት ማስፈጸም ያለበት ፍርድ ቤት የወሰነውን በመሆኑና በዚህ ጉዳይ ላይም ወህኒ ቤቱ ምን ያደርግ እንደነበር ለቀረበለት ጥያቄ የሰጠው መልስ ወይም መፍትሄ ሕጋዊ መሠረት ያለው መስሎ ስላልታየን ፣ ይህ ፍ/ቤት ጥያቄውን አስተናግዶ ስለቅጣቱ አፈጻጸም መስሎ የታየውን መመሪያ መስጠቱ አስፈልጎልናል ።

ለድረባ አቦልቴ ሁለት የወንጀል ቅጣቶች መሠረት የሆኑት በአንድ ቀን በሁለት ሰዓት ልዩነት የፈጸማቸው የወንጀል ድርጊቶች ናቸው ። እነዚህ ድርጊቶች ሁለት የተለያዩ ክሶች ሊያስመሠርቱበት ይችላሉ የሚባል ቢሆንና ይህን ሁኔታም አቃቤ ሕግ በአንድ ጊዜ ቢደርሱበት ኖሮ ተደራራቢ ክሶችን መስርቶበት የቅጣት አወሳሰንም በወ.መ.ሕ. ቁጥር 189 መሠረት ይሆን ነበር ። ድርጊቱ በአቃቤ ሕግ ሳይታወቅ ቀርቶ ለሁለቱም ድርጊቶች በተለያዩ ወቅት የተለያዩ ክሶች ቢመሠረቱበትና በአንደኛው ክስ ቀድሞ ውሳኔ ቢሰጥ እና ፣ ይህ ሁኔታ ግን ሁለተኛውን ክስ ለሚሰማው ፍ/ቤት ቢገለጽ ፍርድ ቤቱ ሁለተኛውን ቅጣት መወሰን ያለበት በወ.መ.ሕ. ቁጥር 191 መሠረት ይሆን ነበር ። በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ 191 መሠረት የወንጀል ቅጣት አወሳሰን የሚከተለው መርህ በወ.መ. ሕግ ቁጥር 189 ላይ የተገለጸውን ለመሆኑ ይኸው አንቀጽ 191 ይገልጻል ። ለወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 189ም ሆነ ለወ.መ. ሕግ ቁጥር 191 የቅጣት አወሳሰን መሠረት የሚሆኑት ድርጊቶች ድረባ አቦልቴ ፈጸማቸው የሚባሉት ዓይነት ድርጊቶች ናቸው ። እነዚህ አንቀጾች በድረባ አቦልቴ ጉዳይ ላይ በቀጥታ ተጠቃሽ ሊሆኑ ያልቻሉት የድረባ አቦልቴ የወንጀል ተግባር በተደራራቢ ክስነት ያልቀረበበት መሆኑ ወይም ተነጣጥሎ ከተከሰሰም በኋላ ይኸው ሁኔታ መኖሩ በወግ ተገልጾ ሁለተኛው ቅጣት ከአንደኛው ቅጣት ጋር ተገናዝቦ አለመሰጠቱ ብቻ ነው ። በመሆኑም ይህ ሁኔታ ሲፈጠር ፍርድ ቤቱ መመሪያ መስጠቱ አማራጭ የሌለው መንገድ ነው በተባለው መሠረት ለድረባ አቦልቴ ጉዳይ በቅርብ ተጠቃሽ ሊሆኑ የሚችሉት አንቀጾች እነዚህ የወ.መ.ሕ. ቁጥር 189 እና 191 በመሆናቸው እነዚህን አንቀጾች በመተርጉም መመሪያ መስጠቱ ተገቢ ሆኖ አግኝተነዋል ።

ቀደም ሲል እንደገለጽነው በአንቀጽ 191 መሠረት የሚደረግ የቅጣት አወሳሰን የሚከተለው በአንቀጽ 189 ላይ የተዘረዘረውን መርህ ነው ። ድረባ አቦልቴ ፈጸማቸው ከተባላቸው ሁለት ወንጀሎች ውስጥ ከባዱ ጥፋት በወንጀል መዝገብ

ቁጥር 1067/73 የወ.መ.ሕ. ቁጥር 522ን በመተላለፍ ጥፋት ፈጽሟል የተባለበት ክስ ነው ። በወንጀል መዝገብ ቁጥር 1569/74 ጥፋተኛ የተባለው ልዩ የወንጀለኛ መታጫ ሕግ አዋጅ ቁጥር 8/67 አንቀጽ 3/2/ን በመተላለፍ በመሆኑ ለጥፋቱ በሕግ የተወሰነው ቅጣት ለመጀመሪያው ጥፋት በሕግ ከተወሰነው የሞት ቅጣት ያነሰ ነው ።

በወ.መ.ሕ. ቁጥር 522 መሠረት የቀረበውን ክስ በይግባኝ ሰምቶ የአሥር ዓመት እሥራት ውሳኔ የሰጠው የጠቅላይ ፍርድ ቤት ስድስተኛ ችሎት ነው ። ለከፍተኛው ጥፋት የተወሰነው ቅጣት ይህ የአሥር ዓመት ፍርድ ነው ብለን ብን ወስድ ለጋንል ችሎት ቅርቦ የታየው ገዳይም ለዚህ ስድስተኛ ችሎት ቀርቦ ቢሆን ኖሮ ቅጣቱ የሚወሰነው በዚህ በአንቀጽ 189/1/ለ / አነጋገር ይህን የአሥር ዓመት ፍርድ መነሻ በማድረግ ቅጣቱን ፍርድ ቤቱ ለቅጣቱ « . . . መሠረት አድርጎ ለያዘው ጥፋት በተወሰነው ክፍተኛ የቅጣት ዘመን ላይ የዚህ የቅጣት ዘመን አጋማሽ እስኪሆነው ድረስ » በማሳደግ እንደሆነ ይኸው አንቀጽ ይገልጻል ። ይህም በስሌት ድረባ አቦልቴ ሊቀጣ የሚገባው ቅጣት አሥራ አምስት ዓመት ሆኖ እናገኘዋለን ። የተደረሱ ወንጀሎች ሲያጋጥሙ ለከፍተኛው ቅጣት አወሳሰን እንደኛው ገደብ ይኸው በጥቅስ ውስጥ ያስቀመጥነው የወ.መ.ሕ. ቁጥር 189/1/ / ለ / አካል በመሆኑ አቃቤ ሕግ ይህን በመጸረር ተዳምሮ 20 ዓመት እሥራት እንዲቀጣ በማለት ያመለከተውን አልተቀበልነውም ።

የአዲስ አበባ ወህን ቤት በሁለት መዝገቦች ድረባ አቦልቴ ላይ የተሰጡትን ፍርዶች ማስፈጸም ያለበት ከዚህ በላይ እንደገለጸነው አሥራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲታሠር በማድረግ መሆኑን ፣ ሁለቱም የወንጀል ቅጣቶች የተወሰኑት በአንድ ቀን በተሠሩ ተደራራቢ ወንጀሎች እንጂ ለአንድ ወንጀል ተወስኖበት ቅጣቱን በመፈጸም ላይ እንዳለ ወይም አንድ ጊዜ ቅጣቱን ጨርሶ ዘወጣ በኋላ ሌላ ወንጀል እንደፈጸመ ደጋጋሚ ወንጀለኛ ተቆጥሮ አመክሮም አንሰጠውም ያለውን ባለመቀበል ፣ አመክሮው መታየት ያለበት እንደማንኛውም እሥረኛ በ ፡ ህኒ ቤት በሚያሳየው ጠባይና ሌሎች መመዘኛዎችን ማሟላት አለማሟላቱን በማየት ብቻ እንዲሆን በመወሰን ይህን የፍርድ ማብራሪያ ሰጥተናል ።

በዚህ ውሳኔ መሠረት እንዲፈጽም የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለአዲስ አበባ ወህን ቤት ይተላለፍ ።

ይህ ውሳኔ ዛሬ ሐምሌ 30 ቀን 1977 ዓ.ም. በጋንል ችሎት በድምጽ ብልጫ ተሰጠ ።

የአነስተኛ ድምጽ አስተያየት

እኛ በሁለተኛና በአምስተኛ ተራ የተሰየምነው ዳኞች አበበ ወርቄና ደሳለኝ ዓለሙ ስለድረባ አቦልቴ ቅጣት በድምጽ ብልጫ በተሰጠው የሕግ አተረጓጎምና የእሥራት ዘመን ውሳኔ አልተሰማማንም ።

በእኛ አስተያየት ሊሰጥ የሚገባው ውሳኔ ነው ስለምንለው አስተያየታችንን እንደሚከተለው እናሠፍራለን ።

ድረባ አቦልቴ በተከሰሰባቸው ሁለት የተለያዩ መዝገቦች በከፍተኛው ፍ/ቤት በአንደኛው በሞት እንዲቀጣ ሲፈረድበት ፣ በሌላው በአሥራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲቀጣ ተፈርዶበታል ። ጠቅላይ ፍ/ቤት በይግባኝ አይቶ ድረባ

በጥቅ እንዲገኝ የተፈረደበትን አሻሽሎ በአሥር ዓመት ጽኑ እሥራት ሲፈርድ በት ፡ በአሥራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት የተፈረደበትን አሻሽሎ እንደዚሁ በአሥር ዓመት ጽኑ እሥራት ነው እንዲቀጣ የፈረደበት ። በሁለቱም ድርጊቶች ቅጣት የተወሰነበት እሥራቱን የሚፈጽመው እጁ ከተያዘበት ቀን ጀምሮ እየተ ቆጠረ እንዲሆን ነው ።

በሀለቱም መዝገቦች በሁለቱም ፍርድ ቤቶች በድረባ አባልቴ ላይ ቅጣት ሲወሰን በሌላው መዝገብ ላይ ያለው ጉዳይ ስለቅጣት ማክበድም ሆነ ስለቅጣት ማጣመር እንዳችም የተገለጸ ነገር የለም ። በዚህም መሠረት የአሁኑ ክርክር የተ ፈጠረው እጁ ከተያዘበት ቀን ጀምሮ አሥር ዓመት እንዲታሠር ሲወሰን እጁ የተ ያቡበት ቀን ስላልተገለጸ እጁ የተያዘበት ቀን በአንደኛው መዝገብ ውስጥ ቀኑ ይገኛል ፡ ይኸው ተጠቅሶ ለወህኒ ቤት ይተላለፍልኝ የሚለው የድረባ አባልቴ ጥያቄ በቀረበበት ጭቅት ነው ። ቀኑ ሐምሌ 11 ቀን 1971 መሆኑ ከመዝገቡ ሲገኝ ፡ ድረባ አባልቴ በሁለት ወንጀል የተከሰሰ በመሆኑ አቃቤ ሕግ አስተያየት እንዲ ሰጥበት በመያረጉ አቃቤ ሕግ ጥያቄው ቀን የመግለጽ ጥያቄ ብቻ ሳይሆን ሁለቱ ቅጣቶች ተዳምረው መታሰብ ስላለባቸው ሁለቱን ቅጣቶች አዳምራችሁ ቅጣቱ ይወሰን (ሚረት ጥያቄ ደቀረበ ።

ይቃቤ ሕግ ይህን ጥያቄ ሲያቀርብ በማመልከቻው ላይ በግልጽ ያስቀመጠ ወና የጠየቀው « . . . ጉዳዩን በቀጥታ የሚሸፍን አንቀጽ ባይኖርም ተቀራራቢ የሆነው አንቀጽ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ 191 . . . » ታይቶ በቁጥር 189 መሠረት እንዲወሰን ነው ።

አቃቤ ሕጉ በግልጽ እንደጻፈው በወንጀለኛ መቅጫ ሕጉ ላይ ይህን የሚሸ ፍን አንቀጽ የረም ። የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ በተረቀቀበት ጊዜ ይህን ጥያቄ እንዲሸፍን ተደርጎ አልተረቀቀም ። ይህ ፍርድ ቤት በተመሳሳይ ጉዳዮች የተሰጡ ወሳኔዎች እንዳለም ፈልጎ አላገኘም ። የቀድሞ ፍርዶች አስገዳጅነት ባይኖራቸውም ለምርምር መርዳታቸውና ለውሳኔ ምክንያት ሊኖራቸው ስለሚ ችል መጥቀማቸው ስለማይቀር ቢኖሩ በረዱ ነበር ። ካንዳንድ ካኖቸው በኩድ ሕጉን በሚሠሩ «ለሎች አገሮችም ሕጉን ይህን የሚሸፍን አንቀጽ አላገኘንም» በፈረንሳይ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ የዚህ ሃሳብ አተረጓጎም ሊመነጭ የሚችለው ከአንቀጽ 5 ሲሆን ፡ በፍርድ ጊዜ ካልተወሰነ በስተቀር ቅጣት ተከታታይ ሳይሆን ጎን ለጎን የሚሄድ መሆኑን ነው የሚያመለክት ። የቻይና ሪፓብሊክ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አንቀጽ 50—53 ፡ የሶቪዬት ኅብረት የፌዴራል የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አንቀጽ 35 እና 36 አስቀድሞ የተፈረደ ፍርድ ቅጣቱ ሳይፈጸም ሌላ ወንጀል ፈጽሞ ከተገኘ የኋለኛው ቅጣት በተደራሲ እንደሚፈጸም ፡ ድምር ቅጣቱ ግን ከተወሰነ ጠገን እንደማይበልጥ ይናገራሉ ። ሆኖም የቻይና ሪፓብሊክ የወንጀለኛ መቅጫ በአንቀጽ 53 በግልጽ እንደሚያስቀምጠው አንድ ተከላኝ ከአንድ በላይ በሆኑ ወንጀሎች ቅጣት ከተፈረደበት ፡ ቅጣቶቹ በዚያው ሕግ አንቀጽ 51 መሠ ረት መጣመር እንዳለባቸውና አጠማመራቸውም ልክ አብረው እንደተፈረዱ ወይም የኋለኛው ፍርድ ሲፈረድ የመጀመሪያው ታውቆ ቢሆን ኖሮ እንደሚጣ ወሩ ሁሉ ቅጣቶች እንዲጣሙሩ ተደርጎ መሆኑን ይገልጻል ።

በኢትዮጵያ ሕግ ተመሳሳይ አንቀጽ የለንም ። በሌላም በኩል ከአንዳንድ የምርምር ሥሪዎች እንደሚታዩው ኮሎምቢያ ሎው ሪቪው በተባለው የሕግ ሙጽሔት ቮሎዩም 25/፡925 ገጽ 671—672 እንደተጠቀሰው አንድ ቅጣት ሌላው ቅጣት ሳይልቅ የሚቀጥል ስለመሆኑ በፍርድ ውስጥ በግልጽ ካልተመለከተ ቅጣ

ቶቹ ጎን ለጎን መፈጸም ያለባቸው መሆኑን ያጠቁማል ። ይህ አሠራር አስቸጋሪ የማይሆነው ሁለቱ ቅጣቶች የተወሰኑባቸው ጥፋቶች በአንድነት በአንድ ፍርድ ቤት ታይተው በአንድ ጊዜ ሲወሰኑ ወይም በአንድ ጊዜም ባይቀርቡ የመጀመሪያው መወሰኑን የኋለኛውን የሚወስነው ፍርድ ቤት የሚያወቀው በሚሆንበት ጊዜ ነው ። የኢትዮጵያ ሕግም የሚከተለው ያህንን ይያዛል ነው ። በኢትዮጵያ ሕግ እንደሌሎቹ ሁሉ ችግር የሚፈጠረው የመጀመሪያውን የሚወስነውና የኋለኛውን የሚወስነው አንድ ፍርድ ቤት ሳይሆን ወይም አንዱ መወሰኑ ሳይታወቅ ሁለቱም ውሳኔዎች በተለያዩ ጊዜ ተወስነው እፈጻጸሙ በሚካሄድበት ጊዜ ታውቆ ጥያቄው ለፍርድ ቤት ሲቀርብ ነው ። ስለቅጣቶች መጣመርና ኦሪመጣመር የተጻፉት የምርምር ወረቀቶች ጉዳዩ ከፍርድ ቤት ፍርድ ርቅ ነገሮች ችሎት የተለያዩ ውጤት ላይ እንደሚያደርስም ይጠቁማሉ ። ሁሉም የሚሰማሙት ግን በግልጽ ተወስኖ ቅጣቱ ተከታታይ መሆኑ ካልተገለጸ ጎን ለጎን መሄድ ያለበት መሆኑን ነው ።

ከሪሚናል ሎው ሪቪው የተባለው የሕግ መጽሐፍት 1958 ገጽ 174 ላይ የተመለከተውም ይህንን ይደግፋል ። እንዲሁም ይኸው መጽሐፍ በ1962 እትሙ ገጽ 450—91 የተመለከተው ይህንን ይደግፋል ።

እንግዲህ ወደ ኢትዮጵያ ሕግ ስንመለስና የድረባ አቦልቲን ጥያቄና የአቃቤ ሕጉን ተቃዋሚና ጥያቄ ስያይ አቃቤ ሕግ ስለሕገ-ቡድን በገለጸው ላይ እንዳለው « . . . የአሁኑን ጉዳይ በቀጥታ የሚሸፍን አንቀጽ ባይኖርም . . . » ያለውን በቀጥታ እንስማማበታለን ። በሌላ በኩል ግን የተረበውን ጉዳይ የሚሸፍን አንቀጽ ከሌለ ተቀራራቢነት ያለው አንቀጽ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 191 ስለሆነ ወንጀሎቹን የፈጸመው በአንድ ቀን በሁለት ሰዓት ጊዜ ውስጥ ስለሆነ ክሶቹ ተጣምረው ባይቀርቡም ክሶቹ ተጣምረው ከሚቀርቡበት ጊዜ የበለጠ ቅጣት እንዳይደርስበት በማድረግ አንድ ቅጣት ይወስናል ስለሚል እና ወደ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 189 ስለሚመራ ፍርድ ቤቱ ቅጣቱን በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 189 መሠረት አይቶ ቅጣቱን 20 ዓመት ጽኑ እሥራት አድርጎ ይወስንልኝ የሚለው የአቃቤ ሕግ ጥያቄ በቀጥታ ስምምነት የሚሰጠው ሳይሆን ብዙ ሌሎች ጥያቄዎች የሚያስነሳ ነው ።

የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ 191 የሚናገረው አንድ ተከላኝ በተከሰሰበት አንድ ወንጀል ተፈርዶበት ቅጣት ከተወሰነበት በኋላ ሌላ ጥፋት ፈጽሞ ተገኝቶ ቅጣት በሚወሰንበት ጊዜ ቅጣቱ ሲወሰን በአንድ ጊዜ በፈረደበት ፍርድ ክግደብን በት ቅጣት የማይበልጥ እንዲሆን የሚያመለክት ነው ። በዚህም ጊዜ ስለአሠራሩ የሚመራው ወደ ወንጀለኛ መቅጫው ሕግ ቁጥር 189/1/ ሲሆን ቁጥር 189/1/ ደግሞ የቅጣት ማክበድን ደንቦች መከተል እንዳለብን ይደነግጋል ። ቁጥር 189/1/ በተጨማሪም የሚደነግገው ሁኔታው ባጋጠመ ጊዜ ቅጣቱ ሙከበድ ያሰበት መሆኑን ፣ በሚከብደበት ጊዜም / 1 / ከሁሉ ጥፋቶች ከባድ ለሆነው ጥፋት የተደነገገው ቅጣት መወሰን ያለበት መሆኑ / 2 / አስፈላጊ ሆኖ በያገኘውም ቅጣቱን ከባድ ለሆነው ጥፋት የተወሰነው አጋማሽ እስከ ደረሰ ድረስ ሊያሳድገው የሚችል መሆኑ ተደንግጓል ።

አቃቤ ሕግ ከባድ ለሆነው ጥፋት የተወሰነው ቅጣት ስለ በሕገ-ቡድን የተደነገገውን ጣሪያ እንጂ በፍርድ ቤቱ የተወሰነውን ቅጣት አይደሉም በሚለው በአሁኑ ክርክር የአነስተኛው ድምጽ አስተያየት ሊሰጥበት ሰላልፈለገ አልፈነዋል ።

ድረባ አቦልቱ በይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 የከፍተኛው ፍርድ ቤት ፍርድ ተለውጦ ሲወሰን « . . . እጁ ከተያዘበት ጊዜ ጀምሮ እየታሰበ በ፡፡፡ ዓመት ጽኑ እሥራት . . . » እንዲቀጣ ተብሎ ነው ። እንዲሁም በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 የከፍተኛው ፍ/ቤት ፍርድ ተለውጦ ሲወሰን « . . . አሻሽ ለን እጁ ከተያዘበት ጊዜ ጀምሮ በአሥር ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲቀጣ » ተብሎ ነው ። ሁለቱ ፍርዶች በዚህ ሁኔታ እስካሉ ድረስ እንዲህ ቢሆን እንዲህ ይደረግ ነበር በማለት አንዱ ፍርድ አስቀድሞ ቢታወቅ ኖሮ ይከብድ ነበር ወደሚለው ለመሄድ አስቸጋሪ ሁኔታ ይታያል ። ሁለቱ ፍርዶች በጠቅላይ ፍርድ ቤት የተሰጡ ናቸው ። ሁለቱ ፍርዶች በተለያዩ መዝገብ ታይተው የመጨረሻ ውሳኔ ሲሰጥባቸው ሁኔታው ከታወቀ መደረግ ያለበት ይኸ ነው ተብሎ የተደነገገ ነገር ሳይኖር ሁለቱን ቅጣቶች ሰርዞ ሌላ ቅጣት መወሰን የሚፈቀድበት ሁኔታ አልታየንም ። ቅጣቶቹንም በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 189 መሠረት ለማዳመርና ለማክበድ እንደ ቁጥር 191 ያለ ፈቃድ ሕግ ያስፈልጋል ። እንደ ቁጥር 191 ያለ ፈቃድ ሕግ ከሌለ ዳኞች በራሳችን አስተያየት በቁጥር 189 የተመለከተውን እንከተል ብንል በቁጥር 191 ትይዩ የሆነ ሌላ ሕግ እንዳለ አድርገን ተጠቀምን ማለት ነው ። በመሆኑም ቅጣቱ የሚጀመርበት ቀን ተቆርጦለት የተወሰነውን ፍርድ በሌላ ፍርድ ተካን ማለት ነው ። የአቃቤ ሕግ ክርክር ሌላ ውሳኔ መኖሩ ቢታወቅ ኖሮ ፍርድ ቤቱ ሁለተኛውን ቅጣት ሲወሰን ቅጣቶቹን ማዳመር ብቻ ስለሆነ አዲስ ቅጣት እንደወሰነ አያስቆጥረውም የሚል ነው ። ይህን ግን የምንስማማበት አስተያየት አይደለም ። አቃቤ ሕግ እንደሚለው ለመጀመሪያ ጥፋት የተወሰነው ቅጣት ቢታወቅም ኖሮ ፍርድ ቤቱ ለሁለተኛው ጥፋት ምን ይወስን እንደነበረ ያሁኑ ችሎት ማወቅ አይችልም ። ማወቅ ካልቻለም ችሎቱ የሚሰጠው የቅጣት ውሳኔ ከሁለቱ ውሳኔዎች የተለየ ውሳኔ ነው የሚሆነው ማለት ነው ። ይህም አዲስ ቅጣት እንደመወሰን ነው ማለት ነው ። በሌላም በኩል ችሎቱ የይግባኝ ሰሚ ፍርድ ቤት ችሎት እንደመሆኑ መጠንም ከፍተኛው ፍ/ቤት ቅጣቶቹን እንደገና እንዲወስን ይመልሰውም እንደነበረ ማወቅ አይቻልም ። ስለዚህም ጉዳዩን ያይት ችሎቶች ያደርጉት የነበረው ግልጽ ስለሆነ በዚያው መሠረት ይወሰን የሚለውን የአቃቤ ሕጉን አመለካከት የአነስተኛ ድምጽ አስተያየት የሰጠው ዳኞች ልናምንበት አልተቻለንም ። የአቃቤ ሕጉን አስተያየት ብንቀበለው አዲስ ፍርድ ፣ አዲስ ቅጣት መወሰን መስሎ ታይቶናል ። ይህም ደብል ጂኦግራፊ (double jeopardy) ወይም አትርፏ አኩይ (autrefois acquit) ወይም አትርፏ ኮንቪክት (autrefois convict) እየተባሉ ከሚጠሩ በኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫም ሕግ በቁጥር 2 ፣ 3 ፣ 60—63 የተመለከተውን በአንድ ድርጊት ሁለቱ ከመቅጣት ጽንሰ ሃሳብ ጋር የማይሰምር አሠራር መስሎ ስለታየን በድምጽ ብልጫ በተሰጠው አስተያየት አለመስማማቱን መርጠናል ።

በዚህም መሠረት ሁለት ወይም ከሁለት በላይ ወንጀሎች በአንድ ሰው ተፈጽመው ከሶቹ በአጋጣሚ ሁኔታ በተለያዩ ጊዜ ታይተው በቅደም ተከተል ውሳኔ ከተሰጠባቸው ፣ ውሳኔ የተሰጠውም አቃቤ ሕግ ከሁለቱ ውሳኔዎች በአንዱ ቀደም ብሎ የቅጣት ውሳኔ መኖሩን ባለመግለጹ ወይም ፍርድ ቤቱ ሁኔታው ተገልጻለት ሆኖም በግናቸውም ሁኔታ በስሕተት ካለፈውና በሁለተኛው ጥፋት ለብቻው የተለየ ቅጣት ከወሰነ ፣ ሁለቱም ውሳኔዎች ቅጣቱ የሚጀምርበትን ቀን እስከጠቀሱ ድረስ በውሳኔዎቹ መሠረት ከሚፈጸም በስተቀር ስለቅጣቱ ውሳኔ ተለዋጭ ውሳኔ ማስፈር የሚቻልበት መንገድ አልታየንም ። ድረባ አቦልቱ በጠየቀው መሠረት እጁ የተያዘበት ቀን ብቻ ተገልጦ በውሳኔዎቹ መሠረት እጁ ከተያዘበት ቀን ጀምሮ እሥራቱ ጉን ለጉን እየሄደለት እንዲፈጽም ከማድረግ

በስተቀር የአቃቤ ሕጉን ጥያቄ ተቀብሎ ቅጣቱን ወደ ሃያ ዓመት መለወጥ አይቻልም የሚል ነው አስተያየታችን ።

ስለሁኔታው ለማጣራት ከአዲስ አበባ ወህን ቤት የጠራናቸው መኮንን ሁለት ውሳኔ ካገኘን ፣ ሁለቱንም ቅጣቶች በማዳመር ነው የምናስፈጽመው ፣ እንዲያውም ደጋጋሚ ጥፋተኛ አድርገን ነው የምንቆጥረው ፤ በዚህም መሠረት አመክሮ እንኳን አንጠይቅለትም ፤ ብለው አስተያየት ሰጥተውናል ።

ድረባ አቦልቴ በዚህ ላይ ሃሳብ ሲሰጥ ወህን ቤት እሥራት ከሚያስፈጽም በስተቀር የሕግ አስተያየት ሊጠየቅ አይገባውም ነው ያለው ። በአነስተኛው ድምጽ አስተያየት የአዲስ አበባ ወህን ቤት ተወካይ የሰጡትን ሃሳብ መቀበል ያዳግታል ። ግልጽ የሆነ ሕግ ባለበት ቦታ እንዲህ የተዘጋጀ መልስ ሊሰጥ የሚቻልም አይመስለንም ። የአመክሮ መብት የማሰጠቱም ጉዳይ አሳሳቢ ሆኖ ነው የምናገኘው ። በዚህም ላይ ቢሆን ወህን ቤቱ እሥረኛው ሌሎች ሁኔታዎችን ካሟላ አመክሮ ሊጠየቅለት የሚገባ ነው የሚመስለን ።

በእነኝህ ሁሉ ምክንያቶች በድምጽ ብልጫ በተሰጠው የእሥራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት ውሳኔ ባለመስማማት ድረባ አቦልቴ እጁ የተያዘው በሁለቱም ክሶች በሐምሌ 11 ቀን 1971 መሆኑ ተገልጾ ከላይ በሰጠነው አስተያየት መሠረት እንዲፈጸም ነው ለወህን ቤት መተላለፍ የነበረበት በማለትና ስለሕጉ ሁኔታም በአሁኑ ወቅት ያለው የሕግ አሻሻይ ኮሚቴ ቢያውቀው የሚጠቅም ይመስለናል በማለት የአነስተኛ ድምጽ አስተያየታችንን አስፍረናል ።

ነጻነትን በሚያሳጡ ተደራራቢ ወንጀሎች ጉዳይ
የቅጣት አወሳሰን ፤ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ
ቁጥር 1569/74 በተሰጠ ፍርድ ላይ የቀረበ ትችት ።

በጋጋቱ ተስፋዬ *

በዚህ የሕግ መጽሔት ውስጥ ታትሞ በወጣው በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 ፣ ፍርድ ቤቱን የተደራራቢ ወንጀሎች ጉዳይ የገጠመው ሲሆን ፣ የተነሱት ጭብጦችም

- 1/ በተደራራቢ ወንጀሎች ጉዳይ ቅጣቱ እንዴት መወሰን ይኖርበታል ?
- 2/ አንድ ወንጀለኛ ተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶች በመፈጸሙ ምክንያት በተለያዩ ፍ/ቤቶች ፣ ወይም በተለያዩ የአንድ ፍ/ቤት ችሎቶች ፣ ለተለያዩ የተወሰኑ ዘመናት በእስር ቤት እንዲቆይ በተናጠል ሲፈረድበት ፣ ውሳኔዎቹ እንዴት መፈጸም ይኖርባቸዋል ?
- 3/ በተራ ቁጥር / 2 / በተገለጸው ሁኔታ ፣ አንድ ፍ/ቤት የቅጣቶቹ አፈጻጸም ከተጀመረ በኋላ ቅጣቱን ቢያከብድ ፣ አዲስ ቅጣት እንደመጣል ይቆጠራል ?

የሚሉ ነበሩ ።

በእኛ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ በቁጥር 82/1/ / ሀ / እንደተገለጸው ፣ « መደራረብ » ሁለት ዓይነት ነው ፤ ግዙፋዊና ጣምራዊ ።

አንድ ወንጀለኛ ብዙ የወንጀል ድርጊቶችን በማከታተል¹ ሲፈጽም ፣ ግዙፋዊ መደራረብ ይኖራል ። ተከታታዮቹ የወንጀል ድርጊቶች በባህርያቸው አንድ ዓይነት ወይም የተለያዩ መሆናቸውም ሆነ ፣ በአንድ ሰው ወይም በብዙ ሰዎች ላይ መፈጸማቸው ምንም ልዩነት አይፈጥርም ። ለምሳሌ ፣ « ወ » « ተ » ን በማስገደድ የሩካቤ ስጋ ቢፈጽም እና ፣ ቀጥሎም የእንገቷን የወርቅ ሀብል በኃይል ቢቀማት ፣ በአንድ ሰው (ማለትም በ « ተ ») ላይ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 589ን እና 636ን በመተላለፍ የተለያዩ ባህርያት ያላቸው ተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶች ይፈጸማል ። በተመሳሳይ ሁኔታ ፣ « ወ » በ « ሀ » ላይ የእጅ እልፊት ቢፈጽምበትና ፣ ከ « በ » ሚስት ጋር ደግሞ የሩካቤ ስጋ ግንኙነት ቢያደርግ ፣ በተለያዩ ሰዎች (ማለትም በ « ሀ » እና በ « ለ ») ላይ ፣ እንደ ተራ ቅደሙ ፣ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 544ን እና 618ን በመተላለፍ ፣ የተለያዩ ባህርይ ያላቸው ተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶችን (ማለትም የእጅ እልፊትና የሴብኝነት ስራን) ይፈጸማል ።

በግዙፋዊ መደራረብ ጉዳዮች የተፈጸሙት የወንጀል ድርጊቶች ሁሉ ፣ አንድን የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ድንጋጌ የሚጥሱ ሊሆኑም ይችላሉ ። ለምሳሌ ፣ « ወ » ከ « ተ » ላይ በተደጋጋሚ² ዕቃዎች ቢሰርቅ ፣ ወይም ከ « ሀ » እና ከ « ለ » ሚስቶች ጋር የሩካቤ ስጋ ግንኙነት ቢያደርግ ፣ የዚህ ዓይነቱ ሁኔታ ይኖራል ። በሁለቱም ሁኔታዎች የተፈጸሙት ተከታታይ የወንጀል ድርጊቶች አንድን የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ድንጋጌ ፣ ማለትም በመጀመሪያው ሁኔታ ቁጥር 630ን ፣ በኋለኛው

ሁኔታ ደግሞ ቁጥር 618ን ፣ የሚጥሱ ናቸው ። በመጀመሪያው ሁኔታ ተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶች የተፈጸሙት በአንድ ሰው (ማለትም በ « ት ») ላይ ሲሆን ፣ በሁለተኛው ሁኔታ ግን በተለያዩ ሰዎች (ማለትም በ « ሀ » እና በ « ለ ») ላይ ነው ።³

አንድ ወንጀለኛ አንድ ድርጊትን ብቻ በመፈጸም የተለያዩ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ድንጋጌዎችን ተላልፎ በሚገኝበት ጊዜም መደራረብ ይኖራል ። ይህ ዓይነቱ መደራረብ « ጣምራዊ መደራረብ » በመባል ይታወቃል ።

በጣምራዊ መደራረብ ጉዳዮች የወንጀለኛው አንድ ድርጊት በአንድ ጊዜ በርካታ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ድንጋጌዎችን የሚተላለፍ ይሆናል ። ለምሳሌ « ወ » « ሀ »ን ለመግደል በማቀድ በእኩል ሌሊት « ሀ » ድብን ያለ እንቅልፍ ይዘት ሳለ ቤቱን ቢያቃጥል ፣ በተነሳውም ቃጠሎ ሳቢያ « ሀ » እና ፣ ስለመኖር ርዕ « ወ » ሳያውቅ ከ « ሀ » ጋራ አብራው ተኝታ የነበረችው የ « ሀ » ፍቅረኛ ከባድ የአካል ጉዳት ቢደርስባቸው ፣ የዚህ ዓይነቱ ሁኔታ ይኖራል ። በዚህ ሁኔታ « ወ » አንድ ድርጊት ብቻ ፈጽሟል ፤ ሆኖም ይህ አንድ ድርጊት በአንድ ጊዜ ሁለት የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ድንጋጌዎችን ፣ ማለትም ቁጥር 488ን እና 27/522ን ይተላለፋል ።

ከፍ ብሎ በተገለጸው አኳኋን አንድ ሰው ተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶችን ቢፈጽም እንዴት መከሰስና መቀጣት ይኖርበታል ?

በፖሊስ የተደረገው ምርመራ አንድ ተከሳሽ ተደራራቢ ወንጀሎች መፈጸሙን በማያሳይበት ጊዜ ፣ አቃቤ ህጉ የተለያዩ ክሶችን የያዘ አንድ የክስ ማመልከቻ ማዘጋጀት እንደሚገባው እና ፣ የክሱ ማመልከቻም እየአንዳንዱን ክስ በተናጠል መግለጽ እንደሚኖርበት ፣ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ሥነ ሥርዓቱ ይደነግጋል ።⁴ ተከሳሹ መከላከያውን በማቅረብ እረገድ ችግር የሚያመጣበት መሰሎ ካልታየ በቀርም ፣ (በዚህ ዓይነቱ ሁኔታ ክሶቹ ለየብቻ እንዲታዩ ፍ/ቤቱ ማዘዝ ይኖርበታል) ሁሉም ክሶች በአንድነት ይታያሉ ።⁵

ሁሉም ክሶች በአንድነት ከታዩ ፣ ተከሳሹ በሁሉም ወይም በከፊሉ ክሶች ጥፋተኛ ሆኖ እስከተገኘ ድረስ ፣ ለተፈጸሙት ተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶች ቅጣት መወሰን ለፍ/ቤቱ አስቸጋሪ አይሆንበትም ። ይሁን እንጂ ፣ ክሶቹ በተለያዩ ፍ/ቤቶች ወይም በተለያዩ የአንድ ፍ/ቤት ችሎቶች የሚታዩ ከሆነ ፣ ችግር ይፈጠራል ። ችግሩ የሚፈጠርበትም ምክንያት ፣ የእኛ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ሥነ ሥርዓት በእንዲህ ዓይነቱ ሁኔታ የመጨረሻውን ቅጣት የሚወስነው የትኛው ፍ/ቤት ወይም ችሎት እንደሆነ ጭርሱኑ ስለማይናገር ነው ።⁶

በአጠቃላይ አነጋገር ፣ ከአንድ በላይ የሆኑ ቅጣቶች የተወሰኑባቸው ተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶች ጉዳይ ሲያጋጥም ፣ ቅጣቱን ለመቆረጥ ልዩ ልዩ ዘዴዎች በሥራ ላይ ውለዋል ። እነዚህም ፣ የማዳመር ፣ የማጠቃለል ፣ እና የማክበድ ዘዴዎች ናቸው ።

በአንዳንድ ህጎች⁷ ፍ/ቤቱ ጥፋተኛነት በተረጋገጠባቸው ተነጣጥለው ለየብቻ በቀረቡ ክሶች ፣ ወይም በአንድ ክስ ማመልከቻ ላይ ለየብቻ ተገልጸው በቀረቡ ክሶች ላይ የተዳመረ ቅጣት የመወሰን ሥልጣን አለው ። በዚህ ዓይነቱ ሁኔታ ለአንዱ ወንጀል የተቆረጠው የእስራት ዘመን ሲፈጸም ፣ ለሌላው ወንጀል የተቆረጠው የእስራት ዘመን መቆጠር ይጀምራል ። በዚህ የቅጣት አወሳሰን ስልት መሠረት አንድ ተከሳሽ ፣ እንበል በስርቆት ፣ በእሳት ቃጠሎ ፣ በጋይል የሩካቤ ስጋ ግንኙነት በማድረግ ፣ የአካል ጉዳት በማድረስ ፣ እና በውንብድና ተግባር

ጥፋተኛ ሆኖ ፣ በእያንዳንዱ ወንጀል የተወሰነ የእስራት ዘመን ፣ እንበል ለስርቆቱ ሶስት ዓመት ፣ ለእሳት ቃጠሎው ስምንት ዓመት ፣ በኃይል ላደረገው የሩካቤ ስጋ ግንኙነት ሰባት ዓመት ፣ ለአደረሰው የአካል ጉዳት ሁለት ዓመት ፣ እንዲሁም ለፈጸመው የውንብድና ተግባር አስር ዓመት ቢፈረድበት ፣ ተዳምሮ ለሰላሳ ዓመት እንዲታሰር ይደረጋል ።

በሌላ በኩል ደግሞ ፣ አንዳንድ ህጎች ፣ « የማጠቃለል » ዘዴን ይከተላሉ ። በዚህ ስልት መሠረት ፣ ለከፍተኛው ወንጀል የተወሰነው ቅጣት ፣ አነስተኛ ለሆኑት ወንጀሎች የሚወሰኑትን ቅጣቶች ያጠቃልላል ። ከላይ በሰጠነው ምሳሌ ፣ ተከሳሹ ከረጸማቸው የወንጀል ድርጊቶች ሁሉ ወንበዴነት ከፍተኛው ወንጀል ነው ብንል ፣ (በእኛ ህግ ከፍተኛው ነው) ለወንበዴነት በፍ/ቤቱ የተወሰነው ቅጣት ማለትም የእስር ዓመቱ የእስራት ዘመን ፣ ለሌሎቹ ወንጀሎች የሚወሰኑትን ቅጣቶች ሁሉ ያጠቃልላል ።

ይሁን እንጂ ፣ እነዚህ ሁለት የቅጣት አወሳሰን ዘዴዎች ደካማ ጉኖች ያሏቸው ይመስላል ። አንድ የእስራት ዘመን ሲያልቅ ፣ ሌላው የእስራት ዘመን የሚጀምርበት የማዳደር ዘዴ ፣ ቅጣት ያለውን ጥፋተኛውን አርሞ ወደ ህብረተሰቡ የመመለስ ዓላማ ያጨናግፋል ። ተከሳሹ ከሚያስፈልገው በላይ ለረዥም ጊዜ ታስሮ ፣ ስለሚቆይ ፣ ይህ አሰራር ወንጀልኛውን አርሞና አሻሽሎ ወደ ህብረተሰቡ ለመመለስ የሚደረገውን ማንኛውንም እቅድ የሚያከሸፍ ይሆናል ። እንዲህ ዓይነቶቹ ልዩ እርዝማኔ ያላቸው የማዳደር ቅርፎች « የማይገቡ ወይም ፍትሕ አልባ » በመሆናቸው ሳይሆን ፣ « በጊዜው ካሉት የሰብአዊ ክብር መለኪያዎች » ጋራ የሚሰማሙ ባለመሆናቸው ምክንያት ፣ አንድ ጸሐፊ « አሰብአዊ » በማለት ገልጿቸዋል ።¹⁰ በእርግጥም የጥፋተኝነት ፍርድ የተሰጠበት አንድ ተከሳሽ ለመቶ ዓመት ታስሮ ይቆይ ማለት የማይሆን ነገር ነው ።

የማጠቃለል ዘዴም ለችግሩ አርኪ የሆነ መፍትሄ አይመስልም ። ይህ ዘዴ አሁንም ቢሆን በወንጀልኛ መቅጫ ህግ ውስጥ ከፍተኛ ሚና ያላቸውን የመከላከልንና የመበቀልን የቅጣት ዓላማዎች ሊያሟሉ አይችሉም ፣ ምንም እንኳን እነዚህ ጸንሰ ሃሳቦች « ከጊዜው የሰብአዊ ክብር መለኪያዎች » ጋራ የሚሰማሙ መስለው ባይታዩም ። የማጠቃለል ዘዴ አንድ ወይም ከአንድ የበለጠ የወንጀል ተግባሮች ቅጣት ሳይወሰንባቸው እንዲቀሩ ስለሚያደርግ ፣ ብዙውን ጊዜ ቀለል ያሉ ቅጣቶችን የሚያስከትል ይሆናል ።

ጥፋተኛው የወንጀል ድርጊቶችን ለመፈጸም ያለው አደገኛ ዝንባሌ ሲታይም ፣ ይህ አሰራር ወደፊት ሌሎች ተመሳሳይ የወንጀል ድርጊቶችን ከመፈጸም የሚያግደው አይሆንም ። በተጨማሪም ፣ ጥፋተኛው የሚገባውን ቅጣት እንዳላገኘ ሆኖ ስለሚታይ ፣ ህብረተሰቡ ስለፍትህ ያለው ስሜት ላይረካ ይችላል ። ቅጣት ካለው ፣ ጥፋተኛውን አርሞ ወደ ህብረተሰቡ የመመለስ ዓላማ አንጻር ቢታይ እንኳን ፣ (ይህ ከሁሉም እጅግ ከፍተኛው ዓላማ ነው) ሁኔታው ጥፋተኛውን ለማረም ከተለመደው ጊዜ እረዘም ያለ የሚጠይቅ በሚሆንበት ወቅት ፣ እንዲህ ያለው አጭር የእስራት ዘመን ጥፋተኛው አስፈላጊውን እርማት እንዲያገኝ ለማድረግ በቂ ላይሆን ይችላል ።

ሁለቱንም ዘዴዎች ለማስታረቅ የሚሞክር መስሎ የሚታየው ሶስተኛው ዘዴ የማክበድ ስልት ነው ። በዚህ የቅጣት አወሳሰን ስልት መሠረት ፣ የእስራት ዘመናትን ከመቆለል ወይም ለአንዳንድ ወንጀሎች በህግ የተወሰኑትን ቅጣቶች ሙሉ በሙሉ ከማስቀረት ፋንታ ፣ በመጀመሪያ ከሁሉም ይልቅ ከባድ ለሆነው

ወንጀል የተደነገገው ቅጣት ይቆረጥና አግባብ ባላቸው ሁኔታዎች ብቻ ቅጣቱ እንዲከብድ ይደረጋል ። ይሁን እንጂ ፣ ቅጣቱ የሚከብድበት መጠን የተገደበ ነው ። ፍ/ቤቱ እንዲያከብራቸው የሚገደደው የተለመዱት ገደቦችም ሁለት ናቸው።

የመጀመሪያው ገደብ ፍ/ቤቱ ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ወንጀል የተወሰነውን « መሠረታዊ ቅጣት » ከግማሽ በላይ ማለፍ እንደሌለበት የሚከለክለው ነው ። ይህም ማለት ፣ ለምሳሌ ፣ ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ወንጀል የተወሰነው « መሠረታዊ ቅጣት » የሰባት ዓመት የእስራት ዘመን ቢሆን ፣ ፍ/ቤቱ ለተደራራቢ ወንጀሎቹ ቅጣቱን በሚያከብድበት ጊዜ ፣ ይህን ቅጣት ከግማሽ ፣ ማለትም ከሶስት ዓመት ተኩል ፣ በላይ ማስበለጥ አይችልም ።

ሁለተኛው ገደብ ደግሞ ፣ ፍ/ቤቱ « መሠረታዊውን ቅጣት » በግማሽ ያህል ሲያሳድግ ፣ ለሚወሰነው የቅጣት ዓይነት በህግ ከተወሰነው ከጠቅላላው ከፍተኛ ጊዜ እንዳያልፍ የሚከለክለው ነው ። በላይኛው ምሳሌ ፣ ለቅጣቱ ዓይነት የተወሰነው ጠቅላላ ከፍተኛ ጊዜ አስር ዓመት ቢሆን ፣ ፍ/ቤቱ ከዚህ ወሰን ሊያልፍ አይችልም ። በመሆኑም ፣ መሠረታዊውን ቅጣት በሶስት ዓመት እንጂ በሶስት ዓመት ተኩል ለማሳደግ አይችልም ።

በእኛ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ታሪክ ውስጥ ፣ የ1923ቱ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ በስራ ላይ በነበረበት ጊዜ ፣ የማዳመርና የማጠቃለል ዘዴዎች ይሠራባቸው ነበር ።¹¹ በ1949ኙ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ (አሁንም በስራ ላይ ነው) የማጠቃለል ዘዴ ሙሉ በሙሉ እንዲቀር ተደርጎ ፣ በምትኩ የተደራራቢ ወንጀሎችን ቅጣት ለመወሰን የማክበድ ዘዴ ስራ ላይ እንዲውል ተደርጓል ። የማዳመር ዘዴ ግን ፣ ለተደራራቢ የደንብ መተላለፍ ጥፋቶች ተፈጻሚ የሚሆነውን ቅጣት ለመወሰን አሁንም ይሠራበታል ።¹²

ነጻነትን የሚያሳጡ ቅጣቶችን ማክበድን በሚመለከት የኢትዮጵያ ወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 189 የሚከተለውን ይደነግጋል ፤

- / 1 / ግዙፍ¹³ የሆነ የጥፋት መደራረብ ጉዳይ ባጋጠመ ጊዜ ፍ/ቤቱ ቅጣቱን ለማክበድ የወንጀለኛውን ተግባር ከባድነት እንደመጠኑ በመገመት ቅጣቱን የሚቆርጠው ከዚህ ቀጥሎ በተመለከቱት ጠቅላላ ድንጋጌዎች ውስጥ ያሉትን ደንቦች በመከተል ነው (ቁ 82)
- / ሀ / ተደራራቢ ከሆኑት ነጻነትን ከሚያሳጡ ጥፋቶች ባንደኛው ምክንያት የሞት ቅጣት የሚወሰን ሲሆን ፣ ይህ ውሳኔ ስለሌሎቹ ተደራራቢ ጥፋቶች የሚወሰነውን ቅጣት ሁሉ ደርቦ ይይዛል ።
- / ለ / ነጻነትን የሚያሳጡ ቅጣቶች ተደራርቦው በተገኙ ጊዜ ፣ ፍ/ቤቱ ቅጣትን የሚወሰነው ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ጥፋት የተወሰነውን ቅጣት ነው ። እንዲሁም ሲሆን ፣ በተደራራቢነት በተፈጸሙት ጥፋቶች መጠን ፣ ወይም በተሠራው ህግ ድንጋጌዎች መሠረት ፣ ቅጣቱን ማሳደግ አለበት ። አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝም ፣ መሠረት አድርጎ ለያዘው ጥፋት በተወሰነው ከፍተኛ የቅጣት ዘመን ላይ የዚሁ የቅጣት ዘመን አጋማሽ እስኪሆነው ድረስ በመጨመር ማሳደግ ይችላል ። ቢሆንም ፣ በሚወሰነው ቅጣት ዓይነት በህጉ ከተወሰነው ከጠቅላላው ከፍተኛ ጊዜ አልፎ ለመቅጣት አይችልም ።

በዚህ ቁጥር በንዑስ ቁጥር / 1 / መሠረት ፡ እንደ ተከላኸ ተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶችን በመፈጸሙ ጥፋተኝነቱ በረጋገጥና ፡ ከተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶቹ መካከል ለአንደኛው የተደነገገው ቅጣት ሞት ቢሆን¹⁴ ፡ ፍ/ቤቱ የተከላኸ ጥፋት ከባድነት እግምት ውስጥ በሚያስገባበት ጊዜ ፡ የሞት ቅጣት ይገባዋል የሚል አስተሳሰብ ቢኖረው ፡ ግናቸውንም ሌሎች ነጻነትን የሚያሳጡ ቅጣቶችን ደርቦ የሚይዘውን ይህን ቅጣት ሊወስንበት ይችላል ።

በዚህም መሠረት ፡ « ወ » « ተ » ን በኃይል በሩካቤ ሥጋ ቢገናኛትና ፡ ቀጥሎም ጭካኔ በተሞላበት አካላት ቢገድላት ፡ በወንጀልኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 589 እና 522 ላይ የተመሠረተ ተደራራቢ የወንጀል ክስ ይቀርብበታል ። በ « ወ » ከተፈጸሙት የወንጀል ድርጊቶች አንደኛው ፡ ግለሰብም የግፍ አገዳደል ፡ የሞት ቅጣት የሚያስከትል በመሆኑ ፡ ፍ/ቤቱ ይህ ቅጣት ይገባዋል ብሎ ካሰበ ፡ የሞት ቅጣት ሊወስንበት ይችላል ።¹⁵ ይህም ፡ በኃይል ለሚፈጸም የሩካቤ ሥጋ ግንኙነት የተደነገገውን ቅጣት ደርቦ ይይዛል ። ቶጻዮቹ በቁጥር 189 / 1 / / ህ / የሚሸፈኑ ሲሆን ፡ ፍ/ቤቶቻችን ቅጣቶችን ለመወሰን ችግር አይገጥማቸውም ይሆናል ። ቅጣቱን በቁጥር 189 / 1 / / ለ / መሠረት በሚወስኑበት ጊዜ ግን ፡ ችግር ሊገጥማቸው ይችላል ። ችግሩም በእንግሊዝኛው ቅጽ ውስጥ « መሠረታዊ ቅጣት » ከሚለው አባባል ትርጉም ጋራ የተያያዘ ነው ።

በቁጥር 189 / 1 / / ለ / መሠረት ፡ ነፃነትን የሚያሳጡ በርካታ ቅጣቶች ተደራርበው በተገኙ ጊዜ ፡ ፍ/ቤቱ ከሁሉም ይልቅ ከባድ ለሆነው ወንጀል ተገቢውን ቅጣት ይወስንና ፡ ተደራራቢ ወንጀሎቹን . . . እግምት ውስጥ በማስገባት ፡ የአሥራት ዘመኑን ያራዝመዋል ። የቅጣቱን ዘመን በሚያራዝምበት ጊዜም ፡ « ፍ/ቤቱ አግባብ ሆኖ ካገኘው ለቅጣቱ ዓይነት በህግ ከተደነገገው ከጠቅላላው ከፍተኛ ጊዜ ሳያልፍ የመሠረታዊውን ቅጣት በግማሽ የሚበልጥ ቅጣት ለመወሰን ይችላል»¹⁶ (ስርዝ የተጨመረ) ።

በእንግሊዝኛው ቅጽ « መሠረታዊ ቅጣት » (ቤዚክ ፔናልቲ) የሚለው ቃል ፡ « ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ጥፋት የተወሰነው ከፍተኛ ቅጣት » ተብሎ ወደ አማርኛ ተተርጉሟል ። በእንግሊዝኛው ቅጽ ውስጥ ይህ አባባል አሻሚ መሰሎ ይታያል ። ዳሩ ግን ፡ ከአማርኛው ቅጽና ከዚህ አንቀጽ¹⁷ ምን ጮች አኳያ ሲታይ ፡ እነዚህ ቃላት በፍ/ቤት የሚወሰነውን ቅጣት ሳይሆን ፡ በህጉ ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ጥፋት የተደነገገውን ከፍተኛ ቅጣት እንደሚያመለክቱ አያጠራጥርም ። በእንግሊዝኛውና በፈረንሳይኛው ቅጾቻችን ላይ የበላይነት ማግኘት ያለበት የአማርኛው ቅጽ ፡ « ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ጥፋት የተወሰነው ከፍተኛ ቅጣት » የሚል አነጋገር በመጠቀም ፡ አሻሚ የሆነውን ሁኔታ አስወግዶታል ። የቅጣቶችን ከፍተኛና ዝቅተኛ ገደቦች የሚደነግገው ህግ እንደሆነና ፡ ፍ/ቤቶችም በነኝሁ በተወሰኑት ገደቦች ውስጥ ቅጣቱን የመወሰን ሥልጣን እንዳላቸው ግልጽ ነው ። ለምሳሌ ፡ ለተራ ነፍስ ግድያ በህግ የተደነገገው ቅጣት ከአምስት እስከ ሃያ ዓመት የሚደርስ ጽኑ እስራት ነው ። ለወንጀሉ የተደነገገው ዝቅተኛ የቅጣት ዘመን አምስት ዓመት ሲሆን ፡ ከፍተኛው ደግሞ ሃያ ዓመት ነው ። ፍ/ቤት የአንድን ወንጀል ዝቅተኛና ከፍተኛ የቅጣት ዘመን ለመክለል ሥልጣን የለውም ። እነዚህ በህግ የተወሰኑ ናቸው ።

በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 አብላጫው ደምጽ¹⁸ መሠረታዊ ቅጣት የሚለው አባባል ፍ/ቤቱ ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ወንጀል የሚወስኑ

ነው ቅጣት ነው ብሏል ። ዳሩ ግን ፣ ይህ ውሳኔ ፣ በተለይ ፍ/ቤቱ ሊከተለው ይገባው ከነበረው ከአግርኛው ቅጅ ግልጽ ድንጋጌ አኳያ ሲታይ ፣ ስህተት ነው ።

በተደራራቢ የወንጀል ድርጊቶች ጉዳይ ፣ ፍ/ቤቱ ቅጣቱ በህግ ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ጥፋት ከተደነገገው ከፍተኛ የቅጣት ዘመን በላይ መራዘም አለበት ብሎ ካሰበ ፣ ጭማሪው የቅጣቱን ግጭት እስካለፈ ድረስ ፣ እና ለቅጣቱ ዓይነት በህግ ከተደነገገው ከጠቅላላው ከፍተኛ ዘመን እስካልበለጠ ድረስ ፣ ቅጣቱን ለማራዘም ይችላል ።

ይህን በምሳሌ እንግለጽ ። « ወ » በቃጠሎ / ቁ. 488 / ፣ በውንብድና / ቁ. 636 / ፣ እና በተራ ነፍስ ግድያ / ቁ. 523 / ወንጀሎች ተከሶ ፣ በመጀመሪያ ምቹ ሁለት የወንጀል ድርጊቶች ጥፋተኛ ሆኖ ተገኘ እንበል ። « ወ » ጥፋተኛ ሆኖ ከተገኘባቸው ሁለት የወንጀል ድርጊቶች ከባዱ ውንብድና ነው ።¹⁹ እንግዲህ ፍ/ቤቱ ተደራራቢ ለሆኑት ወንጀሎች ቅጣት ሲወሰን ፣ በመጀመሪያ የውንብድናውን ወንጀል ብቻ ይወስድና ። « ወ » በዚህ ወንጀል ብቻ ተከሰሶ ቢሆን ኖሮ ይፈርድበት የነበረውን ቅጣት ይወስናል ። ቀጥሎም ፣ ሌላውን ወንጀል እግምት ውስጥ በማስገባት ፣ የቅጣቱን ዘመን ያራዝማል ። « ወ » ለፈጸመው የውንብድና ወንጀል የአስር ዓመት ጽኑ እሥራት ቅጣት ይገባዋል ብሎ ፍ/ቤቱ ከወሰነ ፣ ሌላውን ወንጀል እግምት ውስጥ በማስገባት ፣ ይህንን የቅጣት ዘመን ማራዘም ይኖርበታል ። የቅጣቱን ዘመን ሲያራዝምም ፣ ፍ/ቤቱ ለውንብድና በህግ የተደነገገውን የአስራት ዘመን ፣ ማለትም የአስራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት ፣ በመወሰን ብቻ ሊታቀብ ፣ ወይም ይህን መሠረታዊ የቅጣት ዘመን እስከ አጋማሹ ፣ ማለትም ሰባት ዓመት ተኩል ፣ ድረስ በአስር ዓመቱ ላይ በመደመር ሊያሳድገውና ፣ በ « ወ » ፣ የአስራ ሰባት ዓመት ተኩል ጽኑ እስራት ሊወስንበት ይችላል ። ፍ/ቤቱ መጀመሪያውኑ ለ « ወ » የሚገባው ቅጣት ለውንብድና የተደነገገው ከፍተኛው የአስራት ዘመን ነው ፣ የሚል ቢሆን ግን ፣ ሌላውን ወንጀል (ማለትም ቃጠሎን) እግምት ውስጥ በማስገባት ፣ ይህን በህግ የተደነገገውን ከፍተኛ ቅጣት እስከ አጋማሹ ድረስ በማሳደግ ፣ « ወ » በሃያ ሁለት ዓመት ተኩል ጽኑ እስራት እንዲቀጣ ሊወስን ይችላል ። ይሁን እንጂ ፣ ፍ/ቤቱ በምንም ዓይነት ሁኔታ ከዚህ ገደብ ማለፍ አይችልም ።

በላይኛው ምሳሌ « ወ » በተከሰሰባቸው የወንጀል ድርጊቶች ሁሉ ጥፋተኛ ሆኖ ቢገኝ ፣ ፍ/ቤቱ በመጀመሪያ ለግድያው ወንጀል ቅጣቱን ይወስናል ። ቀጥሎም ሌሎቹን የወንጀል ድርጊቶች (ማለትም ቃጠሎንና ውንብድናን) እግምት ውስጥ በማስገባት ፣ የቅጣቱን ዘመን ያራዝመዋል ። ዳሩ ግን ፣ እዚህ በተገለጸው በዚህ ልዩ የእንዲህ ቢሆን ሁኔታ ፣ ፍ/ቤቱ የመሠረታዊውን ቅጣት አጋማሽ ለመጨመር አይችልም ። ይህን ቢያደርግ ግን ፣ ለዚህ ዓይነቱ ጥፋት በህግ ከተደነገገው ከጠቅላላው ከፍተኛ የቅጣት ዘመን ፣ ማለትም ከሃያ አምስት ዓመት ፣ አልፎ ይሄዳል ።²⁰ ስለዚህ ፣ ፍ/ቤቱ ከዚህ ከጠቅላላው ከፍተኛ የቅጣት ዘመን እንዳያልፍ የተከለከለ ስለሆነ ፣ በመሠረታዊው ቅጣት ላይ አምስት ዓመት ብቻ በመጨመር ፣ « ወ » በሃያ አምስት ዓመት ጽኑ እስራት እንዲቀጣ ሊወስንበት ይችላል ።

እንግዲህ ፣ ይህ ትክክል የሚሆነው ፣ ተከሳሹ በአንድ ፍ/ቤት በሚከሰሰበትና ተደራራቢ ወንጀሎቹ በሙሉ በዚያው ፍ/ቤት በሚታዩበት ጊዜ ነው ። ዳሩ ግን የተለያዩ የክስ ማመልከቻዎች ተዘጋጅተው ለተለያዩ ፍ/ቤቶች ወይንም ለተለያዩ የአንድ ፍ/ቤት ችሎቶች የሚቀርቡበት ጊዜ ሊኖር ይችላል ። ይህ አንድም በሰህተት ፣ ወይንም በወንጀልኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ህግ ቁጥር 116 / 2 /

መሠረት ሊፈጸም የሚችል ነው። በመሆኑም እያንዳንዱ ፍ/ቤት፣ ወይም ችሎት ተከሳሹን ጥፋተኛ በማድረግ ለእያንዳንዱ ወንጀል የተለያዩ ቅጣት በሚወስንበት ጊዜ፣ የአፈጻጸም ችግር ሊፈጠር ይችላል።

ጉዳዩ ከፍርድ በፊት ስለተፈጸመ ተደራራቢ ወንጀል ከሆነ፣ (ማለትም ከአንድ ወይም በርካታ ከሆኑ ሌሎች ወንጀሎች ጋር በተደራራቢነት የተፈፀመ አንድ ወንጀል፣ የተባሉት ሌሎች ወንጀሎች ፍርድ ከተሰጠባቸው በኋላ ዘግይቶ የተገለጸ እንደሆነ) የወንጀል ድርጊቶቹ በአንድነት ታይተው ቢሆን ፍርድ በወንጀሉ ላይ ከሚወሰነው ቅጣት የበለጠ ከባድ ቅጣት እንዳይደርስበት በማድረግ፣ ፍርድ ቤቱ ቅጣቱን፣ በወንጀሉኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 189 የተደነገጉትን መሠረተ ሃሳቦች በመከተል፣ ይወስናል።²¹ በእንዲህ ዓይነቱ ሁኔታ፣ አዲሱ ቅጣት ያለፉትን ቅጣቶች እግምት ውስጥ በማስገባት ይወስንና፣ ቀደም ሲል ከተወሰነው ቅጣት ጋር ይታሰባል።²² በሌላ አነጋገር፣ የአዲሱ ቅጣት ዘመን፣ ቀደም ሲል የተወሰነው ቅጣት መቆጠር በጀመረበት ጊዜ አብሮ መታሰብ እንደ ጀመረ ይገመታል። ለምሳሌ፣ « ወ » የወንጀሉኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 656ን በመተላለፍ የማታሰል ወንጀል በመፈጸሙ፣ ጥፋተኛ ተብሎ በሁለት ዓመት እሥራት እንዲቀጣ ከተፈረደበት በኋላ፣ ከዚህ ፍርድ በፊት ሌላም የማታሰልጋዎንጀል መፈጸሙ ዘግይቶ በደረሰበት፣ ፍርድ ቤቱ ሁለቱ ወንጀሎች በአንድነት ታይተው ቢሆን ፍርድ ይወስን ከነበረው ቅጣት እኩል የሆነ አንድ አጠቃላይ ቅጣት ይወስናል። ፍርድ ቤቱ እነዚህን ሁኔታዎች አውቆ ቢሆን ፍርድ፣ ለሁለቱም ወንጀሎች የሶስት ዓመት ጽኑ እሥራት ቅጣት ይወስን ከነበረ፣ አሁን ይህንኑ ቅጣት ይወስናል። ይህ አዲሱ ቅጣትም፣ የመጀመሪያው የሁለት ዓመት ቅጣት መቆጠር በጀመረበት ቀን መታሰብ እንደጀመረ ይገመታል።

ይሁን እንጂ፣ ተከሳሹ በተለያዩ ፍርድ ቤቶች፣ ወይም በተለያዩ የአንድ ፍርድ ቤት ችሎቶች ሲፈረድበትና፣ የተለያዩ የእሥራት ዘመናት ሲወሰንበት፣ የአፈጻጸም ችግር ይፈጠራል። እንዲህ ያሉት ቅጣቶች እንዴት መፈጸም ይገባቸዋል? ጎን ለጎን መፈጸም ይኖርባቸዋል ወይስ በተከታታይ? ወይስ ፍርድ ቤቱ፣ በእንዲህ ዓይነቱ ሁኔታ፣ ሁሉንም ተደራራቢ ወንጀሎች እግምት ውስጥ በማስገባትና ቀደም ሲል የተወሰኑትን ቅጣቶች መሠረት አድርጎ በመያዝ፣ አንድ አጠቃላይ ቅጣት መወሰን ይገባዋል? የሚገባው ከሆነስ፣ ቀደም ሲል ያልተፈረደ አዲስ ቅጣት እንደመወሰን የሚታይና፣ ለአንድ ጥፋት ሁለት ጊዜ መከሰስና መቀጣት የለም፤ የሚለውን መሠረተ ሀሳብ መጻረር ይሆናልን?

እነኝህን ጥያቄዎች በሚመለከት፣ የኮሙን ሎ አቋም፣ ቅጣቶች በተከታታይ እንደሚፈጸሙ ፍርድ ቤቶቹ ካልገለጹ በቀር፣ ጎን ለጎን መፈጸም ይኖርባቸዋል፤ የሚል ነው። ተነጣጥለው የተወሰኑት ቅጣቶች አንዴ የመጨረሻ ከሆኑ፣ ፍርድ ቤቶቹ ቅጣቱን በሚወስኑበት ወቅት፣ ስለወንጀሎቹ ተደራራቢነት ማወቅ አለ ማወቃቸው ምንም ዓይነት ልዩነት የሚያመጣ መስሎ አይታይም።

በሌላ በኩል፣ ይህ ዓይነቱ ሁኔታ ሲያጋጥም፣ የወንጀሎቹን ተደራራቢነት እግምት ውስጥ በማስገባት፣ ከፍርድ በፊት ለተፈጸመና ዘግይቶ ለታወቀ ተደራራቢ ወንጀል ቅጣት በሚቆረጥበት አኳኋን፣ አንድ አዲስ ቅጣት እንዲቆረጥ የሚደነግጉ ሌሎች ሕጎች አሉ።²³

ይሁን እንጂ፣ የእኛን ሕግ ጨምሮ፣ ለዚህ ዓይነቱ ችግር ግልጽ መፍትሄ የማይሰጡ ሌሎች ብዙ ሕጎች አሉ። ታዲያ እንዲህ ያሉ ግልጽ ድንጋጌዎች በሌ

ሉበት ሁኔታ የተፈጠረውን ቀዳዳ በማመሳሰል የዳኝነት አተረጓጎም ዘዴ መሸ ፈት አግባብ ይሆናል ።

ለተደራራቢ ወንጀሎች የተለያዩ የመጨረሻ ቅጣቶች በፍርድ ቤቶች ተወሰነው ሲገኙ ፣ ከፍርድ ቤት ለተፈጸመና ዘግይቶ ለታወቀ ተደራራቢ ወንጀል ቅጣት በሚወሰንበት አኳኋን (ማለትም ሁሉም ተደራራቢ ወንጀሎች አንድ ላይ ሲታዩ ቅጣቱ በሚወሰንበት ዓይነት) ተደራራቢ ወንጀሎቹን እግምት ውስጥ በማስገባት አንድ አዲስ ቅጣት ይቆረጣል ፤ በማለት የስዊድን የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ምዕራፍ 34 ክፍል 10 አንቀጽ ሁለት እና የሪፓብሊክ ቻይና የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 53 ይደነግጋሉ ። እነዚህ ሁለት የወንጀለኛ መቅጫ ድንጋጌዎች፣ወንጀለኛውን ከከባድ ቅጣት ነጻ አያደርጉትም ። ሁሉም ወንጀሎች በአንድነት ቢታዩ ናቸው ፣ ይቆረጥበቅ ከነበረው ለበለጠ ቅጣትም ፣ አያጋልጡትም ።

በእንዲህ ዓይነቱ ሁኔታ ፣ ወንጀለኛው ከከበደ ቅጣት ነጻ የሚደረግበት እንዳት አጥጋቢ ምክንያት ያለ አይመስልም ። ሁሉም ተደራራቢ ወንጀሎች በአንድነት ታይተው ቢሆን ናቸው ፣ ወንጀለኛው ከበድ ያለ ቅጣት ይፈረድበት ነበር ። በተመሳሳይ ሁኔታ ፣ ወንጀለኛው ለሌላው ወንጀል (ለሌሎቹ ወንጀሎች)²⁴ ቅጣት ከተፈረደበት በኋላ ፣ ተደራራቢ ከሆኑት ወንጀሎች መካከል አንዳኛው ዘግይቶ ቢገለጽ ናቸው ፣ ቀድሞ የተወሰነውን ቅጣት እግምት ውስጥ በማስገባት ፣ አንድ አዲስ ቅጣት ይወሰን ነበር ። የሕጉ አቋም ይህ ከሆነ ፣ ከፍርድ ቤት ለተፈጸመና ዘግይቶ ለታወቀ ተደራራቢ ወንጀል ቅጣት በሚወሰንበት ሁኔታና ፣ በስህተት ወይም የተፈጸሙትን ወንጀሎች ተደራራቢነት ባለማወቅ የተለያዩ የመጨረሻ ቅጣቶች በተወሰኑበት ሁኔታ መካከል ልዩነት ሊኖር ይገባልን ?

የዚህ ትችት አቅራቢ ሁሉም ወንጀሎች በአንድነት ታይተው ቢሆን ናቸው ወንጀለኛው መቀጣት ከነበረበት ያነሰ ወይም የበለጠ ቅጣት ለመወሰን ምክንያት የሚሆን አሳማኝ ልዩነት ፣ በሁለቱ ሁኔታዎች መካከል አያይም ። በመሆኑም ፣ በእንዲህ ዓይነቱ ሁኔታ ፣ ፍርድ ቤቶቻችን ቀደም ሲል የተቆረጠውን ቅጣት (የተቆረጡትን ቅጣቶች) እግምት ውስጥ በማስገባት ፣ አንድ አዲስ ቅጣት ሊቆርጡ ይገባቸዋል ። አዲሱ ቅጣትም ፣ ቀደም ሲል የተቆረጠው ቅጣት (የተቆረጡት ቅጣቶች) መታሰብ ከጀመረበት (ከጀመሩበት) ቀን አንስቶ መቆጠር ይኖርበታል ።

ስለዚህ ፣ በወንጀል ይግባኝ መዝገበ ቁጥር 1569/74 ተነስቶ የነበረውን ይህንን ጭብጥ በሚመለከት ፣ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 191 በማመሳሰል የአተረጓጎም ዘዴ ተፈጻሚነት ሊኖረው ይገባል ፤ በማለት አብላጫው ድምጽ የወሰደው አቋም ቅክክለኛ ነው ።

በሌላ በኩል ፣ አንስተኛው ድምጽ በእንደዚህ ዓይነቱ ሁኔታ አዲስ ቅጣት መወሰን ፣ አንድ ሰው በአንድ ወንጀል ሁለት ጊዜ መከሰስ ወይም መቀጣት አይኖርበትም ፤ የሚለውን መሠረተ ሀሳብ እንደሚጸረር አድርጎ ቆጥሮታል ። ዳሩ ግን ፣ ሁሉንም ተደራራቢ ወንጀሎች እግምት ውስጥ የሚያስገባና አጠቃላይ የሆነ አንድ አዲስ ቅጣት መወሰን ፣ እንደምን ይህንን መሠረተ ሀሳብ ሊፃረር እንደሚችል አንስተኛው ድምጽ አላብራራም ።

አንድ ሰው ሁለት ጊዜ አይቀጣም ፣ የሚለው መሠረተ ሀሳብ ተፈጻሚነት የማያኖረው ፣ አንድ ሰው ቀደም ብሎ በተከሰሰበት የወንጀል ድርጊት ከተፈረደ

በት ወይም ነፃ ከወጣ በኋላ በዚያው የወንጀል ድርጊት እንደገና በሚከሰሱበት ሁኔታ ላይ ነው ። ዳሩ ግን፣ ከፍ ብለን ባነሳናቸው የእንዲህ ቢሆን ሁኔታዎች ጭብጡ ይህ አይደለም፤ (በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74ም ቢሆን የተነሳው ጭብጥ ይህ አልነበረም ።) በነዚህ ሁኔታዎች፣ የክሱ ማሰጣትና ጥፋ ተኝነቱን የሚረጋገጡ ተግባር ተከናውኗል ። ለእያንዳንዱ ተደራራቢ የወንጀል ድርጊት የተለያየ ቅጣት የተወሰነ መሆኑም እርግጥ ነው ። ጥያቄው ግን፣ እንዲህ ያሉት ቅጣቶች አፈጻጸማቸው እንዴት መሆን ይገባዋል? የሚል ነው ።

የእኛ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ፣ ቅጣቶች እንዲዳመሩም ሆነ ለከፍተኛው ወንጀል በተቆረጠው ቅጣት ብቻ እንዲጠቃለሉ አያገቡም ። ሕጉ የሚደነግገው፣ በተደራራቢ ወንጀሎች ጉዳይ፣ በአንድነትም ሆነ ተነጣጥለው ቢታዩ፣ ለሁሉም ወንጀሎች አንድ አጠቃላይ ቅጣት ብቻ መቆረጥ እንዳለበት ነው ። በመሆኑም፣ ፍርድ ቤቶች በማናቸውም ምክንያት የወንጀል ድርጊቶቹን ተደራራቢነት ሳያውቁ ቀርተው፣ ለእያንዳንዱ ወንጀል የተለያየ ቅጣት ቆርጠው በሚገኙበት ጊዜ፣ ጥፋተኛው ሁሉም የወንጀል ድርጊቶች በአንድነት ታይተው ቢሆን ፍር ሊወሰንበት ከሚገባው ያነሰ ወይም የበለጠ እንዳይቀጣ፣ ሁሉንም ተደራራቢ ወንጀሎች እግምት ውስጥ የሚያስገባ አንድ አዲስ ቅጣት መቆረጠ፣ ሕሊናን የማይገረርና አግባብም ይሆናል ። አዲሱን ቅጣት የመወሰን ሥልጣንም፣ ከሁሉ ይልቅ ከባድ የሆነውን ወንጀል ያየው ፍርድ ቤት ሊሆን ይገባል ።

ይሁን እንጂ፣ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 የተነሳው « ሁለቱ የአሥር ዓመት እሥራት ቅጣቶች እንዴት መፈጸም ነላቸው? » የሚለው ጭብጥ ቅጣት የማክበድ ጥያቄ ባለመሆኑ፣ አዲስ ቅጣትን በመወሰን ሊፈታ የሚችል አልነበረም ። አብላጫውም ሆነ አነስተኛው ድምጽ፣ ይህንን ጭብጥ ቅጣት የማ ክበድ ጥያቄ አድርገው በማስተናገዳቸው፣ የዚህ ትችት አቅራቢ፣ ተሳስተዋል የሚል አስተያየት አለው ።

በከፍተኛው ፍርድ ቤት ሁለት የተለያዩ ክሶች (ማለትም የወንጀል መዝገብ ቁጥር 27/72 እና 341/72) በይግባኝ ባዩ ላይ ቀርበው ነበር ። በወንጀል መዝገብ ቁጥር 27/72 ²⁵ ይግባኝ ባዩ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 32/522 / 1 / / ሀ / መሠረት ክስ ቀርቦበት ጥፋተኛ ሆኖ በመገኘቱ፣ ምንም እንኳን ለዚህ ክስ የእድሜ ልክ እሥራት ወይም ሞት ሊፈረድበት ይችላል የነበረ ቢሆንም፣ በአሥራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲቀጣ ተፈርዶበታል ። በወንጀል መዝገብ ቁጥር 341/72 ²⁶ ደግሞ፣ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 32/1 / / ሀ / / 668/522 / 1 / / ሀ / ²⁷ መሠረት ክስ ቀርቦበት ጥፋተኛ ሆኖ በመገኘቱ፣ በሞት እንዲቀጣ ተፈርዶበታል ። ይግባኝ ባዩ ሁለቱን ወንጀሎች በአንድ ቀን በሁለት ሰዓት ልዩ ነት ውስጥ የፈጸማቸው መሆኑንም፣ ሁለቱ ክሶች ያመለክታሉ ።

በወንጀል መዝገብ ቁጥር 341/72 ፣ የጥፋተኝነት ፍርድና የቅጣት ውሳኔ የተሰጠው፣ ይግባኝ ባዩ በሌላ ክስ (በወንጀል መዝገብ ቁጥር 27/72) በአሥራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲቀጣ ከተፈረደበት በኋላ ነው ። ልክ የጥፋተኝነቱ ውሳኔ እንደተሰጠ፣ ነገር ግን ገና ቅጣቱ ሳይቆረጥ፣ እቃቤ ሕጉ ይግባኝ ባዩ ሌላም ወንጀል ፈጽሞ በአሥራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት የተቀጣ መሆኑን ለፍርድ ቤቱ በመግለጽ፣ ለሁለተኛው ወንጀል በሕግ የተደነገገው ከፍተኛ ቅጣት እንዲወሰንበት ጠየቀ ። ይህ ሁኔታ፣ የከፍተኛው ፍ/ቤት ለሁለተኛው ወንጀል (በወንጀል መዝገብ ቁጥር 341/72 ለተገለጸው) ቅጣቱን በወሰነበት ጊዜ፣ የሁለቱን የወንጀል ድርጊቶች ተደራራቢነት ²⁸ ያውቅ እንደነበር ያሳያል ። ይህም

ማለት፣ አዲሱ ቅጣት በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 191 እና 189/1/ / ሀ / ድንጋጌዎች መሠረት የተወሰነ ነው ማለት ነው።

እንግዲህ፣ ምንም እንኳን የከፍተኛው ፍርድ ቤት የሞት ቅጣት በፈረደበት ጊዜ ሌላውን የወንጀል ድርጊት እንደቅጣት ማክበጃ ምክንያት አድርጎ የወሰደው ለመሆኑ ምንም የገለጸው ነገር ባይኖር፣ እንደ ቅጣት ማክበጃ ምክንያት አድርጎ ወስዶታል የሚል ግምት መውሰዱ አግባብ ይሆናል። ደግሞም፣ የቀድሞውን ፍርድ ና ቅጣት ፍርድ ቤቱ እግምት ውስጥ አላገባውም የሚል ግምት ቢኖረን እንኳን፣ ፍርድ ቤቱ ተከላኮ ለሁለተኛው ወንጀል የሞት ቅጣት ሊፈጸምበት ይገባል የሚል አዳም ስለነበረው ምንም ዓይነት ልዩነት አይፈጥርም ነበር። ስለዚህ፣ ይግባኝ ባዩ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 ጉዳይ በጠቅላይ ፍርድ ቤት እንደተከራከረው ሁሉ፣ የከፍተኛው ፍርድ ቤት የፈረዳቸው ሁለቱ ቅጣቶች በአንድነት ተፈጻሚ ስለማይሆኑ / ማለትም ተከላኮ መጀመሪያ ለአሥራ አምስት ዓመት ታሥር ቀጥሎ ደግሞ በሞት አይቀጣም / የሌላኛው ቅጣት፣ ማለትም የሞቱ ቅጣት ፍርድ፣ በጠቅላይ ፍርድ ቤት ጸንቶ ቢሆን ኖሮ፣ የመጀመሪያውን ቅጣት ደርቦ ይይዝ ነበር።

ዳሩ ግን፣ በሁለቱ ክስቶች ላይ የጥፋተኝነት ፍርድ የተሰጠውና ቅጣት የተወሰነው በተለያዩ ²⁹ ጊዜ በመሆኑ፣ ይግባኝ ባዩ በሁለቱም የከፍተኛው ፍርድ ቤት ፍርዶች ላይ የተለያዩ ይግባኝ ለማቅረብ ተገድዷል። የወንጀል መዝገብ ቁጥር 341/72 በከፍተኛው ፍርድ ቤት ገና በመታየት ላይ እንዳለ፣ የጠቅላይ ፍርድ ቤት ስድስተኛ ችሎት በወንጀል መዝገብ ቁጥር 27/72 በተሰጠው ፍርድ ላይ የቀረበውን የወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 ን ይመረምር ነበር። መዝገቡን በሚገባ ከመረመረ በ፣ ላ፣ ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 522 መሠረት የጥፋተኝነቱን ፍርድ አጸናው። ነገር ግን፣ ቅጣቱን ከአሥራ አምስት ዓመት ወደ አሥር ዓመት ጽኑ አሥራት ይበልጥ አቃለለው። ³⁰ ይህ ችሎት በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 ³¹ ላይ ፍርድ ሲሰጥ ሌላም ወንጀል አብሮ የተፈጸመ ለመሆኑ የሚያውቀው ነገር አልነበረም።

ስድስተኛው ችሎት በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 ላይ ፍርድ ከሰጠ በኋላ፣ የጠቅላይ ፍርድ ቤት ፖነል ችሎት የወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/43 ³² መረመረና የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ ሥርዓት ቁጥር 113/2/ እና 195/2 / / ለ / / 2 / ድንጋጌዎችን መሠረት በማድረግ፣ የጥፋተኝነት ፍርዱን ከወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 522 ወደ ልዩ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አዋጅ ቁጥር 8/67 አንቀጽ 3(2) ³³ ለውጥ ይግባኝ ባዩን በአሥር ዓመት ጽኑ እስራት እንዲቀጣ ፈረደበት።

እንግዲህ፣ አላይ ከተገለጹት ፍሬ ነገሮች አንጻር ሲታይ፣ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 ጉዳይ፣ ጭብጡ ከፍርድ በፊት የተፈጸመና ዘግይቶ የተገለጸ የተደራራቢ ወንጀል ጉዳይ እንደሆነ የፓነል ችሎት ያውቃል። ወይም ማወቅ ነበረበት፣ በማለት አንድ ሰው ሊገምት ይችላል። ዳሩ ግን፣ ምንም እንኳን ይግባኝ ባዩ በአንድ ቀን በሁለት ሰዓት ልዩነት ውስጥ ለተፈጸመ ለሌላ ወንጀል የጥፋተኝነት ፍርድ የተሰጠበት እና የተቀጣ መሆኑን የሚገልጽ አረፍተ ነገር በመዝገቡ ውስጥ በግልጽ ተጽፎ የሚገኝ ቢሆን፣ ፍርድ ቤቱ ይህ ሁኔታ « በወግ » አልተነገረኝም ብሏል። ይህ አባባል፣ የይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት በቢያ አረፍተ ነገር ³⁴ ምን ለሎጠፍ ም እንደተፈለገ መመርመር ከነበረበት ግዴታ አንጻር ሲታይ፣ ተቀባይነት አይኖረውም።

ይህ ሁኔታ ፡ ለፓናል ችሎት « በወግ » ተነግሮታል ፤ በስድስተኛው ችሎት ስለተሰጠው የጥፋተኝነትና የቅጣት ፍርድም ያውቃል ፤ ብንል እንኳን ፡ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 ችሎቱ ቅጣቱን እንዴት መወሰን ይገባው ነበር ?

በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 ፡ ይግባኝ ባዩ በግፍ አገዳደል ወንጀል ፡ በቁጥር 522 መሠረት ፡ የጥፋተኝነት ፍርድ ተሰጥቶበታል ። ለዚህ ጥፋት በሕግ የተደነገገው ቅጣት ፡ የእድሜ ልክ እሥራት ወይም ሞት ነው ። እነዚህ ቅጣቶች ከዚህ በላይ ሊከብዱ አይችሉም ።³⁵ በዚህ ፋንታ ፡ ከተፈጸሙት ተደራራቢ ወንጀሎች ለአንደኛው ሕጉ ከእንዲህ ዓይነቶቹ ቅጣቶች አንዱን ደንግን ሲገኝ ፡ እንዲህ ዓይነቱ ቅጣት ለሌሎቹ ተደራራቢ ጥፋቶች የተወሰኑትን (ወይም የሚወሰኑትን) ነጻነት የሚያሳጡ ቅጣቶች ሁሉ ደርቦ ይይዛል ።

ምንም እንኳን ፡ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 ይግባኝ ባዩ በቁጥር 522 መሠረት የጥፋተኝነት ፍርድ ቢሰጥበት ፡ ከእድሜ ልክ እሥራት ወይም በሞት ከውቀጣት ይልቅ ፡ የቀለለ የአሥር ዓመት ጽኑ እሥራት ተወስኖ በታል ። ይህ የቅጣት ማቅለል የተደረገው ፡ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 79 እና 184 / ለ / ድንጋጌዎች መሠረት ነው ። በሌላ አነጋገር ፡ ፍርድ ቤቱ ይግባኝ ባዩን በመጀመሪያ የእድሜ ልክ እሥራት ከፈረደበት በኋላ ፡ ቀጥሎ በቁጥር 79 የተገለጹትን የማቅለያ ድንጋጌዎች መሠረት በማድረግ ፡ ቅጣቱን አቅልሎለታል ። ይህ ከሆነ በኋላ ፡ የፓናል ችሎት የወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74ን አይቶ ፡ መዝገቡን ከመረመረ በኋላ ፡ የጥፋተኝነት ፍርድ የተሰጠበትን የሕግ ድንጋጌ ከወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 522 ወደ ልዩ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አዋጅ ቁጥር 8/67 አንቀጽ 3/2/ ለውጠ ፡ ይግባኝ ባዩ በአሥር ዓመት ጽኑ እሥራት እንዲቀጣ ወሰነ ። ሁኔታው ይህ ከሆነ ፡ የፓናል ችሎት በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 ስለተሰጠው ፍርድ አውቆ ቢሆን ኖሮ ፡ ምን ማድረግ ይገባው ኖሯል ? ለወንጀሉ ከፍተኛውን ቅጣት ፡ ማለትም የአሥራ አምስት ዓመት ጽኑ እሥራት ፡ ወስኖ ቅጣቱ ጎን ለጎን እንዲፈጸም ማዘዝ ይችላል ነበር ? ወይስ ፡ በቁጥር 191 እና 189 መሠረት ቅጣቱን ያከብድ ነበር ? የዚህ ትችት አቅራቢ ፍርድ ቤቱ የትኛውንም ለማድረግ አይችልም ነበር የሚል አቋም አለው ። ሕጉ ሥልጣን ያልሰጠው በመሆኑ ፡ የመጀመሪያውን ለማድረግ አይችልም ነበር ። ከተፈጸሙት ተደራራቢ ወንጀሎች ለአንደኛው የተወሰነው ቅጣት በቁጥር 189 / 1 / / ሀ / የተገለጸው ዓይነት በመሆኑና ፡ ይህም ማናቸውንም ነጻነትን የሚያሳጡ ሌሎች ቅጣቶችን ሁሉ ደርቦ ስለሚይዝ ፡ የኋለኛውንም ማድረግ አይችልም ነበር ። በእንዲህ ዓይነቱ ሁኔታ ስለቅጣት ማክበድ አንገርም ። በመሆኑም ፡ በተደራራቢ ወንጀሎች ጉዳይ ፡ ከተፈጸሙት ተደራራቢ ወንጀሎች ለአንደኛው የእድሜ ልክ እሥራት ወይም የሞት ቅጣት ተደንግጎ ከሆነ ፡ ሌሎቹ ተደራራቢ ወንጀሎች ሊኖራቸው የሚችሉው አግባብነት ፡ ቅጣቱ የሚቀልበትን መጠን ለመወሰን ብቻ ነው ። ስለዚህ ፡ ምንም እንኳን በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 ለተገለጸው ወንጀል ቅጣት ለመቁረጥ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 የተገለጸው ወንጀል አግባብነት ያልነበረው ቢሆን ፡ ቅጣቱ የሚቀልበትን መጠን ለመወሰን ግን አግባብነት ይኖረው ነበር ። ስድስተኛው ችሎት የሁለተኛውን ወንጀል መፈጸም አውቆ ቢሆን ኖሮ ፡ ቅጣቱን በማቅለል እረገድ ፡ ምናልባት እስከ ዝቅተኛው መጠን አይወርድም ነበር ። ዳሩ ግን ፡ የእንዲህ ዓይነት የቅጣት ማክበድ ምክንያት መኖር እንኳ ፡ የቅጣት ማቃለያ ምክንያቶችን ገምግሞ ፡ በቁጥር 184 ሥር አተደነገገው እጅግ ዝቅተኛው የቅጣት መጠን ድረስ ቅጣቱን ከማቅለል ፡ ፍርድ ቤቱን የማያግደው መሆኑንም ማወቅ ይኖርብናል ።

ርለዚህ ፡ በዚህ ልዩ ጉዳይ ፡ ፍርድ ቤቱ ለጉዳዩ አግባብነት በሌለው በቁጥር 119 / 1 / / ለ / መሠረት የቅጣቱን መጠን ከማሳደግ ፋንታ ፡ በቁጥር 522 ለግፍ አገዳደል የተቆረጠው ቅጣት ፡ በልዩ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አዋጅ ቁጥር 8/67 በአንቀጽ 3/2 ፤ ጦር መሳሪያ ይዞ ለሚደረግ የአመጽ ተግባር የተቆረጠውን ቅጣት ደርቦ ይይዛል ፤ የሚል ፍርድ መስጠት ነበረበት ።

መ ደ ም ደ ሚ ያ

ነጻነትን የሚያሳጡ ቅጣቶችን የሚያስከትሉ ተደራራቢ ወንጀሎች በሚያጋጥሙበት ጉዳይ ፡ ቅጣቱ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ በቁጥር 189 / 1 / / ሀ—ለ / መሠረት መወሰን ይገባዋል ። ተከላኹ ከተከሰሰባቸው ተደራራቢ ወንጀሎች መካከል ፡ ለአንደኛው ሕጉ የደነገገው ቅጣት የእደሚ ልክ እሥራት ወይም ሞት ሆኖ ሲገኝ ፡ እነዚህ ቅጣቶች ፡ ለሌሎች ነጻነትን የሚያሳጡ ቅጣቶችን ሁሉ ደር በው መያዝ ይኖርባቸዋል ። በሌሎች ሁኔታዎች ፡ ቅጣቱ የቁጥር 119 ንዑስ ቁጥር / 1 / / ለ / ድንጋጌዎችን በመከተል መወሰን ይኖርበታል ።

በዚህ ልዩ ጉዳይ ፡ ፍርድ ቤቱ « መሠረታዊው ቅጣት » ከሁሉ ይልቅ ከባድ ሊሆነው ወንጀል በሕግ የተወሰነው ከፍተኛው ቅጣት ነው ፤ ብሎ በመፍረድ ፋንታ ፡ ከሁሉ ይልቅ ከባድ ሊሆነው ወንጀል ፍርድ ቤቱ የሚወስነው ቅጣት ነው ፤ የሚለውን አቋም በመውሰዱ ተሳስቷል ። ፍርድ ቤቱ ለዚህ ጉዳይ ተፈጻሚ ለያደርገው ከሚገባው ፤ አማርኛው ቅጽ አንጻር ሲታይ ፡ ይህ አቋም ተቀባይነት የሚኖረው አያሆንም ። እንዲሁም ፡ ለዚህ ጉዳይ ቅጣቱን ለመወሰን አግባብነት ያለው ቁጥር 189 / 1 / / ለ / ነው ፤ የሚለውን አቋም በመውሰዱም ፡ ፍርድ ቤቱ ተሳስቷል ።

ያሁን እንጂ ፡ ሀላቱ ክሶች በአንድ ላይ ታይተው ቢሆን ኖሮ ፡ ከተደራራቢ ወንጀሎቹ አንደኛው የሚያሰኝረው ዝቅተኛ ቅጣት የእደሚ ልክ እሥራት በውሆኑ ፡ ቅጣቱ በቁጥር 189 / 1 / / ሀ / መሠረት መወሰን ይገባው እንደነበረ አሁን ግልጽ መሆን አለበት ። ደግሞም ፡ ሀላቱ ክሶች በተናጠል ታይተው ቢሆንም እንኳን ፡ የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 191 በሚያዘው መሠረት ፡ ቅጣቱን ለመቆረጥ ተፈጻሚ ደሆን የነበረው ይኸው ድንጋጌ ነበር ። ይሁን እንጂ ፡ በኋለኛው ሁኔታ ፡ ፍርድ ቤቱ በይግባኝ ርዩ ላይ ፡ የልዩ ወንጀለኛ መቅጫ ሕግ አንቀጽ 3/2/ን ድንጋጌ ተላልፈሃል ፤ የሚል የጥፋተኝነት ውሳኔ ከመስጠት በቀር ፡ አንዳች ሌላ ነገር ማድረግ አይችልም ነበር ።

ቁጥር 191 በሀላቱ ፍርዶች የተነሳውን ሁኔታ ሙሉ በሙሉ እንደማይሸፍን ግልጽ ነው ። ምንም እንኳን በዚህ ጉዳይ የተነሳው ችግር በቁጥር 522 ሥር ለግፍ አገዳደል የተቆረጠው ቅጣት ፡ ጦር መሳሪያ በመያዝ ለተደረገው የአመጽ ተግባር የተቆረጠውን ቅጣት ደርቦ ይይዛል ፤ የሚል ፍርድ በመስጠት ይፈታ የነበረ ቢሆን ፡ ፍርድ ቤቱ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 191 ሥር በተገለጸው ተውሳሳይ ሁኔታ ወደ ስሕተት ተመርቷል ።

ርለዚህ ፡ እንዲህ ያለውን አኛሚ ሁኔታ ለማስወገድ ፡ በዚህ ጉዳይ የተነሳ ወን ሁኔታ የሚሸፍን ድንጋጌ በወንጀለኛ መቅጫ ሕግና በወንጀለኛ መቅጫ ሥነ ሥርዓት ሕጉ ወስጥ ማስገባቱ ተገቢ ይሆናል ።

የዚህ ጎችት አቅራቢ ፡ የወንጀለኛ መቅጫ ሕጉንና የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ሥነ—ሥርዓቱን እንዲያሸክል ሥልጣን የተሰጠው ኰሚቴ ፡ ሁኔታውን በመገምገም ፡ ቀዳዳውን የሚሸፍን ሕጉን ዓይነት ድንጋጌ ፡ ለምሳሌ በስዊድን የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ፡ በምዕራፍ 34 ፡ ክፍል 10 ፡ በአንቀጽ ሁለት ፡ የተደነገገውን የሚውሰል ደንብ ፡ ያስገባል ተሎ ተሰፋ ያደርጋል ።

የግርጌ ማስታወሻዎች

- * የሕግ ለክፍረር ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ *
- 1. ግዙፍዊ በሆነ መደራረብ ጊዜ ፣ ተከታታይ (ማለትም በርካታ) ድርጊቶች እንዲኖሩ ያስፈልጋል ። ድርጊቱ አንድና ፣ አንድን የወንጀል ድንጋጌ ብቻ የሚጠስ ከሆነ ፣ ድርጊቱ በተለያዩ ሰዎች ላይ በፈጸምም እንኳን (ለምሳሌ «ወ» ከሚገጡበት መስክ የ«ሀ»ን ፣ በፊ የ«ለ»ን ላምና የ«መ»ን ፈረስ ቢሰርት) ጥፋተኛው የሚከሰሰው ለአንድ ወንጀል ብቻ ነው ።
- 2. «ወ» በ«ተ» ላይ የፈጸማቸው የተለያዩ ስርዓቶች በወንጀላዎች መቅጫ ህግ ቁጥር 61 በተገለጸው መሠረት ፣ በአዲስ የወንጀል ፣ መደገም ሆስፒታል ፣ ማህተም ማህተም ፣ ለፍቸው ፣ ድጋግ ፣ የ«ወ» ከ«ተ» ላይ በመደጋገም እቃዎችን የመሰረት ድርጊቶች የተፈጸሙት «የቢያው በመጀመሪያው የወንጀል ሀሳብና አንድን ግብ ለማግኘት ከዘን» ማለትም የማይገባውን ብልጽግና ለማግኘት (ለምሳሌ «ወ» ያሰበው እንበል አምስት ጆንያ ስንደ ከ«ተ» ጉተራ ለመስረቅ ሆኖ በአምስት የተለያዩ ወቅቶች ስንደውን ከ«ተ» ጉተራ ቢወስድ) ድርጊቶቹ እንደ አንድ ጥፋት ሆነው ይታያሉ እንጂ እንደ ተደራራቢ ጥፋት አይቆጠሩም ። የወንጀላዎች መቅጫ ህግ ቁጥር 66(2) ን ይመለከታል ።
- 3. ግን በሁለቱም ሁኔታዎች ተከታታዮቹ የወንጀል ድርጊቶች ጥፋተኛው ለአንድኛውም ተግባር ተከስሶ የጥፋተኝነት ውሳኔ ሳይሰጥበት በፊት የተፈጸሙ መሆን እንዳለባቸው መገንዘብ ያገኛል ። ሁለተኛው ወንጀል ከመፈጸሙ በፊት ጥፋተኛው በመጀመሪያው ወንጀል የጥፋተኝነት ውሳኔ ተሰጥቶበት ከተቀጣ ፣ ጉዳዩ የወንጀል መደራረብ በመያዝ ፈንታ ፣ የጥፋት መደጋገም ይሆናል ። የጥፋት መደጋገም የሚኖረው የጥፋተኝነት ፍርድን ቅጣት የሁለት ወንጀሎችን መፈጸም የሚለያዩ የጥቸው ሲሆን ነው ።
- 4. የወንጀላዎች መቅጫ ህግ ሥነ ሥርዓት ቁጥር 116 (1) ።
- 5. የወንጀላዎች መቅጫ ህግ ሥነ ሥርዓት ቁጥር 115 (2) ። ወንጀሎቹ በተለያዩ ጊዜያት የተፈጸሙ ግንኙነት የሌላቸው ከሆነ ተከላኮ መከላከያውን በማቅረብ ሪፖርት ጥር እንዳይገጥሙ የተለያዩ ክስ እንዲቀርብ ማዘዝ አግባብ መስሎ ይታያል ። በዚህ አገጣጫም ፣ በአግርኛውና በእንግሊዝኛው የዚህ ንዑስ አንቀጽ ቅጅ መካከል ያለውን ልዩነት መገንዘብ ተገቢ ይሆናል ። በአግርኛው ቅጅ መሠረት ተደራራቢ ወንጀሎችን በአንድነት ማግኘት ጊዜ ሲያን በአንገሊዊ ቅጅ ግን የምርጫ ጉዳይ ነው ።
- 6. በአንድ ክስ መታየቱ ቀርቶ የተካላቹ ጉዳይ በተከታታይ ክሶች የሚታይ በሆነ እንኳን በተካላቹ ላይ ቅጣት እንዴት ይወሰናል ፣ የመጨረሻው ክስ ፍጻሜ እስኪያገኝ ድረስ ለሌሎቹ ወንጀሎች ቅጣት የመቀረጡ ጉዳይ ሊዘገይ ይገባዋል ። የወንጀላዎች መቅጫ ህግ ሥነ ሥርዓት እንዲሁን ጥያቄዎች አይመልሱም ። ስለዚህ በህግ (ማለትም በወንጀላዎች መቅጫ ህግ ቁጥር 189) ከተገለጸው የቅጣት አወሳሰን ዘዴ እንጂ ሲታይ የመጨረሻው ክስ ፍጻሜ እስኪያገኝ ድረስ ለሌሎቹ ወንጀሎች ቅጣት የመቀረጡን ተግባር ማዘገዣ ትክክለኛ አሠራር ይመስላል ። ቅጣት የመወሰን ሥልጣን ሊኖረው የሚገባውም ፍ/ቤት ከታሉ ይላት ከገደ የያየውን ወንጀል የሚያየው መሆን ይኖርበታል ።
- 7. ለምሳሌ በኮመን ሎ አንድ ተከላኮ በተደራረቢ ወንጀሎች በፍርድ ቤት የጥፋተኝነት ውሳኔ ር. ሰ ጥበት ጻፈው ለአያንዳንዱ ወንጀል የተቀረጠውን ቅጣት በማዳመር በጥፋተኛው ላይ የተጻመረ ቅጣት ሊወሰንበት ይችላል ። ይሁን እንጂ ጻፈው ቅጣቶቹ በተከታታይ እንዳይፈጸሙ በግልጽ ካለ ዘዘ በቀር ድርብርብ ቅጣቶች መፈጸም ያለባቸው ጉን ለጉን ነው ። እንዲሁም የወንጀል ድርጊቶቹ ከአንድ ሁኔታ ከመነጨ (ማለትም በአንድ ጊዜ ወይም የአንድ ክንዋዜ ክፍል ሆነው ከተፈጸሙ) የቅጣት ዘመናዊ በተከታታይነት ሳይሆን ጉን ለጉን የሚያጠሩ ይሆናል ። ስለ ሩቢን ዘሎ አኮ ክሪሚናል ከፈከሽን (ሴንት ፓል ሚን ዌስት ፓብሊሽን ገምጋሚ 1963) ገጽ 415 ፣ እና ስር ሩፐርት ክርስ ፣ ስኢንግሊሽ ሴንተንሲንግ ሲብተም ፣ (ለንደን በተጠቀሰው ፣ 1981) ገጽ 100 ይመለከታል ።
- 8. ለምሳሌ የሶቪዬት ገብረት የፌዴራል የወንጀላዎች መቅጫ ሕግ ቁጥር 35ን ይመለከትዋል ።
- 9. ይህ አባባል በኮመን ሎ በሠፊው የሚሠራበትን ተከላኮን በገደብ ነጻ የመልቀቅ ልምድ ሳይመለከት ነው ።
- 10. ከላይ በማስታወሻ ቁጥር 8 የተጠቀሰውን ገጽ 102 ይመለከታል ።
- 11. የ1923ኛው የኢትዮጵያ የወንጀላዎች መቅጫ ህግ ቁጥር 28 የሚከተለውን ይደንግጋል ።
 «አንድ ሰው ብዙ ዓይነት ወንጀሎች ሠርቶ በሠራቸው ወንጀሎች ሁሉ በአንድ ጊዜ የተከሰሰባቸው እንደሆነ ፣ በአያንዳንዱ ወንጀል እንደደንቡ ይነጋገራል ። ስለሆነ ግን ከነዚህ ከተከሰሰባቸው ወንጀሎች ለትልቁ ወንጀል በተወሰነው ደንብ ይቀጣል እንጂ በሁሉም ለየብቻው አይቀጣም ። . . . የትንንሽ ደንብ ተላላጊዎች ቅጣት ግን በየወንጀሉ ተደምር ይቀጣል ። ስለሆነ የቅጣቱ ዘመን ከሁለት ዓመት አያልፍም ።»

- 13. የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 725ን ይመለከታል ። እንዲህ ያሉ ጥፋቶችን በሚመለከት ፣ የግዳ መር ዘዴ በሥራ ላይ እንዳለ እንዲቆይ የተደረገበት ምክንያት በህግ የተደነገገው ከፍተኛ የቅጣት ዘመን የሶስት ወር እሥራት በመሆኑ (የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 703/1/ን ይመለከታል) ቢዳ መር እንኳን ረዥም ስለማይሆን ይመስላል ።
- 13. በተጨማሪ የወንጀል መደራረብ ጊዜ ቅጣት የማክበዱ ጉዳይ ለፍርድ ቤቱ መልካም ፈቃድ የተተወና የሚታዘዘውም « የተፈጸመው ጥፋት ወንጀለኛው ለህጉ ያለውን ንቅት ሲያንጸባርቅና ቅጣቱን ለማክበድም አጥጋቢ ምክንያት ሆኖ ሲገኝ » ብቻ ነው ። ሆኖም ህጉ በግልጽ በሚደነግግበት ጊዜ (ቁጥር 63/2/) ቅጣቱ የግድ መከበድ ያለበት መሆኑን መገንዘብ ያገኛል ። የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 692ን ይመለከታል ።
- 14. በትክክለኛ አስተሳሰብ ከሆነ ፣ ይህ የአድሚ ልክ እሥራትንም መጨመር ይኖርበታል ።
- 15. አንዳንድ ሰዎች ይህን ማጠቃለል ነው ብለው ያሰቡ ይሆናል ፤ ዳሩ ግን ፣ እንደ ሰው ከህይወት ዘመኑ በላይ ሲታሰር ስለማይችል ፣ ከአንድ ጊዜ በላይም በሞት ሲቀጣ ስለማይችል ፣ በአድሚ ልክ እሥራትና በሞት ቅጣት ሁኔታ ፣ ስለማዳመርም ሆነ ስለማጠቃለል ፣ ሌላው ቀርቶ ስለማክበድም ቢሆን እንኳን ፣ መኖር እንደማንችል መገንዘብ ይገባል ።
- 16. የአግርኛው ቅጽ « በአጋማሹ » ከማለት ፋንታ ፣ « እስከ አጋማሹ » ይላል ። የሁለቱ ቅጾች አነጋገር የሚያስከትለው ውጤት ፣ የአንግሊዝኛው ቅጽ ተፈጻሚነት የሚኖረው ከሆነ ፣ የቅጣቱን ዘመን ማራዘም አግባብ በሚሆንበት ጊዜ ፣ መሠረታዊውን ቅጣት ሁልጊዜም የግድ በግማሽ መብ ለጥ ይኖራል ። የአግርኛው ቅጽ ተፈጻሚነት የሚኖረው ከሆነ ግን ፣ መሠረታዊውን ቅጣት ሁልጊዜ የግድ በአጋማሹ ማላደግ አያስፈልግልም ። ሕጉ ፍ/ቤቱ «እስከ አጋማሹ» ድረስ ማላደግ ይችላል ስለሚል ፣ አንዳንድ ጊዜ ከአጋማሹ በአነሰ ዘመንም ለማላደግ ይቻላል ።
- 17. የሰዊስ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 66/1/ን እና ፊሊፕ ግራቭን ፣ እን ሊንትርዳክሽን ቱ ኢት የፕሮግ ፕሮግራም ፣ (አዲስ አበባ ፣ ህግ ፋክልቲ ፣ ቀ.ኃ.ሥ. ዩኒቨርሲቲ ፣ 1965) ገጽ 258ን ይመለከታል ።
- 18. እነስተኛው ድምጽ በዚህ ነጥብ ላይ እንዳች የተናገረው ነገር የለም ። በሌላ በኩል ፣ አቃቤ ህጉ መሠረታዊው ቅጣት ከሁሉ ይልቅ ከባድ ለሆነው ወንጀል በህግ የተደነገገው ቅጣት ነው እንጂ ፣ በፍ/ቤቱ የተወሰነው ቅጣት አይደለም ፤ በማለት ያቀረበው ከርከር ትክክል ነው ። ይሁን እንጂ ፣ ፍ/ቤቱ ቅጣቶቹን እንዲያዳምርለት በመጠየቅ ተሳስቷል ።
- 19. ለዚህ ጥፋት በህግ የተደነገገው ከፍተኛ ቅጣት የአሥራ አምስት ዓመት እሥራት ሲሆን ፣ ለቃ ጠሉ ወንጀል ግን የአሥር ዓመት እሥራት ነው ።
- 20. በወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 107 መሠረት ፣ የጽኑ እሥራት ዘመን እርዝመት ከአንድ እስከ ሃያ አምስት ዓመት ነው ።
- 21. የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 191/ 1 / ን ይመለከታል ።
- 22. የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 191 / 2 / ።
- 23. ለምሳሌ የሪፐብሊክ ቻይናን የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 53ን እና የሲዊድንን የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ምዕራፍ 34 ፣ ክፍል 10 ፣ አንቀጽ ሁለትን ይመለከታል ።
- 24. ዳሩ ግን ፣ ተከላኮ ከተደረሰበት የወንጀል ድርጊቶቹ መካከል በጥቂቶቹ ተከሰ በወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 189 / 1 / ለ / መሠረት ቅጣት የተቆረጠበት ከሆነ ፣ ዘግይቶ የተገለጸው የወንጀል ድር ጊት ከሁሉ ይልቅ ከባድ ካልሆነ በቀር ፣ ፍ/ቤቱ ሌላ የወንጀል ድርጊት መፈጸሙን ዘግይቶ የደረሰበት በመሆኑ ብቻ ፣ አዲስ ቅጣት ለመወሰን እንደማይችል መገንዘብ ይገባል ።
- 25. ይህ መዝገብ የተከፈተው በጥቅምት 13 ቀን 1972 ዓ.ም. ነበር ።
- 26. ይህ መዝገብ የተከፈተው በሰኔ 11 ቀን 1972 ዓ.ም. ሲሆን ፣ ወንጀሉ የታወቀው በወንጀል መዝገብ ቁጥር 27/72 የቀረበው ክስ መታየት ከጀመረ በኋላ ነው ፤ የሚለውን ግምት ያጠናክራል ።
- 27. አቃቤ ህጉ በተከላኮ ላይ እነዚህን ቁጥሮች ሲጠቅስ ፣ መሳሳቱን ይገነዘባል ። የጉዳዩ ፍሬ ነገር ሲመረመሩ ፣ እነዚህን ቁጥሮች ከመጥቀስ ፋንታ፣ በያንስ ቢያንስ ፣ የወንጀለኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 637 / 2 / ን መጥቀስ በተገባው ነበር ።
- 28. ሁለቱ ክስ ስታዩና በተወሰኑ ጊዜ ፣ ሰብሳቢው ዳኛ እንደ እንደነበሩ በዚህ አጋጣሚ ይገነዘባል ።
- 29. የወንጀል መዝገብ ቁጥር 27/72 የተወሰነው ገዳር 10 ቀን 1973 ዓ.ም. ሲሆን ፣ የወንጀል መዝገብ ቁጥር 341/72 ደግሞ የተወሰነው ከአንድ ዓመት ገደማ በኋላ በመስከረም 27 ቀን 1974 ዓ.ም. ነው ።
- 30. የከፍተኛው ፍ/ቤት በመጀመሪያ ቅጣቱን ከአድሚ ልክ እሥራት ወደ አሥራ አምስት ዓመት በማቅለል ዝቅ እድርጉ ወስኖት የነበረ በመሆኑ ነው ይህ ይበልጥ ማቅለል የሚሆነው ።
- 31. ይህ ይግባኝ የተወሰነው ሰኔ 23 ቀን 1974 ዓ.ም. ነው ።

- 32. ይህ ይግባኝ የቀረበው ከፍተኛው ፍ/ቤት በወንጀል መዝገብ ቁጥር 341/72 በሰጠው ፍርድ ላይ ነው ።
- 33. ይህ ልዩ የወንጀልኛ መቅጫ ህግ አንቀጽ ፡ በፈቃደኛነት የጦር መላሪያ በመያዝ የመንግሥት ላይ ለሚደረግ የአመጽ ሥራ ፣ ከአሥራ አምስት ዓመት በማይበልጥ ጽኑ እሥራት ያስቀጣል ።
- 34. ለከፍተኛው ፍ/ቤት መዝገብ ላይ የሠፈረው ቃል የሚካተለው ነው ።
 « ሁለተኛው ተከላኸ ድረባ አበልቴ ይኸንን ወንጀል በፈጸመበት እለት ፣ ማለት በሰዓት ልዩነት ፣ ጥር 13 ቀን 1969 ዓ.ም. ኹቀን 12 ሰዓት በሚሆን በት ጊዜ ፣ ከሌላ የወንጀል ግብረ አብፋ ጋራ ዩውንብድና ተግባር ተሰማርቶ ፣ እሸቴ ወልደየስ ይባል የነበረውን በመግደሉ ፣ በዚህ ፍ/ቤት በወንጀል መዝገብ ቁጥር 27/72 በሆነ ክስ ቀርቦበት ፣ የ15 ዓመት እሥራት የተወሰነበት ርከርድ ያለው የተደጋገመ ጥፋተኛ ለመሆኑ ፍ/ቤቱ መዝገቡን ተመልክቶ ፣ . . . የህጉ ክፍል በሚያዘው ከፍተኛ ቅጣት ፣ የጥፋተኛነት ውሳኔ በተሰጠበት አንቀጽ እንዲወሰንበት አቃቤ ህግ ያሳስባል ። »
- 35. የእድሜ ልክ እሥራትን በማክበድ ወደ ሞት ቅጣት ለመለወጥ ይቻላል ይህም ። ይህን እንጂ ፣ በወንጀልኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 159 መሠረት ይህ እንደማይቻል መዝገብ ይኖርብናል ። በዚህ አንቀጽ ገፅ ስንት አንቀጽ / 1 / ህ / መሠረት ፣ ፍ/ቤቱ የሞት ቅጣት ለፈርድ የሚችለው ፣ ህጉ ከተደራራቢ ወንጀሎቹ መካከል ለአንዱ ይህንን ቅጣት ሲወስን ብቻ ነው ። ምንም እንኳን ህጉ ለከፍተኛው ተደራራቢ ወንጀል እንደ እድሜ ልክ እሥራት ወይም የሞት ቅጣት የመሰሉትን አማራጭ ቅጣቶች ቢወስን ፣ ተከላኸ ተደራራቢ ጥፋት ፈጽሟል በሚል ምክንያት ብቻ ፣ የሞት ቅጣት አይፈረድበትም ። በዚህ ዓይነቱ ጉዳይ ፣ በሞት ቅጣት ፋንታ የእድሜ ልክ እሥራት መፍረድ ይቻላል ። ደግሞም ፣ ይህ ፍርድ አንደኛው ከተፈረደ ፣ ተከላኸ በጥፋቱ ቅጣት ከተፈረደበት በኋላ በሞት የሚያስቀጣ ሌላ ጥፋት ካልፈጸመ ፣ ወይም የጥፋተኛነት ውሳኔ ከመሰጠቱ ቀደም ብሎ በሞት የሚያስቀጣ ሌላም ወንጀል ፈጽሞ እንደነበረ ዘግይቶ ካልተገለጸ በቀር ፣ ወደሞት ቅጣት ሲለወጥ አይችልም ።
 በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1067/73 ይግባኝ ሳይ ለእድሜ ልክ እሥራት ወይም በሞት ቅጣት በሚያስቀጣው የወንጀልኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 522 መሠረት የተፈረደበት መሆኑን ማስታወስ ይኖርብናል ። ነገር ግን ፣ በወንጀል ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 1569/74 ፣ ከእሥራ አምስት ዓመት በማይበልጥ ጽኑ እሥራት በሚያስቀጣው በልዩ የወንጀልኛ መቅጫ ህግ አንቀጽ 3/2/ ሥር ፣ የጥፋተኛነት ውሳኔ ተሰጥቶበታል ። ይህም ማለት ፣ ስድስተኛው ችሎትም ሆነ የጠቅላይ ፍ/ቤት ፓንል ችሎት ፣ ዘግይቶ በልዩ የወንጀልኛ መቅጫ ህግ አዋጅ ቁጥር 8/67 በአንቀጽ 3/2 መሠረት ይግባኝ በዩን ጥፋተኛ ሲያደርግ ፣ በወንጀልኛ መቅጫ ህግ ቁጥር 522 መሠረት የተቆረጠውን ቅጣት ለመለወጥ ሥልጣን አልነበረውም ።

በኅብረተሰብአዊነት ኢትዮጵያ ጊዜያዊ
ወታደራዊ መንግሥት
የጠቅላይ ፍርድ ቤት
አዲስ አበባ ።

የፍትሕ ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁ. 1202/73
ጥር 17 ቀን 1974 ዓ.ም.

- ዳኞች ፡ 1.
- 2.
- 3.

ይግባኝ ባይ ፡— ቀና ዳግም ቀረበ
ስለመልስ ሰጭ ፡— ውቤ አምዴ ቀረበ

ይህ ጉዳይ በቀጠሮ ያደረው ሁለቱ ወገኖች ጉዳያችንን ከፍርድ ቤት ውጭ በእርቅ እንጨርሳለን ስላሉ ከታረቁ ውጤቱን ይዘው እንዲቀርቡ ነበር ። ነገር ግን ያልታረቁና ክርክራቸውም በእርቅ የማያልቅ መሆኑን ስለገለጡ ጉዳዩን መርምረን የሚከተለውን ውሳኔ ሰጥተናል ።

ው ሳ ኔ ፡

ይግባኝ ባዩ እራሳችን ፡ የእራሳችን እናትና አባት በማጣመር በአውራጃው ፍ/ቤት ክስ ያቀረበው ተከላሾቹ የመተጫጨት ውል ያለምክንያት ስላፈረሱ ለእራሳችሁ የሰጠሁትን ጊጣ ጊጦች እንዲመልሱልኝ ፡ ለደረሰብኝ ከሳራና የሕሊና ጉዳት ብር 10፣0.00 ካሳ እንዲከፍሉኝ በማለት ነው ። ጉዳዩን በመጀመሪያ ደረጃ ያየው አውራጃው ፍርድ ቤት የአሁኗ መልስ ሰጭ ከሳሾ የጠየቀውን ካሳ ብር 10፣0.00 እንደሰጠ፡ ጊጣ ጊጦቹን እንድትመልስ ፍርድ ሰጥቷል ።

ሁለተኛዋ ተከላሻ ይህን ፍርድ በመቃወም ቅሬታዋን በይግባኝ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት አቅርቦ አሰምታለች ። ከፍተኛው ፍርድ ቤት በፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 723/1/ መሠረት የውሉ መፍረስ በመጀመሪያ መታየት ያለበት በቤተዘመድ ጉባዔ ስለሆነ አውራጃው ፍርድ ቤት የሰጠው ፍርድ እንዳልተረፈ ሆኖ በዚሁ መሠረት ጉዳዩ እንደገና ይታይ ሲል ወስኗል ። የአሁኑ ይግባኝ የቀረበውም ይህን ውሳኔ በመቃወም ነው ።

እኛም በበኩላችን ጉዳዩን መርምረንዋል ። እንደመረመርነውም ከፍተኛው ፍርድ ቤት አውራጃው ፍርድ ቤት የሰጠውን ፍርድ የሻረው የግራ ቀኝ ክርክር በመጀመሪያ ደረጃ መታየትና መወሰን ያለበት በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ነው በማለት ነው ። ለውሳኔውም መሠረት ያደረገው በፍትሕ ብሔር ሕግ ቁጥር 723/1/ የተጻፈውን ድንጋጌ ነው ። በዚህ ቁጥር በመተጫጨቱ ጉዳይ ወይም በመተጫጨት ውል መፍረስ ምክንያት የሚነሱትን ክርክሮች መርምረው ውሳኔ የሚሰጡ በመተጫጨቱ ሥርዓት ምስክሮች የነበሩት የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች እንደሆኑ ተደንግጓል ። የዚህ ድንጋጌ የአፈጻጸም ወሰን ግን ከቤተዘመድ የሽምግልና ዳኝነት ዓላማና በምዕራፍ ሁለት ስለመተጫጨት ከተጻፉት ድንጋጌዎች ጋር ተገናዝቦ መታየት ይኖርበታል ። ሕጉ የትዳር ጉዳይ በቅድሚያ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች እንዲታይ የሚያዘው ጋብቻ በቀላሉ እንዳይኖድ ለመጋባት

የተስማሙ ወይም የተጋቡ ሰዎችን ለማስታረቅ ጥረት እንዲደረግ ፣ የማስታረቁ ሙከራ ካልተሳካም የቤተሰብ ምስጢር ይፋ ሳይወጣ ጉዳዩ በዘመዶቻቸው ወይም በቅርብ የሚያውቋቸው ሽማግሌዎች እንዲወሰን ታስቦና ታቅዶ ነው ። ለመጋባት የተስማሙ ገና ትዳር ላልመሠረቱ ሰዎች ግን ይህ ዓላማ ሙሉ በሙሉ ውጤት ይኖረዋል አንልም ። የተጫጩ ሰዎች ትዳር ለመመስረት ተስማሙ እንጂ ገና ቤተሰብ አላቋቋሙም ። ቤተሰብ ባለማቋቋማቸውም ይፋ መውጣት የለበትም የሚባል የቤተሰብ ምስጢር አይኖርም ። ምስጢር ሊኖር ቢችል እንኳ ይህን ያህል ከባድ ነው ተብሎ አይገመትም። መተጫጨትም በውል ዘንግ እንጂ በጋብቻ አቋም አይመደብም ። የውል ባህሪው የሚያመገን በመሆኑም እንደ ተመሠረተና ተመስርቶም እንደተደላደለ ማህበራዊ አቋም ተቆጥሮ በመተጫጨት ምክንያት የሚነሳ ክርክር ሁሉ ሁልጊዜ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች መታዩት ይኖርበታል አይባልም ። ማንኛውም ዓይነት በመተጫጨት ምክንያት የሚነሳ ክርክር ሁልጊዜ በቅድሚያ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች መታዩት ይገባዋል እንደሚባል በፍትህ ስራ ስር ሕግ ቁጥር 573/2/ እና 576 ከተጻፉት ድንጋጌዎች መረዳት ይቻላል። በቁጥር 573/2/ የመተጫጨት መፍረስ ስለሚያስከትለው የሕሊና ጉዳት ስለሚከፈለው ካሳ የካሳውን ልክና ለመጠየቅ የሚችለውን ባለሙላት ለመወሰን ፍርድ ቤቱ የአገሩን ልማድ መሠረት አድርጎ እንደሚከተል ተደንግጓል ። እንዲሁም በቁጥር 576 በመተጫጨት መፍረስ ላይ ተመስርተው የሚቀርቡት ክሶች ሁሉ መተጫጨቱ ከፈረሰበት ቀን አንስቶ በአንድ ዓመት ውስጥ ካልቀረቡ በይርጋ የሚታገዱ ይሆናሉ ተብሎ ተነግሯል ። በቁጥር 573/2/ በተጻፈው ድንጋጌ መሠረት በመተጫጨት መፍረስ ምክንያት የሚጠየቀውን የሕሊና ጉዳት ካሳ መጠኑንና ማን መጠየቅ እንደሚችል ይወስን ተብሎ ሥልጣን የተሰጠው ፍርድ ቤት እንጂ የቤተዘመድ የሽምግልና ጉባኤ አይደለም ። በቁጥር 576 « ክሶች » የሚለው ቃል መግባቱ በመተጫጨት ምክንያት የሚነሳ ክርክር በመጀመሪያ ደረጃ ፍርድ ቤት ሊቀርብ እንደሚችል የሚያመለክት ነው ። ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች የሚቀርበው አቤቱታ እንጂ ከስ አይደለም ። በመተጫጨት ምክንያት የሚነሳ ክርክር ሁሉ በቅድሚያ ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች መቅረብ የሚገባው ቢሆን ኑሮ በቁጥር 573/2/ « ፍርድ ቤት » መጠቀሱ በቁጥር 576 ደግሞ « ክሶች » የሚለው ቃል መመረጡ አያስፈልግም ነበር ። ይህን ስንል ግን በመተጫጨት ምክንያት የሚነሳ ክርክር ሁሉ ምን ጊዜም ለፍርድ ቤት መቅረብ ይችላል ወይም መቅረብ ይገባዋል ለማለት አይደለም ። በቁጥር 723/1/ የተጻፈው ድንጋጌ ውጤት አልባ እንዳይሆንና በቁጥር 573/2/ እና 576 ከተጻፉት ድንጋጌዎች ጋር እንዲጣጣም ሆኖ ይተርጎም ከተባለ በመተጫጨቱ ምክንያት የሚቀርበው ክርክርና የሚጠየቀው ዳኝነት ምን እንደሆነ በቅድሚያ ተለይቶ መታወቅ ይኖርበታል ። የሚቀርበው ጥያቄ አንደኛው ወገን ለመጋባት ፈቃደኛ አልሆነምና ጉዳዮችን ሽማግሌ እይቶ አለመግባባታችንን አስወግዶና አስታርቆ የመተጫጨቱ ውል ውጤት እንዲያስገኝልን ወይም በሌላ አነጋገር ጋብቻችንን እንድንፈጽም (ሙከራ) ያድርግልን የሚል ከሆነ በእርግጥ እንደዚህ ዓይነቱ ጥያቄ በቁጥር 723/1/ መሠረት ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች በቅድሚያ መቅረብ ይኖርበታል ። ነገር ግን ጥያቄው እንደኛው ወገን የመተጫጨት ውሉን ያለምክንያት አፍርሷልና ወቅቶችን ይክፈላኝ ፣ ስጦታዎችን ይመልሰልኝ ፣ የሕሊና ጉዳት ካሳ ይክፈላኝ የሚል ከሆነ ይህ በመጀመሪያ ደረጃ ለፍርድ ቤት የማይቀርብበት ምክንያት የለም ። እንደዚህ ዓይነቱ ጥያቄ ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች መቅረብ ያለበት አይመስለንም ። ጥያቄው የውልን አለምክንያት ማፍረስ የሚመለከት እንጂ አስታርቁን ፣ ጋብቻችንን እንድንፈጽም አድርጎልኝ የሚል አይደለም ።

በያዘነው ጉዳይም የይግባኝ ባዩ እጮኛ የጋብቻውን መፈጸም እንደማትፈልግ ቀደም አድርጋ አረጋግጣለች ። ይግባኝ ባዩም የጠየቀው ከእጮኛየ ጋር አስታርቁኝ ፣ ጋብቻችንን እንድንፈጽም ሙከራ አድርጉልኝ ሳይሆን እጮኛውና የእጮኛው ወላጆች የመተጫጨቱን ውል ያለበቂ ምክንያት ያፈረሱት ስለሆነ ወጭዬን ክፈሉኝ ፣ ስጦታዬን መልሱልኝ ፣ የሕሊና ጉዳት ካሳ ክፈሉኝ የሚል ነው ። እንዲህ ዓይነቱ ጥያቄ ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኛ የሚቀርብበት ምክንያት አይታየንም ። በተለይም በዚህ ጉዳይ ለመተጫጨቱ መፍረስ ኃላፊ ናት ተብላ ወጭውንና ካሳ እንድትከፍል የተፈረደባት የታጩችው ሴት ሳትሆን እናትየዋ ናት ። ታዲያ ይግባኝ ባይዋና የእጮኛው እናት የሆነችው መልስ ሰጭዋ የሚከራከሩበት የገንዘብ ጉዳይ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች በቅድሚያ መታየት የሚገባውምን ውጤት ሊያስገኝ ነው ? ስለዚህ ከፍተኛው ፍርድ ቤት የሁለቱ ወገኖች ክርክር በቅድሚያ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች መታየት አለበት በማለት የአውራጃው ፍርድ ቤትን ፍርድ በመሻር የሰጠው ውሳኔ ትክክል ስላልሆነ እንዳልተፈረደ ሆኖ በሥረ ነገሩ አክራክር በበኩሉ ተስማሚ መስሎ የታየውን ውሳኔ ይስጥ ብለናል ። በዚህ መሠረት እንዲፈጸም የዚህ ውሳኔ ግልቢጭ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት ይተላለፍለት ። //

የተጻፈ ሕግን ስለመተርጉም

በፍትሐብሔር ይግባኝ ጉዳይ ቁጥር 1202/73 ላይ የቀረበ አስተያየት I

በወርቁ ተፈራ*

በዚህ እትም ላይ በቀረበው የፍትሐብሔር ይግባኝ ቁጥር 1202/73 ውስጥ የጠቅላይ ፍርድ ቤት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 723/1/7 (ከዚህ በታች ተመልክቷል) በመተርጎም ከፍተኛው ፍርድ ቤት ከአውራጃው ፍርድ ቤት በይግባኝ በቀረበለት ጉዳይ ላይ በመተግበሪያው ውል መፍረስ ምክንያት የሚቀርበውን የካሳ ጥያቄ በመጀመሪያ ደረጃ ተቀብሎ ለማየት ፍርድ ቤቶች ሥልጣን የላቸውም በማለት የሰጠውን ውሳኔ ገልብጦአል። በዚህ ጉዳይ ላይ የተሰጠው ውሳኔ በአጋጣሚ ለሚመለከተው ሰው በመተግበሪያው ውል ላይ የሚነሳውን ክርክር ለመወሰን ሥልጣን ያለው ማን ነው? ፍርድ ቤት ወይስ የቤተሰብ የሽምግልና ዳኞች? የሚለውን ቀላል የሥነ ሥርዓት ሕግ ጥያቄ ብቻ የሚፈታ ይመስላል። ጠለቅ ብለው ሲመለከቱት ግን በጉዳዩ የተሰጠው ውሳኔ በተጻፈ ሕግ አተረጓጎም ረገድ ያሉትን ቋሚ ደንቦች በሚመለከት አስተያየት ሊሰጥባቸው የሚገባ ጠቃሚ የሆኑ ነጥቦችን የሚመለከት ሆኖ ይገኛል።

በዚህ ረገድ ይህ ጉዳይ ቢያንስ የሚከተሉትን ሶስት ትክታታይ ጥያቄዎች ያስነሳል።

1. የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 723/1/ ግልጽ ሆኖ ሳለ ወደ ትርጉም መሄድ ያስፈልግ ኖርደልን?
2. በፍርድ ቤት የተሰጠው ትርጉም የተመሠረተበት ምክንያት ሲታይ ተቀባይነት ያለው ነውን?
3. ፍርድ ቤቱ ለሕጉ በሰጠው ትርጉም መሠረት የተደረሰበት ውጤት ተፈላጊ ነውን?

በዚህ አስተያየት ለእነዚህ ጥያቄዎች እንዳቀራረባቸው በተቻለ መጠን አጭር መልስ ለመስጠት ሙከራ ይደረጋል።

የተጻፈው ሕግ ግልጽ በሆነ ጊዜ በአተረጓጎም ደንቦች መጠቀም አስፈላጊ አለመሆኑ ቋሚ የአተረጓጎም ደንብ ነው። ስለዚህም እንደ በጽሑፍ ያለ ሕግ መተርጎም የሚያስፈልገው አሻራ ሲሆን ወይም ከሌላ የተጻፈ ሕግ ጋር ሲቃረን አለዚያም ጉዳዩን ያልሸፈነ ወይም እንደተጻፈው በፈጸም ተገቢ ያልሆነ እንደሆነ ነው። ፍርድ ቤቱ ለትርጉም ያጋለጠው የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 723/1/ ከዚህ በላይ የተገለጡት ጉድለቶች የሉበትም።

የፍትሐብሔር ሕግ 2ኛ መጽሐፍ 4ኛ ክፍል ምዕራፍ 9 ጋብቻን በሚመለከት በሚነሱ ክርክሮች ላይ የፍርድ ቤቶችንና የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞችን

* ተቀባሪ ፕሮፌሰር ፣ ሕግ ትምህርት ቤት ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ።
 1 ጁ. የሌያምስ ፣ ለርሲንግ ዘ ሎው (57 እትም 1954) ገጽ 87.
 2 ጆርጅ ክቶላኒ ፣ « ስታቲቲካል ኢንተርፕሪቲን ኢን ኢትዮጵያ » ፣ የኢትዮጵያ ሕግ መጽሔት ፣ ፎልዮም 1 (1964 እ.ኤ.አ. ገጽ 315-323)

የመዳኘት ሥልጣን በአጠቃላይ ለይቶ አስቀምጦታል ። በመተጫጨት ውል ላይ የሚነሱትን ክርክሮች በሚመለከት የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 722 እና ቁጥር 723 / 1 / የተወሰኑ ክርክሮች በፍርድ ቤቶች ፤ ሌሎች ክርክሮች ደግሞ በቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች እንዲታዩ እንደሚከተለው ያዛል ።

ቁጥር 722 የመተጫጨት ሥነ-ሥርዓት ተፈጽሟል ወይም አልተፈጸመም ለማለትና ይህ መተጫጨት ይጸናል ወይም አይጸናም ብሎ ውሳኔ ለመስጠት ሥልጣን ያላቸው ዳኞች ብቻ ናቸው ሲል ፤ ቁጥር 723/1/ ደግሞ በመተጫጨት ጉዳይ ውስጥ ወይም በመተጫጨት ውል መፍረስ ላይ የሚነሱትን ክርክሮች መርምረው ውሳኔ የሚሰጡት በዚህ በመተጫጨቱ ሥርዓት ምስክሮች የነበሩት የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች ናቸው ይላል ።

በእነዚህ ሁለት አንቀጾች ይዘት የተገለጠው ሃሳብ እንደ እንቁ ቁልጭ ያለ ግልጽ ነገር ነው ። ክርክሩ የመተጫጨት ውል መኖር አለመኖሩን የሚመለከት ሲሆን ለፍርድ ቤቶች መቅረብና በነሱም መወሰን አለበት ። በምንም ሁኔታ ለሌላ አካል መቅረብ የለበትም ። ክርክሩ የመተጫጨት ውል መፍረስን ጨምሮ መተጫጨትን በሚመለከት ማናቸውም ሌላ ምክንያት ከሆነ ግን ለቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች መቅረብና መወሰን አለበት ። ሕግ አውጭው ከዚህ ግልጽ ከሆነ ሕግ በተለየ ሥርዓት እንዲፈጸም በፈለገ ቁጥር ይህንኑ ልዩ ሥርዓት በይፋ አውጇልል ። ለምሳሌ የቤተሰብ የሽምግልና ዳኞች በአእምሮ ግምት በቁ በሆነ ጊዜ ውስጥ በጉዳዩ ላይ ውሳኔ ሳይሰጡ የቀሩ እንደሆነ በነሱ ሥልጣን ክልል እንዲሆን በሕግ በተፈቀደው ክርክር ላይ ፍርድ ቤት ሥልጣን እንዲቀዳጅ ተደንግግል ።³ እንዲሁም በተወሰኑ ጠባብ ምክንያቶች ይግባኝ ለፍርድ ቤት እንዲቀርብ በግልጽ ተፈቅዳል ።⁴ ከዚህ በተረፈ ለፍርድ ቤት እንዳይቀርቡ በግልጽ ወይም በነገሩ አዝማሚያ በተከለከሉ አሁን ይያዝነውን ጉዳይ በመሰሉ ክርክሮች ላይ ፍርድ ቤቶች ሥልጣን ከመቀዳጀት ታግደዋል ።⁵ ስለዚህ ከዚህ በላይ የተገለጠውን ስንመለከት የቁጥር 723 / 1 / 3 ትርጉም ለመረዳት ወደ ሕግ መተርጎሚያ ዘዴዎች መራመድ የሚያስገድድ ምክንያት አልነበረም ።

ፍርድ ቤቱ ግን የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 723 / 1 / 3 ድንጋጌ ከፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 572 / 2 / እና ቁጥር 576 ጋር በማነጻጸር በመጀመሪያውና በኋለኞቹ ሁለት ድንጋጌዎች መካከል ያልተጣጣመ ነገር አለ በማለት እነዚህ ድንጋጌዎች ይጣጣሙ ዘንድ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 723 / 1 / 3 ድንጋጌ በእነዚህ ሁለት ድንጋጌዎች ይዘት መሠረት መተርጎም አስፈላጊ ሆኖ አግኝቶታል ።

ቁጥር 573 / 2 / « የዚህን ካሳ ልክ ለመወሰንና ካሳውንም ለመጠየቅ የሚችለውን ባለሙብት ዳኞች (ስርዝ የተጨመረ) የአገሩን ልማድ መሠረት እድርገው ይከተላሉ » ይላል ። ቁጥር 576 ደግሞ « በመተጫጨት መፍረስ ላይ ተመስርተው የሚቀርቡት ክሶች (ስርዝ የተጨመረ) ሁሉ መተጫጨቱ ከፈረሰበት ቀን አንስቶ በአንድ ዓመት ውስጥ ካልቀረቡ በይርጋ የሚታገዱ ይሆናል » በማለት ያብራራል ።

የመተጫጨት ውል በመፍረሱ ምክንያት የሚነሱ ክርክሮችን ለመስማት ሥልጣን ያለው የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኝነት ጉባዔ መሆኑ በቁጥር 723 / 1 /

3 የኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 737
4 የኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሕግ ቁጥር 736
5 የኢትዮጵያ የፍትሐብሔር ሥነ-ሥርዓት ቁጥር 4

ላይ በግልጽ ቢደነገግም የፍትሐብሔር ሕግ በቁጥር 573 / 2 / ውስጥ « ፍርድ ቤት » ፣ በቁጥር 576 ውስጥ ደግሞ « ክሶች » በሚሉት ቃላት መጠቀሙ ፍርድ ቤትም በመተጫጨት ውል መፍረስ ምክንያት በሚነሱ ክርክሮች ላይ ሥልጣን ያለው መሆኑን ያመለክታል በማለት ጠቅላይ ፍርድ ቤት ትንተና አድርጎል « ይህ ባይሆን ኖር በእነዚህ ቁጥሮች ውስጥ « ፍርድ ቤት » በሚለው ፈንታ » የቤተዘመድ የሽምግልና ዳኞች » ፣ « ክስ » በሚለው ፈንታ « አቤቱታ » በሚሉት ቃላት ሕጉ በተጠቀመ ነበር በማለትም ሃሳቡን አጠናክሯል ። ይህ የፍርድ ቤቱ አመለካከት በእንግሊዝኛው የፍትሐብሔር ሕግ ቅጅ ውስጥ በተከሰተው የትርጉም ስህተት ላይ የተመሰረተ ይመስላል ። በቁጥር 573 / 2 / ውስጥ በእንግሊዝኛው ቅጅ « Courts » በተባለው ቃል የመሥሪያ (ኦፊሴላዊ/ዳንቋ በሆነው የአማርኛው ቅጅ ውስጥ « ዳኞች » የሚለው ቃል ነው ። ሕጉ በተረቀቀበት የፈረንሳይኛው ቅጅም እንደዚሁ ፍርድ ቤት (Courts) በሚለው ሳይሆን ዳኛ (Judge) የሚለውን ቃል ነው የተጠቀመው ። ጉዳዩ እንደዚህ በመሆኑም በቁጥር 573 / 2 / እና በቁጥር 723 / 1 / መካከል አውን የሆነ ቅራኔ ሲሆን ። በቁጥር 573 / 2 / የሠፈረው ድንጋጌ የሚመለከተው ሁለቴንም ማለትም የቤተሰብ የሽምግልና ዳኝነት ሽምጋሎችንና የፍርድ ቤት ዳኞችን ነው ። በሥልጣናቸው ክልል የሆኑ እንደዚህ ያሉ ጉዳዮችን በመጀመሪያ ደረጃ በሚያዩበት ጊዜ የቤተሰብ የሽምግልና ዳኞች በእነዚህ ቁጥሮች ድንጋጌዎች መሠረት ይሠራሉ ። ፍርድ ቤቶችም በይግባኝ ለሚቀርቡላቸው ጉዳዮችና በሕጉ በተደነገገው መሠረት በተወሰነ በመጀመሪያ ደረጃ እንዲያዩዋቸው በሚመጡላቸው ጉዳዮች ላይ ውሳኔ ለመስጠት በእነዚሁ በጠቀሰናቸው ቁጥሮች ድንጋጌዎች ይጠቀማሉ ።

« ክስን ማቅረብ » / ቁጥር 576 / ፣ « የተነሱትን ክርክሮች ማሰማት » / ቁጥር 723 / 1 / / እና « አቤቱታን ማሰማት » / ቁጥር 727 / በሚሉት ሐረጎች መካከል የልዩነት ወሰን በማግኘት የተሰጠው ትንታኔም የሚያዘልቅ አይደለም ። ይህን አስመልክቶ ፍርድ ቤቱ የሰጠው ምክንያት የቤተሰብ የሽምግልና ዳኞች የሚያስተናግዱት « አቤቱታዎችን » / Petitions / እንጅ « ክሶችን » / Actions) አይደለም ። « ክሶች » የሚለው ቃል በቁጥር 576 መስፈሩ በመተጫጨት ውል መፍረስ ምክንያት የሚነሱ ክርክሮች በመጀመሪያ ደረጃ እንዲታዩ ለፍርድ ቤቶች መቅረብ የሚችሉ መሆናቸውን ይጠቁማል የሚል ነው ። የጠቀሰናቸው ቃሎች አብዛኛውን ጊዜ አንዱ በሌላው እግር በመተካካት የሚያገለግሉና የሚያዝሉትም ትርጉም አንድና ተመሳሳይ የሆነ ነው ። ይኸውም ክስን ማቅረብ ማለት ነው ። ለምሳሌ ከባለቤቱ መፋታት ይገባኛል በማለት ፍችን የሚፈልግ የአንድ ሰው ጥያቄ ክሱን ያቀረበው ለቤተሰብ የሽምግልና ዳኞችም ይሁን ወይም ይህ በሌለበት ለፍርድ ቤት ቢያቀርበው ምንም ልዩነት ሳይኖር የሰውየው የፍች ይገባኛል ጥያቄ በሁለቱም ቦታ « የፍች አቤቱታ » በሚል ይጠቀሳል ። በሌላ በኩል ደግሞ ጥያቄው የቀረበው ለቤተሰብ የሽምግልና ዳኞችም ቢሆን እንኳ የጉዳት ካሳ ክፍያን አስመልክቶ ለሚቀርቡ ጥያቄዎች እንደምናውቀው « አቤቱታ » (Petition) በሚለው ቃል ማንም አይጠይቀምም ። እነዚህ ሐረጎች ክሶችን ማቅረብ ከሚል ትርጉም በቀር ሌላ የሚጠቁሙት ነገር ቢኖር ጉዳዩን ለማየት ሥልጣን ከተሰጠው መድረክ ይልቅ የክሱን ባህሪ ብቻ ነው ። በአንድ ወገን በቁጥር 573/2/ እና ቁጥር 576 በሌላ ወገን ደግሞ በቁጥር 723 / 1 / ባላቸው የቃላት አጠቃቀም ቅራኔ አለ ብንልም እንኳ ግልጽ የሆነ ውን የቁጥር 723 / 1 / ትርጉም ለመለወጥ በቁጥር 573 / 2 / እና በቁጥር 576 ድንጋጌዎች ትርጉም ተመርኩዞ መነሳት ትክክል አይሆንም ። ቁጥር 573 / 2 / እና

ቁጥር 576 ከቁጥር 723 / 1 / ጋር ጎን ለጎን ሲታዩ ጉዳዮችን ለማየት ስላለው የሥልጣን ወሰን ምንም ነገር አያነሱም = ቁጥር 573 / 2 / የሚሉ ለከተው የጉዳት ካሳ ውን ክፍያ መጠን መወሰንና ይህንን ክፍያ ለመጠየቅ ባለመብቱ ማን እንደሆነ ነው = ቁጥር 576 በጉዳዩ ላይ የሚነሱት ክሶች እስከመቻላቸው መቅረብ እንዳለባቸው የሚገልጸውን የጊዜ ገደብ ነው የሚሰጠው = ቁጥር 723 / 1 / ግን የመተጫጨት ውል መፍረስን በሚመለከት የሚነሱ ክርክሮችን ለማየት ሥልጣን ያለው ማን እንደሆነ ይወስናል = የትርጉም አለመጣጣም በሚኖርበት ጊዜ « ልዩ ድንጋጌ ከአጠቃላይ ድንጋጌ ቅድሚያ ይኖረዋል » የሚለውን የአተረጓጎም ደንብ መከተል ካለብንና በመተርጎም መፍትሄ የምንሻለት አንድን ጉዳይ የመዳኘት ሥልጣን ጥያቄ ከሆነ : ቁጥር 573 / 2 / እና ቁጥር 576 ናቸው እንጂ በቁጥር 723 / 1 / ድንጋጌ መሠረት መተርጎም ያለባቸው የተገላቢጧሽ መሆን የለበትም = በዚህ መልክ ሲተረጎም በቁጥር 573 / 2 / የተጠቀሰው «ፍርድ ቤት» ወይም « ዳኞች » የሚለው ቃል በቁጥር 723 / 1 / መሠረት ጉዳዩን ለማየት ሥልጣን ያለው ችሎት (ወይም የችሎት ዳኞች) ማለት እንጂ ሌላ ትርጉም ሊኖረው አይችልም = በቁጥር 576 የተጠቀሰው « ክሶች » የሚለው ቃልም ቢሆን እደዚህ ላሉት መድረኮች አቤቱታን ማቅረብ ማለት እንጂ ሌላ ትርጉም አይኖረውም =

የሕግ አውጭውን ፍላጎትና የሕጉን ዓላማዎች አስመልክቶ ፍርድ ቤቱ እያነሳ በተነተናቸው ነጥቦች ላይ ምንም ተቃውሞ የለንም = ነገር ግን የመተጫጨቱ ውል በመፍረሱ ምክንያት የተነሳው ክርክር ስጦታዎችን ለማስመለስና የጉዳት ካሳ ክፍያን ለማግኘት ከሆነ የተጠቀሱት የሕጉ ዓላማዎች ጠቀሚታ አይኖራቸውም የሚለው የፍርድ ቤቱ ትንተና ሙሉ በሙሉ ተቀባይነት ሊኖረው አይችልም = ለመተጫጨቱ ውል መፍረስ መንስኤውንና ለመፍረሱ ተጠያቂ የሆነውን ወገን ለማወቅ የአጥፊ ነህ አጥፊ አይደለህም ክርክር በእጮኞች መካከል ይካሄዳል = በዚህም ክርክር በህዝቡ ከመታወቅ ይልቅ በቤተሰቡ ክልል ተወስነው ቢቀሩ የሚበጁ ጉዳዮች ይፋ ሊወጡ ይችላሉ = የተጣሉ እጮኞችን በሚቋቋሙት የቤተሰብ የሽምግልና ዳኞች ጥረት ማስታረቅ የመቻሉ ሁኔታም ቢሆን በፍጹም የማይሆን ነው ተብሎ ሳይሞከር ሊገደፍ የሚገባው አይደለም = ጠበኞችን ማስታረቅ መቻሉ እውነትም የሚመነ ነው ብለን እንኳ ብንቀበል፤ ሕጉ ለቤተሰብ የሽምግልና ዳኞች ሥልጣን በሚሰጣቸው ጉዳዮች ሁሉ የእነዚህ የሕጉ ዓላማዎች ሙሉ በሙሉ አለመገልገል ሕጉን እንዳይሠራበት አያደርገውም = ሕጉ ተፈጻሚነት የሚያጣው በተግባር ስንተረጎመው በጥቅሉ አግባብ ወደሌለው ማለት ፍትህ አልባ (Unreasonable) ወይም ውጤት ሲመራ ነው = የመተጫጨት ውል በመፍረሱ ምክንያት የሚነሱ ክርክሮች በሽምግልና ዳኞች መታየታቸው ደግሞ ያን ያህል አግባብ ወደሌለው ወጤት የሚመራን አይሆንም = የሕግ አውጭው ፍላጎት ግልጽ ነው = ይኸውም ቤተሰብን ገና ከውጥኑ ጀምሮ እስከ መጨረሻ ግቡ ሊያጋጥሙት ከሚችሉ በፍርድ ቤቱ ከተገለጡት ጉዳዮች ለመጠበቅ ነው = ይህን ውጤት ለማግኘትም የመተጫጨት ውል መፍረስን ጨምሮ የተወሰነ ቤተሰባዊ አለመግባባቶች (የተወሳሰበ የሕግ ትርጉም ጉዳይ በማይኖርበት ጊዜ) መፍትሄ በቤተሰብ ክልል እንዲወሰን ለማድረግ ተሞክሯል = እንደዚህ ባይሆን ኖሮ የመተጫጨት ውል ስለግዴታዎች በአጠቃላይ በሚደነግገው የሕጉ አካል በተጠቃለለ ወይም ልዩ ውሎችን በሚመለከተው የሕጉ ክፍል እንዲገባ በተደረገ ነበር = የመተጫጨቱ ውል በቤተሰብ ሕጉ ክፍል ውስጥ ማግባቱ እራሱ ገና በጅምር ላይ ያለው ቤተሰብ ተመስርቶ ለተደላደለው ቤተሰብ የሚያስፈልገውን ያህል ጥበቃ ሊደረግለት እንደሚገባ ያሳያል = ስለዚህም ፍርድ ቤቱ መተጫጨት

ትን ከቤተሰብ ሕግ ጋር ሳይሆን ከውል ሕግ ጋር መድቦ ማየቱ በሕጉ አቀናባባርና አነዳደፍ ላይ ከሚታየው ከሕግ አውጭው ፍላጎት ጋር የሚጣጣም አይደለም =

በመጨረሻም ለዚህ ጉዳይ የተሰጠውን የመጨረሻ ውሳኔ ከተከተልን በመተግበሩት ውል መፍረስ ምክንያት የሚነሳን ክርክር ለማየት ሥልጣን ያለው ማን ነው የሚለው ጥያቄ መልስ በፍትሐብሔር ሕጉ በቁጥር 723 / 1 / በግልጽ በተደነገገው የሥልጣን አመዳደብ ሳይሆን ከሳሹ በተከሳሹ ላይ ሊፈረድልኝ ይገባል ብሎ ባቀረበው ጥያቄ ዓይነትና ጉዳዩ ወደ የቤተሰብ የሽምግልና ዳኞች ቢቀርብ ለቤተሰቡ ጥበቃ ያገለግላሉ ተብለው የታሰቡት ውጤቶች ስኬት ያገኛሉ ወይስ አያገኙም በሚሉት ሀሳቦች ላይ የሚመሠረት ይሆናል = ይህ ደግሞ የማይሠራና የማያስፈልግም ነው = አይሠራም የሚያሰኘውም ምክንያት ጋሪውን ከፈረሱ በፊት የሚያስቀምጥ በመሆኑ ነው = ከሳሽ ተከሳሽ የክርክር ማመልከቻዎችን ከመለዋወጣቸውና የክርክር ነጥባቸውን ከመመልከቱ በፊት ጉዳዩን የማያኘው አካል እነዚህን መመዘኛዎች ሙሉ በሙሉ ለመረዳት አይችልም = የማያስፈልግ ነው የሚያሰኘውም በሕጉ ላይ የማያስፈልግ ጥርጣሬ የሚፈጥርና ይህም ዋጋቢ ወደሆነ የሥነ ሥርዓት ጭቅጭቆች የሚያመራ በመሆኑ ነው =

የኅብረተሰብአዊት ኢትዮጵያ
ጊዜያዊ ወታደራዊ መንግሥት

የፍትሕ ብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁ 852/73
ታህሳስ 18 ቀን 1977 ዓ.ም.

የጠቅላይ ፍርድ ቤት

- ዳኞች፡—1
- 2
- 3
- 4
- 5

ይግባኝ ባይ፡— ሲኞራ ኢማ ቫካሮ

መልስ ሰጭ፡— የጉምጥክ ዋና መሥሪያ ቤት

መዝገቡን መርምረን የሚከተለውን ውሳኔ ሰጥተናል ።

ው ሳ ኔ

የአሁን ይግባኝ ባይ ሐምሌ 23/1971 በተጻፈ ማመልከቻ የሸን ሸኪያቶ ኩባንያ ከመልስ ሰጭው ጋር በነበረው ክርክር በተፈረደበት ውሳኔ መሠረት ብር 14 181.01(አሥራ አራት ሺ አንድ መቶ ሰማንያ አንድ ብር ከዘሮ አንድ ሳንቲም) ለመልስ ሰጭው ከፍሎ ነበር ፤ ይህ ውሳኔ በውዝፍ ፍርድ ወሳኝ ጉባዔ ስለተሻረ ለት አፈጻጸሙም ከአሥመራ ወደ አዲስ አበባ ከፍተኛው ፍርድ ቤት እንዲሃወር ሁለታችንም ወገኖች ስለተስማማን ጉዳዩ ታይቶ በፍ/ሥ/ሥ/ 349 መሠረት የክፈለኛው ገንዘብ እንዲመለስልን ይደረግልን በማለት ለአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍ/ቤት ጥያቄ አቅርበዋል ። ማመልከቻው ለመልስ ሰጭው ከደረሰ በኋላ የተለያዩ የመጀመሪያ ደረጃ መቃወሚያ ሲያቀርብ ቆይቶ ሙሉ መልሱን እንዲሰጥ በመደረጉ በ26/5/72 የተጻፈ ሙሉ መልሱን ሰጥቷል ። የመልሱም ፍሬ ቃል በፍ/ሥ/ሥ/ ቁ.349 መሠረት አመልካች መጠየቅ ያለባቸው አሥመራ እንጂ አዲስ አበባ አደላም ፣ ወ/ሮ ኢማ ቫካሮ በትክክል ተወካዩን የወከሉ ለመሆናቸው የፍርድ ቤት ማስረጃ የለም ፣ ውክልና አዋቃይ ነው በተባሉ ሰው አማካይነት መፈጸሙ በሕግ በቂ አይደለም ፣ ስለውርሱና ስለ ስም አጠራርም የተሰጠው የምስክርነት ቃል የተዘበራረቀ በመሆኑ ለውርሱ በቂ ማስረጃ አድርገን እንወስደውም ፣ ለሾን ሸኪያቶ ኩባንያ ወራሽ ለመሆኗ ማስረጃ ሳይቀርብ የፈረሰውን ኩባንያ ንብረት ልትጠይቅ አትችልም ፣ ግለሰቦቹና ኩባንያው የሚገናኙበት አልተገለጸም ፣ ኢማ ቫካሮ ለሊና ቫካሮ እህት ነች ስትባል በዘመድ ይወረስ ቢሆን የሊናን ንብረት ከመውረስ አልፎ የእህቷን ባል የፔየሮ ፓድሌን ንብረት የምትወርስበት ሕጋዊ ምክንያት የለም ፣ ወርሱን ለመቃወም እንችላለን የሚል ነው ። በተጨማሪም ገንዘቡን በፈቃዳቸው የከፈሉ በመሆናቸው እንዲመለስ መጠየቅ አይችሉም ፣ ገንዘቡ የተያዘውም በሞዴል 85 ሲሆን ከሰድስት ወር በኋላ በደንበኛ ደረሰኝ ካልተተካ የገንዘብ መጠየቂያ ሰነድ ሊሆን አይችልም ብለዋል ።

የሥር አመልካች ወኪልም በበኩላቸው ጥያቄው በፍርድ የተወሰደ ገንዘብ ፍርዱ ስለተሻረ ይመለስልን የሚል በመሆኑ ማንነታችንን ለመቃወም አይችሉም አፈጻጸሙም ወደ አዲስ አበባ የተጻፈው በፈቃዳችን ለመሆኑ ከመዝገቡ ላይ

ይገኛል ። የምስክርነት ቃልና የስም አጠራርም መዘባረቅ ይታይበታል የተባለው አጥጋቢ ክርክር አይደለም፤ አጠራሩም ሆነ ውክልናው የኢጣሊያ ደንብ በማፈቅ ደው መሠረት የተፈጸመ በመሆኑ ተቃውሞው አጥጋቢ አይደለም፤ አመልካችዎ ወራሽ የሆኑት በአውራጃ ፍ/ቤት በመሆኑ ተጠሪ ተቃውሞ ከአላቸው መቃወሚያቸውን እዚያው ያቅርቡ እንጂ እዚህ ውሳኔውን ሊቃወሙ አይችሉም፤ የኩባንያው ባለቤት ወራሾች የኩባንያውን ንብረት ለመጠየቅ ይችላሉ ገንዘቡንም የከፈለነው በፍርድ ተገድዶ እንጂ በፈቃዳችን አይደለም፤ የሚል የመልስ መልስ ሰጥተዋል ።

አመልካች ክርክራቸውን ካቀረቡባቸው ማመልከቻዎች ጋር የተለያዩ ሰነዶችን በማስረጃነት በማያያዝ አቅርበዋል ። እነዚህም ማስረጃዎች የሸን ሸኪያቶ ኃላፊነቱ የተወሰነ የግል ኩባንያ ባለቤቶች 1ኛ. ፒየሮ ፓድሌ፣ 2ኛ. ሊና ቫካሮ መሆናቸውን የሚገልጸው የንግድ ድርጅት መመሥረቻ ጽሑፍ፣ የአሥመራ አውራጃ ፍ/ቤት በፍ/መ/ቁ. 433/68 ኢ.ማ ቫካሮ የዚሁ ንግድ ድርጅት ባለቤት የነበሩት የፒየሮ ፓድሌና የሊና ቫካሮ ወራሽ መሆናቸው ተረጋግጦ የተወሰነበት ግልባጭ፣ አሥመራ ያስቻለው ጠቅላይ ፍ/ቤት ሸን ሸኪያቶ ኩባንያ ከሌሎች ሁለት ግለሰቦች ጋር እያንዳንዳቸው ብር 14181.01 ለንምሩክ እንዲከፍሉ የወሰነበት ግልባጭ፣ የፒየሮ ፓድሌና የሊና ቫካሮ ወራሽ በሆንኩት መሠረት ከጉምሩክ የሚደርሰኝን ብር 14181.01 እንዲቀበሉልኝ ለሶሊኞ ውክልና ሥልጣን ሰጥቶአለሁ በማለት ኢ.ማ ቫካሮ የጸፉትን በማያያዝ አቅርበዋል ።

የከፍተኛው ፍ/ቤት የሁለቱንም ወገኖች ክርክርና ማስረጃ ከመረመረ በኋላ ጥያቄው አዲስ አበባ አይታይም ለተባለው ተቃውሞ እንኳን ግራ ቀኝ ተስማም ተው እንዲተላለፍ አድርገውና አሥመራ ያለው ፍ/ቤት በውክልና ስያሜ ስለሌለውም እንኳን አፈጻጸሙን ለማየት እንችላለን፤ ስለ ውክልናው የቀረበውን ተቃውሞ እንዳየነውም ቢሆን በውጭ ጉዳይ ሚኒስቴርና በኢትዮጵያ አምባሲ አማካይነት ተረጋግጦ የቀረበ በመሆኑ ተቃውሞው ውድቅ ነው፤ ገንዘቡ የተወሰደው በአፈጻጸም በመሆኑ ይህንን ጉዳይም ለማስመለስ በአፈጻጸም ለመጠየቅ ይቻላል፤ ኩባንያ ቢፈርስ ባለቤቶች የኩባንያውን ንብረት ለመጠየቅ ይችላሉ፤ የኩባንያው ባለንብረት ፔየሮ ፓድሌና ሊና ቫካሮ መሆናቸው ታውቋል፤ ሞዴል፣ 85 ከስድስት ወር በላይ አያገለግልም የሚለው መ/ቤቱ ለራሱ ማድረግ ያለበትን የሚጠቁም እንጂ በይርጋ ሶስተኛ ወገኖች ገንዘቡን እንዳይጠይቁ የሚያግድ አይደለም፤ የስም አጠራሩም የፈረንጆችን ሥርዓት በመከተል የተፈጸመ እንጂ ስህተት ሆኖ አይደለም፤ አመልካችዎ ለአህትዋና ለአህትዋ ባልም ወራሽ ነኝ ተብሎ የታወቀበትን የአውራጃውን ፍ/ቤት ውሳኔና የቀረበውን ተቃውሞ እንደተመለከትነው በእርግጥም ተቃውሞው እዚህ መቅረብ የሚገባው አልነበረም « ነገር ግን የወራሽነት ማስረጃው ከኢትዮጵያ የፍትህ ብሔር ሕግ ውጭ የተወሰነ ከሆነ ደግሞ ሕገወጥ ስለሚሆን ሕገ ወጡን ውሳኔ ከሥራ ላይ ለማዋል አይቻልም፤ ምክንያቱም የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች የሚሠሩት በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ስለሆነ ነው » ከአለ በኋላ የአውራጃው ውሳኔ ከፍ/ብ/ቁ. 844/3 ለና 845 መንፈስ ውጭ ባልሚስቱን ሚስት ባሏን እንደሚወርስ ተደርጎ የተወሰደው ያለአግባብ ነው በማለት ተችቶ አመልካችዎ ማግኘት የሚገባት የአህቴን የሊና ቫካሮን ድርሻ እንጂ የአህቴን ባል ድርሻ ልታገኝ ስለማይገባት የፒየሮ ፓድሌ ድርሻ ለመንግሥት ሊቀርና ግማሹ ለአመልካችዎ ሊሆን ይገባል ሲል ወስኗል ።

በዚህ ውሳኔ ላይ ሁለቱም ወገኖች ይግባኝ ጠይቀዋል ። በዚህ መዝገብ ኢ.ማ ቫካሮ ይግባኝ ያለቸው ወራሽነቱ በፍርድ ቤት ከታወቀ ዘንድ ሙሉ ገንዘቡ

እንዲከፈለኝ ሊወሰንልኝ ሲገባ ግማሹ እንዲቀር የተደረገው ያለአግባብ ነው የሚልና ለውርሱም ሕጋዊ ወራሽ መሆኗን ገልጾ የምትጠይቅበት ሲሆን የሥር ተጠሪው ደግሞ በፍ/ይ/መ/ቁ. 890/73 የበኩሉን ይግባኝ አቅርቧል ። ለይግባኝ ምክንያት ያደረገውም ወለድ ክፈሉ የተባልኛው ያለአግባብ ነው ፣ ገንዘብ በውርስ ገቢ ሲደረግ መውሰድ ያለበት ጉምሩክ መሆን ሲገባው ገንዘብ ሚኒስቴር ተሳሳቦ ያስገባው የተባለው ያለአግባብ ነው ፣ ክርክር በቀረበበት ገንዘብም እስከአሁን ሕጋዊ ወራሽ ስላልቀረበ መጠየቅ የለብንምና የከፍተኛው ፍ/ቤት ውሳኔ ይለወጥልን የሚል ነው ። ሁለቱም ወገኖች መልስ እንዲሰጣቸውበት ሲደረግ ያቀረቡት መልስ ከዚህ ቀደም በከፍተኛው ፍ/ቤት ያቀረቡትን ክርክር የሚደግም በመሆኑ እዚህ ላይ እንደገና ማስፈር ተገቢ ባለመሆኑ አልፏል ።

በግራ ቀኝ መካከል ያለው ክርክርና ማስረጃ በአጭሩ ከዚህ በላይ የተገለጸው ነው ። በን ሸኪያቶ የተባለው ከባንያ የጉምሩክን ደንብ ተላልፏል ተብሎ ብር 14181.01 ለጉምሩክ እንዲከፍል በአሥመራ ጠቅላይ ፍ/ቤት ተወስኖ ይህንን ገንዘብ ለጉምሩክ የከፈለ ሲሆን በሥረ ነገሩ ክርክሩ ለውዝፍ ፍርድ ወሳኝ ጉባዔ ቀርቦ የጠቅላይ ፍ/ቤት ውሳኔ ተሸርክሏል ። ፍርድ ሲሻር በተሻረው ፍርድ መሠረት የተወሰደ ንብረት ወደ ነበረበት ቦታ እንዲመለስ ሥ/ሥ/ቁ. 349 ሶሌማክ በሸን ሸኪያቶ መብት ያገባኛል ባይ ኢማ ቫካር ገንዘብ ይመለስልኝ የሚል ጥያቄዋን በወኪል በሶሊኞ አማካይነት አቅርቧል ። በሸን ሸኪያቶ መብትም ያገባኛል በማለት ያቀረበችው ማስረጃ የዚህ ንግድ ድርጅት ባለቤት የነበሩት ፒየሮ ፓድሌና ሚስቱ ሊና ቫካር መሆናቸውን በጣሊያን ሕግ መሠረት ሚስት ወይም ባል ሲኖት እያንዳንዱን ተጋቢ የሚወርስ ወደታችና ወደላይ የሚቆጠር ተወላጅ ከለለ ወራሽ የሚሆነው በሕይወት ያለው ባል ወይም ሚስት ወይም የእነዚህ ዘመድ የውርስ መብት ያላቸው ሰዎች መሆናቸውን በመግለጽ እነዚህ የሸን ሸኪያቶ ድርጅት ባለቤቶች በየዘንጋቸው የሚመጣ ወራሽ ባለመታወቃቸው ቀደም የጥተውን ፓድሌን ሚስቱ ሊና እንደምትወርሰው እርሷም በተራዋ ስለጥተች እህቷ የሆነችው አመልካች መውረስ ያለባት በመሆኑ ይህንን አመልክታ የአሥመራ አውራጃ ፍ/ቤት ወራሽነቷን ያወቀላት መሆኑን የሚገልጸውን ውሳኔ ነው ። የከፍተኛው ፍ/ቤት ድርጅቱ ቢፈርስም የድርጅቱ ባለቤቶች የነበሩት ወይም ወራሾች የድርጅቱ ንብረት ነው የሚባለውን ከመጠየቅ የማይታገዱ መሆናቸውን ከወሰነ በኋላ የአመልካችዋን ጥያቄ ከፊሉን የጣለው ባል ሚስትን ፣ ሚስት ባልን የሚወርሱት በጣሊያን ሕግ እንጂ በኢትዮጵያ ሕግ አይደለም፣ የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶችም መሥራት ያለባቸው በኢትዮጵያ ሕግ እንጂ በጣሊያን ሕግ ባለመሆኑ ኢማ ቫካር ከእህቷ ድርሻ አልፏ ፣ እህቷ ከባላ እንደምትወርስና በተራዋም ለእህቷ ለኢማ እንድታስተላልፍ የተደረገውን ውሳኔ ስለማንቀበል የድርጅቱ ንብረት ከፊሉ ለሚስት ወራሽ ማለትም ለአመልካችዋ እንዲሆን የባል ድርሻ ደግሞ ወራሽ ስለሌለው ለመንግሥት ይቅር የሚል ነው ፣ ይህ ፍርድ ቤትም ሁለቱን መዛግብት አጣምሮ በማየት በአንድነት ውሳኔ ሰጥቶበታል ።

ይህ ፍ/ቤት መዝገቡን እንደመረመረው የሸን ሸኪያቶ ከባንያ የፓድሌና የሊና ቫካር መሆኑን ፣ ድርጅቱ ቢፈርስም የዚህ ድርጅት ንብረት የነበረውን ባል ንብረቶች ተከታትለው ለመጠየቅ መብት ያላቸው መሆኑን ኢማ ቫካርም ለሶሊኞ የሰጠችው ውክልና ሕጋዊ መሆኑንና ሌሎችም በጉምሩክ መ/ቤት ቀርበው የነበሩትም መቃወሚያዎች በተገቢ ሁኔታ ውድቅ የተደረጉ መሆናቸውን ደርሶ በታል ። ሆኖም ይህ ፍ/ቤት በተለየ ሁኔታ ውሳኔ ሊሰጥበት የሚገባው የከፍተኛው ፍ/ቤት ስለ ኢማ ቫካር ለፒየሮ ፓድሌና ለሊና ቫካር ወራሽ ሆኖ መቅረብ በተሰጠው ውሳኔ ላይ ነው ።

የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች ለአሠራራቸው መሠረት ማድረግ የሚገባቸው የኢትዮጵያን ሕግ እንጂ የውጭ ሀገርን ሕግ እንዳልሆነ የከፍተኛው ፍርድ ቤት የተቸው በሚገባ ነው። በኢትዮጵያ ሕግም ባል ሚስትን ሚስት ደግሞ ባልን ለመውረስ የማይችሉ መቻላቸውም የፍትሕ ብሔር ሕጎችን ለተመለከተው ግልጽ ነው። የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤት የጣሊያንን ሕግ መሠረት በማድረግ ሊናባከርን ባሏን ፒየር ፓድሌን ትወርሳለች በማለት በመወሰኑም ሊከተለው የማይገባውን ሕግ በመከተል ከሕጎችን ጋር የማይጣጣም ውሳኔ ሰጥቷል። ለአመልካችዎም ወራሽነት መሠረት የሆነው የውርስ ማስረጃ ይኸው የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤት ነው። ሆኖም ፍርዱ ወይም ውሳኔው ሥልጣን በአለው በኢትዮጵያ ፍርድ ቤት የተሰጠ እስከሆነ ድረስ ይህ ፍርድ ትክክል ሆኖ ካልተገኘ ሊተችበትና ፍርዱ ሊለወጥበት የሚቻልበት ሥርዓት አለው። በፍርዱ ውስጥ ተከራካሪ የሆኑ ወገኖች ውሳኔው ሕጋዊ አይደለም ከአሉ የማሰለጠጥ ፅድል ያላቸው ጉዳዩን በይግባኝ በማሰማት ነው። ተከራካሪ ያልሆኑ፣ ግን ፍርዱ የሚመለከታቸው ወገኖች ደግሞ ውሳኔውን መቃወም የሚችሉት እፈረደው ፍርድ ቤት ዘንድ በመቅረብ መቃወሚያቸውን በማሰማት ነው። ከዚህ ውጭ ግን አንድ ፍርድ ማስረጃ ሆኖ በቀረበ ቁጥር የያዙትን ክርክር ወደ ጉን በመተው በማስረጃነት በቀረበው ፍርድ ሕጋዊ መሆንና አለመሆን ላይ ክርክር እየተነሳ ፍርድ ቤቶችም ይህን እያስተናገዱ ፍርዱን በመሻር ወይም በማጽደቅ የበኩላቸውን ውሳኔ የሚሰጡ ከሆነ የመቃወሚያ ማቅረቢያና የይግባኝ ማሰሚያ ሥርዓትን መደንገጥ ትርጉም የለሽ ይሆናል። የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤት የውርስን ክርክር የመስማት ሥልጣን ያለው ፍርድ ቤት ሲሆን ይህ ፍርድ ቤት የሰጠው የውሳኔነት ማስረጃ ውሳኔም የኢትዮጵያን ሕግ የተከተለ አይደለም ተብሎ በይግባኝ አልተሻረም፤ የጉምሩክ መ/ቤትም ተከራካሪ ባይሆንም የተሰጠው የውሳኔነት ማስረጃ ጥቅሜን የሚነካ ነው የማል ኮሆን ይህ ውሳኔ እንዲሻርለት በሥ/ሥ/ቁ. 358 መሠረት መቃወሚያ ማቅረብ ነበረበት። ከዚህ ውጭ ግን አሁን በተደረገው ሁኔታ የአውራጃው ፍርድ ቤትን ውሳኔ ሕጋዊነት ለመቃወም የሚያስችለው ሕጋዊ መንገድ የለም። በመሆኑም የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ ሕጋዊ አይደለም በማለት የሚሰነዘረው ከትችትነት ወይም ዲክተም « ከመሆን አልፎ ሕጋዊ ውጤት ተሰጥቶት በከፍተኛው ፍርድ ቤትም ሆነ በጠቅላይ ፍርድ ቤት ሊሻር አይችልም። በመሆኑም የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤት ውሳኔ ሕጋዊ አለመሆኑ ቢታመንበትም ይህን ውሳኔ በሥርዓቱ ተጠቅሞ እንዲለወጥ ባለመደረጉ፣ አሁን በማስረጃነት ሲቀርብ ሕጋዊ አይደለም ተብሎ እንዲሻር ቢደረግ ጠቅላላ ሥርዓትን የሚያፋልስ በመሆኑና ከጥቅሙም ጉዳቱ የሚያመዘን በመሆኑ ውሳኔውን እንዳለ በመውሰድ አመልካችዎ ኢማ ቫካር የሊና ቫካርና የፒየር ፓድሌ ወራሽ ነት የተባለውን በመቀበል ሽን ሸኪያቶ ኩባንያ ለጉምሩክ የከፈለው ዋና ገንዘብ ማለትም ብር 14፣81፣ር1 (አሥራ አራት ሺህ አንድ መቶ ሰማንያ አንድ ብር ከዚህ አንድ ሳንቲም) በውሳኔነቷ እንዲመለስላት ወስነናል።

ውሳኔው በዚህ መሠረት የተሻሻለ መሆኑን እንዲያውቀውና በዚህ መሠረት እንዲያስፈጽም የዚህ ውሳኔ ግልባጭ ለከፍተኛው ፍርድ ቤት ይተላለፍ የውርሱን ጉዳይ የተመለከተው የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤትም የዚህን ውሳኔ ግልባጭ እንዲያውቀው ይደረሰው። ኪሳራና ወጭ ሁለቱም ወገኖች ይቻቻሉ።

ይህ ውሳኔ በጠቅላይ ፍርድ ቤት ፓናል ችሎት ዛሬ ታኅሳስ 18 ቀን 1977 በሙሉ ድምፅ ተሰጠ።

የውጭ አገር የፍትሐብሔር ሕጎች በኢትዮጵያ
ፍርድ ቤቶች ስለአላቸው ተፈጻሚነት

በፍትሐብሔር ይግባኝ መዝገብ ቁጥር 852/73
የተሰጠውን ፍርድ መሠረት በማድረግ የቀረበ ትችት
በኢብራሂም ኢድሪስ *

መግቢያ

በመዝገብ ቁጥር 852/73 ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ በሰጠው ፍርድ ውስጥ በአሥ መራ አውራጃ ፍርድ ቤት የተሰጠው ውሳኔ ከኢትዮጵያ ሕግ ጋር የሚቃረን ስለ መሆኑ አትቷል ። ይሁን እንጂ የፍትሐብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ በሚፈቅደው መሠረት ውሳኔው ያልተለወጠ በመሆኑ ኢግ ቫካር የጊዥ ፍርድ ቤቱ ፍርድ ቤት የሮ ፖድሌ ሕጋዊ ወራሽ መሆንዋን ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ ተቀብሎታል ።

በአውራጃው ፍርድ ቤት የተሰጠውን ውሳኔ በሚመለከት ጠቅላይ ፍርድ ቤቱ « የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች ለአውራጃቸው መሠረት ማድረግ የሚገባቸው የኢትዮጵያን ሕግ እንጂ የውጭ አገርን ሕግ እንዳልሆነ የክፍተኛው ፍርድ ቤት የተቸው በሚገባ ነው ። . . . የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤት የኢግ ሊያንን ሕግ መሠረት በማድረግ ሊኖር ቫካር ባሏን ፒየሮ ፖድሌን ትወር ሳለች በማለት በመወሰንም ሊከተለው የማይገባውን ሕግ ለመከተል ከሕጋዊነት ጋር የማይጣጣም ውሳኔ ሰጥቷል »¹ በማለት ተችቷል ።

ይህ በጠቅላይ ፍርድ ቤት የተሰጠው ትችት በጥልቀት ሲመረመር ከግል ኢንተርናሽናል ሕግ ጋር ግንኙነት ያላቸውን የሚከተሉትን ጥያቄዎች ያስነሳል ።

- 1/ አንድን የባዕድ ሁኔታ ያለበት ጉዳይ ለመወሰን አግባብነት ያላቸው የውጭ አገር ሕጎች ሆነው ቢገኙ እነዚህ የውጭ አገር ሕጎች በኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች ተፈጻሚነት ሊኖራቸው ይችላሉ ?
- 2/ የውጭ አገር ሕጎች በኢትዮጵያ ውስጥ ተፈጻሚነት ሊኖራቸው ይችላሉ ቢባል እነዚህ ሕጎች ከኢትዮጵያ ሕጎች ጋር በአኩልነት ደረጃ (Status) ሊታዩ ይችላሉ ?
- 3/ በኢትዮጵያ የባዕድ ሁኔታ ያለበት የተንቀሳቃሽ ንብረት ውርስ ጉዳይ መወሰን ያለበት በምን ሕግ መሠረት ነው ? ግዥ በጥቅምት ጊዜ ይኖሩ በነበረበት በመደበኛ መኖሪያ ቦታ ሕግ (Lex domicilii) ወይንስ ዜጋ በኑበሩበት አገር ሕግ (Lex nationalis)?

በዚህ ቅድመ ውስጥ ክዚህ በላይ ለተመለከቱት ሶስት ጥያቄዎች መልስ ለመስጠት ተሞክሯል ።

I

የመጀመሪያውን ጥያቄ በሚመለከት በትድሚያ መገንዘብ ያለብን አንድ ጉዳይ አለ ። ይኸውም የማንኛውም አገር ፍርድ ቤት የሚገኝበትን አገር ሕጎች በሥራ የማዋል ግዴታ አለበት ።

እንዲሁም ከብዙ አገሮች ሕጎች መገንዘብ እንደሚቻለው አንድን የባዕድ ሁኔታ ያለበት ጉዳይ ለመወሰን አግባብነት ያላቸው የውጭ አገር ሕጎች ሆነው ቢገኙ ፍርድ ቤቶች እነዚህን የውጭ አገር ሕጎች ተፈጻሚ ያደርጋሉ ። ለምሳሌ ብዙ የምሥራቅና የምዕራብ አውሮፓ አገሮች በኢንተርናሽናል ሕጎቻቸው ውስጥ ፍርድ ቤቶቻቸው በውጭ ሕጎች መጠቀም እንደሚችሉ ሥልጣን ይሰጣሉ ።² ይሁን እንጂ እነዚህ በሥራ እንዲውሉ የሚደረጉ ሕጎች ፍርድ ቤቱ ከሚገኝበት አገር መንግሥት ፖሊሲና ከሕዝብ ጥቅሞች ጋር ተጻራሪ ሆነው መገኘት አይኖርባቸውም ።³

የአንድ አገር ፍርድ ቤቶች የሌላውን አገር ሕጎች በሥራ እንዲውሉ የሚደርጉት በተለያዩ ምክንያቶች ሆኖ እናገኘዋለን ። የሚከተሉትንም እንደምሳሌ መጥቀስ ይቻላል ።⁴

አንደኛ ፣ አንድ አገር በክልሉ ውስጥ የሚገኙ ፍርድ ቤቶች አግባብነት ባላቸው በውጭ አገር ሕጎች እንዲጠቀሙ ቢፈቅድ ለፍርድ ቤቶቹ የሚቀርቡ የባዕድ ሁኔታዎች ያለባቸው ጉዳዮች ትክክለኛ ውሳኔዎችን ያገኙ ዘንድ ሙሉ ፈቃድ ገንቱን እንዳሳዩ ይቆጠራል ። ለምሳሌ ሁለት ኢትዮጵያውያን ኬንያ በነበሩበት ጊዜ የመኪና ሽያጭ ውል ተዋሰለዋል ። ከውሉም ጋር የተያያዘ አለመግባባት በመካከላቸው ቢፈጠር ጉዳያቸው መወሰን ያለበት በኬንያ ሕግ መሠረት እንደሚሆን ተስማምተዋል ። ሁለቱም ወገኖች ወደ ኢትዮጵያ ከተመለሱ በኋላ አንዱ በውሉ መሠረት ግዴታውን ባለሚሟላቱ ምክንያት ሌላው በአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ክስ መሠረተ ። በዚህም ጊዜ ፍርድ ቤቱ ጉዳዩን መወሰን ያለበት በኬንያ ሕግ መሠረት መሆን ይኖርበታል ። ምክንያቱም ውሉን ከሁሉም በፊት መገኘት የሚኖርባቸው ተዋዋይዎች በቀጥታ ወይም በተዘዋዋሪ መንገድ በመረጡት ሕግ መሠረት ነው።⁵ ተዋዋይዎቹ ውሉቻቸውን በሚመለከት ተፈጻሚ ስለሚሆነው ሕግ መስማማት ይችላሉ ። ስምምነቱም ልክ እንደ ሕግ በተዋዋይዎቹ ላይ የአስገዳጅነት ጠባይ እንዳለው ይቆጠራል ።⁶ ፍርድ ቤቱ በኢትዮጵያ ሕግ የሚጠቀም ከሆነ ድርጊቱ ከውል ወገኖች ፍላጎት ጋር የተጻረረ ይሆናል ። እንዲሁም የክርክሩ ውጤት የኬንያ ሕግ በሥራ ውሉ ቢሆን ኖር ይደርስበት ከነበረው ውጤት የተለየ ሊሆን ይችላል ።

ሁለተኛ ፣ የባዕድ ሁኔታ ያለበትን ጉዳይ ለመወሰን አግባብነት ያላቸውን የውጭ አገር ሕጎች በሥራ ማዋል ማለት ሕጎች የተጠቀሱለትን አገር ማክበር ማለት ነው ። ከዚህም በተጨማሪ ሕጎቹ በተጠቀሱለት አገርና ፍርድ ቤቱ በሚገኝበት አገር መካከል መቀራረብን ይፈጥራል ። ወዳጅነትንም ያጠነክራል ።

በኢትዮጵያ ፣ እንደ ሌሎች ብዙ አገሮች ፣ ፍርድ ቤቶች የውጭ አገር ሕጎችን በሥራ እንዲያውሉ የሚያስገድድ ሕግ የለም ። ወይም ደግሞ ይህንን ጉዳይ በሚመለከት ኢትዮጵያ የፈረመቻቸው አለምባቀፋዊ ስምምነቶች አሉ ለማለት አይቻልም ። በሌላ በኩል ደግሞ አስፈላጊ በሆነ ጊዜ የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች በውጭ አገር ሕጎች እንዳይጠቀሙ የሚከለክል የተለየ ሕግ የለም ።

የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች ለአሠራራቸው መሠረት ማድረግ ያለባቸው የኢትዮጵያን ሕግ ነው በሚል ምክንያት ከኢትዮጵያ ሕግ ጋር ግንኙነት የሌለውን አንድ ጉዳይ በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት መወሰን የሚደገፍ አሠራር አይደለም ። ጉዳዩን ለመወሰን አግባብነት ያለው የውጭ አገር ሕግ ሆኖ ከተገኘና ይህንንም ሕግ በኢትዮጵያ ውስጥ በሥራ ማዋል የአገሪቱን መንግሥት ፖሊሲና የሕዝቦቿ

ንም ጥቅሞች የማይጸረር መሆኑ ከተረጋገጠ ፍርድ ቤቶች ይህንን ሕግ ተፈጻሚ በያደርጉት በኢትዮጵያ ላይ ምንም ጉዳት አያስከትልም ። እንዲያውም ፍርድ ቤቶች አግባብነት ያለውን የውጭ አገር ሕግ በሥራ ለማዋል መሞከራቸው ኢትዮጵያ ፍትሕን ለማስገኘት ዓለምአቀፋዊ ግዴታዋን ለመወጣት ጥረት እንዳይረገጥ ያስቆጥራታል ። ተፈጻሚ በሚሆንለት አገርና በኢትዮጵያ መካከል የመቀራረብና የወዳጅነት መፈጠር ምክንያትም ሊሆን ይችላል ። ከዚህም በተጨማሪ በኢትዮጵያ ፍርድ ቤት አግባብነት ባለው የውጭ አገር ሕግ መሠረት የተሰጠ ውሳኔ ሕጉ በኢትዮጵያ ፍርድ ቤት በተጠቀሰለት አገርና እንዲሁም በሌሎች አገሮች ተቀባይነትን ያገኛል ።

ከመንግሥት ፖሊሲና ከህዝብ ጥቅሞች ጋር ሊቃረኑ የማይችሉ አግባብነት ያላቸውን የውጭ አገር ሕጎች ተፈጻሚ ያለማድረግ ማለት ኢትዮጵያ በሌሎች አገሮች ሕጎች ዘንድ ተቀባይነትን ያገኘውን አለምአቀፋዊ አሠራር ለመከተል እንዳልፈለገች ያስቆጥራታል ። ደግሞም የሌሎች አገሮች ፍርድ ቤቶች የኢትዮጵያን ሕጎች በክልላቸው ውስጥ ተፈጻሚ እንዳያደርጉ አጻፋዊ እርምጃ እንዲወሰዱ ምክንያት ሊሆን ይችላል ።

ከዚህ በፊት በተለያዩ ጊዜያት በኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች የቀረቡ የባዕድ ሁኔታ ያለባቸውን ጉዳዮች ብንመለከት ምን ያህል የውጭ አገር ሕጎችን በሥራ ለማዋል መከራ እንደተደረገ ለመገንዘብ ይቻላል ። በምሳሌነትም በቤንዲቶ ቪር ጄኔላና በኢታሊያ አንቶንዮኒ መካከል ተነስቶ የነበረውን ክርክር መጥቀስ በቂ ነው ። ፣ በዚህ ጉዳይ ውስጥ አመልካች ቤንዲቶ ቪርጄኒላ የኢጣሊያ ሕግ በሚያዘው መሠረት ፍቺ ሳይኖር ከባለቤቱ ተለይቶ መኖር ይችላል ዘንድ ለአዲስ አበባ ፍርድ ቤት ባመለከተ ጊዜ ፍርድ ቤቱ ይህንን የኢጣሊያን ሕግ መሠረት በማድረግ ውሳኔ ሰጥቷል ።

ስለዚህ በውጭ አገር ሕጎች መጠቀም አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘና እነዚህም ሕጎች የኢትዮጵያን መንግሥት ፖሊሲና የሕዝቦቿንም ጥቅሞች የማይጸረሩ እስከሆኑ ድረስ የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች እነዚህን ሕጎች ተፈጻሚ ሊያደርጓቸው አይገባም ማለት የሚነቀፍ ነው ።

II

የውጭ አገር ሕጎች በኢትዮጵያ ያላቸውን ደረጃ ከመግለጻችን በፊት የሌሎች አገሮችን አሠራር መመልከቱ ጠቃሚ ነው ።

የውጭ አገር ሕጎች ደረጃቸው ምንድነው ? የውጭ አገር ሕጎች እንደፍሬ ነገር ወይንስ እንደ ሕግ ጥያቄ መታየት ይኖርባቸዋል ? የሚለው ጥያቄ በአገሮች ሕጎች መካከል ስምምነት ያልተደረሰበት ጉዳይ ነው ።

በብዙ የአውሮፓ (ሁሉንም የሶሻሊስት አገሮች ጨምሮ) ፣ በብዙ የላቲን አሜሪካ አገሮች ፣ እንዲሁም ጃፓንና ደቡብ ኮሪያን በመሳሰሉ ሌሎች ብዙ አገሮች የግል ኢንተርናሽናል ሕጎች ፣ ፍርድ ቤቶች የባዕድ ሁኔታዎች ናሯቸው በውጭ አገር ሕጎች መወሰን ያለባቸው ጉዳዮች ባጋጠሟቸው ጊዜ ከተከራካሪ ወገኖች በኩል ጥያቄ ባይቀርብም እንኳ ፣ በራሳቸው አነሳሽነት በውጭ ሕጎች መጠቀም ግዴታቸው መሆኑን ያስገነዝባሉ ። ፣ በነዚህም አገሮች የሚገኙ ፍርድ ቤቶች የውጭ አገር ሕጎችን እንደራሳቸው አገር ሕጎች በእኩል ደረጃ የሚያዩ በመሆኑ በሥራ ለማዋል የሚፈልጓቸውን የውጭ አገር ሕጎች የየአገሮቻቸውን የሕግና

ፍትሕ ሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶችን ወይም የውጭ ጉዳይ ሚኒስቴር መሥሪያ ቤቶችን ወይም ደግሞ አግባብነት ያላቸውን ሌሎች አካሎች ጠይቀው ማወቅ ይችላሉ።

በአንግሎ ሳክሶን አገሮች፣ የእስፔንና የፖርቱጋልን ሕግ ሥርዓት በሚከተሉ አገሮችና እንዲሁም ፈረንሳይን በመሳሰሉ አገሮች ሕጎች የውጭ አገር ሕጎች እንደማናቸውም ፍሬ ነገሮች የሚታዩ በመሆኑ ተከራካሪ ወገኖች ተፈጻሚ እንዲሆኑ የሚፈልጓቸውን የውጭ አገር ሕጎችንም ልክ እንደማናቸውም ፍሬ ነገሮች በፍርድ ቤት ፊት ቀርበው ማሳመን ይኖርባቸዋል።¹⁰

በነዚህ በራሳቸው አነሳሽነት የውጭ አገር ሕጎችን ተፈጻሚ ከማያደርጉ አገሮች መካከል በሕጋቸው በኩንቲኔታል የሕግ ሥርዓት ሥር በሚመደቡ አገሮች ሕግ መሠረት ባለጉዳዮች የውጭ አገርን ሕጎች እንዲያስረዱ የሚጠየቁት በባለሞያ በተዘጋጀ የጽሑፍ ማስረጃ አማካይነት ነው።¹¹ የልማድን ሕግ ሥርዓት በሚከተሉ አገሮች ደግሞ የውጭ አገር ሕጎች የሚረጋገጡት በባለሞያ ምስክሮች በሚሰጥ የምስክርነት ቃል ነው።¹²

በኢትዮጵያ የውጭ አገር ሕጎች በምን ደረጃ መታየት እንደሚኖርባቸው በግልጽ የሚያሳይ ሕግ የለም። ቢሆንም ስለኢትዮጵያ ሕጎች በሚመለከት የታወጀውን አዋጅ ቁጥር 1/1934 ከግምት በማስገባት የውጭ አገር ሕጎች በኢትዮጵያ ውስጥ ስላላቸው ደረጃ ለመናገር ይቻላል።

ነጋሪት ኃዜጣ ለማቋቋም በወጣው በዚህ አዋጅ በግልጽ እንደተደነገገው በኢትዮጵያ ውስጥ ተፈጻሚ የሚሆኑ ሕጎች በነጋሪት ኃዜጣ መውጣት እንዳልሰጣቸው ተመልክቷል።¹³ ፍርድ ቤቶችም በዚህ በነጋሪት ኃዜጣ አማካይነት የሚወጡትን ሕጎች የማወቅ (Judicial Notice) ግዴታ አለባቸው።¹⁴ በተቃራኒ አነጋገርም የውጭ አገር ሕጎች በነጋሪት ኃዜጣ ታትመው የማይወጡ በመሆናቸውም ከኢትዮጵያ ሕግ ጋር በአኩልነት ደረጃ እንደ ሕግ አይታዩም። የባዕድ ሁኔታ ያለበትን ጉዳይ ለመወሰን አግባብነት ያላቸው የውጭ አገር ሕጎች ሆነው ቢገኙም የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች እነዚህን የውጭ ሕጎች በራሳቸው አነሳሽነት ልክ እንደማናቸውም የኢትዮጵያ ሕጎች እንዳሉ በመቁጠርና ፈልጎም በማግኘት በሥራ አያውሉም።

ከዚህ ውጭ ግን ተከራካሪ ወገኖች አግባብነት ያላቸውን የውጭ ሕጎች እንደማናቸውም ፍሬ ነገሮች በማስረጃ ለማረጋገጥ ቢሞክሩና በነዚህም አገር ሕጎች መሠረት ጉዳያቸው እንዲወሰንላቸው ቢጠይቁ የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች ሕጎችን በሥራ አናውልም ሊሉ አይችሉም። በቤንዲቶ ቪርጂኒያና በኢታሊያ አንቶንዮኒ መካከል ተነስቶ በነበረው ክርክር አመልካች ጥያቄውን የመሠረተው በኢጣሊያ ሕግ ነበር። ጉዳዩን የያዘው የአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤትም አመልካቹ በማስረጃነት የጠቀሳቸውን የኢጣሊያ ሕግ ድንጋጌዎችን እንዲያስረዱ ለት ዶ/ር ሸታፊሊ የተባሉ በኢጣሊያ ሕግ ባለሞያ የምስክርነት ቃላቸውን እንዲሰጡ አድርጓል። ከዚህም በተጨማሪ አመልካቹ ለጉዳዩ አግባብነት ያላቸውን የኢጣሊያ የፍትሕ ስልጠና ሕግ ድንጋጌዎች በማስረጃነት ለፍርድ ቤቱ አቅርቧል።

III

በሶስተኛ ደረጃ ለቀረበው ጥያቄ መልስ ለመስጠት ከመሞከራችን በፊት ደግሞ በሌሎች አገሮች ያለውን አሠራር ከሚከተሉት ሁለት መሠረተ ሀሳቦች አንጻር በአጭሩ እንመልከት።

ሀ/ አሀዳዊ (Unitary) የውርስ መሠረተ ሀሳብ

በዚህ መሠረተ ሀሳብ የሚችን ተንቀሳቃሽና የማይንቀሳቀስ ንብረቶችን የመውረስ ጉዳይ የሚመለከቱ ጥያቄዎች የሚወሰኑት በሚች የግል ሕግ (Personal Law) መሠረት ነው።¹⁵

ይህ የአሀዳዊ መሠረተ ሀሳብ በኢጣሊያ፣ በኒዘርላንድ፣ በስፔን፣ ፖርቱጋል፣ ስዊድን፣ ግብጽንና ጃፓን በመሳሰሉ አገሮችና እንዲሁም ከሩሜንያ በስተቀር በሌሎች የምስራቅ አውሮፓ ሶሻሊስት አገሮች የግል ኢንተርናሽናል ሕጎች ዘንድ ተቀባይነትን አግኝቷል።¹⁶

ለ/ መንታ (Scission) የውርስ መሠረተ ሀሳብ

በአብዛኛዎቹ የኩመን ሎውን (Common Law) የሕግ ሥርዓት በሚከተሉ የእንግሊዝ ኩመንዌልዝ አገሮች፣ ዩናይትድ ስቴትስ፣ ፈረንሳይ፣ ቤልጅግ፣ ሌግዘምበርግ፣ አውስትሪያና ሩሜንያን በመሳሰሉ አገሮች የግል ኢንተርናሽናል ሕጎች ዘንድ ተቀባይነትን ካገኘው ከዚህ መሠረተ ሀሳብ መረዳት እንደሚቻለው የሚች የማይንቀሳቀስ ንብረት ጉዳይ የሚወሰነው ንብረቱ በሚገኝበት አገር ሕግ (Lex Situs) ሲሆን ተንቀሳቃሽ ንብረትን በሚመለከት ደግሞ ተፈጻሚነት ያለው የሚች የግል ሕግ (Personal Law) ነው።¹⁷

እዚህ ላይ ማስታወስ የሚገባን አንድ ጉዳይ አለ ። ይኸም የአሀዳዊን ሆነ የመንታን መሠረተ ሀሳብ በሚከተሉ በሁሉም አገሮች የተንቀሳቃሽ ንብረት ውርስን የሚመለከቱ ጥያቄዎች የሚወሰኑት በሚች የግል ሕግ መሠረት መሆኑን ነው። ይሁን እንጂ የግል ሕግ ማለት ምን ማለት ነው? በሚለው ጭቆ ላይ የኩንቲኔንታልንና የኩመን ሎውን የሕግ ሥርዓቶች በሚከተሉ አገሮች መካከል ግልጽ ልዩነት ይታያል።

የኩንቲኔንታልን የሕግ ሥርዓት በሚከተሉ እንደ ፈረንሳይና ኢጣሊያ ባሉና በሶሻሊስት አገሮች የግል ኢንተርናሽናል ሕጎች መሠረት የግል ሕግ ማለት ሚቹ ዜጋ የነበረበት አገር ሕግ (Lex Nationalis) ማለት ነው።¹⁸ እንደ እንግሊዝና ዩናይትድ ስቴትስ በመሳሰሉ የኩመን ሎውን የሕግ ሥርዓት በሚከተሉ አገሮች ደግሞ የግል ሕግ ማለት ሚቹ በሞተበት ጊዜ ይኖር የነበረበት የመደበኛ መኖሪያ ቦታ ሕግ (Lex Domicilii) ማለት ነው።¹⁹

ኢትዮጵያ፣ እንደሌሎች ብዙ አገሮች፣ በሕግ አውጪ የተዘጋጀ የግል ኢንተርናሽናል ሕግ ደንብ የላትም። በዚህ ምክንያትም ለምሳሌ አንድ የባዕድ ሁኔታ ያለበትን ተንቀሳቃሽ ንብረት ውርስ ጉዳይ ብንወስድ ከንብረቱ ጋር ግንኙነት ያላቸውን ውርስ ነክ ጥያቄዎችን ለመወሰን ይቻል ዘንድ ተፈጻሚነት ሊኖረው የሚገባው የኢትዮጵያ ወይንስ ከውርሱ ጋር ግንኙነት ያለው የሌላ አገር ሕግ ስለመሆኑ የሚጠቁም በሕግ አውጪ የተዘጋጀ ደንብ የለም።

ይሁን እንጂ ከዚህ በፊት የጠቅላይና የአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤቶች የባዕድ ሁኔታ የሚገኝባቸው ጉዳዮች ባጋጠማቸው ጊዜ ውሳኔዎችን ለመስጠት እንዲያስችሏቸው አንዳንድ መሠረተ ሀሳቦችን ከውጭ አገሮች የግል ኢንተርናሽናል ሕጎች በመውሰድ ለመጠቀም ሞክረዋል።²⁰ ከነዚህም መሠረተ ሀሳቦች አንዱና ከጥያቄው ጋር ግንኙነት ያለው የውርስን ጉዳይ የሚመለከተው ነው።

የአሀዳዊን ሆነ የመንታን የውርስ መሠረተ ሀሳብ እንደሚከተሉ ሁሉም አገሮች፣ እስካሁን በጠቅላይና በከፍተኛ ፍርድ ቤቶች ከተሰጡት በዛ ካሉ ውሳኔ

ዎች መገንዘብ እንደሚቻለው ከተንቀሳቃሽ ንብረት ጋር የተያያዙ የውርስ ጥያቄዎችን ለመወሰን የተሞከረው በሚቹ የግል ሕግ መሠረት ነው። ለምሳሌ የኢትዮጵያ ጠቅላይ ፍርድ ቤት በየሐንሰ ፕሮታና በ ወ/ት ጽጌነሽ መካከል የተደረገውን ክርክር ስምቶ በሰጠው ውሳኔ ከሚንቀሳቀስ ንብረት ውርስ ጋር ግንኙነት ያለውን ጥያቄ በሚች የግል ሕግ መሠረት ወስኗል።²¹ እንዲሁም ደግሞ የአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ወ/ሮ ሶፊያ ተሰማ የተባሉ ግለሰብ የልጃቸው የብሩኖ ሞግዚት ሆነው በመቅረብ እ.አ.አ. ፌብሩዋሪ 2/1958 በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ የሞተውን የልጃቸውን አባትና የአጣሊያ ዜጋ የነበረውን የካልዲሮኒ ጊሴፒን ንብረት በልጃቸው ስም ለማስተዳደር ጥያቄ ባቀረቡበት ጊዜ ፍርድ ቤቱ የሚቹን የግል ሕግ በሥራ በማዋል ውሳኔ ሰጥቷል።²²

የግል ሕግ ማለት ምን ማለት ነው? የሚለውን ጥያቄ በሚመለከት ተቀባይ ነትን ካገኙት ሁለት ትርጉሞች መካከል ኢትዮጵያ የትኛውን መከተል እንደሚኖርባት የሚጠቁም በሕግ አውጪ የተዘጋጀ ደንብ የላትም። ይህም በመሆኑ አንድ ፍርድ ቤት ከሁለቱ ትርጉሞች የፈለገውን አንዱን በመምረጥ ተፈጻሚ ሊያደርግ እንዲችል አጋጣሚ ሁኔታ ተፈጥሮለታል ለማለት ይቻላል።

ከጠቅላይ ፍርድ ቤት ውሳኔ ለመገንዘብ እንደሚቻለው የኢ.ማ ሻክሮ የውርስ ጉዳይ በውስጡ የባዕድ ሁኔታዎችን ያዘለ ጉዳይ ነው። በመሆኑም ሙሉ በሙሉ አገር አቀፍ (Domestic) ጠባይ ካላቸው ሌሎች ጉዳዮች የተለየ ትኩረት ሊሰጠው የሚገባ ጉዳይ ነበር። ይግባኝ ባይሞና እንዲሁም ሚች ባልና ሚስት የአጣሊያ ዜጎች መሆናቸው በውሳኔው ተገልጿል። ይህንንም ጉዳይ በሚመለከት በኢትዮጵያና በአጣሊያ ሕጎች መካከል ግጭት እንደተፈጠረ መገንዘብ ይቻላል። ፍርድ ቤቱም ጉዳዩን ለማየት ሥልጣን ያለው መሆኑን እንዳረጋገጠ ወደ ፍሬ ነገር ጥያቄ ገብቶ ውሳኔ ከመስጠቱ በፊት አግባብነት ያለው የኢትዮጵያ ወይንስ የአጣሊያ ሕግ መሆኑን ማረጋገጥ ይገባል። ለዚህ ጥያቄ በቋ ሙሉ መስጠት የሚቻለውም በቅድሚያ የባዕድ ሁኔታ ያለበት የተንቀሳቃሽ ንብረት ውርስ ጉዳይ መወሰን የሚገባው ሚቾቹ በሞቱበት ጊዜ ይኖሩ በነበሩበት በመደበኛ መኖሪያ ቦታ ሕግ ወይንስ ዜጋ በነበሩት አገር ሕግ መሆን አለበት የሚለው ጥያቄ ምላሽ ሲያገኝ ነው።

ከዚህ በፊት ጠቅላይ ፍርድ ቤትና የአዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤት በሰጧቸው ውሳኔዎች የግል ሕግ ለሚለው ሐረግ የመደበኛ ቦታ ሕግ የሚለውን ትርጓሜ መርጠዋል። ለምሳሌ በየሐንሰ ፕሮታና በወ/ት ጽጌነሽ መካከል ተደርጎ በነበረው ክርክርና እንዲሁም የጊሴፒን ካልዲሮኒ ውርስ ጉዳይ በሚመለከት በተሰጡት ውሳኔዎች ፍርድ ቤቶች የመደበኛ መኖሪያ ቦታ ሕግ የሚለውን ትርጓሜ በመቀበል የተንቀሳቃሽ ንብረት ውርስ መወሰን የሚገባው በዚሁ ሕግ መሠረት መሆን እንዳለበት ተቀብለውታል።²³ በነዚህም ፍርድ ቤቶች ተቀባይነትን ያገኘው ትርጉም የኩመን ሎውን የሕግ ሥርዓት በሚከተሉ አገሮች ዘንድ ተቀባይነትን ካገኘው ትርጉም ጋር ተመሳሳይነት ያለው ሆኖ እናገኘዋለን።

ስለዚህ በኢ.ማ ሻክሮ የውሳኔነት መብት ጥያቄ ላይ ውሳኔ እንዲሰጥ ጉዳይ የቀረበለት የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤት አግባብነት አለው ብሎ የሚያምንበት የግል ሕግ ሚቾች በሞቱበት ጊዜ ይኖሩ የነበረበት የመደበኛ ቦታ ሕግ ነው። በማለት እንደ ጠቅላይ ፍርድ ቤትና እንደ አዲስ አበባ ከፍተኛ ፍርድ ቤት ተመሳሳይ ትርጉም መምረጥ ይችላል። የሚቾች መደበኛ መኖሪያ ቦታ ሕግ የነበረውን ለመለየት ይቻል ዘንድም ሚቾቹ በሞቱበት ጊዜ መደበኛ ቦታቸው ኢትዮጵያ ወይንስ አጣሊያ እንደነበረ ማረጋገጥ ያስፈልጋል። የሚቾቹ መደበኛ መኖሪያ

በታ ኢትዮጵያ ነው ከተባለ ኢማ ቫካር የሚችሉን ንብረት መውረስ ትችል ወይም አትችል እንደሆነ መወሰን የሚገባው በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ይሆናል ። የሚችሉ መደበኛ መኖሪያ ቦታ ኢጣሊያ ነው ከተባለ ደግሞ በጉዳዩ ላይ ተፈጻሚ መሆን የሚኖርበት የኢጣሊያ ሕግ ነው ።

በሌላ በኩል የኢትዮጵያ ሕግ የከመንሎው የሕግ ሥርዓት ተጽዕኖ ያለበት ሕግ ባለመሆኑ አንድ ፍርድ ቤት በአንድ ጉዳይ ላይ ውሳኔ በሚሰጥበት ጊዜ ቀደም ሲል በተመሳሳይ ጉዳይ ላይ በተሰጠ ውሳኔ መገደድ እንዳለበት የሚያሳይ የሕግ አሠራር (Precedence) በኢትዮጵያ አይታወቅም ። በመሆኑም ቀደም ሲል ከላይ በገለጽናቸው የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች የተመረጠውን ትርጉም የአሥ መራ አውራጃ ፍርድ ቤት መቀበል ይኖርበታል ለማለት አስቸጋሪ ነው ። ስለዚህም የአውራጃው ፍርድ ቤት የግል ሕግ የሚለውን ሐረግ ሟቾቹ ዜጋ እንደ ነበሩበት አገር ሕግ አድርጎ ቢተረጎም ሟቾች የኢጣሊያ ዜጋዎች ስለነበሩ የውርሱ ጉዳይ በኢጣልያ ሕግ መሠረት ሊወሰን ይችል ነበር ማለት ነው ። የአሥመራ አውራጃ ፍርድ ቤት በውርሱ ጉዳይ ላይ ውሳኔ ለመስጠት በኢትዮጵያ ሕግ ምትክ የኢጣሊያንን ሕግ ተጠቅሟል በሚል ምክንያትም ውሳኔውን መቃወም አይቻልም ።

ማ ጠ ቃ ስ ያ

አንድ በኢትዮጵያ ውስጥ የተከሰተ ጉዳይ የሚያስከትላቸው ወጤቶች በኢትዮጵያ ግዛት ውስጥ ተወስነው ሊቀሩና ጉዳዩም ከውጭ አገር ጋር ምንም ዓይነት ግንኙነት ላይኖረው ይችላል ። በዚህም ጊዜ ከዚህ ጉዳይ ጋር በተያያዘ መንገድ አንዳች ክርክር ቢነሳ የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶች ውሳኔ ለመስጠት የሚገደዱት በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ነው ። ነገር ግን ፍርድ ቤቶቻችን የሚያጋጥሟቸው ጉዳዮች የባዕድ ሁኔታዎችን ያዘሉ ከሆነ በፍሬ ነገሮች ላይ ውሳኔ ከመስጠታቸው በፊት አግባብነት ሊኖራቸው የሚችሉ ሕጎችን መምረጥ ተገቢ ሆኖ ይገኛል ።

ፍርድ ቤቶች የባዕድ ሁኔታዎች ያሉባቸው ጉዳዮች ባጋጠማቸው ጊዜ በቀጥታ ወደፍሬ ነገሮች ገብተው ውሳኔዎችን ከመስጠታቸው በፊት መክተል የሚገባቸው ሥነ ሥርዓቶች ምን መሆን እንዳለባቸው የሚያሳዩው የግል ኢንተር ኖሽናል ሕግ ነው ።

ይሁን እንጂ ኢትዮጵያ የግል ኢንተርናሽናል ሕግ የሌላት አገር በመሆኗ ፍርድ ቤቶች የባዕድ ሁኔታዎችን በሚመለከት ምን ዓይነት የተለዩ ጥንቃቄዎችን መውሰድ እንደሚገባቸው ማወቅ ያስቸግራቸዋል ። ከኢማ ቫካር የወራሽነት መብት ጥያቄ ጋር የተያያዘውንም ጉዳይ እንደምሳሌ መመልከቱ በቂ ነው ።

ምንም እንኳ የውጭ አገር ሕጎች ከአዋጅ ቁጥር 1/1934 አኳያ ሲታዩ እንደ ማናቸውም የኢትዮጵያ ሕጎች የሕግ ደረጃ ባይኖራቸውም ፍርድ ቤቶች በነዚህ ሕጎች መሠረት ውሳኔ ከመስጠት የሚያግዳቸው የተለየ ሕግ የለም ። የውጭ አገር ሕጎች በኢትዮጵያ ቢያንስ በፍሬ ነገሮች ደረጃ ሊታዩ ስለሚችሉ አንድን ጉዳይ ለመወሰን አግባብነት ያላቸው ከሆኑና የኢትዮጵያን መንግሥት ፖሊሲና የሕዝቦቿን ጥቅሞች የማይጸረሩ ከሆነ በሥራ ሊውሉ ይችላሉ ።

በኢትዮጵያ የግል ኢንተርናሽናል ሕግ ባለመኖሩም የባዕድ ሁኔታ ያለበት የውርስ ጉዳይ በምን ሕግ መሠረት መወሰን እንዳለበት መናገር ያስቸግራል ። የአሀዳዊና እንዲሁም የመን መሠረተ ሀሳቦች ተቀባይነት ባገኙባቸው በሁሉም

አገሮች ዘንድ ተከታይነትን እንዳገኘው አሠራር ሁሉ የኢትዮጵያ ፍርድ ቤቶችም የውርስን ጉዳይ መወሰን የሚገባቸው በሚችሉ የግል ሕግ መሠረት መሆን አለበት ። ይህ ከሆነ ደግሞ የግል ሕግ ለሚለው ሐረግ ከሁለቱ ታዋቂነት ከአገኙት ትርጉሞች አንዱን መርጦ መያዝ አስፈላጊ ነው ።

በማጠቃለልም ፣ ፍርድ ቤቶቻችን የባዕድ ሁኔታዎች ያሉባቸው ጉዳዮች ባጋጠሟቸው ጊዜ ምን ምን የተለዩ ጥንቃቄዎችን መውሰድ እንደሚኖርባቸው የሚያሳይ የግል ኢንተርናሽናል ሕግ ለኢትዮጵያ ማዘጋጀት በጣም አስፈላጊ ነው ። በእርግጥም በዚህ ጽሑፍ መግቢያ ላይ ለተመለከቱትና ለመሰል ሌሎች ጥያቄዎች መልስ ሊሰጥ የሚችለው በግል ኢንተርናሽናል ሕግ አማካይነት ነው ።

የግርጌ ማስታወሻዎች

- ረዳት ለክቸረር ፣ ሕግ 4ክልቲ ፣ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ
1. የአሥመራ አውራጃ ፍ/ቤት የውርሱን ውሳኔ በኢጣሊያ ሕግ መሠረት እንደሰጠ አድርጎ በጠቅላይ ፍርድ ቤቱ መታየቱ ትክክል እይደለም ። የአውራጃው ፍርድ ቤት የኢትዮጵያን ሕግ በተሳሳቱ መንገድ በመረዳት እግ ሻካሮ በእህቷ በኩል አማጭን እንድትወርስ አድርጓል ። በኢትዮጵያ ሕግ መሠረት ሚስት የባል ሕጋዊ ወራሽ ሆና መቅረብ አትችልም ።
 2. አይ ባጅቴዝ ዘ እፕሊኬሽን አፍ ፍሬንች ሎው ፣ ምዕራፍ 14 ፣ ኢንተርናሽናል ኢንሳይ ክሎፒዲያ አፍ ኮምፖራቲቭ ሎው ፣ ገጽ 9—92
 3. የሶቬዬት ህብረትና የሪፐብሊኬች የፍትሕብሔር ዲፌምበር 8/1961 አንቀጽ 128 ፣ የሀገሪያ የግል ኢንተርናሽናል ሕግ ጁላይ 1/1974 አንቀጽ 7 ፣ የቼኮህሎቫኪያ የግል ኢንተርናሽናል ሕግ ቶፕር 97/1963 አንቀጽ 36 ፣ የቡልጋሪያ የፍትሕብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ 1952 አንቀጽ 306 ፣ የፖላንድ የግል ኢንተርናሽናል ሕግ 1965 አንቀጽ 6 ፣ የግብጽ የፍትሕብሔር ሕግ 1948 አንቀጽ 28 ፣ የግሪክ የፍትሕብሔር ሕግ 1940 አንቀጽ 33 ወዘተ ።
 4. አ ካህን— ፍሬንድ ፣ ጄኔራል ፕሮፕላንት አንተርናሽናል ሎው ፣ 1776 ፣ ገጽ 318—320 ።
 5. ኤም ዎልፍ ፕራይቪት ኢንተርናሽናል ሎው ፣ 2ኛ እትም ፣ 1950 ፣ ገጽ 412—413.
 6. የኢትዮጵያ ፍትሕብሔር ሕግ አንቀጽ 1731/1/ እንደሚከተለው ይነበባል ። « በሕት አግባብነት የተጻፉት ውሎች ባዳታሚቸው ሰዎች ላይ ሕግ ናቸው ። »
 7. በቪንዲቶ ቪርጂኒያ እና በኢታሊያ አንቀጽ መካከል የተደረገ የፍትሕብሔር ክርክር (ከፍተኛ ፍርድ ቤት) የፍ/መ/ቁ/905/50/ ያልታተመ ።
 8. የጀርመን ዲሞክራቲክ ሪፐብሊክ የፍትሕብሔር ሥርዓት ሕግ አንቀጽ 293 ፣ የሀገሪያ የፍትሕብሔር ሥነ ሥርዓት ሕግ (1952)አንቀጽ 200 ፣ የፖላንድ የግል ኢንተርናሽናል ሕግ ፖራግራፍ 1 አንቀጽ 39 ፣ የኢጣሊያ የካሳሲዮን ፍርድ ቤት የኢፕሪል 13/1959 ፣ የጀንዋሪ 29/1964 እና የፌብሩዋሪ 16/1966 ውሳኔዎች ፣ የሞንተቬዲ 1939/01940 እንደተሻሻለው ስምምነቶች ተጨማሪ ፕሮቶኮል አንቀጽ 2 ፣ የቡስታማንቴ ኮድ የሀባና ስምምነት 1928 አንቀጽ 408 ፣ የ1936 የፕሮ ፍትሕብሔር ሕግ አንቀጽ 12 ፣ የጃፓንና የደቡብ ኮርያ ፍርድ ቤቶች ልምዶች ወዘተ ።
 9. አይ ዛዚ ፣ ፕራይቪት ኢንተርናሽናል ሎው ኢን ዘ ኢርፒያን ፕሮፕራስ ዲሞክራሲስ (1964) ገጽ 147—152 ።
 10. አይ ዛዚ ገጽ 150
 11. ጂ ኤር ዲሎሜ ፣ ባይላቴራል እስቴዲስ አሜሪካን—ፍሬንች ፕራይቪት ኢንተርናሽናል ሎውስ 2ኛ እትም (1961) ገጽ 172 ።
 12. ጂ.ሲ. ቆቫየር ፣ ፕራይቪት ኢንተርናሽናል ሎው 6ኛ እትም (1961) ገጽ 131—135 ።
 13. ነጋሪት ጋዜጣ ለማጻጻም የወጣው አዋጅ ቁጥር 1/1934 አንቀጽ 2
 14. ነጋሪት ጋዜጣን ለማጻጻም የወጣው አዋጅ ቁጥር 1/1936 አንቀጽ 5
 15. አቅሌ ግራሀልማድሲን ፣ ከንፍሊክት ቢትሂን ዘ ፕሪንስፕል አፍ ዩኒታሪ ሲስተም ኤንድ ዘ ሲስተም አፍ ሲቪን ዘ ኢንተርናሽናል ኤንድ ኮምፖራቲቭ ሎው ኳርተርሲ ቮልዩም 28 ክልል 4 እከ ቶቦር 1979 ገጽ 600—602
 16. አይ ዛዚ ገጽ 366—379
 17. አትሌ ግራሀል ማድሲን ገጽ 602—604
 18. ክሬኑ ፣ ኦሌማ ዲ ኢን ኢንትርጻክሲዮን ኢድጅ ኢንተርናሽናል ፕራቪ ካምፖር (1965) ገጽ 26
 19. ኤም ዎልፍ ገጽ 567—568
 20. በሀሎክና በሀሎክ መካከል የተደረገ የፍትሕብሔር ክርክር (ጠቅላይ ፍርድ ቤት/የፍት/ይ/መ/ቁ 247/50/ ያልታተመ / ፣ በአልፍሬድ ፖስቶሪና በወ/ሮ አስላንድስ እና ጆርጅ አስላንዲስ መካከል የተነሳው የፍትሕብሔር ክርክር (ጠቅላይ ፍርድ ቤት) የፍት/ይ/መ/ቁ /338 47 (ያልታተመ)
 21. በዩሎንስ ፕሮታና በወ/ት ጽጌንሽ መኩንን መካከል የተደረገ የፍትሕብሔር ክርክር (ጠቅላይ ፍርድ ቤት / የፍት/ይ/መ/ቁ/ 638/49 ያልታተመ)
 22. በሊ ጊሊፒ ካልዲሮኒ ውርስ / ከፍተኛ ፍርድ ቤት የፍት / መ ቁ/ 63/50/ ያልታተመ/
 23. በሲቪና በዚሽ መካከል የተደረገ የፍትሕብሔር ክርክር / ጠቅላይ ፍርድ ቤት የፍት/ይ/መ/ቁ/ 1107/56 / ያልታተመ / ፣ በቫቶና በቫቶ መካከል የተደረገ የፍትሕብሔር ክርክር / ጠቅላይ ፍርድ ቤት የፍት /ይ/መ / ቁ/ 784/56 / ያልታተመ / ፣ በዚሶስ መካከል የተደረገ የፍትሕብሔር ክርክር ጠቅላይ ፍርድ ቤት / የፍት / ይ/መ/ቁ/ 654/56 / ያልታተመ /

JOURNAL
of
ETHIOPIAN LAW

**Published by the Faculty of Law of
Addis Ababa University in Co-operation
with the Ministry of Law and Justice
(to be cited as 13 J. Eth. L.) 1986.**

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

Published by the Faculty of Law of Addis Ababa
University in co-operation with the Ministry of Law and
Justice

Editorial Board

Kebede Gebre Mariam
Chairman, Vice Minister,
Ministry of Law and Justice

Assefa Liben
President, Supreme Court

Wondayen Mehretu
President, High Court

Yoseph Gebre Egziabher
Dean, Faculty of Law,
Addis Ababa University

Daniel Haile
Research and
Publications Co-ordinator,
Faculty of Law

Worku Tafara
Editor-in-Chief,
Journal of Ethiopian Law

Editors

Worku Tafara
Editor-in-Chief

Ernest Petrich
Articles Editor

Negatu Tesfaye
Cases & Current Issues Editor

Ibrahim Idris
Managing Editor

Assistant Editors

Aysanew Kassa
Imiru Tamirat
Mamma Wedjega

Secretary
Mehret Aderaye

Menberetsehai Tadesse
Mezgebe Hailemeskel
Molla Mengistu

Law Faculty Staff (1986/87)

The following are the Staff members of the Faculty of Law of Addis Ababa University established in 1963 which offers courses leading to the LL.B Degree and Diploma in Law.

Daniel Haile;	LL.B., LL.M., Associate Professor and Dean
Negatu Tesfaye;	LL.B., LL.M., Lecturer and Assistant Dean.
Gerhard Brehme;	Dr. Jc. Jur., Associate Professor
Ibrahim Idris;	LL.B., Assistant Lecturer.
Kebera Assefa;	LL.B., Assistant Lecturer.
Menberetsehai Tadesse;	LL.B., Graduate Assistant
Mesfin Gebrehiwot;	LL.B., Lecturer,
Selamu Bekele;	LL.B., Assistant Professor.
Solomon Jiru;	LL.B., LL.M., J.S.D., Assistant Professor
Tewodros Yirgu;	LL.B., Assistant Lecturer
Worku Tafara;	LL.B., LL.M., Assistant Professor.
Yeshak Teshome;	LL.B., Graduate Assistant.
Zdzislaw Galicki;	LL.M., LL.D., Associate Professor
Zekarias Keneaa;	LL.B., Assistant Lecturer
Efrem Yemanebrehan;	LL.B., LL.M., Lecturer, (on study leave)
Yoseph Gebre Egziabher.	LL.B., Assistant Professor, (on study leave.)

JOURNAL OF ETHIOPIAN LAW

TABLES OF CONTENTS

Page

ARTICLES

Workers participation in Management under Ethiopian Law	123
By Daniel Haile	
Creditor-Guarantor Relationship under Ethiopian Law	139
By Girma Woldeselassie	
Extradition in Ethiopian Law	147
By Fesseha Yimer	
Ratification and Status of Treaties in Ethiopia	157
By Shiferaw Woldemichael	
Neo-Naturalism: Tailoring Legal Philosophy for Capitalism and Neocolonialism	169
By M.A. Ntuny	

CASES AND CASE COMMENTS

Criminal Appeal No. 1569/74 Supreme Court	189
Assessment of Sentence in Cases of Concurrent Offences Entailing loss of Liberty: A Case Comment on Criminal Appeal No. 1569/74	199
By Negatu Tesfaye	
Civil Appeal No. 1202/73 Supreme Court	213
Interpretation of Code Provisions : A Case Comment on Civil Appeal No. 1202/73	217
By Worku Tafara	
Civil Appeal No.852/73 Supreme Court	221
Applicability of Foreign Civil Laws in Ethiopia: A Case Comment on Civil Appeal No. 852/73	227
By Ibrahim Idris	

WORKERS' PARTICIPATION IN MANAGEMENT UNDER ETHIOPIAN LABOUR LAW

By DANIEL HAILE *

I. Concept of Workers' Participation

Workers' participation has been a highly and forcefully debated topic for quite sometime, and like most such issues more discussion seems to add fuel to the already existing quandary by generating more controversy. We shall not aggravate this situation by adding new or recapping older ones but shall take a broad functional definition of the concept. In its broad sense workers' participation is taken to include various arrangements by which workers and their representatives have a say in the decision making process at the level of the undertaking or enterprise.¹

This definition encompasses a variety of approaches and institutions ranging from collective bargaining all the way to self-management. In the same manner all forms of participation ranging from participation with the mere right to receive information all the way to participation in the form of co-decision without distinction as to whether the participation is limited to personnel management (administration) or extends to an all inclusive general policy making are within the ambit of this definition.

This broad definition will assist us in making a functional analysis of the institutions and to assess alternative approaches without indulging into definitional web and labyrinth.

Even though the above definition is quite helpful in diffusing the controversies relating to "participation," it does not however resolve definitional problems in connection with the other term i.e. "worker," an issue that has heavily taxed the precious time of our labour court.

The Labour Proclamation after defining the term worker as any physical person who undertakes for wages to render to an undertaking, under the latter's direction, for a definite or indefinite period, services of a physical or intellectual nature excludes, "the manager and deputy manager of an undertaking or any of its branches and all those officials accountable to such manager or deputy manager."² In determining the parameters of the exclusion the court has consistently considered not only the organizational chart of the undertaking and the title of the person and his position according to the chart but his actual functions i.e. whether he performs managerial tasks such as hiring and firing, participation in general policy making, organizational and distribution of work etc.³ This narrow interpretation is quite correct not only because of the rule that exceptions must be interpreted restrictively but because it is also in consonance with the

purpose of the exclusion. The proclamation has excluded "management personnel" in order to strengthen unions by making them homogeneous bodies representing only the interest of workers. As the interest of management personnel are closely tied with that of the undertaking if they were deemed to be workers for the purpose of union membership they would bring diverse interests and thereby dilute the community of interests which is a pre-condition for unions to function effectively.

II. Rationales for Participation

The policy reasons for excluding management personnel from union participation are quite sound, but are they so when one is considering the issue of participation in management? In other words how should management personnel be treated? Should we consider them as workers for the purposes of participation or should we continue to exclude them from the definition of workers?

To adequately answer this question a consideration of the policies underlying workers' participation is essential. The Labour Proclamation of 1975 in its preamble briefly states, « the participation of workers in management of the undertaking will increase production which in turn will contribute to the improvement of the living standard and dignity of the worker.»⁴

The first ground which the Labour Proclamation states as an objective of participation is raising the level of production. This is an economic objective which aims at increasing the efficiency of the undertaking by associating workers with the decisions taken. The association, it is hoped will improve the quality and quantity of output and the utilization of labour, raw materials and equipment as well as the introduction of new techniques. In concrete terms it has been pointed out that,

- (i) Workers have ideas which can be useful,
- (ii) Effective communications upward are essential to sound decision making at the top,
- (iii) Workers may work harder if they share in decisions that affect them,
- (iv) Workers may work more intelligently if, through participation in decision making, they are better informed about the reasons for and the intention of decision,
- (v) Workers participation may foster a more cooperative attitude amongst workers and management, thus raising efficiency by improving teamwork and reducing the loss of efficiency arising from industrial disputes,
- (vi) Workers participation may act as a spur to managerial efficiency."⁵

In summary labour democracy is regarded as a powerful factor for improving the productivity of undertakings, because it can stimulate a spirit of initiative and responsibility among the workers, enable the management to benefit from the practical experience of the rank and file, and improve cooperation between the

two levels, avoid misunderstanding, resistance, low moral, suspicion and labour unrest.

In addition to such general economic consideration we feel that the situation immediately after the Ethiopian Revolution of 1974 necessitated the recognition of works participation in management. The post-revolution sweeping nationalization of the major means of production had changed their ownership from private to public, but in some instances the former private owners were still managing the nationalized undertakings. In such a situation in order to forestall any possibilities of sabotage it was imperative to create a vigilant group by giving the right to the workers to participate in the management of undertakings. It thus comes not as a surprise that the directive issued by the Minister of Labour and Social Affairs in 1979 concerned itself only with state owned undertakings.

The second objective of the Labour Proclamation is the enhancing of the dignity of the worker. Even though economic well being is one factor as man does not live by bread alone, it has been argued that participation in decision making is a means to promote individual development or fulfillment, in accordance with a conception of Human rights and dignity. The Universal Declaration of human rights (1948) provides :

“ All human beings are born free and equal in dignity and rights . . . As a member of society each is entitled to realization . . . of the economic, social and cultural rights indispensable for his dignity and the free development of his personality. ” ⁶

Moreover in addition to this universal declaration on grounds of fundamental notions of social justice, it has been argued that worker must have a say in the management of the undertaking merely by the fact that they work there. Briefly speaking, employees who invest their lives in an undertaking like shareholders who invest their capital have a right to influence decision.

In addition as “Socialist society is not based only on cash incentives but also on the idea of serving the community and its willingness to recognize such service; so individual workers must be induced to feel in their own way they were helping to build a state directed towards progress. Consequently the introduction of industrial democracy is a prerequisite for the establishment of socialist society.” ⁷

Furthermore participation of workers in the management of the work unit is the inseparable counterpart of the collective ownership and represents the social relationship which intergrates the economic relationship. In other words it is a means of distribution of economic power which was concentrated in the hands of the capitalist. ” ⁸

A comparison of the above underlying philosophy for workers participation in management and the underlying philosophy for the creation of a special interest grouping such as unions are not totally identical. What is thus a valid exclusion for one purpose should not be automatically taken to be valid for the other.

In this regard it is worthy to note the manner in which " executive staff " ⁹ who are persons :

1. entitled on their own responsibility to engage and dismiss employees on behalf of the establishment or one of its department.
2. endowed with general authority (power of procreation) of full power of representation or power to sign (Prokura)
3. essentially carry out duties on their own responsibility which are normally assigned to them because of their particular experience and knowledge in view of the importance of the said duties for the existence and development of the establishment are treated by the law on participation. This category which is similar to our management personnel is deemed not to be workers for purposes of works council, which is the form of participation at the lower level. However, the same category is deemed to be workers for the purpose of co-determination Act of 1976 which deals with the participation of Supervisory Boards (Higher Level) relating to the whole undertaking. ¹⁰

As the effectiveness of any system of participation created, especially if it is to be composed only of workers, is affected by the personnel included or excluded, the definition of the term worker which will best assist in the realization of an effective system of workers' participation must be sought. Uniformity may be comfortable but it cannot definitely be more paramount than efficiency, and in light of the above, an appropriate definition must be devised.

The reasons underlying workers participation have been challenged and due to lack of reliable way of ascertaining effects, its impact on overall efficiency of the undertaking, job satisfaction, productivity and industrial peace have not been determined and have given rise to extreme Conclusions." On one hand criticisms of red tape, long delays, time consuming procedural arrangements and stalemates. Others, moreover, have suggested that workers' participation on company Board sin periods of crisis will lead to investment decisions aimed more at maintaining employment in inefficient industries rather than raising efficiency and productivity. On the other hand advocates of participation argue that workers involvement in decisions affecting their lives and careers satisfies legitimate human needs, recognizes the role and dignity of labour, capitalizes on their experience, tends to relax tensions and will commit workers more fully to the future of the enterprise. All this is claimed will lead automatically to more efficiency and harmony in the operation of the undertaking and the economy as a whole. ¹¹

Despite these diametrically opposite conclusions however, the fact that it has been accepted world wide demonstrates the widespread belief in the validity of the philosophy and the discussion currently is thus not whether to have workers participation but as to the extent and form of such participation.

III. Forms and Dimensions of Participation

In this regard an examination of the forms of workers participation currently in force in the different parts of the world reveals there are basically five main types:

- (a) Self-management or related systems such as producers' cooperatives;
- (b) Parity or minority representation of workers on Boards of Directors, Supervisory Boards or other management bodies, both in private and public sector;
- (c) Works Council or committees and similar specialized institutions for representing the workers;
- (d) Collective bargaining as it is conducted in market economy countries; and
- (e) The operation of trade unions through the influence they exert on management by virtue of their own powers, in some centrally planned economy countries, in particular those of Eastern Europe.¹²

We shall not examine all the above, but shall limit ourselves to the consideration of those institutions that are currently being utilized in Ethiopia, i.e. collective bargaining and workers' Committees.

A. Collective Bargaining

Among the various forms of workers' participation, collective bargaining stands out as the most widespread, the most vigorous and the most generally acceptable in both industrialized and developing countries.¹³ It has also been the traditional form of participation in Ethiopia. The Labour Relations Proclamation of 1963 gave workers the right to unionize, the legal right to compel their employer to engage in collective bargaining and set out the fundamental rules of the game.¹⁴ However it had left many matters to the labour market organizations themselves. So much so that it did not even attempt to define the subject matter of collective bargaining. After the Ethiopian Revolution of 1974, the Labour Proclamation of 1975 strengthened the institution of collective bargaining specified its procedures and effects.¹⁵

Eventhough the subject matter of collective bargaining was not demarcated by the Labour Relations Proclamation of 1963, it was by practice limited to bread and butter issues, such as wages and working hours. Even after the expansion of the scope of collective bargaining there is a tendency of limiting it to the traditional subject matters. This fact was duly noted by the Council of Ministers when it stated:

"Up to now workers and undertakings, like in the past have bargained and made decisions on benefits and services such as wage increment. On the other hand what the society expects in terms of quantity and quality of production and proper utilization of the social property were rarely discussed. From now onwards collective bargaining and agreements must also be looked from this perspective." ¹⁶

As a form of participation this form continues to be important due to the fact that collective bargaining is not limited to the determination of wages and working conditions, but includes more and more matters which in the past were considered as being prerogatives of management.¹⁷ Eventhough workers participate in the preparation of proposals (demands) to be bargained with management¹⁸ and their representatives are engaged, through participation in committees in the implementation of the terms of the collective agreement this form has several drawbacks amongst which the notable ones are:-

- (a) Negotiations are conducted through representatives in a periodic or sporadic fashion so that effective worker's participation is not always feasible.
- (b) Another drawback may derive from the conflictual nature of collective bargaining and the repercussion that this may have on industrial peace and productivity. Due to its conflictual nature it can be not only time consuming but at times can lead to the bogging down of decision.
- (c) A third limitation relates to its post facto nature, which means that it may sometimes come into the labour relations picture too late, when matters of interest have already been discussed and decided by management.¹⁹

B Worker's Committees

It is probably in light of these limitations that the Labour Proclamation of 1975 has not stopped at making workers participation merely a bargainable item but had proceeded to authorize the Minister of Labour and Social Affairs to "determine the participation of workers in the management of undertakings,"²⁰ pursuant to which authority he issued a Directive in 1979.

According to this Directive a worker's committee composed of the manager of the undertaking and of representatives elected by the workers are to be established in all state owned undertakings.²¹ The size of such committee shall be from five to nine members, including the chairman, depending on the size of the labour force.²²

The Directive applies to all state owned undertakings. However, this indiscriminate establishment of workers committees in all state owned enterprises may succeed in creating a vigilante group to protect public property but not necessarily an effective form of workers participation. In order to have an effective workers committee the nature of the undertaking must be such that it is conducive for the operation of such committees. When one examines the nature of the undertaking for the purpose of whether or not to form a workers' committee the following must be considered: degree of autonomy, structure and size, dispersion of personnel, the degree of complexity of its technology.

An undertaking which is under the close supervision of a Ministry or other higher Administrative organ, which is relatively small and where there is a close personal relationship between the person making the decision and those on

whom it may be implemented; or even where it is large but its personnel are dispersed all over, and utilizes a complex technology system (automation) which may not leave much room for human decision is not one which is conducive for the creation and operation of a worker's committee. The reasons for this are obvious. The fact that it is under close supervision implies that the undertaking itself will not have much autonomy to make decisions on important policy matters and hence cannot delegate to a worker's committee powers that it does not itself possess. Similarly size is an important factor, for the smaller the size the less need for formal machinery of participation. Even if such rights are granted to small firms these rights are hardly utilized as has been demonstrated by long experience in the Federal Republic of Germany. Despite the fact that the law authorizes plants with more than five workers to establish works council a vast majority of plants with less than 50 have not formed such councils.²³ Finally if most of the operations are automated since there will be less opportunity for making human decisions establishing workers committee may have symbolic value but will not have much role to play.

In light of the above considerations we suggest that workers committees be established only in large undertakings. The minimum number for the establishment of Basic Trade Unions can perhaps be taken as the cut off point for what constitutes a large as opposed to small undertakings.

Once an undertaking meets these requirements, irrespective of whether it is owned by the state or privately, should be covered by it. There is a greater need for workers' participation in privately owned undertakings which are solely motivated by profit making than state owned one which are bound to give due consideration to social factors in addition to the making of profit.

When we examine the jurisdiction or areas of participation of workers' committees the directive is so vague that it is extremely difficult to determine the exact parameters of the jurisdiction of workers committees. Art. 7 of the directive provides that such committees have the power to make recommendations on the following matters:

1. (a) Short and long term work plans in relation to the development and expansion of the undertaking;
- (b) To suggest amendments in relation to the undertakings internal procedure;
- (c) Workers' activities, efficiency and productivity;
- (d) Planning of workers training program and the assigning of experts;
- (e) Implementation of labour conditions.
2. Make proposals concerning the governments development plan as they relate to that enterprise.
3. Supervise the implementation of economic development plans initiated by the committee or government after they have received the government's approval.

In connection with the areas of participation there are several alternatives ranging from participation in purely personnel matters extending to participation in all aspects of management including the making of general policy. Thus in order to appreciate the scope of participation (jurisdiction) of workers' committees regard should be had to the areas in which it applies.

In order to discuss the problem in more concrete terms let us consider the different management decisions with a view of finding which of these are within the jurisdiction of workers committees.

Four main classes of decisions are to be distinguished:-

(a) Those relating to *technical matters* (production, organization, equipment, methods) and the *performance* of work.

(b) Those relating to *employment and Personnel* questions: i.e. to the worker on the job and sometimes outside it also (selection, recruitment, allocation and distribution of work, job classification and evaluation, remuneration, fringe benefits, promotion, career policy, conditions of work, timelessness and holidays, safety and health, welfare services and institutions - Sometimes highly extensive' for they include the works of medical sense or dispensary, canteens, low price supplies, housing, nurseries, rest homes children holiday camps, sports and many kinds of social and cultural activities - as well as training and retraining where appropriate, discipline, individual and collective layoff.

(c) Decisions relating to the *economic and financial policy* of the undertaking (projections, programmes, investments and price policy distribution of profits) and

(d) *General policy Decisions*- relating to the very existence of the undertaking and to its structure (appointment) of top managers, total or partial shutdowns, mergers of establishments. " 24

As stated earlier due to the vague terminology it is problematic to identify which of the above types of management decisions are included within its jurisdiction. However since the role of the committees is merely an advisory one interpreting their jurisdiction broadly will not have no prejudicial effect. The exact determination, however, becomes crucial if and when their role to become more than advisory.

When one considers the role(s) of such participatory organ one must bear in mind that management can be influenced in different ways:- information, advice and consultation, co-decision and self-management.

"Disclosure of information means that the enterprise provides information and exchange of ideas takes place in order to formulate advice for the enterprise. The advice does not require unanimity or majority rule consultation is designed to enable the employer to appreciate different points of view. Advice is of course never binding on the employer. co-decision is that form of decision making whereby labour does take decisions jointly with the employer. Finally there is selfmanagement, namely the competence of employees to take decisions regarding the enterprise themselves." 25

As mentioned earlier workers committees established by the directive have merely an advisory management under which workers are given information and may express an opinion but have no influence on whether this opinion is taken into account or not is not likely to create much enthusiasm.²⁶ On the contrary, the establishment of workers committee creates an atmosphere of suspicion between them and unions, polluting the general atmosphere by creating rivalry between them and thereby conducive for divide and rule tactic on the part of the employer. This is true even in countries where the jurisdiction of Works Council and Trade unions is specifically and elaborately spelled out.²⁷

IV. Conclusion and Recommendation

Eventhough workers' participation has been for quite sometime a widely and forcefully debated issue in Labour Relations, in Ethiopia the interest and concern with the subject matter is a post Revolution phenomenon. One of the major achievements of the Ethiopian Revolution of 1974 has been the democratization and hightening of the level of popular participation in socio-political affairs. The creation of mass organizations such as Peasant Association, Urban Dwellers Associations, Women and Yourth Associations has immensely contributed to the realization of self-administration and high level of popular participation.

The Labour Proclamation of 1975's recognition of the right of workers to participate in management must be viewed as part and parcel of this over-all democratization process and its extension into the environment of work. The Ethiopia Trade Union (ETU) pursuant to the Trade Union Organization Proclamation of 1982 is obliged to participate in the study and preparation of labour laws, regulations and directives, and ensure their implementation by workers upon their issuance. It is furthermore obliged to participate in the preparation of the political, economic, social and cultural plans of the country.²⁸ As these laws and policies are the cornerstones for decision making in undertakings one cannot totally ignore this general aspect of participation. Nevertheless as this paper is devoted to the consideration of the means and institutions by which workers directly participate in the management of undertakings we have focused our attention mostly on collective bargaining and workers committees.

The Labour Proclamation in implementing this recognition utilized a combined approach: collective bargaining and legislation. It makes participation a bargainable item by law but leaves the details to be worked out by the parties. Furthermore it gives authority to the Minister of Labour and Social Affairs to issue regulations determining the nature of such participation.²⁹ As noted earlier a directive applicable to state owned undertakings has been issued pursuant to this authority: while in privately owned undertakings the matter is still left to the bargaining of the parties.

The possibility of leaving the introduction of workers' participation schemes to the initiative and agreement of the parties presupposes the existence of organizations of employers and workers of equal strength and a long tradition of

collective dealings. It is clear that these conditions are not fulfilled in many developing countries. In most countries of the Third World the government cannot sit back and adopt a purely passive role in industrial Relations but must in a spirit of innovation and imagination, take the initiative in promoting sound industrial relations through legislative and promotional action.³⁰ Moreover, Ethiopia's planned economy would require active governmental action as regards these matters. Thus the issuance of a directive determining workers' participation by the Minister is a step in the right direction. However, due to its limited nature the directive can serve only as a stop-gap measure. Moreover with increased level of consciousness of workers and dissemination of socialism there is a need for revising and reassessing the subject matter and for devising ways and means by which such participation can be more effective and dynamic.

We do not suggest workers participation on Company Boards as is done in some West European countries, in light of our objective reality. In addition when one examines this system in the Federal Republic of Germany, the very country which originated the concept of workers co-determination one notes that „attitudes regarding its contribution are somewhat reserved owing to the relative failure of trade unions in getting their demands fulfilled in the new Co-determination Act which accords clear recognition to the preponderance of capital - and above all owing to their increasing inability - even within the framework of the formal and circumscribed co-determination practiced in the mining industry - to control the effects on the worker of structural crises such as that in the steel industry substantially better than unions in countries where comparable co-management right, are not enjoyed.“³¹ Similar views of dissatisfaction were expressed in interview held with a union representative. Moreover the representative added that there is a tendency to narrow the scope of the functions of Boards after the promulgation of the 1976 Co-determination Act which gave the right to representative of workers to sit in such Boards, in effect pulling off the carpet from under the feet of the Boards thereby lessening the impact of co-determination.³²

However, since participation in merely advisory capacity will not generate the necessary enthusiasm on the part of workers we would recommend the following changes to the directives in order to create a more effective participation machinery.

Our recommendations relate to two basic areas: The coverage of the law and the nature and functions of the machinery for participation.

A. Coverage of the Law

The Labour Proclamation of 1975 makes workers' participation a bargainable item in all undertakings as the term is defined in the Proclamation.³³ Even though ownership is not an ingredient of this definition the directive issued in 1979 applies only to state owned undertakings, and the issue of participating of workers in privately owned undertakings is still left to collective bargaining between the

employer and workers. But as experience has shown collective bargaining is generally limited to bread and butter issues such as wages, working hours, etc and does not include matters such as participation. However even if included the manner and extent of participation being totally left to the discretion of the parties tends to be haphazard and can come in conflict with governmental policy. A case in point is the Collective Agreement concluded between the Ethiopian Pulp and Paper Factory and its workers. Pursuant to act 30(2) of the collective agreement the workers committee which was established in the undertaking was given the right to *jointly decide* with the management. However when decisions were made but were later rejected by the management the committee took its case to the Ministry of Labour and Social Affairs which decided that "workers committees are advisory and not decision making bodies and the manager has the right to either accept or reject the proposals of the committee members." It further stated that the manager is accountable to a higher government organ that is responsible to question him for his failure to accept the proposal. Thus in order to have a planned and regulated approach to the problem and in light of the fact that there is a greater need to have workers' participation in privately owned undertakings than state owned ones, as state owned undertakings are bound to give due weight not only to profit making but to other social matters as well, we suggest that the scope be extended to state as well as privately owned undertakings. It is worthy to note that rather than ownership the nature of the undertaking, i.e. its autonomy, size etc. and the type of service rendered by it are more important factors in determining the scope of such a law.

B. Nature of Participation Machinery

After identifying the conditions that must be fulfilled in order to have workers participation in management, the next issue that we must deal with is the nature of the machinery for such participation. We do not intend to deal with this in an intensive manner but would like to consider two important aspects: identity and composition of such machinery.

As seen earlier, there are several alternatives and possibilities by which the concept of workers participation in management can be translated into action. But even after the decision of creating a workers committee is made questions as to its identity and composition must be dealt with.

"With the creation of new institutions to participate in management the role of unions to protect the right of members and its relationship with these institutions has been a subject of debate. Trade unions were born as protest organizations, conceived primarily to represent workers, negotiate on their behalf, and engage if necessary in industrial action. These functions have gradually conditioned trade union mentality that it is not easy to accommodate to certain non-bargaining forms of participation."³⁴ In addition the feeling among some trade unionists that workers representatives should not be engaged in management of privately owned undertakings for they do not want to be "junior partners in success and senior partners in failure" and that workers organizations should be con-

cerned not with running specific undertakings but with seeking structural changes and macroeconomic democracy³⁵ may tend to create an unhealthy relationship with new structures such as workers committee. Due to the fact that unions as a form of protest organizations are engaged in collective bargaining which is a conflict relationship and relates to matters which the interest of the employer and workers are supposed to diverge while the role of workers committees is limited to participation and consultation in matter of common interest workers' committee are not substructures of trade unions but distinct institutions with their own legal personality. However in order to minimize any potential conflict between these two institutions whose overall goal is to protect the welfare of the worker it is suggested that unions be given the right to nominate and/or elect a certain number of the workers' representatives sitting on such committees. This will enable a continuous flow of communication between them and contribute towards the enhancing of attitudes of cooperation.

Having created an institution with a legal personality of its own we shall now proceed to consider its composition. The directive envisages workers' committees to be composed of representative of workers with only the chairman representing the management. The composition, or for that matter any other, composition is adequate as long as the powers of the committee are limited to making recommendations. However when its role changes from being advisory to co-decision, composition of the committee becomes crucial; and presumably decisions will be made by majority votes.

The size of the committees which is envisaged by the directive, five to nine members,³⁶ is quite appropriate as committees composed of more than nine members tend to be cumbersome and a certain way of bogging down the making of decisions. However since we intend to recommend that workers committees in certain spheres be given the right of co-decision we suggest that $\frac{1}{3}$ of their membership be composed of representatives of management, $\frac{1}{3}$ of representatives of workers and $\frac{1}{3}$ of their membership be composed of persons representing public interests. The last group could be elected from local branches of workers' party or from the various mass organizations in the area where the undertaking is located.

C. Jurisdiction

The form of participation which is envisaged by the Directive, as seen earlier, is a workers' committee under the chairmanship of the manager of the undertaking. Eventhough the spheres and matters to which the committee addresses itself are not narrow, the role of the committee is merely advisory. Since workers had no experience in these matters prior to the Revolution it was definitely wise to limit the role of such committees to an advisory one. However, as their consciousness is enhanced and they gain ample experience on such matters, a possibility where their role in decision making can be enhanced must be found. Failure to do so may create an apathy which will act as a hinderance towards the progress and dynamism of such institutions.

In order to do so a clear demarcation of the spheres or matters in which the committees will have consultation rights and co-decision rights must be made in light of our own reality and relevant experience of other countries. Eventhough an in-depth and detailed study is needed before one can venture to make concrete recommendations in this regard we hope that it will not be considered preposterous on our part if, on the basis of the scanty Ethiopian material we were able together, we make some general suggestion concerning the matter.

In a case between the Mortgage Bank Union and the Mortgage Bank the extent of workers participation was raised. The union argued that workers should be represented in the policy committee of the Bank-a committee which is solely composed of department heads and chaired by the general manager. The Bank after pointing out the fact that workers are represented in the Personnel Administration Committee which deals with hiring, transfer, firing and other disciplinary actions argued that workers representation on the policy committee will result in red tape with subsequent damage to the Bank.

The Court after considering the arguments forwarded by both parties decided that the following article "workers when they want to present a policy matter for consideration should forward it to the manager who shall include it in the agenda of the meeting and two non-voting representatives of the workers shall be present in such meeting" be incorporated in the collective agreement.³⁷

The ruling of the court implies that workers participation is limited to personnel matters and not matters of policy. It is worthy to note however that the courts conception of personnel matters is wide as the decision in the Ethiopian Household Furniture Corporation Union Vs Corporation demonstrates.³⁸

Eventhough the courts distinction between personnel and policy, since not elaborated, may be interpreted in several ways similar distinctions and restrictions are made in several jurisdictions. For example, if one looks at the jurisdiction and powers of the works council in Federal Republic of Germany, " it has the rights of information in manpower planning and in economic and financial matters of the firm. It has consultation rights in the sphere of working processes and operations and manpower planning. Finally it has co-determination rights in drawing up employment criteria and guidelines for selection of employees for recruitment, in hiring, firing and transfers and the implementation of vocational training facilities. Moreover, the co-determination rights include the fixing of daily working hours, the vacation schedule, time place and form of payment of remuneration, and use of technical devices to control the performance of employees, the form and administration of in-plant social services, the fixing of job and bonus rates.³⁹

Finally when one examines the trend in this regard one notes in connection with areas of participation that there is a change from the traditional areas of workers' participation (particularly work council) whose domain were social welfare, personnel questions and matters of common interest to employers and workers to include a/ safety and health, b/ training c/ questions of redundancies and collective dismissal. As regards safety and health, it is now widely held that

decision should not be taken by management unilaterally or by experts alone, in one way or another the people involved in the operation, those who bear the risks and share the benefits, have to be involved. Similarly when it comes to training since the upgrading of the workers' skills is a matter of direct relevance to the profitability of the enterprise and difficult to implement without the support of the workers it has come to be fully accepted as a matter for consultation between employees and workers.⁴⁰

If our suggestion that the role of workers' Committees where appropriate, be graded to the level of co-decision is accepted a more specific jurisdictional listing is a must.

In brief, in light of the preceding discussion a more comprehensive law on workers' participation to augment and fully implement the principle incorporated in the Labour Proclamation of 1975 is quite timely.

FOOTNOTES

* Associate Professor, Dean Faculty of Law, Addis Ababa University.

1. Johannes Schregle, "Comparative Industrial Relations, Pitfalls and Potentials", 113 *Int. Lab Rev.* 1. 23(76). The distinction between undertaking and enterprise is crucial in understanding the two forms of participation in several West European countries. The undertaking is the entity with a legal personality and it may be composed of either one enterprise (plant) or several. Participation at the level of the undertaking involves the appointment of workers representatives in the Board of such undertaking; while participation at the enterprise level involves the creation of works council composed only of workers or of workers and management jointly.
2. Labour Proclamation, 1975 Art. 2(27);
3. Nile Hotel, Workers' Union vs Nile Hotel C. Case N.122/70; Ethiopian Electric Light and Power Authority Workers' Union vs Ethiopian Electric and Light and Power Authority C. Case N.697/69; Ethiopian Nutrition Institute & Amede Ghebeya Workers' Unions vs the undertaking C. Case No. 47/70; Michael Uru vs. Kojeko and Elim Olindo Enterprise C.C.No. 73/70,
4. Labour Proclamation 1975, preamble.
5. International Labour Office, *Workers Participation in Decision within undertaking*, (1983), p. 18.
6. Universal Declaration of Human Rights 1948, Art. 6.
7. ILO, cited in note, 5, p. 10.
8. *Ibid.*, 10.

The above justifications in particular the socio-political and the transplanting of concepts of democracy into the economic setting have been challenged in that the analogy between government and business is improper. It had been stated, "the analogy between government and business management does not stand up to examination. A government has the power to make laws, the right to raise taxes, a police force and other ways of imposing obedience on its citizens. A commercial undertaking - thanks heavens - does not have these powers; however for it to operate effectively its managers must be independent of those to whom they have to give orders. What would be the authority of the head of business whose decisions were approved by one category of personnel and disapproved of by another? In effect it is impossible to manage an industrial undertaking effectively by applying democratic principles. Need for management to maintain the maximum unity, authority and freedom of maneuver to respond to changes in the economic situation. Authority can be delegated but not shared. This is especially true in a competitive setting where adaptability to change is an important criterion of change. Moreover, some trade unions consider this as integration and view it as being against the preservation of trade union movement and many other argue that assembly line and similar types of jobs do not require initiative, imagination or creativity but merely require adequate performance.

Finally practical observation that most workers do not have the knowledge required to assume managerial responsibility is forwarded as an objection to workers' participation.

9. Works constitution Act of the Federal Republic of Germany, 1972 Art. 5(3).
10. Co-determination Act of the Federal Republic of Germany, 1976 Art. 3(2).
11. E. Cordova, "Workers' Participation in Decisions within Enterprises. Recent Trends and Problems," *Intl. Lab. Review*, Vol. 121. No. 2 (March, April 1982), p. 138.
12. ILO, cited in note 5, p. 197.
13. E. Cordova cited in note 12, p. 128.
14. Labour Relations Proclamation of 1963 Art. 20-25.
15. Labour Proclamation, 1975, Art. 63-76.
16. Council of Ministers, Directive Relating to Collective Agreements (Maskaram 28, 1972 E.C.) Dir. No. 39/72.
17. A glance at Art. 66 attests this fact conclusively.
18. Labour Proclamation 1975, Art. 68(2).
19. E. Cordova, cited in note 12, p. 128.
20. Labour Proclamation, 1975 Art. 109(9).
21. Art. 2(9) of the Directive excludes workers of privately owned undertakings.

(iii)

22. Art. 3 Directive establishing workers' committees, 1979.
23. Interviews with representatives of Trade Unions and Employers-
24. ILO, cited in note 5, p. 24.
25. R. Blaupain, "The influence of labour on Management Decision Making," Bulletin of Comparative Labour Relations, No. 8(1977), p.10.
26. Johannes Schregle, "Workers Participation in Decision within undertakings" *Intl. Lab. Rev.* Vol. 113 No. 1 (Jan-Feb, 1976) p.8.
27. Interview with a lawyer from the DGB - the largest Trade Union in the Federal Republic of Germany.
28. Labour Proclamation, 1975, Art. 79(1).
29. Labour Proclamation, 1975, Art. 109(9).
30. J. Schregle cited in note 1, p. 5.
31. Wolfgang Lecher and Ulrike Sieling Wendeling, "New Developments in the discussion of co-determination in Europe" *Labour and Society* Vol. 4 No. 1, January 1979, p. 96.
32. Interview with representative of DGB.
33. Undertaking shall mean a natural or a juridical person, or a unit or sub-unit designated as an undertaking by the Minister in accordance with Art. 109(20) of this proclamation employing a worker. It does not include state administration (Art. 2(25) of the Labour Proclamation of 1975 as amended.
34. E. Cordova, cited in note 12, p. 134.
35. Ibid. p. 134-135.
36. Directive Art. 3.
37. Civ. Case J325/69
38. Civ. Case No. 46/73. In that case the court held that the promotions committee composed of representatives of management and workers was competent to fill managerial vacancies if they arise, despite the Corporations argument that vacancies for supervision, department heads, should be filled by an Administration committee composed only of members of management.
39. Hildergard Wascke, *The Impact of Trade Unions in the Federal Republic of Germany*, Bundesvereinigung für Deutschen Arbeitgeberverbände, Köln.
40. Cordova, cited in note 12, 131-132.

Creditor-Guarantor Relationship Under Ethiopian Law

By Girma WoldeSelassie *

The lender must first claim his property from the borrower, and claim it from the guarantor only if the debtor does not pay him. . . . The lender must (first) sue the debtor and (then) the latter's guarantor. ¹

The quotation above cites the basic principles of suretyship according to the *Fetha Negast*, the ancient law of Ethiopia, from which some of our customary law also derives.

Since secular principles laid down in the *Fetha Negast* are largely of Roman origin, the precepts embodied therein naturally reflected the prevailing state of Roman law at the time of the writing of the original Arabic version. (This date is generally placed between the fifth and ninth centuries A.D. ²)

Quite evidently, this was long after the Romans abandoned their harsh practice whereby a creditor could hold a guarantor hostage until the defaulting debtor (or the guarantor himself) performed the obligation. Confronted with a situation where few would be willing to guarantee any debt under such a condition, the Romans had to swing to the other extreme: the guarantor would be proceeded against only after the creditor sued the principal debtor and failed to recover the debt. Essentially, therefore, the guarantor guaranteed against the insolvency of the principal debtor.

As far as the creditor was concerned, this was of course an adverse development. He was not spared the trouble of pursuing an uncooperative debtor by first resorting to the guarantor, where the latter is more solvent and less difficult to deal with. (As the saying goes, the creditor does not choose the debtor but his guarantor).

That, then, was the law of suretyship that was imported into Ethiopia around the middle of the fifteenth century through the *Fetha Negast*. The new legal arrangement worked tolerably well for a largely peasant society, where the individual's mobility was limited and most transactions took place among people whose whereabouts and background were generally known to one another. Besides, the influence of traditional institutions on their members were strong enough to facilitate enforcement of contractual obligations. With increased modernization, however, the influence of those institutions diminished, and people's mobility increased considerably. Especially with the growth of large urban areas, transactions took place among "faceless" individuals.

This change in social and economic conditions, in turn, necessitated a mechanism that would restore reliability to contractual relationships. To that end, modern business practice evolved various means, among which the use of commercial documents is now widespread. Yet, for the great majority of people, those are simply too technical, so that the remedy has to be sought in the old and familiar mechanism of suretyship. Hence, the pendulum has swung once again, this time in favour of the creditor. If business transactions in the impersonal world of today were not to be hampered, it was believed that creditors should be provided with a more reliable guarantee.

Surety is a form of insurance which a creditor takes out so as to minimize the risk of non-payment. Non-payment, in turn, generally occurs for one of two reasons: either because the debtor is insolvent or he is simply unwilling to discharge his obligation. The question is, therefore, whether a simple guarantor undertakes to pay on behalf of the debtor in both those circumstances.

As noted earlier, the history of suretyship under Roman law has been shifting from one extreme to the other, dictated by social and economic developments of the times. It has gone through distinct phases: the early times, when a guarantor's obligation was absolutely primary, gave way to a period when the guarantor's obligation was strictly subsidiary. When it was discovered that even this was out of step with social and economic developments, a movement towards the earlier arrangement was effected.

But there could be no going back to the ancient position, so extremely harsh on the guarantor. That would not have served the purpose of stimulating business transactions. Hence, a compromise arrangement was worked out whereby the creditor would be protected, not only against the insolvency of the principal debtor, but also against a mere non-performance, for whatever other reason. On the other hand, the guarantor would be armed with the necessary means to compel the creditor to proceed against the principal debtor before asking him to discharge the obligation.

It is this compromise arrangement, which will be explained subsequently, that is currently the law of suretyship in most European countries, including France. As the present Ethiopian law of suretyship is largely copied from the French Civil Code, it reflects essentially the same characteristics.

Yet, over two decades after a modern Civil Code came into force in Ethiopia the influence of the *Fetha Negast*, and hence the traditional conception of suretyship, lingers on. Some judges and litigants still believe that a simple guarantor should not be compelled to perform unless it is established that the principal debtor is unable to discharge his obligation. In the opinion of such judges, the creditor should first bring action against the principal debtor and fail to recover before he can proceed against the simple guarantor.³

While this is another example of the tension between local custom, on the one hand, and the imported body of law on the other, one may also attribute the incongruity between the law and the practice to the fact that a great majority

of our judges and members of the legal profession are not trained in the modern law. (In 1981, only 6% of the judges and 7% of the advocates had law degrees)

In this paper, an effort will be made to shed some light on one aspect of the Ethiopian law of suretyship - the relationship between the simple guarantor and the creditor. It will be argued that the Civil Code of 1960 has radically altered the old concept of the law of suretyship, so that the creditor can bring action against the guarantor without first suing the principal debtor.

The obligation of the Simple Guarantor

It is no longer a subject of controversy that the obligation of the simple guarantor is subsidiary to that of the principal debtor. He undertakes to discharge the obligation, "*should the debtor fail to discharge it*" (Art. 1920).

But the central question, as to *when* the creditor can proceed against the guarantor, very much depends on our construction of that last phrase of Art.1920. In other words, when is the principal debtor deemed to have failed to discharge his obligation? At least three time references can be considered:

- (a) Soon after performance is due;
- (b) After the debtor has been placed in default;
- (c) After the creditor brings action against the debtor and fails to obtain performance.

Let us first consider the last possibility. As noted earlier, the *Fetha Negast* prescribed that the creditor should sue the debtor before he proceeds against the guarantor. It has also been noted that the conception of the law of suretyship still lingers in the minds of many Ethiopians.

Yet, Art. 1920 talks about the debtor merely failing to discharge his obligation. In the literal and direct interpretation of this term (this mode of interpretation is preferred where the language of the law is not ambiguous), a debtor fails to discharge his obligation soon after the date of performance falls due (the period is calculated in accordance with Arts. 1857 ff.).

Unlike earlier laws, the Civil Code does not talk in terms of the debtor being unable to discharge his obligation, nor does it anywhere require the creditor to first bring action against the debtor before he can proceed against the guarantor. As a matter of fact, Art. 1934(1) repeats the term by stating that a "(simple) guarantor shall not pay the creditor unless the principal debtor fails to discharge his obligation,"

This line of argument also finds support in other provisions of the code. One among these is Art. 1933, which brings out very clearly the distinction between a simple guarantee and a joint guarantee. Under a joint guarantee situation, the creditor "may *sue* (the guarantor) without previously *demanding* payment from the debtor..." (emphasis added). One may note the careful use of the words *sue* and *demand payment* in the same sentence of this provision. One privilege of a creditor who gets the obligation of the debtor secured by a joint guarantee is that

he can bring action against the guarantor even before demanding payment from the debtor. In other words, where the guarantee is not a joint guarantee, the creditor may not sue the guarantor before demanding payment from the debtor. A guarantee that is not a joint guarantee is clearly a simple guarantee. Thus, the foregoing deduction from Art. 1933 applies to a simple guarantee situation: hence the conclusion that in a simple guarantee situation, the creditor may not sue the guarantor without previously demanding payment from the debtor. A further deduction would lead to a final conclusion: as long as he first demands payment from the debtor, the creditor can sue the simple guarantor before he sues the debtor.

Thus, Art. 1933 provides additional clues as to what is meant by "fail" in Art. 1920. For the purpose of bringing action against the guarantor, the debtor is deemed to have failed to discharge his obligation if he does not perform, in spite of the creditor's demand to that effect, upon the expiry of the time fixed for the payment of the debt (Art. 1932 (1)).

What constitutes "demanding payment"? Is a simple reminder by the creditor that the time for payment has lapsed adequate, or should he properly place the debtor in default before he sues the guarantor? From a reading of Art. 1772, which is in the nature of a mandatory provision, with Art. 1932 (2&3), coupled with a consideration of the social and economic purposes underlying the requirement of notice, we are inclined to conclude that, where notice is necessary (Arts. 1772-1775), the creditor should first place the debtor in default before he can proceed against the simple guarantor. (Of course, he should also realize the real securities at his disposal.)

If placing in default and realizing the real securities are the only conditions the creditor needs to fulfil before he can sue the guarantor, wherein lies the compromise earlier noted? It lies primarily in the concept of benefit of discussion.

Benefit of Discussion

It has been noted above how recently the European jurisprudence shifted in favour of the creditor, so that he could proceed against the guarantor without first suing the principal debtor. But it has also been observed that this move was accomplished without depriving suretyship its accessory character. The apparent anomaly was resolved by arming the guarantor against whom action is brought with a device known as "benefit of discussion." By use of this mechanism, the guarantor can compel the creditor to first seize the property of the debtor and recover what is owed him from its proceeds before bringing action against him (Art. 1935). In effect, the creditor would be forced to suspend his action against the guarantor and proceed against the debtor.

If the guarantor could, with such ease, force the creditor to first proceed against the principal debtor, what then is the purpose of entitling the creditor to sue the guarantor before suing the debtor?

At the outset, it should be noted that it is not all that easy for the guarantor to exercise the benefit of discussion. He has to fulfil a number of conditions, which include indicating to the creditor the debtor's assets located within the country of payment and not subject to litigation. He should also advance sufficient money to cover expenses the creditor may have to incur in his effort to discuss the property of the debtor.

Thus, the burden of identifying the debtor's property that can be discussed and also covering the cost of discussion, are borne by the guarantor - a compromise arrangement that neatly distributes responsibilities between creditor and guarantor.

When should the guarantor exercise the benefit of discussion? In the words of Art. 1935 (1), "as soon as he is first proceeded against." That is also the case in France, where it is considered "a dilatory plea that must be raised *in limine litis*, before the issue is joined."⁴ Thus, it must be pleaded in the form of a preliminary objection, lest it be deemed to have been waived (Art. 244 (3) of C.P.C.) once the court embarks upon the task of framing issues.

If all goes well, and the guarantor effectively exercises the benefit of discussion, the court would, pursuant to Art. 278 (2) (b) of the C.P.C., suspend the suit against the guarantor and grant the creditor permission to institute fresh action against the principal debtor.

The creditor may later on revive his action against the guarantor, and demand payment from him, only to the extent the value of the discussed property may fail to satisfy the claim.

Joinder of Principal Debtor and Guarantor

Is joinder of both the principal debtor and the guarantor in the same suit probably the simplest solution to the above raised issues? As a matter of fact, the substantive laws of some legal systems expressly provide for this solution (Art. 3051 of Louisiana Civil Code, for instance).

In Ethiopia, it is the procedural law that provides for the possibility of joining two or more defendants in the same suit, for a variety of reasons. Where, for instance, two or more persons are "severally or jointly and severally liable on the same contract" the plaintiff may join them as parties to the same suit (Art. 36 C.P.C.). Under the procedural law, therefore, it is conceivable for the principal debtor and the guarantor to be joined in the same suit. As a matter of fact, this approach is gaining popularity among most creditors.

Nevertheless, the fact that our substantive law does not stipulate joinder of debtor and guarantor gives rise to a number of questions. Most notably, can any one of the parties successfully object to a move to join debtor and guarantor? The creditor can argue, on the basis of the more specific law, that he is entitled to sue the simple guarantor without suing the principal debtor. He can further argue that, since it is of a procedural nature tailored to govern a particular legal relation-

ship, this law should prevail over the much more general provisions of the Civil Procedure Code. By so insisting, the creditor may wish to force the guarantor to invoke the benefit of discussion, whereby the latter will have to indicate the debtor's discussible assets as well as advance the necessary funds.

On the basis of essentially the same arguments, the guarantor may also refuse to remain a co-defendant by invoking his right to compel the creditor first to discuss the property of the principal debtor. If he does so, the court, as noted earlier will have to suspend the suit against the guarantor. The case will be revived only if the creditor fails to recover fully the debt, after having seized all the discussible property of the debtor. Therefore, the guarantor has good reason for choosing to stay out of the first round of the proceedings: he may never have to litigate the case, as the creditor may succeed in recovering from the debtor.

There is yet another reason why an enlightened guarantor may be adverse to being joined as a co-defendant with the principal debtor. As indicated above, he can remain in the suit, having waived his right to exercise the benefit of discussion. The question is, once the court passes judgment against both defendants, can the guarantor urge that the judgment be first executed against the principal debtor?

Under Louisiana law, the creditor is entitled to join the debtor and guarantor in the same suit, and, upon judgment being passed against both, the guarantor can move that the judgment be first executed against the principal debtor.⁵

One should, however, note that the Louisiana law on this point is fundamentally different. It radically deviates from the French law of suretyship - on which it is largely based - by providing the substantive law that the creditor may join the debtor and the guarantor in the same suit. By so doing, it undercuts the benefit of discussion; but, having done so, the Louisiana law had to restore the balance by enabling the guarantor to retain his right to invoke the benefit of discussion even at the stage of execution of judgment. In effect, the Louisiana law simplifies matters by first determining the creditor's right against both debtor and guarantor in one action, thereby eliminating the possibility of two separate proceedings, while at the same time preserving the guarantor's right to compel the creditor to collect first from the principal debtor.

But the Ethiopian law of suretyship, which is also based on French law, remained loyal to the original. Hence, the benefit of discussion should be invoked in *limine litis*. Once the issue is framed, it is deemed to have been waived.

Thus, if a guarantor acquiesced in being joined in the same suit with the debtor, and if judgment is passed against both, there is no substantive law which would enable the guarantor to compel the creditor to execute the judgment first against the debtor. As a matter of fact, a guarantor who remains a defendant is presumed to have waived his right to invoke the benefit of discussion.

CONCLUSION

The point has been made that, more than two decades after the Ethiopian Civil Code came into force, many people, including some judges, still adhere to the old rule that a guarantor cannot be resorted to without the creditor first suing the principal debtor.

But the present law of suretyship, which is largely based on the Civil Code of France, has radically changed that rule. In the words of Planiol, "The surety can be sued first before the debtor."⁶

Yet, the modern laws have not been without their effects. The principles embodied in the *Fetha Negast* - which greatly favoured the guarantor - have been tempered by our procedural laws (which, incidentally, seem to be much more readily absorbed than the substantive laws). Consequently, the current practice is that the creditor invariably joins the principal debtor and the guarantor in the same suit. It has, however, been shown that this practice is tolerated only because the modern law of suretyship is not yet fully understood by many litigants.

After judgment is passed against the co-defendants, it is also current practice that the judgment is first executed against the principal debtor. Once again, this practice finds no support in our law of suretyship.

On the other hand, there is a lot to be said in favour of the present practice. As noted earlier, in relation to the Louisiana law of suretyship, it eliminates the possibility of multiple suits, without depriving the guaranty its subsidiary character. To that extent, the practice is more modern than our modern law.

Nevertheless, since the divergence between law and practice cannot be tolerated indefinitely, it should be removed, perhaps by adopting the same approach as that of Louisiana.

Extradition in Ethiopian Law

By Fisseha Yimer*

Introduction

The purpose of this paper is to examine certain significant aspects of the institution of extradition in Ethiopian law. Both domestic law and treaties and conventions relating to extradition to which Ethiopia is party will be considered with a view to determining to what extent the domestic legal framework in Ethiopia is adequate to handle requests for extradition which arise from time to time, and to understanding the international obligations Ethiopia has assumed concerning extradition.

Extradition is the delivery of an accused or a convicted individual to the state on whose territory he is alleged to have committed, or to have been convicted of a crime, by the state on whose territory the alleged criminal happens for the time to be. The rationale for extradition lies in the desire of the international community to suppress crime, and with that end in view the preference of states to have the fugitive criminal tried or serve his sentence in the place where he committed the crime. Such preference on the part of the state of asylum indicates that it respects the administration of justice of the requesting state, and also that it disapproves of the act committed by the individual and in fact considers punishable. At the outset it should be pointed out that, unlike many other countries Ethiopia does not have a comprehensive extradition law. Ethiopian law on extradition comprises only a few provisions in the Penal Code, apart from the Extradition Treaty with the Sudan and other international agreements containing one or two provisions on extradition. The Revised Constitution suspended by Proclamation 1 of 1974 establishing a Provisional Military Government in Ethiopia also contained some fundamental principles of extradition.

Although the Revised Constitution is no longer in force, it would be worthwhile, at least for historical reasons, to begin the examination of the question of extradition in Ethiopia by referring briefly to its relevant provisions, and also inasmuch as the principles contained therein are of universal application as far as extradition is concerned and may in all likelihood be included in any future constitution of Ethiopia in the event constitutional provisions on extradition are deemed necessary.

Two basic principles are involved. The first is that of the nonextradition of nationals. Thus Article 50 provided that "no Ethiopian subject may be extradited

to a foreign country". The clear import of this part of the provision is that the Government cannot legally conclude an extradition treaty or make Ethiopia party to an extradition treaty or convention undertaking to extradite Ethiopian nationals. In effect, it meant that an Ethiopian national cannot be extradited notwithstanding a treaty obligation to the contrary.

The second principle embodied in Article 50, namely, that no other person shall be extradited except as provided by international agreement is included in nearly all national constitutions and extradition laws. It indicated that the Ethiopian Government could not extradite fugitive criminals in the absence of treaty obligations to that effect. This presumably gave a fugitive criminal faced with extradition from Ethiopia, when in fact there is no extradition treaty between Ethiopia and the requesting state or Ethiopia is not party to a multilateral treaty providing for extradition of criminals, the right to challenge the legality of the Government's proposed action. In many countries extradition is not solely an executive or political act and involves protracted judicial proceedings culminating in a ruling for or against the Government's decision to comply with a request for extradition. In Ethiopia, case law involving extradition is non-existent, not for lack of extradition questions in Ethiopia over the years but probably because the individuals involved did not take their cases to court or may not have been in a position to do so.

II

The Penal Code¹

The Penal Code contains a few provisions on extradition. Sub-Art. (1) of Art. 21 provides:

„Any foreigner who commits an *ordinary offence* outside the territory of Ethiopia and who takes refuge in Ethiopia may be extradited in accordance with the provisions of the law, treaties, or international custom; extradition shall be granted on the application made on proper form by the state where the offence was committed for the purpose of trial under the territorial law when the offence does not directly and principally concern the Ethiopian state" (*emphasis added*).

The first obvious observation with regard to this provision is that it is only a foreigner who is extraditable which is in keeping with the principle of non-extradition of nationals. Secondly, Ethiopia grants extradition only in cases of ordinary offences. What constitutes an ordinary offence in a particular case is in general difficult to determine. Although it is nowhere defined in the provision, it is universally held, particularly by writers, that an ordinary offence is an offence which is not political. Although it is beyond the scope of this paper to go in to

¹ *Negarit Gazette*-Extraordinary Issue No. 1, 1957 Proclamation No. 158 of 1957.

detail on this question, it has to be pointed out that determining whether a particular offence for which extradition is requested is political is by no means an easy task. On the contrary, it is the single most difficult question in any extradition proceeding where the fugitive criminal contests the extradition by pleading the political character of the offence for which his extradition is requested. Hardly any treaty, convention or national law attempts to define what constitutes a political offence, beyond saying that political offences or offences of a political character are not extraditable. If there is one point over which there seems to be little controversy, it is that the requested state is competent to determine whether a particular offence is one of a political character. National practice in this regard demonstrates considerable diversity in the application of the principle, inasmuch as it is to a large extent left to the judicial or executive organ of the requested state, depending upon domestic law, to determine whether given a particular set of circumstances an offence is political.

Next we come to the expression in Article 21: "may be extradited in accordance with the provisions of the law, treaties or international custom". Any of these may be employed to extradite a fugitive criminal. While, by "treaties", it is meant extradition treaties or other treaties containing provisions on extradition, and "international custom" refers to the practice of states or customary international law, it is not clear as to what is meant by the phrase "the provisions of the law". Which law? Penal Code? The Criminal Procedure Code? or any other law? Or does it refer to a special extradition law which as yet does not exist but which the drafter might have hoped would be enacted? Whatever may be the meaning of the phrase in question, it is clear that a foreign fugitive criminal may be extradited from Ethiopia under any of the three procedures. In fact, the clear import of Art. 21 (a) is that, in Ethiopia, extradition in the absence of treaty obligations is possible, since under Art. 21 (1), even if there is no extradition treaty between Ethiopia and the requesting state, the provisions of the law, or international custom may form the bases for the extradition of a fugitive criminal. This may be in conflict with the principle that no person may be extradited except as provided by international agreement, meaning nothing less than an extradition treaty or convention or any other international agreement in which Ethiopia has undertaken to extradite fugitive criminals.

Article 21 (1) further provides that a fugitive criminal will not be extradited if the offence directly and principally concerns the Ethiopian State (Article 13). Article 13 provides for the application of the Penal Code to any person who in a foreign country has committed one of the offences against the Head of State and the country, their safety or integrity, its institutions or essential interests as defined in other provisions of the Code. This means any such person, instead of being extradited, will be tried by Ethiopian Courts under Ethiopian law. But it is hard to imagine a person who would take refuge in Ethiopia when he knows or suspects that the crime he has committed directly and principally concerns Ethiopia.

Sub-Art. 2 of Art. 21 of the Penal Code states, "No Ethiopian national having that status at the time of the commission of the offence may, *save as is otherwise*

expressly provided, be handed over to a foreign country. *Failing extradition* he shall be tried by Ethiopian Courts and under Ethiopian law" (*emphasis added*). What do the *underlined* phrases mean? The first, "save as is otherwise expressly provided", implies that the extradition of an Ethiopian national may be provided for either in an extradition treaty or any other law. The second phrase "failing extradition treaty or any other law"; obviously indicates the possibility of extraditing an Ethiopian national in accordance with a provision to that effect in a treaty or domestic law. In effect, under the Penal Code the position of an Ethiopian national is not significantly different from that of a foreigner with regard to extradition.

The only difference is that a foreigner may be extradited in accordance with international custom, while an Ethiopian national may not.

In other words, the only protection an Ethiopian national has against extradition is that he may be extradited only under a treaty obligation to do so. Here the Penal Code may be in conflict with the principle of nonextradition of nationals.

Finally, there is sub-Article (3) of Article 21, which provides that, "in all cases where an offence raises a question of extradition, the request shall be dealt with in accordance with the principles of Ethiopian law and provisions of existing treaties". In view of the fact that, in Art. 21 (1), "the provisions of the law, treaties or international customs" were stated as the bases for extraditing a fugitive criminal, the purpose of this sub-article is unclear. Does it include an additional frame of reference in an extradition case, or is a mere repetition of the guidelines in Sub-Art. 1? On the face of it, it does not seem as if it is a mere repetition. Rather, it seems to lay down an additional guideline. But this additional guideline, instead of facilitating the application of Art. 21 (1), renders it more confusing. The confusion stems first from the phrase "the Principles of Ethiopian law". Which principles of Ethiopian law? The principles of Ethiopian criminal law or procedure, or the principles of Ethiopian extradition law, which is non-existent? Do the "Provisions of the law" referred to in Sub-Art. 1 mean the same thing as "the Principles of Ethiopian law", referred to in Sub-Art. 2? If they are different, it is not indicated as to which prevails. Suppose that, under "the provisions of the law", a fugitive criminal is extraditable, while this would be against "the principles of Ethiopian law", whatever the meaning of these two phrases may be? The second problem with this Sub-Article is the absence of the term "international custom" which is found in Sub-Art. 1. Under Sub-Article (3) of Art. 21, a fugitive criminal may be extradited only in accordance with the principles of Ethiopian law and existing treaties while under sub-Article 1 he may also be extradited in accordance with "international custom". Which provision prevails? It is not clear why the term "international custom" was not included in Sub-Art. 3. In fact, the whole of Sub-Article (3), apart from being unnecessary, cripples the whole of Art. 21 which, as we have seen, is in itself so vague and difficult to apply as to serve no purpose in a concrete extradition case.

III

**Treaties and International
Conventions**

We now turn to those treaties and international conventions concerning extradition to which Ethiopia is a party. With regard to bilateral extradition treaties, Ethiopia has only one such treaty - the 1964 Extradition Treaty with the Sudan. The Treaty was signed on 29 March 1964, and came into force on 16 April 1964. Here we shall consider only the more salient provisions of the treaty, in the light of the most significant aspect of extradition under international law, as evidenced by treaties and conventions.

As was emphasised in the preceding part of this paper, the most significant universal principle of the law of extradition is that of the non-extradition of political criminals. The Ethio-Sudan Extradition Treaty has provided for this important principle in Art. 7. Under this provision of the Treaty, there shall be no extradition for offences of a political character, and no extradition if the person whose extradition is requested proves that the requisition for his surrender has, in fact, been made with a view to trying or punishing him for a crime or offence of a political character. Although it is not indicated in the Article or elsewhere in the treaty as to who decides whether the offence for which extradition is requested is political the decision should be left to the requested state, since that is the general practice of states in extradition cases. As in almost all extradition treaties or conventions, no attempt has been made in this treaty to define what constitutes an offence of a political character. Furthermore, one significant defect is the absence of the so-called *attendant clause*, which provides that murder of the head of a foreign state or government, or of a member of his family, should not be considered a political crime for the purpose of extradition. This is in most cases included in modern extradition treaties or conventions.

Another important universal principle is that of double criminality, which requires that the offence for which extradition is requested be punishable under the laws of both the requesting and the requested state. The Treaty under consideration, after enumerating in Art. 2 the crimes for which extradition shall be granted, adds this important proviso to the effect that these or substantially similar offences should be punishable by the laws of both countries, if committed within their respective jurisdictions, if the extradition is to be granted.

The rule of speciality is the other universal principle included in all extradition treaties and conventions. Art. 5 (1) of the Ethio-Sudan Treaty also provides for this rule, to the effect that a person surrendered can in no case be kept in custody or be brought to trial in the territory of the contracting party to whom the surrender has been made for any other crime or offence, or on account of any other matters than those for which the extradition shall have taken place, until he has been restored, or has had an opportunity of returning, to the territory of the contracting party by whom he has been surrendered.

In most extradition treaties and conventions, states, in keeping with their constitutions and domestic laws, reserve the right to refuse to extradite their own nationals. This is clearly enunciated in Art. 3 of the Treaty that, in no case, nor in any circumstances whatever, shall the contracting parties be bound to surrender their own nationals as determined by their respective laws. With regard to Ethiopia, this was in keeping with Art. 50 of the Constitution, which prohibited the extradition of an Ethiopian national. But the way Art. 3 of the Treaty is drafted may, in the light of the phrase "*be bound to*", indicate that the contracting parties may do so if they want to surrender their own nationals. That means that an Ethiopian national whose extradition has been requested by the Sudan, and the request is granted, cannot invoke Art. 3 of the Treaty to challenge the decision, since the phrase "*be bound to*" implies discretion on the part of the requested state. Any constitutional provision to the contrary being absent, he would theoretically be liable to extradition under the Treaty if the Ethiopian Government decided to do so. Such an eventuality would, however, not arise in view of Article 33 of the Draft Constitution for the People's Democratic Republic of Ethiopia, which clearly provides that no Ethiopian may be extradited. The Draft Constitution under Article 35 (2) provides for more explicit protection to a foreigner than the Revised Constitution of 1955, in that even a stateless person may not be extradited, except as stipulated by international agreement.

Article 13 of the Treaty affords considerable protection to the fugitive criminal by providing that (a), if sufficient evidence for the extradition be not produced within sixty days from the date of the apprehension of the fugitive, or within such further time as the court of the contracting party applied to shall direct, the fugitive shall be set at liberty, and (b) if, after a fugitive has been held judicially declared for surrender under the Treaty, the fugitive is not removed from the territory from which his extradition is desired within thirty days' time, he may be set at liberty. It should, however, be noted that while under paragraph 1 his release is mandatory, under paragraph 2 it is discretionary, which should leave him at the mercy of the requested Government. In such circumstances, his only remedy would be to resort to court.

A unique provision in the Treaty is Art. 6 which provides that "a requisition for extradition shall not be founded on a sentence passed *in contumacium*". Clearly, this is intended to protect the person who has been tried and sentenced *in absentia*, since to extradite him when in fact he has not appeared in court would be unfair, and tantamount to depriving him of his liberty without due process of law. This provision of the treaty would serve to restrain the requesting state from trying and sentencing the accused *in absentia*, and then requesting his extradition so that he may serve his sentence in the requesting state. Without such a provision, the requesting state might well go ahead and try the accused *in absentia* since it would find it relatively easier to have him convicted. Unfortunately, such a provision is seldom included in extradition treaties or conventions.

Nearly all extradition treaties and conventions contain provisions making the extradition of the fugitive criminal conditional upon the nonimposition of the death

penalty on him, or, it has already been imposed, its reduction to a lesser penalty. But such a provision is not included in the Treaty under consideration, which thus lacks a significant and universal principle of modern extradition law and practice.

With regard to the procedure for extradition, which is, as a rule, left to municipal extradition laws, the Treaty in Art. 8 requires that the requisition for extradition must be accompanied by a warrant of arrest issued by a court in the requesting state, or, in the case of an already convicted person, by sentence of condemnation passed against the convicted person by the competent court in the requesting state. It is only after these formalities are met that the requested state proceeds under Art. 9, to arrest the fugitive criminal.

Under Art. 10 of the Treaty, extradition shall take place when the evidence is found to be sufficient, according to the laws of the territory from which extradition is desired, either to justify the committal of the prisoner for trial, if the crime or offence of which he is accused had been committed in that territory; or the evidence may be sufficient to prove that the prisoner is the person convicted by the courts of the contracting party which makes the crime of offence of which he had been convicted one in respect of which extradition would, at the time of the conviction, have been granted by the contracting party applied to, and provided, further, that no criminal shall be surrendered until after the expiration of fifteen days from the date of his committal to prison to await his surrender. Here it should be noted that (a) the fugitive's guilt need not be proved beyond reasonable doubt (b) that sufficient evidence to justify committal for trial is enough, and (c) a period of fifteen days has to elapse before the fugitive is extradited. The last requirement is, presumably, to give him time to apply for a writ of Habeas Corpus.

The Treaty does not expressly provide for a hearing to decide on an extradition request. However, Art. 11 provides for "examination", which the authorities of the requested state have to make in accordance with the stipulations in the Treaty. The question is whether "examination" means the same thing as hearing. It is submitted that the period of fifteen days before extradition takes place would seem to have no purpose if one does not take "examination" to mean "hearing" since Art. 11 (1) provides for the admission as evidence of authenticated (as provided) sworn depositions, or the affirmations of witnesses taken in the territory of the other contracting party, or copies thereof, and likewise the warrants and sentences issued there or copies thereof and certificates of, or judicial documents stating the fact of a conviction. Such an elaborate provision clearly shows that the fugitive criminal should be given the opportunity to present at whatever forum all possible defences or counter-arguments to escape extradition.

To sum up, the Extradition Treaty between Ethiopia and the Sudan insofar as it contains almost all the significant and universal principles of extradition (with the exception of some drawbacks pointed out in the foregoing analysis), is a typical extradition treaty. As such, it can serve as a model for future extradition treaties or for the drafting of a domestic legislation on extradition procedure.

International Conventions

Under this heading, four conventions on different subjects to which Ethiopia is a party and which contain provisions on extradition will be examined.

1. Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide of 1948²

This Convention was adopted by the General Assembly of the United Nations on 9 December 1948. Ethiopia ratified the Convention on 1 July 1949. As of 31 December 1982, 87 states are parties to the Convention. Article 8 of this convention provides that genocide and the other acts enumerated in Article 3, i.e. conspiracy to commit genocide, direct and public incitement to commit genocide, and complicity in genocide, shall not be considered as political crimes for the purpose of extradition.

The contracting parties have pledged themselves in such cases to grant extradition in accordance with their laws and treaties in force. In the application of this provision to a particular case, all the known principles considered above would obviously apply.

2. The Single Convention on Narcotic Drugs (1961).³

Ethiopia became party to this convention on 29 April 1965. Article 36 (b) of the Convention provides that it is desirable that the offences referred to in paragraph 1 and paragraph 2(a) (1) namely, cultivation, production, manufacture, sale, delivery, brokerage, dispatch, etc., of narcotic drugs, conspiracy and attempt be included as extradition crimes in any extradition treaty which has been or may hereafter be concluded between any of the parties, and, as between any of the parties which do not make extradition conditional on the existence of a treaty or reciprocity, be recognised as extradition crimes, provided that extradition shall be granted in conformity with the law of the party to which application is made, and that party shall have the right to refuse to effect the arrest or grant the extradition in cases where the competent authorities consider that the offence is not sufficiently serious. In connection with this, it may be noted that the Extradition Treaty between Ethiopia and the Sudan, which is also a party to the Convention on Narcotic Drugs, includes offences relating to narcotics among the extraditable offences.⁴

²UNTS Vol. 78, p. 277.

³196 United Nations Treaty Series 52, p. 252.

⁴Article 4, paragraph 22.

3. Convention on Offences and Certain Other Acts Committed on Board Aircraft (done at Tokyo on 14 September 1961)⁵

This convention was the first of a series of international conventions relating to the safety of air transport, adopted under the auspices of the International Civil Aviation Organization. It entered into force on 4 December 1969. As of August 1983, 112 states were parties to the Convention. Ethiopia ratified the Convention on 27 March 1979.

The Convention provides for the powers of the aircraft commander and the steps to be taken by the parties to the Convention in the event of unlawful seizure of aircraft. Although the Convention does not make extradition obligatory, it provides under Article 16(1) that offences committed on aircraft registered in a contracting State shall be treated, for the purpose of extradition, as if they had been committed not only in the place in which they have occurred but also in the territory of the state of registration of the aircraft.

4. Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft (done at the Hague 16 December 1970)⁶

This Convention essentially deals with hijacking, and is meant to be an improvement over the Tokyo Convention. As of August 1983, 117 states are parties. Ethiopia became party to this Convention on 26 March 1979. Article 7 and 8 of the Convention relate to extradition. The former gives contracting states the option of prosecution or extradition, and provides:

The Contracting State in the territory of which the alleged offender is found shall, if it does not extradite him, be obliged, without exception whatsoever and whether or not the offence was committed in its territory, to submit the case to its competent authorities for the purpose of extradition.

Under Article 8, paragraph 1, it is provided that the offence shall be deemed to be included as an extraditable offence in any extradition treaty existing between Contracting States. It is further provided that any contracting state may at its option consider the convention as the legal basis for extradition, in the event of request for extradition, if, under its laws, extradition is conditional on the existence of a treaty. It is, however, stated that extradition shall be subject to the other conditions provided by the law of the requested state. Under paragraph 3 of Article 8, contracting states which do not make extradition conditional on the existence of a treaty are bound to recognise the offence as an extraditable offence between themselves, subject to the conditions provided by the law of the requested state.

⁵United Nations Treaty Series, Vol. 704, p. 219.

⁶10 *International Legal Materials* (1971), p. 133.

**5. Convention to Discourage Acts of
Violence Against Civil Aviation⁷
(done at Montreal, 23 September 1971)**

This Convention is concerned with unlawful acts against aircraft and air transport other than hijacking, such as destroying an aircraft in service, or damaging or destroying air navigation facilities. As at August 1983, 117 states are parties to the Convention. Ethiopia acceded to the Convention on 25 March 1979.

In connection with extradition, this convention contains, under Articles 7 and 8, provisions identical with those in the Hague Convention considered above, namely the option on the part of contracting states to prosecute or extradite, regarding the offences specified in the Convention as extraditable under extradition treaties between contracting states, and undertaking by the contracting parties to include the offences as extraditable offences in every extradition treaty to be concluded between them. As between states whose laws do not make extradition dependent upon the existence of a treaty, there is the undertaking to recognise the offences which the Convention is intended to suppress as extraditable offences between themselves, without prejudice to the laws and regulations of the requested state in relation to extradition.

Conclusion

This paper has attempted to analyse the present state of Ethiopian law on extradition. We have seen that Ethiopia's municipal extradition law, with the exception of the treaties and conventions, is so deficient and confusing as to serve very little useful purpose in concrete situations. This is particularly true, as we have seen, of the Penal Code provisions on extradition.

Thus, the need for a comprehensive municipal extradition law is apparent. It might be argued that, since Ethiopia does not have many extradition treaties with other states, and it does not follow the practice of extraditing in the absence of treaty obligations, there is no need for a municipal extradition law. But the simple answer to this argument would be that even the extradition treaty between Ethiopia and the Sudan, and the multilateral conventions to which Ethiopia is party, considered above, presuppose the existence of a national extradition law. Furthermore, it is more likely than not that Ethiopia may in future conclude other extradition treaties with other states or be party to additional multilateral conventions, and therefore, Ethiopia needs a framework within which it might do so. Treaties and conventions on extradition to which states are parties would invariably require domestic legislation for their proper implementation. Difficulties encountered by authorities of the Government in handling the few requests for extradition over the past couple of years have clearly illustrated the need for rules and procedures on extradition. If and when Ethiopia enacts a law on extradition, then the Penal Code Provisions on extradition will be superseded by the new legislation.

⁷10 *International Legal Materials* (1971), p. 1151.

Ratification and Status of Treaties in Ethiopia

By Shiferaw Wolde Michael*

The issue of the conclusion, ratification and status of treaties¹ is invariably dealt with in constitutional provisions. This statement applies to the constitutions of the socialist and capitalist states as well as to those of third world countries.

We shall examine the question of ratification and status of treaties in Ethiopia in the light of the above statement and the suspension of the Revised Constitution of 1955 of Ethiopia.

I. RATIFICATION OF TREATIES

Prior to the issuance of the historic Proclamation No. 1 of 1974, which did away with the regime of Emperor Haile Selassie, the issue of ratification of treaties was dealt with under Article 30 of the 1955 Revised Constitution of the Empire of Ethiopia. This Article reads as follows:

The Emperor exercises the supreme direction of the foreign relations of the Empire. The Emperor accredits and receives Ambassadors, Ministers and Missions. He alone has the right to settle disputes with foreign powers by adjudication and other peaceful means, and provides for and agrees to measures of cooperation with foreign powers for the realization of the ends of security and common defence; He alone has the right to ratify, on behalf of Ethiopia, treaties and other international agreements, and to determine which treaties and international agreements shall be subject to ratification before becoming binding upon the Empire. However, all treaties of peace and all treaties and international agreements involving a modification of the territory of the Empire, or of sovereignty of jurisdiction over any part of such territory, or laying a burden on Ethiopian subjects personally, or modifying legislation in existence, or requiring expenditures of states funds, or involving loans or monopolies, shall, before becoming binding on the Empire and the inhabitants thereof, be laid before Parliament, and if both Houses of Parliament shall approve the same in accordance with the provisions of Articles 88 - 90 inclusive of the present Constitution, shall then be submitted to the Emperor for ratification.

*Head, Legal Department, Office of the Chairman of the Council of Ministers.

¹The term "treaty" is used here to cover any agreement between Ethiopia and one or several states or international juridical persons that are the subject of international law.

The Article empowered the Emperor

- (A) to ratify treaties or other international agreements on behalf of the Country; and
- (B) to determine the types of treaties that need to be ratified in order to be binding on the Nation.

On 12 September 1974, a Proclamation was issued by the Provisional Military Administrative Council. This was Proclamation No. 1/1974- the Proclamation which abolished the monarchy and laid down the cornerstone for the establishment of a socialist republic in a land where monarchs had been ruling since time immemorial. The Proclamation was issued in the *Negarit Gazeta*, 34th year

This is, without doubt, a historic Proclamation. But in this particular instance our interest in it lies not so much in its historic significance but in its impact on the ratification of treaties. There is no direct reference to treaty ratification in general in this Proclamation. But two articles, Articles 5 (a) and 10, have a direct impact on the ratification and status of treaties.

Article 5(a) of the Provisional Military Administrative Council Establishment Proclamation provides:

The Constitution of 1955 is hereby suspended.

The Article is simple and its message as unambiguous as could be. The Constitution is suspended. The effect of this sub-article on the ratification of treaties was that it made Article 30 of the Constitution² inapplicable to the period that follows the Revolution.

Some may feel that the gap created by the suspension of the Constitution with respect to ratification of treaties is filled by Article 6 of the same proclamation. Article 6 contains the following provision:

The Armed Forces, the Police and the Territorial Army Council have hereby Assumed fully Government power until a legally constituted People's Assembly has approved a new Constitution and a government is duly established.³

In the opinion of the author, this Article has no direct relevance on ratification of treaties. The message it heralds is that the Armed Forces, the Police and the Territorial Army have replaced the Government of the deposed Emperor. It does not specify the particular organ of the same body that is empowered to ratify treaties and the procedures of ratification.

The other Article of some relevance to the subject under consideration is Article 10 of the same Proclamation. This Article states, "All existing laws that do

²Article 30 has been cited and discussed above.

³The Provisional Military Government Establishment Proclamation No. 1/1974. *Negarit Gazet* Year 34, No. 1.

not conflict with the provisions of this Proclamation and with all future laws, orders and regulations shall continue in force."

The difficult task of sorting out, from amongst the many laws issued prior to the Proclamation under discussion, those that are inconsistent with or those that are not inconsistent with this Proclamation is left to the courts and the other members of the legal profession.

For our purpose, had there been any legislation on ratification of treaties other than Article 30, we would have studied it to find out whether it is still in force, or whether it has been suspended as inconsistent with this Proclamation. Unfortunately, however, the only relevant law on the topic is Article 30 of the Revised Constitution, and this Constitution has been expressly suspended. By no stretch of meaning or "migration" into the intention of the drafter, or of the legislator of Proclamation No. 1/1974, can we say that there was no intention to suspend Article 30 of the Constitution. This Article, together with the rest of the Articles of the Constitution, has been suspended.

It may be of interest to note that Decree No. 1 on Courts, published on 12 December 1917 by the Soviets, was more or less similar to the provision cited above. Samuel Kcherev writes:

Local courts had to pronounce their decisions and verdicts in the name of the Russian Republic, and were to be *guided in their decision and verdicts by the laws of the overthrown government only as far as these laws were not abolished by the Revolution and did not contradict revolutionary consciousness and revolutionary legal consciousness and the programs of Social Democratic and Social Revolutionary Parties*⁴ (Emphasis supplied).

It is to be noted that the Provisional Military Administrative Council Establishment Proclamation was issued on and entered into force on 12 September 1974. Exactly three days later, another Proclamation, known as the "Definition of Powers of the Provisional Military Administrative Council and its Chairman Proclamation No. 2 of 1974",⁵ was promulgated. This Proclamation contained eleven Articles, of which only Article 4 becomes our concern. This Article reads:

The Council⁶ has the power to ratify, on behalf of Ethiopia, treaties and other international agreements, and to determine which treaties and international agreements shall be subject to ratification before becoming binding upon the State. However, all treaties of peace and all treaties and international agreements involving a modification of the territory of the State or of sovereignty or jurisdiction over any part

⁴S. Kcherev, *The organs of Soviet Administration of Justice: Their History and Operation* (Leiden E.J. Brill) (1970) p. 24.

⁵*Negarit Gazeta*, Year 34, No. 2.

⁶The word "Council" refers to The Provisional Military Administrative Council.

of such territory or laying a burden on Ethiopian subjects or modifying legislation in existence or requiring expenditure of State funds, or involving loans or monopolies, shall, before ratification by the Council, be deliberated upon by the Council of Ministers, and the same shall be submitted to the Council for ratification.

The words of this Article seem to have some resemblance to the words of Article 30 of the suspended Constitution. Be this as it may, the following conclusion can be drawn from this Article:

- (A) The Provisional Military Administrative Council has the power to ratify treaties on behalf of Ethiopia;
- (B) The Provisional Military Administrative Council has the power to determine which treaties shall be subject to ratification before becoming binding on the State;
- (C) The following treaties shall, before ratification by the Provisional Military Administrative Council, be deliberated upon by the Council of Ministers:
 - a. Treaties of peace;
 - b. Treaties involving modification of the territory of the state of sovereignty or jurisdiction over any part of such territory;
 - c. Treaties laying a burden on Ethiopian subjects;
 - d. Treaties modifying legislation in existence;
 - e. Treaties requiring expenditure of state funds; and
 - f. Treaties involving loans or monopolies.

Exactly what happens to a treaty which falls under Category C above, but which has not been deliberated upon by the Council of Ministers, or to a treaty that has been deliberated upon by the Council but fails to get its approval, is not known. The Article states only that treaties of the type that have been mentioned in Category C must be *deliberated upon by the Council of Ministers and the same shall be submitted to the Provisional Military Administrative Council for ratification* (emphasis supplied).

This Proclamation, which sheds the badly needed light on ratification of treaties, was totally replaced by the "Redefinition of Powers and Responsibilities of the Provisional Military Administrative Council and the Council of Ministers Proclamation No. 110/1977."⁷ What has the new Proclamation in place of Article 4⁸ of the Definition of Powers of the Provisional Military Administrative Council and

⁷Article 21 of this Proclamation provides:

"The Definition of the Powers and Responsibilities of the Provisional Military Administration Council and the Council of Ministers Proclamation No. 108/1976, the *Definition of Powers of the Provisional Military Administration Council and its Chairman Proclamation No. 2/1974 as amended*, and Articles 1 through 14 inclusive of the Ministers (Definition of Powers) Order No. 1 1943 as amended, *are hereby repealed* and replaced by this Proclamation" (emphasis supplied).

⁸Article 4 of Proclamation No. 2/1974 has been cited in full above.

its Chairman Proclamation No. 2/1974? Let us examine Proclamation No. 110/3977 for the answer.

Article 5 of this Proclamation defines the powers and duties of the Congress⁹. In sub-article 4 of this Article, it is stated that the Congress has the power and responsibility to „ratify, on behalf of Ethiopia, *basic economic, political, defence and joint defence treaties and international agreements*” (emphasis supplied).

Obviously, the organ that ratifies a given category of treaties has been designated by this sub-article. The effort made to demarcate treaties that need ratification from those that do not need ratification can be clearly seen. But let us put this sub-article under some test to find out if this has been a success. What are “basic economic, political or defence treaties”? Or, on the other hand, what are the non-basic economic, political, and defence treaties? Unlike most of our laws, this Proclamation contains no Article providing definitions, and thus we cannot resort to that section of the law to get clarification. Who determines whether a given treaty is basic or not? What about treaties of “culture”? Does a given “basic” treaty have to be deliberated upon by the Council of Ministers or any other organ (e.g. the National Revolutionary Development Campaign and Central Planning Supreme Council, for economic treaties), before it has to be ratified by the Congress of the Provisional Military Administrative Council? These questions are raised, not because as some people accuse us, lawyers love to raise questions, but because they are important and deserve to be answered.

The Article cited above does not help much in classifying treaties that need ratification. It only tells us who ratifies “basic economic, political, defence and joint defence treaties and international agreements.” A simpler and, in the author’s opinion, a preferable approach is to enumerate the type of treaties that need to be ratified by the Congress of the Provisional Military Administrative Council in line with Article 4 of the repealed Definition of Powers of the Provisional Military Administrative Council and its Chairman, Proclamation No. 2/1974. A possible interpretation of this phrase is that non-basic treaties do not have to be ratified at all to be binding on the state.

In the light of these questions, one wonders whether ratification is needed for the following:

- (a) the treaties we entered into with many countries on the establishment of inter-governmental joint economic commissions;
- (b) the various treaties of friendship and co-operation between Ethiopia, and other countries; and
- (c) the numerous commercial treaties signed by the Ministry of Foreign Trade with its counterparts in other countries.

⁹The Provisional Military Administrative Council is composed of the Congress, a Central Committee and a Standing Committee. For details, read Article 2 of the same Proclamation.

The answer to the question of whether or not the above-mentioned treaties need to be ratified hinges on whether or not they are "basic". No one can take any stand on the issue before probing into those treaties, and even then an umpire may have to be called, if two reasonable people fail to agree on whether or not a given treaty is "basic".

How is this question handled in practice? This is what Ato Fisseha Yemer has to say:

The existing practice is to effect the ratification of a treaty or agreement by examining the substance to determine its nature, in the event that the treaty contains no provision on ratification. But this rarely occurs. In nearly all treaties and agreements there is a specific provision requiring ratification. Ratification, as we all know, is effected by the legislature or any other organ having legislative power. So even if, in our opinion, the treaty may not be basic, we have to effect ratification by the Congress, since that is what the treaty requires. Failure to do so would mean the treaty would not enter into force between Ethiopia and the other party, since the other party will obviously demand that ratification take place by both parties. The solution to such problems would be not to include a ratification clause during the negotiating stage, if it is felt that the treaty is not that basic. The treaty would simply enter into force upon signature. We have tried to advise ministries not to include ratification clauses, in treaties or agreements which obviously are not basic.¹⁰

II. THE STATUS OF TREATIES

We will now move on to discuss the status of treaties in present-day Ethiopia.

From the very outset we have to point out that the word "status" as used in the heading here has two meanings. In one sense, it refers to whether or not a treaty is still valid. In another sense, it is intended to cover the question of whether or not a treaty that is still valid is superior or equal to our municipal laws.

Since Ethiopia is, as a state, what it is today partly because of what it was in the past, we will throw our minds 12 years back and see what the legal regime on the issue was prior to 12 September 1974 - the day on which the regime of Emperor Haile Selassie was toppled and the Provisional Military Administrative Council assumed state power in Ethiopia.

Prior to the said date, the status of treaties was governed by Article 122 of the Revised Constitution, which provides:

¹⁰Interview with Ato Fisseha Yemer, Head of the Legal Department, Ministry of Foreign Affairs January 1983.

The present revised Constitution, together with those international treaties, conventions, and obligations to which Ethiopia shall be a party, shall be the supreme law of the Empire, and all future legislations, decrees, orders, judgments, decisions and acts inconsistent therewith shall be null and void.

Since this Article is clear, at least for our purpose, not much needs to be said. Treaties entered into by Ethiopia were given equal standing with the Constitution, and were the supreme law of the land. Thus any present or future legislation, act or judicial decision became null and void if it was inconsistent with treaties into which Ethiopia entered.

We have already seen that the Revised Constitution has been suspended by Article 5 (a) of Proclamation No. 1/1974.

Can we say that since, by virtue of Article 122, all treaties were "the supreme law of the Empire", and since, according to Article 10 of Proclamation No. 1/1974, only those laws that are in conflict with the same Proclamation and future laws are rendered null and void, at least those treaties that do not fall in this category, that is to say treaties that are not declared inconsistent with the said Proclamation, are still in force?

This brings us to the very interesting question of succession of treaties.

Does the Provisional Military Administrative Council succeed to all the treaties entered into by the regime whose actions and policies it has so vigorously and consistently criticised?

This is one area of international law in which differing views are expressed by different scholars. However, there seems to be a consensus that fundamental change of circumstances is a ground for termination or suspension of treaties. This is the doctrine of *rebus sic stantibus*, and, depending on the type of treaty, a change of government may be a fundamental change. There is something to this effect in the more or less universally accepted Vienna Convention on the Law of Treaties.¹¹ This Convention was signed by Ethiopia on 30 April 1970. The change

¹¹Article 62. Fundamental change of circumstances:

1. A fundamental change of circumstances which has occurred with regard to those existing at the time of the conclusion of a treaty, and which was not foreseen by the parties, may not be invoked as a ground for terminating or withdrawing from the treaty unless:
 - a) the existence of those circumstances constituted an essential basis of the consent of the parties to be bound by the treaty; and
 - b) the effect of the change is radically to transform the extent of obligations still to be performed under the treaty.
2. A fundamental change of circumstances may not be invoked as a ground for terminating or withdrawing from a treaty:
 - a) if the treaty establishes a boundary; or
 - b) if the fundamental change is the result of a breach by the party invoking it either of an obligation under the treaty or of any other international obligation owed to any other party to the treaty.
3. If under the foregoing paragraphs a party may invoke a fundamental change of circumstances as a ground for terminating or withdrawing from a treaty, it may also invoke the change as a ground for suspending the operation of the treaty.

that occurred in our country is not just a change of government. It is a change in which we see a very radical departure from the economic, social and political outlook of the former regime. A new society, with a new ideology and a new vision, is being built. In these circumstances, it is unreasonable to say that treaties of a military or political nature which oblige parties to exchange information in the field of military and intelligence remain in force. This would amount to demanding either or both parties to agree to a measure which is likely to lead to their ruin. It is, I think, to take care of such cases that Article 56 is included in the Vienna Convention on the Law of Treaties.¹² Before the close of this paragraph, a word of caution has to be given. Should the treaty contain a provision on denunciation or withdrawal, that provision has to be complied with, for either party to be relieved of any obligation under the said treaty. The remarks made in this paragraph should not be taken as a way out from this obligation.

On the other hand, no one would dare to say that all treaties entered into by the former regime are not binding on the present Government. Our membership of the United Nations, the Organization of African Unity, and other international and regional organizations, all came out of or as a result of treaties entered into by the former regime.

The immediately preceding two paragraphs are included to point out to the reader that this question of status of treaties in the sense of whether or not they are still valid is a difficult one, and that a generalized answer cannot be given. Each treaty must be examined on its own merit, independently, and a stand taken on it. However, with the exception of the type of treaties mentioned above (those that are arguably terminated because of fundamental change of circumstances) the author is of the view that it is more correct and practical to assume that all treaties entered into by the former regime in accordance with the relevant provision of the then existing legislation are still valid.

Having suggested an answer to whether the issue of treaties entered into by the former regime are valid, we will resort to the question of the status of these treaties in the sense of whether or not they are superior or equal to our municipal law.

We have seen that treaties entered into by the former regime in accordance with the Constitution's provisions had the status of supreme law. We have also seen that the Constitution's provision that gave treaties such an elevated place in Ethiopian law has, together with the Constitution, been suspended. So where do treaties stand in present-day Ethiopia?

¹²Article 56. Denunciation of or withdrawal from a treaty containing no provision regarding termination, denunciation or withdrawal:

1. A treaty which contains no provision regarding its termination and which does not provide for denunciation or withdrawal is not subject to denunciation or withdrawal unless:
 - a) it is established that the parties intended to admit the possibility of denunciation or withdrawal; or
 - b) a right of denunciation or withdrawal may be implied by the nature of the treaty.
2. A party shall give not less than twelve months' notice of its intention to denounce or withdraw from a treaty under paragraph 1.

Some of the treaties entered into by the former regime on behalf of Ethiopia were published in the *Negarit Gazeta* in the form of Proclamations¹³ or Decrees.¹⁴ Some of the treaties were not published in the *Negarit Gazeta*, but all the legal formalities necessary to make them binding on the country have been complied with.

The Charter of the Organization of African Unity, the Phyto-Sanitary Convention for Africa and the rather numerous Loan Approval Proclamations, giving domestic legal status to loan agreements entered into with other countries and international financial institutions, can be cited as examples of treaties falling into the first category. These treaties have become part of our municipal law. The chance of survival of these treaties is the same as or similar to that of the laws issued by the now defunct government. They both have to be subjected to the same test: whether they "do not conflict with the provisions of Proclamation No. 1/1974".¹⁵ If they do not conflict with this Proclamation, their continuance in force can hardly be questioned.

A serious difficulty is met with when we consider the case of a treaty that has been published in the *Negarit Gazeta*, i.e. a treaty that has become our municipal law and is in conflict with the provisions of Proclamation No. 1/1974. Article 10 of Proclamation 1/1974 obviously deprives such treaties of their status of being part of our internal or domestic law. An Ethiopian court faced with this problem will, in all probability, apply Article 10 of Proclamation No. 1 of 1974, and make the treaty inapplicable. But this is not of much significance at the international level. For, under Article 27¹⁶ of the Vienna Convention on the Law of Treaties, domestic law is no defence for failure to discharge obligations under a treaty. But the issue of whether or not the present Government is relieved of its obligations under such treaties is not a simple one. The answer to this question very much depends on the content of the treaty. For our purposes, it must suffice to say that the theory of succession of treaties plays a decisive role on the resolution of this problem.

Let us now briefly examine the case of a treaty entered into by the former regime, a treaty concerning which all the formalities necessary to make it binding on the Nation have been complied with, but for which approval was not published in the *Negarit Gazeta*. There is one very important difference between treaties that fall in this category and the treaties that have become municipal law (i.e. treaties that have been published as law in the *Negarit Gazeta*). Article 10 of Proclamation No. 1 cannot be raised as an argument against such treaties, because Article 10 only refers to laws. Because Article 122 of the Revised Constitution, which gave

¹³A "Proclamation" was a law passed by Parliament and approved by The Emperor in accordance with Articles 34 and 88 of The Revised Constitution.

¹⁴A "Decree" was a substantive law issued by The Emperor "in cases of emergency that arise when the Chambers are not sitting" (Article 92 of the Revised Constitution).

¹⁵This Article has been discussed above.

¹⁶Article 27. *Internal law and observance of treaties* "A party may not invoke the provisions of its internal law as justification for its failure to perform a treaty."

treaties the status of superior law, is suspended together with the Constitution itself, and because these treaties are not published as law, they cannot be said to be inapplicable because of Article 10 of Proclamation No. 1/1974.

It is difficult to give a generalized opinion on this. Each treaty must be seen on its own merit. However, in the author's view, such treaties can only be denounced or withdrawn from if the right to denounce or withdraw can be established under Article 56 of the Vienna Convention on the Law of Treaties.

So much for treaties entered into by the former regime. But what is the status of treaties entered into by the present government, in the sense of their being superior or equal to our domestic law? The Provisional Military Administrative Council as the head of state and government, the National Revolutionary Development Campaign and Central Planning Supreme Council, Ministries and other government organizations have entered into numerous treaties with their counterparts in other countries.

For some of the treaties, approval Proclamations have been published in the *Negarit Gazeta*. For others no such Proclamations exist.

A possible effect of the issuance of laws approving treaties is to make treaties part of Ethiopian internal law. Assuming that this statement is palatable, one could argue that the status of treaties approved by Ethiopian law published in the *Negarit Gazeta* can only have the rank of the law that is used to approve it. It cannot be superior to laws having the same hierarchy. In the absence of any legal provisions to the contrary, this seems to be a logical conclusion.

The question of the status of treaties entered into by the new government for which approval laws have not been published in the *Negarit Gazeta* comes next. In the opinion of the author, it is logical to say that these treaties have to have a greater or lesser status than those concerning which approval Proclamations have been issued.

CONCLUSION

By now it is hoped that the reader sees the tender nerve of the problem. The need to lay down the types of treaties that need ratification is a matter of urgent necessity. Many ministries sign different agreements with their counterparts in other countries. Since our laws are, for all practical purposes, silent on the types of treaties that need ratification, the procedure to be followed after signature always becomes a subject of discussion. We have indicated at some length the inadequacy of Article 5(4) of the Redefinition of Powers and Responsibilities of the Provisional Military Administrative Council and the Council of Ministers Proclamation No. 110/1977 in solving the problem.¹⁷ With respect to this, something needs to be done as quickly as possible. To say the least, something like Article 4 of the Definition of Powers and Responsibilities of the Provisional Military Administrative Council and its Chairman Proclamation No. 2/1974 has to be inserted

¹⁷ This has been discussed above.

in the relevant part of the Redefinition of the Powers and Responsibilities of the Provisional Military Administrative Council and the Council of Ministers Proclamation No. 110/1977.

With respect to the issue of the applicability of treaties entered into by the former regime to the present government, it must be assumed that, with the exception of treaties that have become obsolete because of fundamental change of circumstances, they are binding on the present government as well.

The status of treaties, i.e. whether they are superior to or equal to municipal laws, is usually dealt with by constitutional provisions. A comparative survey of the constitutions of some countries shows the following:

- (a) treaties are part of internal law and superior to internal law;
- (b) treaties are part of internal law and equal to internal law;
- (c) treaties are part of internal law and equal to federal laws, superior to state or provincial law;
- (d) treaties are not part of internal law unless expressly incorporated by legislative action.¹⁸

To date we have no Constitution. For this and other practical reasons, it may be wiser not to take any stand on this issue now. It is the Constitution of the new Socialist Ethiopia, or a major law on treaties that is based on the said Constitution, that has to address itself to this question.

¹⁸ See generally, H. Blix (ed.), *The Treaty Makers' Hand Book* (Oceana Publications, Inc. Almgriat & Wiksell) (1973), pages 20-30.

**NEO-NATURALISM: TAILORING LEGAL
PHILOSOPHY FOR CAPITALISM
AND NEOCOLONIALISM**

By M.A. NTUMY *

INTRODUCTION

In recent times, bourgeois legal scholars have revived the natural law concepts of "justice", "reason" the idea of "natural law", "natural rights", etc., as the central tool of the general theory of law. This attempt to reinstate the natural law position is spear-headed by influential western jurists such as Hart, Bodenheimer, d'Entrevies, Fuller, Ross and Rawls.¹ In Africa too, contemporary legal thought is dominated in some quarters by a heightened interest in natural law philosophy as a direct incidence of the imposition of the dominant capitalist mode of production introduced by colonialism. Evidence of this interest may be seen in the constitutions of many African countries; these are replete with natural law principles and concepts² and the acceptance of the views of the above authors as standard material for jurisprudence in law schools.

The fact that natural law philosophy has survived so many centuries and continues to dominate legal thought in modern times has been attributed to many factors. Some ascribe the resurgence to the "obstinate vitality" and an "undying spirit" of natural law which can never be extinguished.³ One author characteristically puts it thus: "If (natural law) is denied entry into the body of positive law, it flutters around the room like a ghost and threatens to turn into a vampire which sucks the blood from the body of law."⁴ Other accounts refer to the "eternal" and universal applicability of the "absolute" principles of natural law.⁵ Otherwise an appeal is made to the general "abstract" categories of natural law theories in rejection of the "Vienna School" brand of normativism which has failed to provide an adequate explanation of legal phenomena.⁶

It is very easy to think, and equally tempting to believe, that the resurgence of natural law philosophy can be accounted for in the above superficial terms. Of course, there is no doubt that the exposure of the defects of normativism and its scientific unfoundedness was one of the reasons for the departure of modern bourgeois legal thought from normativist positivism. But it would be wrong and likely to mystify reality to explain the essence of the revival of natural law in such facile idealist terms. Such an explanation fails to take account of the material and historical conditions that lead to legal change and development. More importantly, such an explanation would seem to suggest erroneously that law or legal theory can raise itself above social and economic forces by dictating its own notion and ideas through the mind of its proponents.⁷

A critical and scientific analysis of the material and historical conditions within which the rebirth of natural law occurred suggests that the essence or significance

of the rebirth is to be found not in the virtues of natural law philosophy or the deficiencies of positivism. On the contrary, it is to be found in the capitalist relations of production. To discover this essence, therefore, this paper intends to analyse the objective connection between the intellectual and material production at the various stages of capitalist development. In so doing, the aim will be to identify the objective factors that determined the change in legal ideas, culminating in the revival of natural law. This will enable us to demonstrate the main contention of the paper, that there is an intimate link between the history of colonialism and neocolonialism and the revival of natural law. Having done this, an attempt will also be made to closely examine the theoretical tenets and abstract legal categories of modern natural law in order to bring out its social and ideological content: for it is this content that exposes the ideological character of natural law, and reveals its essence as a tool of neocolonialism and the maintenance of our unjust *status quo*.

I. DEVELOPMENT OF LEGAL THOUGHT IN CAPITALIST SOCIETY

(a) NATURAL LAW AND THE RISE OF CAPITALISM

The material foundation for the development of capitalism may be traced to the great revolutions in Western Europe which took place in commerce in the sixteenth and seventeenth centuries. Concurrently with this, there were geographical discoveries which stimulated the development of increased commodity production and exchange, industrial activity, navigation, and commercial capital. These, among others, were the principal factors in the transition from feudal to capitalist production.⁸ These early years of capitalism were marked by a demand for the creation of new social conditions that could encourage the concentration of means of production into a few hands, the organization of labour itself as social labour, savings and investment, and the creation of a world market as necessary factors in the development of a "free" market economy.⁹

This demand entailed, among other things, the gradual emancipation of autonomous social sphere where private individual effort in the ownership of land, organization of labour, commodity production, distribution, and exchange, payment of wage-labour, and all other commercial and financial ventures, would be recognized as a legitimate pursuit, unrestricted by "oppressive" religious or institutional tutelage. Historically, the creation of such a sphere of economic activity was part of the struggle by the European bourgeoisie against the boroughs and the latifundists to free themselves from the bonds of feudal subjugation. The essential social conditions considered necessary for their legal protection, therefore, were private individual property rights and a regime of "freedom of contract" supported by the necessary provisions of tort and criminal law.

To this end, theories stressing the inviolability of private property rights, the fundamental rights of every individual to freedom, liberty, and equality, and the "natural law" ideas of Grotius and 18th-century philosophers like Hobbes, Locke, and Rousseau, all became the basic tools to ensure that the individual entrepre-

neur was subject to the minimum necessary restraint. Grotius, who revolutionised the idea of natural law by secularising it, asserted that human nature (no longer God, as claimed by the scholastics) was the mother of natural law, and that it would operate even if God did not exist.¹⁰ Hobbes stressed the necessity for giving free reign to the individual will, both as an incidence of his natural right and as a basis for the concept of freedom of contract.¹¹

Through his popular social contract theory, Locke endowed the emerging social scheme of private individual property rights (capitalist property relations) with a divine origin. He argued that "God and his reason commanded (man) to subdue the earth", "to lay out something upon it that was his own, his labour": "He who responded to this command", by cultivating the earth, "thereby annexed to it something that was his property, which another had no title to, nor could without injury take from him."¹² It is interesting to note how Locke frees the property of the individual entrepreneur from feudal bondage. By stressing the investment of one's labour in a product, he created the notion that the product becomes an extension of the individual self. The result is a postulated property right (Locke uses the term property to embrace one's own person as well as objects), an entitlement that precedes society and law, and which both must "preserve". Finally, Rousseau, also echoing the principles of freedom and liberty, stressed the liberty and equality of all men as an inalienable right inherent in human nature.¹³

It may be mentioned in parenthesis that this same tradition of thought was dominantly associated with the Rule of Law. The essentials of this doctrine are again expressed by Locke through his oft-repeated image of law as fences. Locke's fences marked out autonomous spheres of individual action, through "general, clear, and certain rules" which determine the rights and duties of individuals and the state. Significantly, the fences separate the property of individual subjects from each other, and also protect the individual from the sovereign, itself subject to law.¹⁴ It is instructive to note that this classic conception of the Rule of Law assumes an autonomous legal system, a kind of "neutral" framework which would ensure the necessary autonomous social sphere for the realization of the desires of the individual entrepreneur.

By secularising natural law and making it egalitarian, bourgeois jurists succeeded in converting it into a revolutionary philosophy upon which the bourgeoisie rode into power over the feudal class. With the collapse of feudal society, free competition and free market became the social and economic order of the day, with freedom of the individual and freedom of contract adapted to it as its legal form under the political sway of the bourgeois class.

(b) LEGAL POSITIVISM AND CAPITALIST LEGALITY

By the early 19th-century, under a flourishing capitalism, the ideas of freedom, liberty, equality, and justice proclaimed by the 18th century "natural law" philosophers turned out to be the domination of bourgeois orders. Capitalism then sought to perfect this domination, and to consolidate its material, intellectual, and

ideological dominance. Legal positivism responded to this need by reducing the ideals of freedom, justice, equality, etc., to their legal form through the positivist idea of a "legal state" which derived its power from the state, and was limited only by the power of the state. The state, then, which had derived its power from either the will of God or the "general will" of the people under natural law, became an end-in-itself, and absolutely sovereign under legal positivism. Austin, who gave this doctrine of state its classic expression in his imperative theory of law, asserted that the power of the state is sovereign, and therefore incapable of legal limitation.¹⁵

This positivist doctrine of state emasculated legal positivism itself as a legal theory by isolating law from actual social relations. The recognition of the rights of man under natural law considered individual will as the basis of law. This idea, which had been the legal foundation upon which the bourgeois state had been built, found social expression in the economic activity of the independent individual. The independence of the individual and the prevailing sphere of free economic activity provided the link between law and actual social relations. Legal positivism, however, replaced the will of the people with state force (compulsion) as the basis of law.

In historical fact, this change of idea marked the beginning of the imperialist stage of capitalism. The great success in revolutionising the instruments of production led to an enormous increase in economic activity. Commodity production, which had become the main economic activity, led to the accumulation of large amounts of financial capital, and an ever-growing demand for raw materials. This demand, coupled with the need to reinvest the finance capital, led to the expansion of capitalism to all the corners of the world in search for markets.¹⁶ It is significant to note that the scramble for Africa and the Berlin Conference of 1884/85, which sanctioned the partition of Africa into economic spheres of European interest, occurred in this era.¹⁷ The main characteristics of the imperialist era, therefore, may be summed up as the creation of colonies, which became commodity markets, spheres of capital investment, cheap labour markets and raw material reserves, and the enslavement and systematic plunder of the peoples living in the colonies. The creation of these colonies, it must be emphasised, was achieved through the sheer enormous political and military power of the Western Capitalist States. Force had thus become the mainstay and basis of the state. Consequently, by making force the basis of law, legal positivism responded to the need to rationalise and validate the actions of the bourgeois state.

The controlling influence of legal positivism, however, was shortlived. By the early 20th-century, it had started to lose its position of prominence, and the Austinian version had undergone an essential transformation by techno-jurists like Kelsen. Of course, positivism continues to survive in one form or other in the special branches of law, and in the general theory of law developed within the context of Kelsen's *Pure Theory of Law*. But this exclusively normativist conception of law has been strongly criticised, even by Western bourgeois jurists, for its exceptional formalism and attempt to create an "algebra of law".¹⁸

(c) **SOCIOLOGICAL JURISPRUDENCE AND THE
IDEOLOGICAL CRISIS OF CAPITALISM**

Sociological jurisprudence dates as far back as the middle of the 19th century, when writers like Weber, Durkheim and Enrich attempted to explore the sociological foundations of law.¹⁹ It was not, however, until the early 20th century that it became an influential legal theory in Western jurisprudence. This development is linked with the sociological and historical consequences of the expansion of capitalism into a universal empire. Surely, after the creation of the colonial empires, the architects of the colonial design were more interested in the plunder and exploitation of their colonies, and the repatriation of their booty, than in anything else. The mad rush to grab, and the ensuing cut-throat competition among the major capitalist countries for greater spheres of economic interest had plunged the world into a war of hitherto unknown proportions and brutality - The First World War.²⁰ The social consequences in the capitalist countries, and the problems of enforcing law and administering the colonies, stared the bourgeois states in the face. The positivist legal order, under which the empire had been created, had no room for such concerns, and could not accommodate such a new situation.

In reaction to these problems, sociological jurisprudence, on account of its concern for expounding the social basis of law, emerged as the dominant legal theory.²¹ Roscoe Pound, one of the chief proponents of this school of thought, stressed the idea that law must be regarded more in terms of a legal order and process rather than in terms of "book law", that is, a collection of formulated results. According to this view, the legal order represents a regime upheld by the state's systematic application of force and compulsion, while the legal process refers to the process of administering justice and jurisdiction on the basis of statutes, and the law.²² With this idea, sociological jurisprudence sought to preserve the imperialist gains of capitalism by providing a legal justification for the legality of capitalism (force), while at the same time providing a solution to the problem of enforcing law, maintaining order, and administering the colonies.

Sociological jurisprudence succeeded in de-emphasizing the absolute reliance on legal rules and statutes by pointing out the social problems that result from the isolation of law from social relations. Its attitude to legislation and the specific character of legal form, however, was nihilistic, and failed to remedy the defect of legal positivism. Alienation of the toiler, a direct consequence of the private appropriation of social production under the capitalist system, continued unabated as one of the most serious social problems. It must be pointed out that these problems were not restricted to the capitalist countries alone, but were felt even more brutally in the colonies. At one level, the practice of administering the colonies through "Orders in Council" passed by the Queen of England, the King of France, Germany, Portugal, etc. had only succeeded in aggravating the social problems that had been caused by the imposition of foreign rule. Sociological jurisprudence had no answer to the deepening gulf between such forms of legislation and the social relations in the colonies. But, more crucially, the attempt to

justify colonialism by reference to the state's systematic application of force and compulsion (legal order) had betrayed the uncomfortable fact that colonialism had less to do with the "civilizing mission" than with the economic exploitation of the colonies.

The failure of sociological jurisprudence resulted from its self imposed limitation. Following Pound's view that law is not so much the result as an instrument of social engineering,²³ sociological jurisprudence considered law solely as a juristic technique, reposing not so much on statutes as on values reflecting the needs of the day. Sociological jurisprudence therefore denied the significance of analysing the structure of legal norms and the legal forms of social relations. Instead, it contented itself with a purely juristic construction of applied sociological data. By adopting a purely mechanical historical approach to law, however, sociological jurisprudence's functionalism ended at the other extreme of Kelsen's normativism; legal "reality" or "actuality"²⁴ was linked to static social relations devoid of the dialectics of change and development.

(d) NEO-NATURALISM AND THE TRANSNATIONAL STRATEGY OF CAPITALIST IMPERIALISM

The failure of sociological jurisprudence as a general theory of law capable of dealing with both the specific legal problems (e.g., the structure of legal norms, interpretation of the law, codification, etc.) and the more general, fundamental questions relating to the material, political and ethical premises of law (i.e. bringing out the essence of law), and its failure to provide a concrete justification for colonialism and capitalist legality, led to a philosophical and ideological crisis in the capitalist states.²⁵ Historically, this marked a critical period of capitalism - the beginning of its demise.

The break-up of the empires had started as early as the beginning of the 20th century, with the Great October Revolution of Russia. By the early 1940s, the bankruptcy of capitalist ideology had increased the tempo of the demise. This was characterised by the deepening contradictions within the capitalist systems, which resulted in the Second World War. The consequent social upheavals and political struggles in the colonies (e.g. Asia and Africa) compelled the imperialist power to grant political independence to many of their colonies. As a result of these events, there was a search for a "new" philosophy of law. This set the stage for the reversion to natural law philosophy as the theoretical justification of the arbitrariness and lawlessness of capitalism.

Appealing to the old worn-out concepts of "equality" and "liberty", Bodenheimer tried to anchor the basis of law on "human nature", stressing that these values were inherent in the legal system.²⁶ The contradictions between the actual relations and legal reality which were manifested in the limited section of the society protected by the law, however, did not give much credence to such a theory.

Fuller, in his contribution, sketched an "inner morality" of law, that is, a body of moral procedural rules, as the minimum requirement to which every legal system

must conform. These requirements are as follows: generality; promulgation; prospective legal operation, i.e. a general prohibition of retroactive laws; intelligibility and clarity; avoidance of impossible demands; constancy of the law through time, i.e. avoidance of frequent changes; and congruence between official action and declared rule. According to Fuller, these requirements are based upon the interactional foundations of law, that is, upon human interactions to which law responds, and are necessary to ensure a reciprocity of human actions.²⁷

This view is notable for its realistic admission of the fact that there is an interplay of moral considerations in the actual relations of human beings, and that the legal actuality reflects this morality in ideological form. The theory, however, is not fully developed. It is to the critics of Fuller that we have to turn for further development. Among the many critics of this approach, we may cite Hart, who ironically gives substance to Fuller's "procedural" theory. The irony of Hart's criticism consists in that, even though his "substantive" theory sets out to reject the interconnection between law and moral considerations, it ends up complementing Fuller's theory.

Hart and a group of other prominent Western bourgeois jurists tried hard to refute the notion that certain "legal" acts can be morally wrong, by insisting on a clear demarcation between law and morality.²⁸ Implicitly, this sought to nip in the bud the issue of the moral basis of colonialism. Adopting a semi-sociological approach, Hart linked the content of legal rules to "natural facts". According to him, there are certain "simple truisms" (viz. human vulnerability, approximate equality, limited altruism, limited resources, and limited understanding and strength of will) which explain why, given survival as the goal of human society, legal rules should have a specific content.²⁹

This content, the "minimum content of natural law", consists of "universally recognized principles of conduct which have a basis in elementary truths concerning human beings, their natural environment, and aims."³⁰ This means that, for Hart, the basis of legal rules is "natural law": that is, human acts which are "naturally prohibited by law" because they are vital to the survival of human life³¹ a classic example of the old natural law technique of smuggling moral values through the back-door into legal rules. For what is "naturally prohibited" is none other than those acts considered inimical to the survival of the capitalist order. In effect, this apology for capitalism enjoins us not only to limit our theoretical enquiries about law to rules which are deemed "legal" by the capitalist legal order, but also to desist from questioning the human acts (e.g. colonialism and other capitalist activity) which are "naturally prohibited by law" (i.e. the capitalist legal order).

A prominent contemporary companion theory in American jurisprudence that also has its roots in natural law is the liberal state theory which grew out of Locke.³² Hart and Sacks, who are the leading proponents of the theory, developed the conception of law as a "facilitative framework", within which the individual would be free to pursue his interests and advance his welfare as he saw fit.³³ The jurist postulates of this theory, which reflect the economics of "Free Trade"³⁴

capitalism, stressed the interdependence of individuals or groups within society, and the importance of "general acceptance" as the constitutive and procedural "understandings" which form the core of a legal system.³⁵

This theory is worth special mention, not because of its direct importance to neocolonialism (although an argument could be made for this proposition), but because its juristic postulates have been transformed into powerful conceptual tools with which America has imposed its hegemony over the world. The economic substratum of this, of course, is the emergence of America from the Second World War as the most dominant economic and military power among the capitalist states. Historically, this represents America's bid to consolidate her dominance. To achieve this aim, it was necessary, among other things, to create free economic spheres all over the world (i.e. to break the monopoly of European imperialism). Secondly, it was important to gain access for American private corporations (the flagbearers of American imperialism) to the neocolonial markets of the European capitalist powers.

The essential legal framework within which these objectives were realised is international law. With the aid of bourgeois jurists like Jessup, Friedmann, and McDougal, America spearheaded the widening and diversification of international law to accommodate the neocolonial Asian and African nations. The notion of interdependence, for instance, was transformed into an international law principle - "interdependence of nations" to embrace all nations of the world under the concept of a "world government" or "international government."³⁶ Ostensibly, this reinforced the independence and sovereignty of the new nations. But more significantly, it gave them the legal recognition to engage in international state transactions with states other than their former colonial masters, thus opening them up for universal exploitation. To enable the American multinational corporations to gain access to these neocolonial markets, the concept of "transnational law" developed by Jessup was used to break the former barrier between private and public law, thereby conferring legal recognition of private corporations as legal subjects of public international law.³⁷

Another outgrowth of the liberal-state theory that has been transformed into an international law concept is the principle of "general acceptance." Briefly, the principle means that decisions "duly arrived at" within the legal framework should be accepted as binding until they are "duly changed." On the basis of this principle, the neocolonial Asian and African nations, on admission to the international community, were deemed to be automatically subject to the entire corpus of international law, including those that reflected and strengthened the system of national oppression, colonial plundering and imperialist robbery.³⁸ The application of this principle in international law was employed to support the *status quo* of international law and to advance the neocolonial interests of capitalism.

II. NEO-NATURALISM AND NEOCOLONIALISM

(a) OBJECTIVES AND METHODS OF NEOCOLONIALISM

One of the important results of the general crisis of capitalism was the beginning of the decline of the colonial empire. The nationalist struggles that had started at the beginning of the 20th century had gathered enough momentum after the Second World War to deal a fatal blow to the colonial domination by the major capitalist powers. These historic developments ensured the final collapse of colonialism (with the exception of South Africa and Namibia). The break-up of the colonial empire raised the question of the relationship between the former colonies and the metropolitan countries. In the wake of the current situation, the imperialist countries could no longer rely on the effectiveness of the old colonial methods of domination, which had been made possible because they wielded complete political and economic power over the colonies. Yet there was the need to maintain some form of relationship if the imperialist countries were to continue enjoying the advantages of cheap labour, material reserves, investment and commodity markets, and all the other benefits that accrued from colonialism. In response to this need the imperialist countries adapted to the new situation by disguising their colonial policy, codifying old methods and evolving new ones, and altering their strategy and tactics. The consequence of this change of the historical relations between the former colonies and their colonial overlords has given rise to a whole series of methods and manoeuvres that are described by the term "neocolonialism".

Neocolonialism has been defined as "the colonial policy of the era of the general crisis of capitalism, implemented by the imperialist powers in relation to the former and existing colonies by means of more subtle methods and manoeuvres so as to propagate and consolidate capitalism and impede the advance of the national-liberation movement, extract the largest possible profits and strengthen the economic, political, ideological, and military-strategic footholds of imperialism."³⁹ From this definition, the salient features of neocolonialism may be identified as the control, oppression, and systematic plunder of the former colonies through new forms which disguise the control and pillage. Hence, while there is a change in the methods and manoeuvre of neocolonialism, its aims and objectives remain the same as those of colonialism.

We have shown that the rebirth of natural law theories occurred during the period immediately following the Second World War - a period of general crisis of capitalism and intensive national-liberation movements activity. By the 1960s, when nationalist struggles had reached a climax with the subsequent grant of independence to many former colonies in Africa, it was possible to identify a marked proliferation of natural law ideas and theories.⁴⁰ Hence, not only did the rebirth of natural law coincide with the break-up of the colonial empire, but, as the disintegration of the empire intensified, so also did the appeal to natural law theories. Natural law therefore served the need to provide a "new" legal philosophy, within which the new relations between the former colonies and the metropolitan countries can be defined. Its historical role was to work out an agreeable arrange-

ment for the "peaceful coexistence" of the imperialist powers with their former colonies, in order to maintain the material benefits of colonialism. In effect, neo-naturalism became an ideological tool of neocolonialism, with which the capitalist powers sought to justify colonialism and capitalist legal actuality.

The attempts to explain the resurgence of natural law theories by reference to the "obstinate vitality," "undying spirit," "universal applicability" and "absolute-ness" of natural law principles, or the inadequacy of legal positivism *per se*, therefore, represent bourgeois attempts to shroud colonialism in obscurity. This is necessary in order to insulate the natural law justification for capitalist legal actuality from scrutiny and criticism. We are thus mystified, trying to grasp the "justice" of colonialism.⁴¹ However, we are impressed by the claim to "universalism" and "absolutism" and the appeal to "justice," "reason," and the ideas of "natural law" and "natural rights," and fail to see that all such concepts are ideological weapons in the arsenal of neocolonialism, deployed to maintain the dominance of capitalism both at the centre and the periphery.

In a rather revealing study of the digression from positivism to neo-naturalism in Western countries, Tunkin, uncovers the neocolonial underpinnings with characteristic clarity. According to him, confronted with the threat to its domination and eventual demise, the imperialists, in a frantic effort to save face and either stem the tide or soften the blow, rejected the legal bed-rock upon which the empire had been founded: 19th-century legal positivism, by which might was right. In its stead, they manipulated natural law into a handy tool that enabled them to repudiate the legality of colonialism.⁴² In his words,

In proclaiming "natural law" to be the basis of "positive law" and of international law in general, bourgeois jurists, willingly or not, give imperialism the opportunity to cite, in justification of its aggressive actions abstract, admittedly different, interpretations of "natural law," principles derived from the "nature of man", from the idea of justice, and so forth.⁴³

Schwarzenberger also confirms this view, by remarking that the primary role of the natural law theories is "to justify action that by positive law is illegal..."⁴⁴

(b) **ADVANCING CAPITALIST IDEOLOGY THROUGH LEGAL ABSTRACTIONS**

To illustrate this classic neocolonial method identified by Tunkin, let us look more closely and in some detail at the views of Hart, whose ingenious manipulation of natural law as the central tool of a general theory of law is simply unequalled. Hart's views are remarkable because they feature prominently all the neocolonial tactics of craftiness and subtle disguise by camouflaging the essence of imperialist colonial policy with abstract legal categories. A striking example of this is Hart's attempt to disguise a natural law theory as a positivist one. The method he adopts and the relative success he attains are what single him out as the most ingenious of the modern bourgeois "natural" lawyers.

Hart insists that, even though he subscribes to some natural law position - "the minimum content of natural law," - his theory is nevertheless a positivist theory. By making "natural law" the basis of legal rules, Hart was able to smuggle in natural law concepts, such as "justice," "liberty," and "equality," as the object of positive law. With the obvious moral overtones of these concepts, Hart created the illusion that the "new" capitalist order is committed to justice, fairness, freedom, and equality. This, in effect, sought to dissociate the imperialist countries from their admittedly cruel acts of subjugation, plunder, exploitation and genocide perpetrated against the ex-colonies, and sought to give the "new" capitalist order the opportunity to repudiate the legality of colonialism.

Hart laboured under considerable stress to prove that this method (his theory) of justifying colonialism and capitalist legal actuality is "legal" (i.e. a positivist theory), and not merely "moral" (i.e. a natural law theory).⁴⁵ The proof, he contended, consists in that law may be viewed as an *"ore"* *simpliciter*, and must therefore be distinguished from morality.⁴⁶ This argument, as we pointed out earlier, implies that all theoretical enquiries about law would be limited only to those deemed "legal" by the "new" capitalist order. With this demarcation between law and morality, the issue of discussing, let alone declaring, those cruel acts of colonialism as criminal or illegal would, of course, not even arise. For those acts were not and have not been legally defined.⁴⁷ At best, therefore, they would remain moral issues with which the law does not concern itself. However, should anyone worry about the obvious contradiction between the commitment of law to justice and the law's refusal to concern itself with such cruel acts, the blame cannot be put at the door of the "new" capitalist order. It is the result of a cardinal principle of legal theory that law must be separated from morality.⁴⁸ With such ingenuity, Hart and his disciples in the neocolonies attempted to close the ignominious chapter of colonialism, and give capitalism another lease of life under neocolonialism.

This method of justifying capitalist legality raised what Hart considered a vital theoretical question, among which are the following: (i) What is the criterion for determining law and morality? (ii) What distinguishes a legal act from a moral one? The answers to these questions, it must be emphasized, have direct implications for capitalism. For not only would they determine the legal basis of the justification preferred for colonialism, but, also, they would determine the legal validity of the "new" capitalist order. Besides, the validity of Hart's own theory and the fundamental question of the adequacy of natural law as a general theory of law also depended on them.

In answer to these questions, Hart resorts to abstract categories and vague theoretical formulations which are intended to conceal the ideological content of his theory. The result is some rather banal assertions and contradictions which achieve little, apart from mystifying reality. Hart identifies the criterion for determining "law" and for distinguishing a "legal" from "moral" act as the "rule of recognition". This rule, according to him, is the criterion for "conclusive identification of primary rules of behaviour" and all other "legal" rules of a legal system.⁴⁹ This,

of course, means that the "legal" rules are already legally valid, and the "rule of recognition" merely assists us in identifying them. It does not infuse them with legal validity, and therefore cannot be the criterion for determining their legality. However, by some inexplicable logic, Hart would have us believe that legal rules derive their legal validity from the "rule of recognition",⁵⁰ Assuming that this is so, how does the "rule of recognition" validate the rules of the legal system, and what is the source of this validating rule?

With regard to the former question, Hart provides absolutely no answer, not even a suggestion. As to the latter, he attempts an answer which is neither specific nor consistent. Asserting initially that no question can arise as to the validity or invalidity of the "rule of recognition", Hart insisted that the rule is simply accepted as appropriate for use.⁵¹ Does mere acceptance then validate the rule? On one occasion, Hart argued that the assertion that a given rule of recognition exists can only be an external statement of fact, and admitted that the function of the rule is to specify "some feature or features, possession of which by a suggested rule is taken as a conclusive affirmative indication that it is a rule of the group".⁵² What this "feature or features" are, is, again, not immediately made known. Finally, even when Hart concedes the importance of clarifying these issues and the source of the mysterious "rule of recognition", he stops short of giving a clear cohesive answer. All he tells us is, "The rule of recognition exists as a complex but normally concordant practice of the courts, officials and private persons in identifying the law by reference to certain criteria".⁵³

This vague and evasive explanation, which essentially begs the question, takes us back to square one. For we are back at the point of trying to find out the "certain criteria" by reference to which the "law" is identified. Nevertheless, it may be observed that even if we accepted Hart's own position that the behaviour of the "officials" of the system constitutes the conditions for the existence of the "rule of recognition", it would still confirm our contention that what is "legal" is what is deemed so by the "new" capitalist order, or what Hart himself euphemistically refers to as "internal statements of law". Hart's contrivance to bury the source of the "rule of recognition" in obscurity is explained by Raz, who suggests that what Hart is trying to do is to avoid the acceptance of the point that the "rule of recognition" is a customary law rule, whose existence is a matter of fact and must consist in actual practice.⁵⁴ Why, we may ask, is Hart trying to avoid this? Raz attempts to answer this question, but does not go beyond logical inconsistencies. A deeper probe, however, reveals Hart's theory as a guise for the establishment of the hegemony of the legal culture of capitalism, and exposes the neocolonial character of the theory.

It may be recalled that the fundamental point of Hart's theory is an arbitrary non-historical division of human society into "pre-legal" and "legal" social structures. Of course, characteristically, no reasons are given for the basis of this division. Neither are we told what makes one society "legal" and the other "pre-legal", nor do we know how a society changes from one type to the other. All that Hart tells us is that "pre-legal" societies are those based upon a social structure of customs

and simple rules which tell people what to do and what not to do. The rules of this type of social structure do not acquire the character of law, and are therefore classified as "primary rules of obligation". Such social structures may be found, according to Hart, only in "primitive" societies (a direct reference to colonial and excolonial societies).⁵⁵ "Legal" societies, however, have, in addition to "primary rules of obligation", advanced rules known as "secondary rules", within which there are secondary power-conferring rules which set up the legislature and other agencies of adjudication and rule enforcement.⁵⁶ These "secondary rules" combine with the pre-existing "primary rules of obligation" to form law.⁵⁷ But - and this is important - the existence of the "secondary rules" can be found only in developed societies (an obvious reference to the imperialist countries).⁵⁸

Hart's jurisprudential criterion of law is thus the union of primary and secondary rules. This, in essence, means that the distinction between a legal rule and a moral one turns on the particular type of society the rule emanates from and exposes the ideological content of Hart's theory. From the point of legal theory, this criterion is so ludicrous that it leaves no doubt about the bankruptcy of modern natural law as a general theory of law. Nevertheless, ludicrous and botched as it might seem, this criterion plays a rather significant role in Hart's theory and should therefore not simply be set aside.

In the first place, it is the strategic conceptual tool that Hart uses to mislead the world that his theory is positivist. In other words, it is the crucial conceptual apparatus which enables him to maintain the legal basis of his theory as well as his justification of colonialism and capitalist legal order. Secondly, and more significantly, this criterion provides the clue to understanding why Hart tried to resist calling the "rule of recognition" a customary law rule, and this revelation holds the key to the essence of Hart's theory.

From Hart's own analysis, the "rule of recognition", by definition, is a secondary power-conferring rule. Its existence therefore has to be confined only to "legal" societies. Otherwise it would be contradictory to admit that it can be found in "pre-legal" societies too. The logical requirement of consistency, therefore, may have operated as a constraint upon Hart's acceptance of reality. But conformity with reality was not the essence of Hart's theory: there were patent over-riding Eurocentric ideological concerns which made it imperative to confine the "rule of recognition" to "legal" societies only, even if at the risk of sacrificing reality.

To attain this ideological goal, it is noteworthy that Hart's theory attributes no power-conferring rules to the primitive societies. The reason for this, he says, is because the rules of such societies are too primitive to be called law. They may therefore be called "primary rules of obligation" or simply rules of custom. Obviously, by admitting that the "rule of recognition" is a customary law rule, Hart would thereby be investing the "primitive" colonial and excolonial societies with legal power with which their toiling masses could challenge the legality of capitalism. It was therefore of the utmost importance that the "rule of recognition" should remain, at all costs, a secondary power-conferring rule, out of reach of the "primi-

tive societies". It is for this reason - and this explains the essence of Hart's theory - that Hart avoids calling the "rule of recognition" a customary law rule. For, by ensuring that the "rule of recognition" remained a "legal" rule, Hart, willy-nilly, ensured at the same time the exclusive legal domination and security of the "new" capitalist order, and provided neocolonialism with a legal guarantee.

(c) INTERRELATIONSHIP BETWEEN NEO-NATURALISM AND NEOCOLONIALISM

It is important to stress that this analysis of the formation and realisation of law in the capitalist system and the legal mediation of natural law philosophy should not be misunderstood as the result of the subjective or conscious effort of the Western jurists and philosophers. On the contrary, it should be understood as the consequence of the objective connection between intellectual and material production.⁵⁹ This means that the ideas, concepts, and theories expressed by the various jurists and ultimately the result of the objective needs of the capitalist system, and therefore reflect the capitalist relations of production.

Normally, these relations find expression in the ideas of the ruling classes of society,⁶⁰ but it is the jurists who, as a result of the division of labour, are assigned the cult of these ideas. The jurists then employ abstract ideas or "ideal formula" to give the ruling ideas the form of universality, and represent them as the only rational and absolutely valid ones. Objectively, however, the ideas, concepts and theories produced by these jurists are nothing more than the ideal expression of the dominant material relationships, grasped as ideas. Consequently, the ideas expressed in the dominant legal theories under capitalism necessarily seek to protect and maintain the capitalist relations of production and the dominance of capital. In this way the intellectual ideas expressed under capitalism objectively correspond with the capitalist mode of production.

Accordingly, the ideas of justice, liberty, equality, human rights, etc. expressed in neo-naturalism are not only determined, conditioned, and moulded by capitalist social relations, but are meant to serve the capitalist system. This explains, for instance, why the cruel acts of colonialism are not described as criminal: the juristic facts that entail the definition of what constitutes a crime are determined by what is considered inimical to the capitalist system.⁶¹ It follows from this that when natural lawyers and neo-naturalists talk of justice, rule of law, fundamental human rights, and the establishment of a legal regime of equality, liberty, etc., it is pertinent, indeed imperative, for us to enquire about whose justice, equality, rights, etc., they are talking about.

The answer, in the light of our analysis, is that it is the justice, equality, and rights of the ruling classes in the imperialist countries and the exploiter classes in the neocolonial enclaves who consciously collaborate with imperialism and neocolonialism to protect the interests of foreign capital upon which their existence and essence hinges. The dominance of capital in the neocolonies, made possible through the dependence of the comprador bourgeoisie on and their active col-

laboration with foreign capital, is further entrenched by the most important super-structural institutions. Among such institutions are the schools, colleges and universities controlled by the conservative intellectuals whose activities are linked with, and to some extent determined by the classes they serve or are in collusion with. This group of the "elites",⁶² addicted to overt and covert psychopancy, cooperate directly with the exploiter classes in the neocolonies to perpetuate capitalist and neocolonialist ideology, through a faithful reproduction of western ideas, concepts and theories.⁶³ It is this fact which makes it conclusively clear that neo-naturalism is intimately linked with the history of colonialism and neocolonialism - the former providing the legal and ideological justification for the latter.

CONCLUSION

Increasingly, the dominant legal thought in the Western capitalist nations and the emergent nations in Africa is being shaped and dominated by natural law philosophy. Many Western jurists, extolling the virtues of natural law, have attempted to shroud the objective reasons for this renewed interest in natural law in mysticism and obscurity. Rejecting their explanations as superficial and unrealistic, this paper has attempted to penetrate into the social content of the juridical form of capitalist social relations in order to analyse and bring out the essence and implications of the revival of natural law.

As our analysis reveals, after the collapse of the colonial empire of capitalism, although the essence of imperialist colonial policy remained unchanged, there was a need to disguise it in order to adapt to the change in the relations between the imperialist powers and their ex-colonies. This led to the modification of the old methods of colonialism, and the evolution of new strategy, tactics and manoeuvres to camouflage the old policy of enslavement and systematic plunder and pillage. The introduction of new forms for modern capitalism paved the way for and characterises the new era of capitalism - neocolonialism.

One of the most important methods typical of neocolonialism is the creation of various new forms for the export of industrial and finance capital. Consequently, attention is continuously focussed on this or other economic aspects of neocolonialism, to the neglect of other aspects. Though such emphasis is supreme and understandable, it is our belief that it would be committing a grave error if we allowed the supremacy of economics to shadow or obscure the vital and decisive role that law or legal theory has played in justifying, consolidating, maintaining and preserving neocolonialism.

It should be understood that the dominance of foreign capital and the other forms of foreign control which have become so pervasive in our societies are carried out within a legal framework which reinforces capitalist dominance and control. Such a legal framework, we have shown, is fashioned out of and supported by neo-naturalism. Hart's theory, for example, significantly reveals that neo-naturalism does not only reinforce a distorted, abbreviated and attenuated under-

standing of our colonial experience and heritage, but it also attempts to downgrade our legal culture and to impose the hegemony of Western capitalist legal culture upon us. Together with the active collaboration and collusion of the comprador bourgeoisie and the conservative elites in our societies, this ensures foreign legal control, which facilitates the dominance and control of capital in our neocolonial societies.

The neocolonial character of neo-naturalism is not only shrouded in mysticism and obscurities, but is subtly bedecked with abstract theoretical formulations. To discover the essence of such theories and expose the link between them and neocolonialism, we have to cut across the theoretical tenets and abstract legal categories. This calls for a critical and scientific analysis of law and the sociology of law; for, as a major step towards the total liberation of the toiling masses of the third world, it is important to understand the legal implications and to expose the legal as well as other methods of neocolonialism, so as to ensure that the struggle against foreign domination and control is waged from all possible angles.

FOOTNOTES

*Lecturer in Law, University of Benin, Faculty of Law, Benin City, Nigeria.

1. The dominant influence of natural law in modern Western jurisprudence is discussed by Friedrich in *The Philosophy of Law in Historical Perspective*, 1963, pp. 178-9; see also Lord Morris of Borth-y-Gest, "Natural Justice", in (1975) *Current Legal Problems*, 1, and Lord Lloyd, *Introduction to Jurisprudence*, 4th edit., Stevens, London, pp. 86-7.
2. See, for example, the Independence Constitution of Zambia, Chapter III, titled "Protection of Fundamental Rights and Freedoms of the Individual"; the Independence Constitution of Ghana, Chapter 3, which provided for a bill of natural rights of the American constitutional type; the Third Republican Constitution of Ghana; the Second Republican Constitution of Nigeria, Chapter IV, titled "Fundamental Rights", etc. While the Preambles to these Constitutions and many other swear by the Almighty God that the constitutions are a framework of government which shall secure for the peoples the blessings of liberty and prosperity, equality, freedom, and justice, objectively the constitutions guarantee the dominance of the capitalist ruling classes. An interesting example of this contradiction is the Second Republican Constitution of Nigeria, which in S.16 enshrines the protection of private property and capital. For the background to this development, see *Proceedings of the Constituent Assembly*, Official Report, Vol. I., Federal Ministry of Information, Lagos, 1979.
3. Laski, H.J., *Holmes - Laski Letters*, Vol. I, 1924, p. 116.
4. Gierke, O., *Natural Law and the Theory of Society*, quoted in Christie, G.C., *Jurisprudence; Text and Readings on the Philosophy of Law*, West, Minnesota, 1973, p. 203.
5. Dabin, J., General Theory of Law, No. 110 in the *Legal Philosophies of Laski, Radbruch, and Dabin*, 328, trans. by Kurt, W., Harvard, 1950.
6. See Maritain, J., *The Rights of Man and Natural Law*, 1943; and his *Man and the State*, Chicago 1951.
7. This type of erroneous, mythical, and idealistic approach to the study of law is used by the conservative jurists and intellectuals in our societies to provide intellectual support for capitalism and neocolonialism, with which they not only sympathise but actively and consciously collaborate to maintain the *status quo*.
8. Marx, K. Capital, Vol. III, Progress, Moscow, pp. 295-6, 332-3; see also Swezey, P.W., "The Transition to Socialism", in *Monthly Review*, New York, Vol. XXIII, No. 1 (May 1972) p.2.
9. Marx, K., Letter to Engels, F., 17 July 1854, in *Selected Correspondence*. Foreign Languages Publishing house, Moscow, 1955, pp. 105 - 8.
10. Grotius, H., *De Jure Belli ac Pacis*, trans. by Kelsey, F., Oceana, 1925.
11. Hobbes, T., *Leviathan*, Everyman edit., 1914; see also Varrander, H., *The Political Philosophy of Hobbes*, 1957, p. 299.
12. Lock, J., *Civil Government*, Second Treatise, Chapter V, Gough ed., 1946.
13. Rousseau, J.J., *The Social Contract*, Everyman edit., Book II, 1913; of Maritain's view, "The right to private ownership of material goods pertains to natural law", in *Man and The State*, University of Chicago, 1951, p. 91.
14. The root idea is also expressed in liberal-state theories and numerous familiar maxims, such as *Non sub homine sed sub deo et lege*.
15. Austin, J., *The Province of Jurisprudence Determined*, ed. Hart, 1954, pp. 253 - 9.
16. *Marx - Engels*, Vol. I, Progress, Moscow, pp. 526 - 8.
17. Although initial African contact with Europeans preceded this era, this period marked the introduction of colonialism into Africa and the beginning of formal economic and political relations. See Uzoigwe, G. N., *Britain and the conquest of Africa*, NCK, Enugu, 1983.
18. See Stone, J., *Legal System and Lawyers' Reasonings*, Stevens and Sons, 1964, p. 98; and Hall, J., *Studies in Jurisprudence and Criminal Theory*, 1958, p. 35.
19. See Weber, M., *Law and Economy in Society*, edit. Rheinstein, 1954, Chapters XII, and XIII; Alpert, *Emile Durkheim and His Sociology*, 1961; and Ehrlich, E., *Fundamental Principles of Sociology of Law*, trans. by Moll, L.W, Harvard, 1936.
20. See Kamenka, E., and Neale, R.S., eds. *Feudalism, Capitalism and Beyond*, Edward Arnold, Berkshire, 1975.

- ^{21.} A rival theory - Anglo-American Realism - which conceived of law as what the courts decided also emerged around the same time as Sociological Jurisprudence. Its influence, however, was limited to the U.S.A. and a few Scandinavian countries.
- ^{22.} Pound, R., *Jurisprudence*, West, St. Paul, 1859.
- ^{23.} Pound, R., *An Introduction to the Philosophy of Law*, Yale, 1961.
- ^{24.} See Jawitsch, L. S., *The General Theory of Law*, Progress, Moscow, 1981. "Legal reality (actuality) constitutes one of the forms of social consciousness conditioned by social being, a legal superstructure on the economic basis", p. 10; i.e. an embodiment of the specific and general laws of existence that constitute legal phenomena.
- ^{25.} For details of this crisis, see Tumanov, V.A., *Contemporary Bourgeois Legal Thought, Progress*, Moscow, 1974.
- ^{26.} See Bodenheimer, E., "Philosophical Anthropology and the Law" (1971) *Cal. Law Review*, Vol. 59 No. 3, 633.
- ^{27.} See Fuller, L. L., *The Morality of Law*, Yale, 1964.
- ^{28.} See Hart, H.L.A., Book Review, 78 *Harvard Law Review* (1965) 1284, and Fuller, L.L., *The Morality of Law*, Yale, 1969, rev. edit., Chapter 5.
- ^{29.} See Hart, H.L.A., *The Concept of Law*, Oxford, 1961, pp. 169-195.
- ^{30.} *Ibid.*
- ^{31.} *Ibid.* Of Hart's theory of "legal paternalism", in which he argues that the laws prohibit certain acts or conduct, not because they are immoral *per se*, but because they are regarded as "offensive", is designed to protect the public from such acts. Hart, H.L.A., *Law, Liberty, and Morality* Oxford, 1963.
- ^{32.} Locke regarded law as a neutral framework for social intercourse and production. The state, according to him, provides the necessary security (lacking in Hobbes's state of nature), but its function is to permit harmonic interaction whereby the individual entrepreneur will be able to maximise his welfare (i.e. his property); for the "chief end" of men's putting themselves under government "is the preservation of their property". Locke, J. *Civil Government*, Second Treatise Gough, ed. 1946, Chapter IX.
- ^{33.} Hart and Sacks, *The Legal Process: Basic Problems in the Making and Application of Law*, Tent. ed., 1958, pp. 124 - 185.
- ^{34.} By "Free Trade" is meant the unfettered movement of capital, freed from all political, national, and religious shackles and subject only to the "eternal laws of political economy," that is, the conditions under which capital produces and distributes. See Marx, K., "The Chartist", in *New York Daily Tribune*, 25 August, 1852.
- ^{35.} This notion bears an evident similarity to - or it could be said, represents one possible elaboration of - the concept of the Rule of Law in American jurisprudence.
- ^{36.} See Friedman, W., *Law in a Changing Society*, 2nd edit., Stevens and Sons, 1972, preface to second edition, p. 11; and McDougal, M., *International Law, Power and Policy; a contemporary conception*, 82 *Recueil des Cours*, 1953, p. 183.
- ^{37.} See Jessup, P. C., *Transnational Law*, Yale, 1956, p. 51
- ^{38.} Cf. The Soviet Union's argument for refusing to accept the reactionary norms of international law, in Tunkin, G. I., *Theory of International Law*, trans. by Butter, W.E., Harvard, 1974. Pt. I, Chapter 2.
- ^{39.} Nakhrusher, V., *Neocolonialism: Methods and Manoeuvres*, Progress, Moscow, 1973, p. 47.
- ^{40.} For a catalogue of natural law writers of this period, see *Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edwards, P., McMillan, 1976.
- ^{41.} See Umozurike, U.O., *International Law and Colonialism in Africa*, Nwamife, Enugu, 1979, for problems relating to attempts to expose the injustice and "illegality" of colonialism.
- ^{42.} See Tunkin, op. cit., Pt. III, Chapter 9.
- ^{43.} *Ibid.*, p. 264.
- ^{44.} Schwarzenberger, G., *International Law*, Stevens, 3rd edit, 1957, p. 186.
- ^{45.} This is a reaction to natural law. Positivism rejected natural law as a system of norms because, as Hume argued the validity of natural law rules cannot logically be treated as an objective fact, but depends on the relative viewpoint of those who apply them. See Hume, D., *A Treatise of Human Nature*, ed. Selby-Bigge, 1888, pp. 516-534. Positive law, on the other hand, is regard-

- ed as ascertainable and valid without regard to subjective considerations. Hence positive law was regarded as separate from morality, which was equated with natural law.
46. Hart, H.L.A., "Positivism and the separation of law and Morals", (1958) 71 *Harvard Law Review*, 593. Cf. Fuller's reply that "good order" is that law which corresponds to the demands of justice, or morality, or men's notions of what ought to be, in Fuller, L.L., "Positivism and Fidelity to Law - A Reply to Professor Hart" (1958) 71 *Harvard Law Review*, 630.
 47. A crime in Western legal thought is what is statutorily (legally) defined or prescribed as such, and is not necessarily concerned with the enormity of any evil act: Cf. the maxim "justice according to the Law", which justifies the exclusion of moral considerations in the dispensation of justice.
 48. Hart, H.L.A., *The Concept of Law*, p. 92.
 49. *Ibid.*, Chapter VI.
 50. *Ibid.*, p. 105. It may be noted that this has influenced the definition of customary law in Africa as exemplified by the emphasis on acceptance as a requirement in some definitions. See Elias, T.O., *The Nature of African Customary Law*, Chapter II & V.
 51. Hart, H.L.A., *The Concept of Law*, p. 107.
 52. *Ibid.*
 53. It is significant that Hart himself admits that there is no historical basis for describing these societies as "primitive" (p.16). The spurious reference to structural deficiencies (e.g. static) are not proven, either. This arbitrary division can therefore be only explained as an attempt to impose a Eurocentrically biased model of a primitive system on colonial neocolonial societies.
 54. Raz, J., "The Identity of Legal Systems", 59 *California Law Review* (1971) 795.
 55. Hart, H.L.L. A., *The Concept of Law*, pp - 89-93.
 56. *Ibid.*, pp. 93 - 96.
 57. *Ibid.*, p. 94.
 58. *Ibid.*, p. 92. See also p. 3 where Hart obviously betrays his prejudice by referring to "legal" societies as "countries" (he mentions the countries by their specific names, while he grouped the "pre-legal" societies under the term "primitive communities", "primitive societies", "regime of primary rules", etc., without bothering to mention any of them by specific names. Incidentally, Hart may be right in reserving the term "countries" for "legal" societies only, because at the time he wrote most of the "pre-legal" societies were still colonies.
 59. This is a scientific concept developed by Marx and Engels. "To understand the connection, it is important to conceive material production in its specific historical form and not as a general category: this will enable us to grasp the characterisations of the intellectual production which correspond to the material production and the reciprocal action between them," Marx-Engels, *German Ideology*, Progress, Moscow, 1845 - 46. Vol.5, Section I, pp.35-7.
 60. This is based upon the real supposition that the class which is the dominant material force in the society is also at the same time its dominant intellectual force. See Marx-Engels, *German Ideology*, p.36.
 61. This fact is amply demonstrated by Marx in his study of the role of slave labour in the origin and development of capitalism. As he pointed out, when slave labour was necessary for the development of the system, it was maintained and expressed as a legal form of property relationship. Consequently, the inhuman aspects of slavery were not made illegal. It was not until slave labour ceased to be suitable for further capitalist development (i.e. after the invention of machines, human labour became relatively inefficient, uneconomical, and unprofitable) that slavery was declared illegal. See Marx Engels, Vol. I, p. 485.
 62. The term "elite" is used here in its Marxist sense. As such it does not denote a social class, since the members of the elite do not occupy an independent position in the system of social production but are linked with the interests of the classes they serve or are in collusion with.
 63. In Nigeria, for instance, the proliferation of law text-books which to a large extent simply reproduce English law is a vivid example.

**Provisional Military Government
of Socialist Ethiopia
PANEL DIVISION OF THE SUPREME COURT**

Criminal Appeal No. 1569/74
Hamle 30, 1977

Judges: Ato Assefa Liben
Ato Abebe Workie
Kegnazmach Endalew Mengesha
Ato Alemayehu Haile
Ato Dessalegn Alemu

Appellant: Diriba Abolte (from prison under escort) appeared.

Respondant: Public Prosecutor Mohammed Siraj (Head of the Prosecution
Section of the Supreme Court and Panel Division) appeared.

Re: Concurrent offences and concurrent sentences.

DECISION

Diriba Abolte was charged for having committed two different offences. After hearing both charges under two separate files, the High Court sentenced him to

1. fifteen years' rigorous imprisonment (in criminal file No.27/72) for committing plunder and acting as a co-offender in the murder of Eshete Woldeyes, contrary to Articles 32/522 (1) (a) of the Penal Code;
2. death (in criminal file no. 341/72) for killing Private Yigezu Tekle and committing plunder contrary to Articles 32 (1) (a) / 522 (1) (a); 668 of the Penal Code.

Diriba Abolte lodged separate appeals against these two judgements; and,

1. for acting as a co-offender in the murder of Eshete Woldeyes and committing an act of plunder, the Supreme Court mitigated the penalty in criminal appeal no. 1067/73, and sentenced him to ten years' rigorous imprisonment as of the date of his arrest;
2. for murdering Private Yigezu Tekle and committing an act of plunder the Supreme Court commuted the death sentence to ten years' rigorous imprisonment in criminal appeal no. 1569/74.

Diriba Abolte has now appeared in consequence of the petition he submitted on 21/10/76 (E.C.), stating as follows:

Though the judgement passed on me states that my term of imprisonment shall commence to run as of the date of my arrest, there is no reference in criminal

appeal no. 1569/74 to the actual date of my arrest. And, on account of this omission, the Prison Administration has put me in trouble. Thus, since there is evidence in the other file (criminal appeal no. 1067/73) which proves the fact that I was arrested on 15/11/71 (E.C.), I submit that it be communicated to the Prison Administration through a letter upon confirmation.

The Public Prosecutor was ordered to give a reply to Diriba Anbolte's application, and he made the following submission:

-Although Diriba has stated that he was arrested on 15/11/71 (E.C.), in criminal file no. 27/72 the High Court has mentioned 5/1/71 (E.C.) as the date on which his arrest took place. Neither of the files of the Supreme Court mentioned this fact. Hence, let the police officer who investigated the case be ordered to produce evidence that settles this question;

-The death sentence was pronounced by the High Court after the Public Prosecutor had submitted a record which shows that the accused was sentenced to fifteen years' rigorous imprisonment. Thus, it looks as if the High Court imposed the death sentence on the appellant on the grounds of the said record;

It was after separately reviewing the appeal lodged against the fifteen years' imprisonment judgement that the Supreme Court reduced the sentence to ten years (rigorous imprisonment);

-Likewise, it was by separately reviewing the appeal lodged against the death sentence that the Supreme Court commuted the death sentence to ten years' (rigorous imprisonment);

-And, it was owing to the fact that the two files were not presented jointly even at the Supreme Court level that the separate sentences were pronounced.

Having thus explained the matter, the Public Prosecutor asked the Court to add up the two ten-year imprisonment sentences and punish Diriba Anbolte with twenty years' rigorous imprisonment. In support of his request, the Public Prosecutor submitted the following legal arguments:

-Although there is no provision directly applicable to the issue, the provision which is of nearest pertinence is Article 191 of the Penal Code. This provision applies when concurrent offences are committed, and the offender is punished for only one of the offences, and later it is discovered that he also had committed other offences.

-When concurrent offences are committed, the sentence has to be assessed in accordance with the provision of Article 189(1). This article is also applicable to this kind of situation. The bases for the assessment of the sentence in such cases is the maximum penalty provided by the law for the most serious offence, and not the one determined by the court for such offence;

-Had the judgement rendered by the other division of the Supreme Court been presented to the Panel Division, since the offence reviewed by the other Division entails a higher penalty, i.e. the death penalty, the Panel Division would have

applied Articles 191 and 189 of the Penal Code and, since the sum of the two sentences is below the death penalty, it would have imposed twenty years' imprisonment by adding the ten-year imprisonment sentence imposed by itself to the ten-year imprisonment sentence imposed by the other Division:

- If there is no other alternative provided by law and, as I have explained, if, had the judgement of the other Division been presented to it, the Panel Division would have imposed twenty years' imprisonment by adding up the two ten-year imprisonment sentences, there is no reason why the two sentences should not be added up if such fact is discovered later. The adding-up of sentences imposed for different offences is a matter of mathematical calculation, and cannot be viewed as an imposition of a new penalty:

- Besides, considering the fact that the appellant acted as a co-offender in the murder and plunder when anti-revolutionaries raided and plundered the town of Kachise, the imposition of twenty years' imprisonment may probably be too little but will not be too much, not only in the eyes of the law but also in the light of a moral judgement.

The Public Prosecutor then requested that a letter be written to the Prison Administration after verification of the date of appellant's arrest, also indicating the penalty that he shall serve: i.e. twenty years' rigorous imprisonment.

Since his request for a date clarification letter had first been made in an ordinary way, Diriba Aboite was offered the opportunity of presenting his objections to the Public Prosecutor's legal contentions. His objection was that the High Court tried the case separately, but the Supreme Court gave its judgment after it considered both files; and that the fact that the High Court sentenced him to fifteen years' imprisonment first, and later on condemned him to death in the second file, shows that, since the two sentences cannot be executed separately, the decision was made with a view to consolidating the penalties; hence, pursuant to this decision, he was sentenced by the Panel Division of the Supreme Court, to serve a total term of ten years' imprisonment only.

The decisions rendered against Diriba Ablote on the two files give rise to the issue of whether the penalty was fixed according to the principle of concurrence, as Diriba maintains it to be, or whether they were fixed separately.

From the first (sic) decision of the High Court, we learn that a request had been made by the Public Prosecutor of the High Court for consideration of the first decision of the High Court as an aggravating circumstance. However, since the two offences were committed on the same day within an interval of two hours, and the two charges relating to these criminal acts were filed after Diriba Aboite was arrested on 11 Hamle 1971, it was not possible to invoke one of the decisions for the purpose of aggravating the sentence to be imposed for the other one. Nevertheless, the Court had passed the death sentence for the second charge without explaining whether its judgement was swayed either by the first sentence or by the concurrent nature of the offences.

The Supreme Court sentenced the appellant to ten years' rigorous imprisonment after hearing the appeal lodged against the first charge. Owing to a lack of proper disclosure of the existence of a decision given by another division of the Supreme Court, the Panel Division passed a separate sentence of ten years' imprisonment, after hearing the appeal lodged against the second charge. These being the circumstances in which the decisions were given, we do not accept Diriba Abolte's allegation which states that the Panel Division sentenced him to ten years' imprisonment for the second charge after considering the first ten-year imprisonment sentence passed by the other Division.

We find it appropriate to know what the Prison Administration shall do if it is notified only of the fact that the decisions passed by both courts were rendered separately, and that the two criminal acts were committed on the same day. Lieutenant Abera-Mengiste, head of the Prison Administration Section, answered the question forwarded by the court on the above point as follows:

"We shall make him serve twenty years of rigorous imprisonment by adding up the two ten-year decisions given in the two files; and he shall also be considered as a recidivist and shall not be put on probation."

As has already been indicated above, Diriba's case involves the question of not only making known the date on which his term of imprisonment has begun to run for the second offence, but also of determining the total length of the sentence that he has to serve for the two files (*sic*).

As the criminal acts referred to in the two files were committed on one and the same day, and Diriba Abolte was charged and convicted for the second offence after he had already been arrested and detained for the first offence, this situation calls for examination of the following issues: Should he serve only one ten-year sentence for both files (*sic*) instead of two sentences, each of ten years? Or should the two sentences be added up and he be punished with twenty years' of imprisonment? Or, is there a third choice? If our law has no answer to these questions, would it amount to imposing a new sentence previously undecided, should the court make a ruling based on any of these alternatives?

If a court, without being made aware of the fact that someone is a convicted prisoner, tries such a person for a different offence and passes judgement against him, how should the sentence be executed? Our penal law does not answer this question. However, the Court cannot refrain from considering the issue on the mere grounds that there is no law that deals with this question.

On the other hand, we cannot brush aside the question by saying that matters of executing sentences are within the jurisdiction of the Prison Administration, for the Prison Administration is empowered to execute only what is decided by a court. Furthermore, since the reply the Prison Administration gave to the question forwarded by the Court as to what it would do if confronted with this case has no legal basis, the Court thinks that it is appropriate to entertain the case, and to issue directives concerning the execution of the sentences as it sees fit.

The criminal acts that Diriba Abolte committed on one and the same day within an interval of two hours constitute the grounds on which the two sentences were pronounced. Two different charges could have been framed against him for these acts; and, had the Public Prosecutor received the facts at one and the same time, he would have prepared concurrent charges against Diriba Abolte and the sentence would have been assessed pursuant to Article 189 of the Penal Code. Should the Public Prosecutor, due to lack of awareness of the situation, frame different charges for the two offences at different times, and a decision be made on one of the charges ahead of the other, the court which conducts a hearing on the second charge shall determine the second sentence in accordance with Article 191 of the Penal Code, if it is notified of the first decision. As enunciated by Article 191, the punishment to be imposed in such instances shall be determined in accordance with the principles set out in Article 189 of the Penal Code. The grounds for determining a penalty pursuant to Articles 189 and 191 are such acts as Diriba Abolte was said to have committed. The only reason that precluded the direct application of these Articles to Diriba Abolte's case was that he was not charged concurrently with the offences in the first instance; and, even after he was charged separately the existence of this fact was not duly disclosed - in this way precluding the possibility of determining the second sentence having regard to the first sentence. The Court is thus left with no other alternative than to give directives applicable to such situations. As has previously been mentioned, the provisions that have close relevance to Diriba Abolte's case are Articles 189 and 191 of the Penal Code. Accordingly, we hold that the directives to be issued must be drawn up by interpreting these articles.

It has already been said that the penalty applicable to the situation described under Article 191 shall be determined in pursuance of the principles laid down in Article 189. Of the two offences Diriba Abolte is said to have committed, the more serious one is that act he is said to have committed contrary to Article 522 of the Penal Code, which is referred to in criminal file no. 1067/73. In criminal appeal no. 1569/74, he was convicted for violating Article 3(2) of the Special Penal Code Proclamation No. 8/74; the penalty prescribed for this offence is less severe than the death penalty prescribed for the first offence.

It was the Sixth Division of the Supreme Court that heard the appeal lodged against the charge framed under Article 522, and imposed a sentence of ten years' imprisonment. If we take this sentence of ten years' imprisonment as the basic penalty provided for the most serious offence, had the case which was heard by the Panel Division been presented to the Sixth Division, the penalty would have been determined taking into account this ten years' imprisonment judgement as the basis, and, in the language of Article 189 (1) (b), the court would have "imposed a penalty exceeding by up to one-half of the basic penalty". Mathematically speaking, the penalty that Diriba Abolte deserves will thus become fifteen years' imprisonment. One of the restrictions on determining the highest penalty for concurrent offences is that part of Article 189 (1) (b) which we quoted Above. Accordingly, we have rejected the request made by the Public Prosecutor for an imposition of twenty years' imprisonment, contrary to the said restriction.

We have delivered this explanation of the judgement, holding that Addis Ababa Prison Administration shall execute the judgements given against Diriba Abolte in both files by making him serve fifteen years' rigorous imprisonment, as we explained above. Since the two sentences have been imposed by reason of the commission of concurrent offences on one and the same day, we have not sustained the Prison Administration's opinion which states that Diriba Abolte shall be considered as a recidivist who committed another offence while serving a sentence or after fully serving a sentence for a previous offence, and thus shall not be put on probation. We hold that the question of putting him on probation should be considered as in any other case, taking into account the behaviour that the prisoner shows while in prison and the fulfilment of other criteria.

We order that a copy of the decision be sent to the Addis Ababa Prison so that it shall execute the sentence in accordance with this decision.

This decision is given by the Panel Division by majority today, the 30th of Hamle, 1977 E.C.

Dissenting Opinion of the Minority

We, Abebe Worke and Dessalegn Alemu, the judges mentioned in the second and fifth lines, have not agreed with the decision given by the majority concerning the interpretation of the law and the length of the sentence Diriba Abolte must serve. In our opinion the decision that should have been given is the following:

Diriba Abolte was charged with two different offences. For one of the offences the High Court sentenced him to death and for the other one it sentenced him to fifteen years' rigorous imprisonment. On appeal, the Supreme Court commuted the death sentence to ten years' rigorous imprisonment and reduced the fifteen years' imprisonment sentence to ten years' rigorous imprisonment. Both of the sentences were to commence running as of the date of his arrest.

When the sentences were imposed against Diriba Abolte by both courts for the two offences, nothing was said about aggravation or consolidation of the penalties. When it was decided that Diriba Abolte be imprisoned for ten years, the sentence was to commence running as of the date of his arrest. However, the date on which he was arrested has not been specified in one of the judgements. Thus, the present argument arose when Diriba Abolte petitioned the court to refer to the other file and notify the date of his arrest to the Prison Administration.

Though the file shows that the date on which he was arrested was 11 Hamle 1971, the Public Prosecutor was ordered to state his opinions because of the fact that Diriba Abolte was charged with two offences.

In his reply the Public Prosecutor stated that the issue raised by this case was not one of stating the date of appellant's arrest, but rather it was one of adding up the two sentences. Consequently, he requested the court to add up the sentences.

The Public Prosecutor further stated "... though there is no provision which directly applies to this case, Article 191 of the Penal Code, which has close relevance to this case, should be referred to, and decision be given in accordance with Art. 189."

As clearly pointed out by the Public Prosecutor, there is no provision in the Penal Code which covers this situation. The Ethiopian Penal Code was not drafted in such a way as to cover this situation. This Court was not able to find relevant cases decided previously on similar issues. Though previous judgements are not binding, they might have been helpful for purposes of research, if there were any. We have also consulted some codes of other countries, but we were not able to find a provision that deals with this issue. Article 5 of the French Penal Code, which is the basis for the interpretation of this concept, provides that, unless it is clearly stated in the judgement, sentences shall run concurrently and not consecutively. Articles 50-53 of the Penal Code of the Republic of China, and Sections 35 and 36 of the Federal Criminal Law of the Soviet Union, provide that, where another offence is committed before a sentence imposed in a prior judgement is fully served, the sentence to be imposed later shall be added to the previous sentence; but in such a case the penalty shall not exceed a specified period. However, Article 53 of the Penal Code of the Republic of China clearly provides that, where an accused is sentenced for more than one offence, the penalty shall be consolidated in accordance with Article 51 of the same Penal Code. Furthermore, the method of consolidating the sentences shall be assessed by the same method as the method of assessing the penalty when they are decided simultaneously, or as if the first judgement was known when the second judgement is given.

We have no similar provision under Ethiopian law. On the other hand, as can be seen from some works of research, unless it is clearly stated in the judgement that one sentence shall commence to run before (sic) the other sentence is fully served, the sentences shall run concurrently - see *Columbia Law Review*, vol. 25/1925, pp. 671-672. This may not be difficult, particularly when the offences are tried together; or even if they are not tried together, if the court which decides the second offence is aware of the first judgement. The Ethiopian law follows this principle, too. However, under Ethiopian law, as in others, a problem arises when two decisions are given at different times due to unawareness of the existence of the first judgement, and the court is requested to give an explanation about the execution of the sentences.

Research work conducted on the question of consolidation or non-consolidation of sentences shows that the issue is resolved differently by different courts, or even by different divisions of the same court. However, all of them agree that, unless it is clearly stated in the judgement that the sentences shall run consecutively they shall run concurrently. The research contained in *Criminal Law Review* (1958) p. 174, supports this view, too. This view is also supported by another work of research contained in the 1962 issue of the same Journal (pp. 490-91).

Thus, when we come to the Ethiopian Law, and consider Diriba Abolte's petition on the one hand, and the objection and request made by the Public

Prosecutor on the other, we fully agree with the statement of the Public Prosecutor which says "... There is no law which covers this situation." However, the Public Prosecutor has stated that the provision which has close relevance to the case is Article 191 of the Penal Code. He said that this article provides that the offender shall not be punished more severely than if all the offences had been tried together. For the determination of the sentence, it refers the matter to Article 189 of the Penal Code. Thus, he asked that, even though the two charges were not joined, since Diriba Abolte committed the offences on one and the same day within an interval of two hours, the court should assess the penalty pursuant to Article 189 of the Penal Code, and impose twenty years of rigorous imprisonment. One cannot agree with this contention, for it raises many other questions.

What Article 191 provides for is that, where, after an accused has been convicted and sentenced for an offence, it is discovered that he has also committed another offence, the new sentence shall be assessed in a manner such that the offender will not be punished more severely than if all the offences have been tried together. In such a situation, Article 191 refers the matter to Article 189 (1) of the Penal Code for the assessment of the sentence. Article 189 (1) states that in such a situation we should follow the rules of aggravation. In addition to this, Article 189 (1) provides that whenever such a situation arises, the penalty should be aggravated. The manner of aggravating is that (1) the penalty for the most serious offence shall be imposed first, and (2) if the court thinks it fit, it may increase the penalty by up to one-half of the penalty provided for the most serious offence.

The Public Prosecutor has said that, when the law says the penalty provided for the most serious offence, it is referring to the maximum penalty fixed by the law, and not to the one determined by the court. However, the minority has refrained from expressing its view on this point.

When the judgement passed by the High Court against Diriba Abolte was altered in criminal appeal no. 1569/74, it was said that Diriba Abolte shall be punished with "ten years' rigorous imprisonment as of the date of his arrest." Likewise, when the judgement given by the High Court was altered in criminal file no. 1067/73, it was said that he shall be punished "with ten-years' rigorous imprisonment as of the date of his arrest." So long as the two judgements are of this status, it would be difficult to come to a conclusion based on unfulfilled hypotheses, and to say that, had one of the judgements been known, the penalty would have been more severe. The two judgements were given by the Supreme Court. In default of a provision that says such action should be taken if it is discovered later that two final judgements are given in different files, we fail to see a reason for annulling the two sentences and imposing another one. In order to add up and aggravate the penalty pursuant to Article 189 of the Penal Code, there should be a clear provision similar to that in Article 191. If there is no provision similar to Article 191, and if we judges of our own discretion apply the principle laid down under Article 189, it would amount to applying a provision similar to Article 191 as if it exists. And thus, it will amount to annulling the previous judgement, and replac-

ing it with another judgement, since the date on which the penalty shall commence to run has been determined.

What the Public Prosecutor argues is that, had the Court known of the existence of another decision when it imposed the second sentence, the Court would have merely added up the sentences; and this would not amount to imposing a new penalty. However, we do not agree with this opinion. Even if the penalty determined for the first offence is known, this Division cannot know what penalty the court would have imposed for the second offence. And if it cannot know the penalty what it will impose will be different from those given in the two decisions. And this will amount to imposing a new penalty. On the other hand, as the Division is an appellate one, it is not possible to know whether or not it would have returned the file to the High Court to assess the penalty again. Therefore, since what the Courts would have done is not clear, we the judges who have expressed the minority opinion have not accepted the Public Prosecutor's argument. In our opinion, accepting the public prosecutor's argument is the same as giving a new judgement and imposing a new penalty. And since this would amount to violating the principle of double jeopardy, or *autrefois convict* and *autrefois acquit*, which are contained in Articles 2, 3, and 60-63 of the Ethiopian Penal Code, we have chosen not to agree with the majority opinion.

If two or more offences are committed by one person, and, if, by mere chance, the charges are tried and decided at different times, and if the reason for rendering such decisions is the Public Prosecutor's failure to disclose to the court the existence of the other decision, or if by mistake the court ignored this fact after it was disclosed to it and determined a different and separate penalty for the second offence, so long as the two decisions have specified the date on which the sentences shall commence running, we do not see any grounds for altering the sentences, other than ordering their execution in accordance with the decisions. We are of the opinion that, other than agreeing that the sentences shall be served concurrently, the penalty cannot be altered to twenty years in acceptance of the Public Prosecutor's argument.

The officer we called from the Addis Ababa Prison Administration, has told us that, if the Administration receives two decisions, they will execute them by adding the terms of imprisonment and they will also consider the prisoner as a recidivist and, consequently, they will not put him on probation.

Commenting on this, Diriba Abolte has said that a prison administration cannot be asked to give a legal opinion, since its duty is to merely execute what is decided by courts. The minority finds it difficult to accept the opinion expressed by the representative of the Addis Ababa Prison Administration. Where there is a clear law, we do not think that one can give such a ready-made opinion. The question of putting the prisoner on probation is also an issue that cannot be ignored. We are of the opinion that the prisoner should be put on probation when he fulfils other conditions.

For all these reasons, we have not agreed with the decision of fifteen years' imprisonment passed by the majority, and thus have expressed our minority opinion.

Thus, we hold that, since Diriba Abolte was arrested on 11 Hamle 1971 for both charges, only this fact should have been communicated to the Prison Administration to execute the sentences pursuant to the above opinion. We think that it will be useful if the current Law Revision Committee is notified of the deficiency of the law on this point.

**Assessment of Sentence in Cases of Concurrent Offences
Entailing Loss of Liberty:**

A Case Comment on Criminal Appeal No 1569/74

By Negatu Tesfaye *

In criminal appeal no. 1569/74, reported in this issue of the Journal, the court was faced with the question of concurrent offences: and the issues raised were

- (1) How should sentences be computed in cases of concurrent offences?
- (2) Where an offender is convicted for having committed concurrent offences and has been sentenced to separate fixed terms of imprisonment by different courts or different divisions of the same court, how should the sentences be executed?
- (3) Would it amount to an imposition of a new penalty should a court aggravate the sentences passed in the situation stated under (2) after execution of the sentences has begun?

"Concurrence", as defined in Article 82 (1) (a) of our Penal Code, are of two types: material and notional.

Material concurrence exists when an offender successively ¹ commits several offences. Whether the successive offences are of the same or different nature and whether they are committed against the same person or different persons does not make any difference. Thus, if D rapes Y and subsequently takes her gold necklace by force, he commits concurrent offences of different nature against the same person (i.e. Y) in violation of articles 589 and 636 of the Penal Code. Similarly, if D assaults A and performs sexual intercourse with B's wife, he commits concurrent offences of different nature (i.e. assault and adultery) against different persons (i.e. A and B) in violation of Articles 544 and 618 of the Penal Code, respectively.

In cases of material concurrence it is also possible that the successive acts done may all contravene the same criminal provision. Such will be the case if, for example, D repeatedly ² steals goods from P, or performs sexual intercourse with A's and B's wives. In both cases the successive acts done contravene the same criminal provision (i.e. Art. 630 in the former case, and Art. 618 in the latter). In the former case the concurrent offences are committed against the same person (i.e. P), while in the latter case they are committed against different persons (i.e. A and B).³

Concurrence also exists when an offender violates several criminal provisions by only performing a single act. This kind of concurrence is known as "notional concurrence".

In case of notional concurrence, the offender's single act simultaneously contravenes several criminal provisions. This is the case if D, with intent to kill A, sets

fire to A's house in the middle of the night while A is deep asleep and, as the result of the fire, A and A's girl friend, who is asleep with A and of which fact D is not aware, suffer serious bodily injuries. In this case, D has performed only one act, but this single act simultaneously contravenes two different criminal provisions i.e. Article 488 and 27/522 of the Penal Code.

If a person commits concurrent offences as explained above, how should he be charged and sentenced?

The Criminal Procedure Code provides that, where the police investigation file discloses that an accused has committed concurrent offences, the public prosecutor must prepare a single charge containing different counts, and each offence so charged must be described separately.⁴ And, unless it is likely that the accused will be embarrassed in his defence (in which case the court shall order the charges to be tried separately), all the charges will be tried together.⁵

If all the charges are tried together, it may not be difficult for the court to assess a sentence for the concurrent offences, provided the accused is convicted on all or some of the counts. However a problem may arise if the charges are tried separately by different courts or even by different divisions of the same court. This is because our Criminal Procedure Code does not say anything as to which court or division will assess the final penalty in such situations.⁶

Generally speaking, in the case of concurrent offences where more than one penalties are prescribed, different methods are used to assess sentences. These are cumulation, absorption, and aggravation.

Under some laws,⁷ the court has power to impose cumulative sentences on conviction of several offences charged separately or on separate counts of the same charge. In such a case the imprisonment for one offence commences at the termination of imprisonment for another. Under such a system, if an accused is convicted, say for theft, arson, rape, common wilful injury, and robbery, and sentenced to a fixed term of imprisonment for each offence, e.g. three years for theft, eight years for arson, seven years for rape, two years for common wilful injury, and ten years for robbery, he will serve a cumulative sentence of thirty years of imprisonment.

On the other hand, there are some laws which provide for « absorption ».⁸ According to this method, the sentence imposed for the most serious offence absorbs the penalties to be imposed for the less serious offences. In our example above, assuming robbery is the most serious offence (it is the most serious under our law) of all the offences that the accused committed, the penalty imposed for robbery, i.e. ten years imprisonment, absorbs the penalties to be imposed for the other less serious offences.

However, these two sentence-calculating methods seem to have shortcomings. In the case of cumulation, in which one sentence of imprisonment commences at the termination of another, the rehabilitative purpose of punishment is defeated. Since the accused will be imprisoned⁹ for a longer period than that

which is necessary, this frustrates any plan of treatment for rehabilitation. Such exceptional length of cumulated sentences led one writer to declare them "inhumane" not because they are "underserved or unjust", but because they do not conform to "contemporary standards of humanity".¹⁰ Indeed, it will be unrealistic to say that a person found guilty of any crime be imprisoned for one hundred years.

Absorption does not seem to be a sound approach either. This method cannot satisfy the preventive and retributive purposes of punishment, which still play a significant role in criminal law, even though these concepts do not appear to conform to "contemporary standards of humanity". Absorption usually results in lighter sentences, for one or more offences will, in effect, be left unpunished. And, considering the dangerous criminal disposition of the offender, this may not be effective to prevent him from committing other similar crimes in the future. Moreover, society's sense of justice may not be satisfied, for the offender will be seen to have been sentenced without receiving his deserts. Even when considered in the light of the rehabilitative purpose of punishment (which is the most important one), such a short time of imprisonment may not be adequate to provide the offender with the necessary reformatory instruction, should longer periods than usual be required.

The third method, which to some degree seems a compromise of the two, is aggravation. Under this method of sentence computation, instead of piling up prison terms or completely disregarding punishments prescribed for certain offences, the penalty provided by law for the most serious offence will be imposed first, and then, in appropriate cases, aggravated. However, there are restrictions on the extent of aggravation. The restrictions that the court shall usually be bound by are two.

The first one is that the court may not exceed by more than one-half the "basic penalty" prescribed for the most serious offence. This means that if, for instance, the basic penalty prescribed for the most serious offence is seven years' imprisonment, the court cannot, in aggravating the penalty for the concurrent offences, exceed this penalty by more than one-half, i.e. by three-and-a-half years.

The second one is that, the court may not, when exceeding the basic penalty by one-half, go beyond the general maximum fixed by law for the kind of penalty applied. In the above example, if the general maximum for the kind of penalty is ten years, the court may not go beyond this limit. Thus, it may only exceed the basic penalty by three and not by three-and-a-half years.

In the history of our criminal law, the cumulation and absorption methods were used during the period when the 1930 Penal Code was in force.¹¹ Under the 1958 Penal Code (which is still in force), absorption is completely dropped out, and in its stead the aggravation method has been adopted for assessing a sentence for serious concurrent offences. However, the cumulation method is still retained for assessing a sentence for concurrent petty offences.¹²

As regards aggravation of penalties entailing loss of liberty, Article 189 of the Ethiopian Penal Code provides as follows:

- (1) In case of material ¹³ concurrence of offences (Art.82(a)), the court shall determine the penalty on the bases of the general rules, set out hereafter, taking into account, for the assessment of the sentence, the degree of guilt of the offender;
- (a) Where capital punishment is provided for one of the concurrent offences, this penalty shall override any other penalties entailing loss of liberty;
- (b) In case of several penalties entailing loss of liberty being concurrently applicable, the court shall pass an aggregate sentence as follows: It shall impose the penalty deserved for the most serious offence and shall increase its length taking into account the provisions of the law or the concurrent offences; it may, if it thinks fit, impose a penalty exceeding by half the basic penalty, without, however, being able to go beyond the general maximum fixed by law for the kind of penalty applied.

Pursuant to sub-art. (1) of this Article, if an accused is convicted of having committed concurrent offences, and capital ¹⁴ punishment is provided for one of the concurrent offences, the court may, if, taking the degree of guilt of the accused, it is of the opinion that he deserves capital punishment, impose this penalty which shall override any other penalties entailing loss of liberty.

Thus, if D rapes Y and subsequently murders her in cold blood, he will be charged under Articles 589 and 522 of the Penal Code concurrently. Since one of the concurrent offences committed by D, i.e., homicide in the first degree, entails capital punishment, the court may, if it thinks that he deserves such punishment, pass this penalty against D which shall override the penalty prescribed for the rape. ¹⁵ In the cases falling under Art. 189(1) (a), our courts may not have difficulties in assessing penalties. But a problem arises when they assess the penalty under Art. 189 (1) (b); and the problem seems to be connected with the meaning of the term "basic penalty".

Pursuant to Article 189 (1) (b), where several penalties entailing loss of liberty are concurrently applicable, the court "shall impose the penalty deserved for the most serious offence and shall increase its length taking into accountthe concurrent offences". To increase the length of the sentences, "the court can, if it thinks fit, impose a penalty exceeding by half the *basic penalty*, without, however, being able to go beyond the general maximum fixed by law for the kind of penalty" ¹⁶ (emphasis supplied).

The term "basic penalty" has been translated into Amharic to mean the "maximum penalty prescribed for the most serious offence". In the English version, this term seems to be ambiguous. However, in view of the Amharic version and of the sources of this Article, ¹⁷ there is no doubt that the words refer to the maximum penalty-prescribed by law for the most serious offence and not to the one fixed by the court. The Amharic version, which must prevail over the English and French

versions, clears the ambiguity by stating it as the "maximum penalty prescribed for the most serious offence." It is obvious that it is the law which prescribes the maximum and the minimum penalties within which range the court is at liberty to fix the penalty. In the case of homicide in the second degree, for instance, the penalty prescribed by law is from five to twenty years' rigorous imprisonment. While the minimum penalty for this offence is five years' rigorous imprisonment, the maximum is twenty years. The court does not have the power to determine a minimum and maximum penalty for an offence. These are fixed by the law.

In Criminal appeal no. 1569/74 the majority¹⁸ held that the basic penalty is the penalty that the court fixes for the most serious offence. However, such holding is erroneous, particularly in view of the clear provision of the Amharic version, which the court was supposed to follow.

In the case of concurrent offences, if the court thinks that the length of the sentence must be increased beyond the maximum period provided for the most serious offence, it may do so, provided that such increase does not exceed it by more than one-half and does not go beyond the general maximum fixed by law for the kind of penalty applied.

Let us illustrate this with an example. Suppose D is charged with arson (Art. 488), robbery (Art. 636), and homicide in the second degree (Art. 523), and is convicted of the first two offences. Of the two offences D is convicted of, robbery is the most serious.¹⁹ Thus, in assessing the sentence for the concurrent offences, the court considers only robbery, and fixes a hypothetical penalty for this offence in the same way as it would do if D was convicted only of this offence and then increases its length, taking into account the other offence. If the court decides that D must be punished with ten years' rigorous imprisonment for the robbery, it may then increase its length, taking into consideration the other offence. In increasing the length of the sentence, the court may simply confine itself to imposing the maximum penalty prescribed for robbery, i.e. fifteen years' rigorous imprisonment, or exceed it by adding to the ten years up to one-half of this basic penalty, i.e. seven and a half years: and sentence D to seventeen and a half years' of rigorous imprisonment. If, however, the court thinks that D deserves the maximum penalty prescribed for robbery in the first place, then, by taking into account the other offence (i.e. arson) it can increase its length by exceeding this maximum penalty by up to one-half and finally sentence D to twenty-two-and-a-half-years' rigorous imprisonment. However, the court cannot, at any rate, go beyond this limit.

If, in the above example, D is convicted of all the offences he is charged with, the court first fixes the penalty for the homicide and then increases its length, taking into consideration the other concurrent offences (i.e. arson and robbery). However, in this particular hypothetical situation, the court cannot exceed the basic penalty by half. If it does, it will go beyond the general maximum fixed by law for this kind of penalty, i.e. twenty-five years.²⁰ Hence, since the court is prohibited from going beyond this general maximum, it can only exceed the basic

penalty by five years', and sentence D to twenty-five years' rigorous imprisonment.

This holds true where the accused is charged and tried by the same court for all the concurrent offences. But there may be instances where separate charges could be prepared and filed to different courts or different divisions of the same court.

This may be done by mistake or pursuant to article 116 (2) of the Criminal Procedure Code. Hence, a problem may arise when executing the sentences, where each court or division may convict the accused and assess a separate sentence for each offence.

If the case is one of retrospective concurrence (i.e. where an offence committed concurrently with one or several other offences is discovered after the said offences have been tried), the court assesses sentence in accordance with the provisions of article 189 of the Penal Code, so that the offender may not be punished more severely than if all the offences had been tried together.²¹ In such a case, the new sentence shall be assessed having regard to the sentence already imposed, and shall run concurrently with the sentence already passed.²² In other words, the new sentence is deemed to have started running as of the date the previous sentence started to run. If, for instance, D was convicted for committing fraudulent misrepresentation in violation of Article 656 of the Penal Code and sentenced to two years' simple imprisonment, and later it is discovered that he had also committed another fraudulent misrepresentation prior to his conviction, the court shall assess an aggregate sentence equal to that it would have imposed had both offences been tried together. If the court would have imposed three years' rigorous imprisonment for both offences, had it known of such facts, it now pronounces such sentence, and this new sentence shall be deemed to have started running as of the date the previous two years' sentence had started running.

However, difficulty of execution of the sentences may arise when an offender is tried, convicted, and sentenced to separate fixed terms of imprisonment by different courts or different divisions of the same court. How should such sentences be executed? Should they run concurrently or consecutively? Or should the court, in such a situation, fix an aggregate penalty, taking into account all the concurrent offences, and having regard to the sentences already imposed? If it should, would it amount to an imposition of a new penalty that was not passed previously, and to violation of the principle of double jeopardy or *autrefois acquit* and *autrefois convict*?

With regard to these questions, the common law position is that, unless the courts ordered that the sentences should run consecutively, they would run concurrently. Once the separate sentences have become final, it seems that it is of no relevance whether or not the courts were aware of the concurrent nature of the offences at the time of sentencing.

On the other hand, there are some laws which provide that, if such a situation arises, a new sentence that takes the concurrent offences into account shall be fixed in the same manner as in the case of retrospective concurrence.²³

However, there are many laws, including ours, which do not provide clear solutions for such questions. And, in default of such clear legal provisions, it would be appropriate to fill this loophole with analogical judicial interpretation.

Chapter 34, section 10, paragraph two of the Swedish Penal Code, and Article 53 of the Penal Code of the Republic of China, provide that where separate final sentences are imposed by courts for concurrent offences, a new sentence that will take into account the concurrent offences shall be determined in the same manner as in the case of retrospective concurrence, i.e. as in the case where all the concurrent offences are tried together. These two penal provisions do not exempt the offender from serving an aggravated sentence. Neither do they expose him to a more severe penalty than that which he would have received had all the offences been tried together.

There does not seem to exist any satisfactory justification for exempting the offender from serving an aggravated sentence in such a situation. Had all the concurrent offences been tried together, the offender would have received an aggravated sentence. Similarly, had one of the concurrent offences been discovered after the offender has been convicted and sentenced for the other offence (s),²⁴ a new sentence would have been assessed, having regard to the sentence already imposed, so that the offender might not be punished more severely than if all the offences had been tried together. If this is the position of the law, why should there be a distinction between retrospective concurrence on the one hand, and, on the other hand, a situation where separate final sentences are imposed by mistake or due to unawareness of the commission of the concurrent offences?

This commentator does not see any justifiable distinction between the two situations that would warrant a less or more severe penalty than that which the offender would have served, had all the offences been tried together. Thus, it is submitted that our courts should assess a new sentence having regard to the sentence(s) already imposed, and the new sentence should be deemed to have started running as of the date the previous sentence(s) had started running.

Therefore, as regards this issue, which was raised in criminal appeal no. 1569/74, the majority opinion was correct in holding that Article 191 of the Penal Code should apply by analogy.

On the other hand, the minority considered the fixing of a new sentence as violative of the principle of double jeopardy or *autrefois acquit* and *autrefois convict*. However, the minority opinion did not elaborate in what respect such a determination of a new sentence which would take all the concurrent offences into account, would violate such a principle.

The principle of double jeopardy or *autrefois acquit* and *autrefois convict* applies in a situation where a person is to be charged and tried for the same offence of which he had already been convicted or previously acquitted. But this is not the issue in the hypothetical situations we raised hereinabove (nor was it an issue even in criminal appeal no. 1569/74). In these situations, the trial and conviction had

already taken place. It is true that separate sentences had been determined for each of the concurrent offences. But the question is how should such sentences be executed?

Our penal law does not provide for either cumulation or absorption of penalties. What it provides is that, in cases of concurrent offences, whether tried together or separately, there shall only be one aggregate penalty for all of them. Thus, if, for any reason, the courts were unaware of the concurrent nature of the offences and passed separate sentences for each offence, it seems reasonable and appropriate to assess a new sentence that would take into account all the concurrent offences, so that the offender will not be punished less or more severely than if all the concurrent offences had been tried together. And the court which should have power to determine the new sentence should be the one which tried the most serious offence.

However, in criminal appeal no 1569/74, the issue "How should the two ten years' sentences be executed?" was not one that could have been solved by fixing a new sentence, for the issue was not one of aggravation. This commentator is of the opinion that both the majority and the minority have erred in treating this question as aggravation.

In the High Court, two separate charges (i.e. criminal file nos. 27/72 and 341/72) were brought against the appellant. In criminal file no. 27/72, ²⁵ the appellant was charged under Penal Code Articles 32/522 (1) (a), and was convicted and sentenced to fifteen years' rigorous imprisonment, although, on this charge, he could have been sentenced to life imprisonment or death. In criminal file no. 341/72, ²⁶ he was charged under Penal Code Articles 32(1)(a)/668/522 (1) (a), ²⁷ and was convicted and sentenced to death. The two charges show that the appellant committed both offences on one and the same day within an interval of two hours.

In criminal file no. 341/72, the conviction and sentence took place after the appellant had been sentenced to fifteen years' rigorous imprisonment on a separate charge (criminal file no. 27/72). Just after conviction but before sentence, the public prosecutor disclosed to the court that the appellant had also committed another offence for which he was sentenced to fifteen years' rigorous imprisonment, and asked the court to impose the maximum penalty provided by law for the second offence. This fact shows that the High Court was aware of the concurrent nature of the two offences ²⁸ at the time when it passed sentence for the second offence (criminal file no. 341/72), which means that the new sentence was determined in accordance with the provisions of Article 191 cum Article 189(1) (a) of the Penal Code.

Thus, although the High Court did not say anything as to whether it considered the other offence as an aggravating circumstance when it imposed capital punishment, it would be reasonable to assume that it did. Moreover, even if we assume that the Court did not take the earlier conviction and sentence into consideration, it would not have made any difference whatsoever, for the court was of the opinion that the accused deserved capital punishment for the second offence. Therefore, as

the appellant argued before the Supreme Court with respect to criminal appeal no. 1569/74, since the two sentences imposed by the High Court could not be executed together (i.e. the offender could not be imprisoned for fifteen years first and then be put to death), the latter sentence, i.e. the death sentence, would have overridden the earlier one, had it been affirmed by the Supreme Court.

However, since the conviction and sentence took place at different ²⁹ times on the two charges, the appellant was forced to lodge separate appeals against both judgments of the High Court. While the trial was pending before the High Court on criminal file no. 341/72, the Sixth Division of the Supreme Court was reviewing criminal appeal no. 1067/73, which was an appeal lodged against the judgment given on criminal file no. 27/72. After due consideration of the file, the Supreme Court affirmed the conviction under Penal Code Article 522, but further ³⁰ mitigated the sentence from fifteen years' to ten years' rigorous imprisonment. This Division was not aware of the commission of the other offence when it gave judgment on criminal appeal no. 1067/73. ³¹

After the Sixth Division gave its judgment on criminal appeal no. 1067/73, the Panel Division of the Supreme Court reviewed criminal appeal no. 1569/74, ³² altered the conviction from Penal Code Article 522 to Article 3(2) ³³ of the Special Penal Code Proclamation no. 8/74, and sentenced the appellant to ten years' rigorous imprisonment in accordance with the provisions of Articles 113(2) and 195(2) (b) (ii) of the Criminal Procedure Code.

Thus, in view of the above facts, one can reasonably assume that the Panel Division knew, or at least should have known, that the issue in criminal appeal no. 1569/74 was one of retrospective concurrence. However, although the file shows that the appellant was convicted and sentenced for another offence committed on the same day within an interval of a couple of hours, the Court said that it had not been "duly" informed of this fact. This statement cannot be justified in view of the fact that the Appellate Court should have inquired as to what conviction and sentence was being referred to by the statement. ³⁴

Even assuming that this fact was "duly" told to the Panel, and that it was aware of the conviction and sentence passed by the Sixth Division, how should have it assessed the sentence in criminal appeal no. 1569/74?

In criminal appeal no. 1067/73 the appellant was convicted for homicide in the first degree under Article 522. The penalty prescribed by the law for this offence is either life-imprisonment or death. These penalties cannot be aggravated. ³⁵ Instead, where the law provides one of such punishments for one of the concurrent offences, they shall override any other penalties entailing loss of liberty which are (or may be) imposed for the concurrent offences.

In criminal appeal no. 1067/73, although the appellant was convicted under Article 522, he received a mitigated sentence of ten years' rigorous imprisonment instead of life-imprisonment or death. This reduction was made in accordance with the provisions of Articles 79 and 184 (b) of the Penal Code. In other words,

the court first sentenced the appellant to life-imprisonment and then, taking into consideration the extenuating circumstances stated in Article 79, it mitigated the penalty in accordance with the provisions of Article 184 (b). After this was done, the Panel Division reviewed criminal appeal no.1569/74 and, after consideration of the file, altered the conviction from Penal Code Article 522 to Article 3 (2) of the Special Penal Code Proclamation No. 8/74, and sentenced the appellant to ten years' of rigorous imprisonment.

In view of this situation, had the Panel been aware of the conviction and sentence passed on criminal appeal no. 1067/73, what should have it done? Could it have imposed the maximum penalty for the offence, i.e. fifteen years' rigorous imprisonment, and order that the sentences run concurrently, or could it have aggravated the penalty in accordance with the provisions of Article 191 cum Article 189? The commentator is of the opinion that the court could have done neither. It could have not done the former for the simple reason that the law does not authorise it to do so. Neither could it have done the latter, for the penalty prescribed for one of the concurrent offences is of the kind stated under Article 189 (1) (a), which shall override any other penalties entailing loss of liberty. In such a situation we cannot talk of aggravation. Thus, in cases of concurrent offences where the law provides either life-imprisonment or capital punishment for one of them, the other concurrent offences may have bearing only on the extent of mitigation. Hence, although criminal appeal no.1569/74 was irrelevant to the determination of the sentence in criminal appeal no. 1067/73, it might have been relevant to determine the extent of reduction of the sentence. It seems that, had the Sixth Division been aware of the Commission of the second offence, it would probably not have gone to the lowest limit in reducing the penalty. However, we have also to bear in mind that even the existence of such an aggravating circumstance might not have prevented the court from considering extenuating circumstances and reducing the penalty to the lowest limit provided by Article 184.

Therefore, in this particular case, the court should have held that the penalty imposed for homicide in the first degree under Article 522 overrides the penalty imposed for the armed uprising under Article 3 (2) of proclamation no.8/74, instead of increasing the penalty in accordance with the provisions of Article 189(1) (b), which was not applicable to this case.

CONCLUSION

In the case of concurrent offences entailing loss of liberty, the penalty should be assessed in accordance with the provisions of Penal Code Article 189(1) (a-b). Where the law provides life-imprisonment or death for one of the concurrent offences the accused is charged with, these penalties should override the other penalties entailing loss of liberty. In other cases, the penalty has to be assessed in accordance with the provisions of sub-article (1) (b) of Article 189.

This commentator is of the opinion that, in this particular case, the court erred in holding that the "basic penalty" is the penalty that the court fixes for the most

serious offence, instead of the maximum one provided by law for such offence. Such a conclusion, this commentator thinks, is unwarranted in view of the Amharic version, which the court was supposed to apply to this case. It also erred in holding that Article 189 (1) (b) is the one which applies to this case for the assessment of the penalty.

However, it must be clear by now that, since one of the concurrent offences, i.e. the one charged in criminal appeal no, 1067/73, entails a minimum of life imprisonment, the penalty would have been assessed pursuant to Article 189 (1) (a), had the two charges been tried together. And, even if the two charges were tried separately, the same provision would have been applied for the assessment of the penalty, by virtue of Article 191 of the Penal Code. However, in the latter case, the court could have not done anything other than convict the appellant under Article 3 (2) of the Special Penal Code.

It is clear that Article 191 does not fully cover the situation raised by the two decisions. Although the problem raised by this case could have been solved by holding that the penalty imposed for the homicide in the first degree under Article 522 would override the penalty imposed for the armed uprising, the court was misled by the analogical situation described under Article 191 of the Penal Code.

Thus, in order to avoid such types of ambiguity, it would be appropriate to include some provision in the Penal and Criminal Procedure Codes in order to govern the situation raised by this case.

This commentator hopes that the Committee authorised to revise the Penal and Criminal Procedure Codes will consider the situation, and include a provision to bridge this gap, for example, a clause similar to paragraph two of Chapter 34, Section 10 of the Swedish Penal Code.

*Lecturer in Law, Addis Ababa University.

1. In a case of material concurrence, there should necessarily be successive (i.e. several) acts, if the act is only one and violates only one criminal provision, despite the fact that the act was committed against several persons (e.g. T steals A's ox, B's cow and C's horse from the field where they were grazing), the offender will be tried only for one offence.
2. The several thefts committed by D against P must have been performed with renewed criminal intention, as stated in Article 61 of the Penal Code. If, however, D's repeated acts of stealing goods from P were performed with the "same initial criminal intention... and aimed at achieving the same purpose", i.e. unlawful enrichment (as for example D might have intended to take, say, five sacks of wheat from P's barn, and on five occasions he took five sacks of wheat from P's barn), they will not be considered as concurrent offences, but constitute only one offence. See Art. 60(2) of the Penal Code.
3. But note that, in both cases, the successive offences must have been committed before the offender was convicted and sentenced for any one of them. If the offender was convicted and sentenced for the first offence prior to the commission of the next offence, the case will not be concurrence but recidivism. Recidivism exists when conviction and sentence separate the commission of two offences.
4. Crim. Proc. C. Art. 116(1).
5. Criminal Proc. C. Art. 116(2). If the offences are committed at different times and have no connection, it seems appropriate to order separate trials, so that the accused may not encounter difficulties in his defence. Incidentally, note the difference between the Amharic and the English versions of this sub-article. According to the Amharic version, it is mandatory to try concurrent offences together, but in the English version it is optional.
6. Even when the concurrent offences are tried consecutively rather than in a single trial, how should the accused be sentenced? Should all sentencing be deferred until the last trial is concluded? The Criminal Procedure Code does not answer these questions. Thus, in view of the sentence assessment method provided by law (i.e. Pen. C. Art. 189), it seems reasonable to defer sentencing until the last trial is concluded. And the court which must have sentencing power should be the one which tries the most serious offence.
7. For example, under the common law when an offender is convicted for concurrent offences the judge can order a cumulative penalty by adding up the sentences imposed for each offence. However, multiple sentences are construed as running concurrently, unless the sentencing judge has stated otherwise. Also, when the offences arise out of the same transaction (i.e. committed on the same occasion or as part of a single enterprise), the sentences shall run concurrently and not consecutively. See Sol Rubin, *The Law of Criminal Correction*, (St. Paul, Minn. West Publishing Co., 1963), p. 415; and Sir Rupert Cross, *The English Sentencing System* (London, Butterworths, 1981), p.100.
8. See, for example, Section 35 of *The Federal Criminal Law of the Soviet Union*.
9. This is, however, without prejudice to releasing the accused on parole, a practice which is widely followed in the common-law countries.
10. See Cross, cited above at note 8, p. 102.
11. Article 42 of the 1930 Penal Code of Ethiopia provides: "If a man who has committed crime of many different kinds be accused at one time of all the crimes he has committed, though according to the law a case shall be taken against him for each separate crime, from these crimes of which he is accused he shall be punished for the chief one as laid down by the law and not for each separate offence... The punishment of those who break an unimportant law shall be assessed by adding up the penalty for each offence, but the period of the punishment shall not exceed two years".
12. See Pen C. Art. 725. The reason why the cumulation method is retained for such offences seems to be that, since the maximum penalty provided by law is arrest for three months (See Pen. C. Art. 703(1)), this will not be too long even when cumulated.

13. In case of notional concurrence aggravation of the penalty is discretionary and may be ordered only "where the offender's deliberate and calculated disregard for the law justifies aggravation". However, note that in cases expressly provided by law (Art. 63 (2)), aggravation is mandatory. See Pen. C. Art. 192.
14. Logically speaking, this should also include life imprisonment.
15. Some persons may think that this is absorption. However, they have to bear in mind that, in case of life imprisonment and capital punishment, we do not talk of either cumulation nor absorption, nor even of aggravation, for that matter, for the simple reason that a person cannot either be imprisoned beyond his lifetime nor be executed more than once.
16. The Amharic version says "by up to one-half" instead of "by half". The practical effect of such wording in the two versions of the Code is that, if the English version is applied, the basic penalty will necessarily always be increased by half, in a case where increase of the length of the sentence is judged applicable. But if the Amharic version is applied, an increase of the basic penalty by half need not necessarily be applied, for the Amharic version states that the court may exceed by "up to one half", it may be increased by less than one-half.
17. See Article 68 (1) of the Swiss Penal Code and Phillippe Graven, *An Introduction to Ethiopian Penal Law*, (Addis Ababa, Faculty of Law, M.S.L.U., 1965), p. 258.
18. The minority did not say anything on this point. On the other hand, the public prosecutor was correct in arguing that the basic penalty is the maximum penalty provided by law for the most serious offense, and not the penalty fixed by the court. However, he erred in asking the court to cumulate the sentences.
19. The maximum penalty provided by law for this offense is fifteen years' rigorous imprisonment while it is ten years' rigorous imprisonment for arson.
20. According to Pen. C. Art. 107, "rigorous imprisonment" normally extends from one to twenty five years.
21. See Pen. C. Art. 191(1).
22. Pen. C. Art. 191 (2).
23. See, for example, Art. 53 of the Penal Code of the Republic of China and chapter 34, section 10, paragraph two of the Swedish Penal Code.
24. However, note that if the offender is convicted for some of the concurrent offences and sentenced in accordance with the provisions of Pen. C. Art. 189 (1) (b), the court may not impose a new sentence if another offence committed concurrently with the other offences is discovered later, unless the later offence is the most serious one.
25. This file was opened on 13 Tekimt 1972.
26. This file was opened on 11 Sene 1973, which confirms the assumption that this offence was discovered later, after the trial had already started on criminal file no. 27/72.
27. Note that the public prosecutor erred in citing these articles against the accused. Considering the facts of the case, he should at least have cited article 637(2) of the Penal Code instead of these Articles, particularly, as the High Court pointed out in its judgement it was obvious that Article 668 had no application to this case at all.
28. Incidentally, when the two charges were tried and decided, the presiding judge was the same person.
29. While criminal file no. 27/72 was decided on 10 Hedar 1973, criminal file no. 341/72 was decided on 27 Meskerem 1974, after almost a year.
30. This was a further reduction of the penalty, because it was by way of mitigation that the High Court reduced the punishment from life to fifteen years' rigorous imprisonment in the first place.

31. This appeal was decided on 23 Sene 1974.

32. This was an appeal lodged against the High Court's judgement given on criminal file no. 341/72

33. This Special Penal Code Article provides for rigorous imprisonment not exceeding fifteen year for voluntarily taking part in an armed uprising against the Government.

34. The statement submitted to the court by the Public Prosecutor states as follows:

34.1 "The second accused, Diriba Abolte, had previously been convicted by this same Court in criminal file no. 27/72 and sentenced to fifteen years' rigorous imprisonment for killing Eshete Woldeyes together with his accomplice on the same day he committed this offence, i.e. on 13 Ter 1969 within an interval of hours, i.e. at 6:00 p.m. Hence, since he is a recidivist (*sic*) the public prosecutor asks the court to refer to this file, and impose the maximum penalty prescribed by law for the offence he is now convicted".

34.2 One may say that life-imprisonment can be aggravated by altering it to death. However, we have to bear in mind that this cannot be done under Article 189 of the Penal Code. Pursuant to sub-article (1)(a) of this provision, the court can impose capital punishment only if the law provides such punishment for one of the concurrent offences. Even if the law provides alternative penalties, such as life-imprisonment or death, for the most serious concurrent offence, the court need not necessarily pronounce the death sentence on the mere grounds that the accused is convicted of having committed concurrent offences. In such a case, it is also possible to pronounce life-imprisonment instead of death. And, once such a sentence is pronounced, it cannot be altered to death unless, of course, the convicted person committed another offence punishable by death, or unless it is later discovered that he had also committed another offence punishable by death, prior to his conviction.

34.3 We have also to note that in criminal appeal no. 1067/73, the appellant had been convicted under Article 522 of the Penal Code, whose violation entails either life imprisonment or death. But in under criminal appeal no. 1569/74, he was convicted under Article 3(2) of the Special Penal Code which entails rigorous imprisonment not exceeding fifteen years. This means that neither the Sixth nor the Panel Division of the Supreme Court was empowered to alter the sentence fixed under Article 522, when it later convicted the appellant under Article 3(2) of the Special Penal Code Proc. No. 8/74.

The Provisional Military Government
of Socialist Ethiopia

SUPREME COURT

Addis Ababa

Civil Appeal No. 1202/73

Tir 17, 1974 Eth. Cal.

Judges

- 1.
- 2.
- 3.

Kenna Dagim

- Appellant

Woubie Amdie

- for Respondent

The case was adjourned on the request of both parties to settle their dispute out of court by conciliation and to submit the result to the Court when they had come to an agreement. Since the parties have now informed the Court that they have not reached any agreement, we have given the following decision, after a careful consideration of the case:

Decision

The appellant had instituted an action in the *Awraja* Court against his fiancée, the latter's father and mother jointly. The ground of the action is a breach of the contract of betrothal without any reasonable ground. The appellant had demanded the return of presents received by his fiancée, and the payment of Birr 1050.00 as compensation for the expenses and the moral prejudice he had suffered. The *Awraja* Court had decided in favour of the plaintiff for the payment of Birr 1050.00 and the return of the presents by the present respondent.

The mother of the first defendant against whom the judgement was passed had appealed to the High Court against this decision. The High Court had quashed the judgement of the *Awraja* Court and remanded the file back to the latter, basing its decision on Art. 723(1) for re-trial by family arbitrators.

We on our part have examined the case carefully. The High Court had quashed the judgement of the *Awraja* Court, reasoning that a breach of a contract of betrothal should be submitted and decided in the first instance by the family arbitrators. It had based its decision on the provision of Art. 723(1). This Article provides that disputes arising out of a betrothal or a breach of betrothal shall be submitted to the arbitration of the persons who were the witnesses to the contract of betrothal. But the scope of application of this provision should be seen in relation to the purpose of family arbitration and the provisions stipulated under Chapter 2 of the Civil Code concerning betrothal. The law provides that cases concerning marriage should be submitted in the first instance to the family arbitrators. The aim of the law in providing this is to deter the easy dissolution of marriage, to make the necessary effort to settle the conflict of persons who have agreed to marry each other, and to reconcile the disputing spouses, and, if there is no success in reconciling

ling them, it is to keep the family secret within its own circle. We fail to accept that this aim is fully applicable to those who have agreed to marry each other but have not yet established a family. The betrothed have only agreed to marry each other but have not yet established a family. Because they have not yet established a family, there is no family secret that should be kept from being open to the public. If there is any secret at all, it is not of such a nature that should be given weight. Betrothal can be assimilated with contract but not with marriage. Because betrothal is more contractual in character, it cannot be taken as a well-established social institution, and it cannot be said that any dispute arising out of betrothal should always be submitted in the first instance to the family arbitrators. This can be understood from the provisions of Arts. 573(2) and 576. In relation to a breach of betrothal and compensation for the moral prejudice it entails, Art. 573(2) provides that, in establishing the amount of the indemnity and who is qualified to require it, *the Court* shall have regard to local custom. And Art. 576 provides that all *actions* based on breach of betrothal shall be barred if not instituted within one year from the day when the betrothal has been broken. As provided under Art. 573(2), it is the *Court* and not the family arbitrators which is given power to determine the amount of the indemnity and who is qualified to require it. The use of the word "actions" in Art. 576 indicates that disputes arising out of betrothal may be instituted in court in the first instance. What is to be submitted to the family arbitrators is a *petition*, and not an action. If all disputes arising out of betrothal were to be submitted in the first instance to the family arbitrators, using the word *Court* under Art. 573(2) and selecting the word *actions* under Art. 576 would have been unnecessary. But when we say this, we do not mean that all disputes arising out of betrothal can be submitted, or shall be submitted to the Court. So as not to render Art. 723(1) a useless provision, it should be interpreted in a way that it may not conflict with Arts. 573(2) and 576, making a clear identification as to the content of the dispute arising out of betrothal, and as to what remedy is required, is necessary before going on to the merits of the case. If the request of the party is against the refusal of the other party to conclude marriage, and the former is seeking reconciliation so that their contract of betrothal would continue to be effective (in other words, if it is a request for an attempt to reconcile them so that they would be able to conclude their marriage), undoubtedly such a case should be submitted in the first instance to the family arbitrators, in accordance with Art. 723(1). But if the request is for the payment of expenses incurred, the return of presents and payment of compensation for moral prejudice because of the other party's breach of a contract of betrothal without good cause, there is no reason why such a case may not be submitted in the first instance to the Court. We do not think such a case should be submitted to the family arbitrators. The request relates to the breach of a contract without good cause. There is no request for reconciliation, nor is it to bring the parties into agreement so that they would conclude the marriage.

In the case at hand, the fiancée of the appellant had previously made her position clear: she does not want to conclude marriage with the former. The appellant's request too is not for reconciliation and for the conclusion of marriage

with her. He requested the payment of the expenses he incurred, for the return of the presents and for the payment of compensation for the moral prejudice he suffered because his fiancée and her parents breached the contract of betrothal without good cause. There is no reason why such a case should be submitted to the family arbitrators. In the case at hand, it is the mother of the fiancée and not the latter who is found responsible for the breach of the contract of betrothal and against whom the decision was made for the payment of the expenses and the compensation for the moral prejudice the appellant suffered. The litigation between the appellant and the mother of his fiancée who is the present respondent relates to the payment of money. So, for what reason should such a case be submitted to the family arbitrators? Therefore, the decision of the High Court which quashed the Awraja Court's decision by stating that the dispute of the parties should be first submitted to the family arbitrators is not found proper, and is thus quashed. We hereby order that the High Court proceed with the substance of the case and give the decision it finds appropriate. A copy of this decision should be sent to the High Court, so that it shall act as decided.

INTERPRETATION OF CODE PROVISIONS

A CASE COMMENT ON CIVIL APPEAL NO. 1202/73

By Worku Tafara*

In Civil Appeal No. 1202/73 reported in this issue, the Supreme Court by misinterpreting Art. 723 (2) (reproduced hereunder) reversed the decision of the High Court which, in a case appealed to it from the *Awraja* Court, had held that courts, pursuant to Art. 723 (1), lack jurisdiction to entertain, in the first instance, a claim for damages for breach of a contract of betrothal. Looked at casually, the case resolves a simple question of procedural law as to who has jurisdiction over a dispute of breach of a betrothal contract: the courts? or the family arbitrators? When looked at in more depth, however, it involves issues of much more importance, and is relevant to standing rules of interpretation of code provisions, which call for some comment.

In this latter aspect the case raises at least the following three consecutive questions:

1. Was resort to interpretation of Art. 723(1) necessary, in view of the demonstrable clarity of the provision?
2. Was the interpretation offered in the judgement sound, considering the basis on which it was made?
3. Is the result arrived at desirable, on the basis of the Court's interpretation of the provision?

This comment will attempt to answer these questions in the order they are presented as briefly as possible.

It is a standing rule of interpretation that, where the words of a code provision (or law) are clear, there is no room for applying any principles of interpretation.¹

It follows from this that a code provision or any law requires interpretation only when it is ambiguous, silent, contradictory or unreasonable.² Art. 723(1), which the Court subjected to interpretation in this case, has none of these defects.

Book II Title IV Chapter 9 of the Civil Code differentiates between the jurisdiction of courts and that of family arbitrators, as regards the category of disputes arising from a betrothal contract, Arts 722 and 723(1) assign specific disputes for the cognisance of courts, and other disputes for the cognisance of family arbitrators, as follows:

*Assistant Professor, Faculty of Law, Addis Ababa University.

¹G. Williams, *Learning the Law* (5th edit., 1954), p. 87.

²G. Krzeczunowicz, "Statutory Interpretation in Ethiopia", *J.Eth. Law*, Vol. 1 (1964), pp. 315-132

Art. 722. Only the Court is competent to decide whether a betrothal has been celebrated or not, and whether such betrothal is valid. Art. 723(1). Disputes arising out of a betrothal or *out of breach of a betrothal shall be submitted to the arbitration* of the persons who have been the witnesses to the contract of betrothal (emphasis added).

The import of the contents of these two provisions is crystal clear: Where the dispute relates to the very existence or the validity of a betrothal contract, it is to be presented to and resolved by the courts and the courts only. Where the dispute is on any other matter involving betrothal, including breach of a betrothal contract, it is to be presented to and resolved by the family arbitrators. Wherever the legislator has intended to derogate from these otherwise clear provisions, it has done so expressly. It is, for instance, provided that the Court may exercise jurisdiction over disputes designated to family arbitrators when the arbitrators fail to make their decision within a reasonable time,³ and on appeal in restricted situations.⁴ Otherwise, the courts are barred from exercising jurisdiction over suits, of which the present case is a suitable example, the cognisance of which is expressly or implicitly precluded.⁵ In view of the foregoing, therefore, there was no compelling reason to resort to interpretation to establish the meaning of Art. 723(1).

The Court, however, by juxtaposing Art. 723(1) with Arts 573(2) and 576, has seen a contradiction between the former and the latter provisions, and has found it necessary to interpret the otherwise clear provision of Art. 723(1) in the light of these latter two provisions.

Art. 573(2) states, "In establishing the amount of indemnity and who is qualified for requiring it, the *Court* (emphasis added) shall have regard to local customs", and Art. 576 states, "All *actions* (emphasis added) based on breach of betrothal shall be barred if not instituted within one year from the day when betrothal has been broken."

The Supreme Court reasoned that the use of the word *Court* in Art. 573(2) and the use of the word *actions* in Art. 576 signifies that courts too can exercise jurisdiction over disputes arising out of betrothal contract, despite the express designation of jurisdiction to family arbitrators by Art. 723(1). Had it not been so, it is emphasised by the Court, the words "family arbitrators" would have been used in lieu of the word "court", and the word "petition" would have been used in lieu of the word "action". This reasoning seems to be based on the mistranslated English text of the code. In the official Amharic text, the word "courts" in Art. 573(2) is translated by the word ተገዳሮች meaning *judges*, and not ፍርድ ቤቶች meaning *courts*. The original French text also uses the word "judge" in lieu of the word "court". This being the case there is no real contradiction between Art. 573(2) and Art. 723(1).

³Eth. Civ. Code Art. 737.

⁴Eth. Civ. Code Art. 736.

⁵Eth. Civ. Pro. Code Art. 4.

The instruction given in Article 573 (2) is addressed to the tribunals or judges of both family arbitration and the courts. The family arbitrators will apply this provision while exercising their jurisdiction on such cases in the first instance, and the courts will apply the same provision when exercising their appellate jurisdiction, or jurisdiction in the first instance in the restricted situations authorised by law.

The reasoning made by drawing distinctions between the phrases "bringing action" (Art. 576), "submitting disputes" (Art. 723(1)) and "submitting petition" (Art. 727) is also not tenable. The Court's reasoning here is that family arbitrators entertain "petitions," አቤታታ and not "actions," ክስ. The use of the word "actions" in Art. 576, therefore indicates that disputes over breach of betrothal contract can be brought before the courts in the first instance. It is submitted that these phrases are often interchangeably used, and they mean one and the same thing, i.e. presentation of claim. When a person who claims to be entitled to obtain a divorce seeks divorce, for instance, his claim is identified as a "petition for divorce", irrespective of whether he presents his claim to the family arbitrators or, in default of family arbitrators, to the Court. On the other hand, the word "petition" is to our knowledge never used for claims of damages, even when the claim is presented to family arbitrators. If these phrases have any relevance towards the designation of anything other than presentation of claims, then they might designate the nature of the claim rather than the forum authorised to entertain it.

Even if we were to say there is contradiction between the wording of Art. 573(2) and Art. 576 on the one hand, and of Art. 723(1) on the other, the former provisions cannot be used to alter the clear meaning of the latter provision. The former two provisions, juxtaposed with Art. 723(1), have nothing to say about jurisdiction. Art. 573(2) deals with the manner of assessment of damages and determination of the party entitled to seek it, Art. 576 merely establishes a period of limitation. On the other hand, Art. 723(1) deals with specific question of who has jurisdiction on a dispute over a breach of betrothal contract. If we are to follow the standing rule of interpretation, "Lex specialis derogat generalis", it is the former two provisions that should be interpreted in the light of Art. 723(1), when the question to be resolved by such interpretation is one of jurisdiction, and not the other way round. Thus interpreted, the word "court" or "judge" in Art. 573(2) will have no meaning other than the forum (or judges of the forum) that has jurisdiction under Art. 723(1), and the word "actions" in 576 will have no meaning other than presentation of the claim before such tribunals.

There is no disagreement with the statement of legislative intent and the purposes of the law enunciated by the Court. As stated by the Court, the purposes of assigning jurisdiction to family arbitrators is to facilitate reconciliation and to shelter family secrets from being publicized. But we cannot fully agree with the statement of the Court that these purposes will not be served when the relief sought is one for the return of presents and payment of damages for breach of a betrothal contract. In establishing the cause of the breach of the betrothal contract and the party responsible for the breach, allegations and counter-allegations may be made by the

prospective spouses against each other, and matters better left within the family circle may be exposed to the public. Also, the possibility of reconciling the parties through the initiative of family arbitrators cannot be excluded outright in such cases. Even if we agree that such possibilities are minimal, and, although wherever the law assigns jurisdiction to family arbitrators, the purposes of doing so may not be fully served, the law does not cease to be applicable unless such application leads to a grossly unreasonable result. The resolution of disputes arising from breach of a betrothal contract by arbitrators will not, usually be so unreasonable. Indeed, the intention of the legislator is quite clear. It is to protect the family from its very inception to its very end from the possible harms outlined by the Court. It has for this reason tried to keep the resolution of certain categories of family disputes (where complicated interpretation of law is not involved), including breach of betrothal, within the family circle. Had it not been so, betrothal contracts would have been covered by the legal regime governing obligations in general, or would have been included in the section of the code governing special contracts. The fact that it is included within the section of family law indicates that the family in its formative stage deserves the same protection as in its latter stages. The Court's identification of betrothal with contract law rather than with the family law is, therefore, not quite in accordance with the way in which the code is organized and legislated.

Lastly, if the Supreme Court's ruling in this case is to be followed, the answer to the question of who has jurisdiction over a dispute involving a breach of betrothal contract will depend on the type of relief sought by the claimant, and on whether the purposes intended to be served by resort to family arbitration will be served or not, rather than on the clearly expressed allocation of jurisdiction made by Art. 723(1) of the Civil Code. This is neither workable or desirable. It is unworkable because it puts the cart before the horse; Full appreciation of these criteria cannot be had before the adjudicating body takes cognisance of the case and pleadings are exchanged. It is undesirable because it creates an unnecessary uncertainty in the law, which will lead to wasteful procedural contentions.

**Provisional Military Government
of Socialist Ethiopia, Supreme Court**

Civil Appeal No. 852/73

Tahsas 18/1977

Sup of the

to be

Justices:-

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Appellant:- Mrs. Emma Vakaro

Respondent:- Customs Administration

Having examined the case, we have rendered the following judgement.

Judgement

The appellant, in her memorandum of appeal, dated Hamle 23/1971, stated that the Von Vokiado Company had, pursuant to a judgement rendered in a separate dispute, paid Birr 14,181.03 (Fourteen Thousand one Hundred Eighty-one Birr) to the respondent. However, as this judgement was subsequently reversed by an *ad hoc* committee established to decide cases pending in the Emperor's court (*Chilot*), and the parties had agreed that the execution of this judgement should be transferred to the High Court of Addis Ababa, the appellant had begged the High Court of Addis Ababa to order the restitution of the money paid by the Company, in accordance with Article 349 of the Civil Procedure Code. The application of the appellant was served on the respondent, who raised a variety of preliminary objections, and was also made to submit his statement of defence, in full, on Ter 25/1972. The main points raised by the respondent in his defence were as follows: According to Article 349 of the Civil Procedure Code, the appellant should have instituted his claim in the Awraja Court of Asmara, and not in the High Court of Addis Ababa. There is not sufficient evidence to prove that Emma Vakaro has authorized the present pleader to act for her in this Court. The appointment of a pleader made before a notary is not considered valid under Ethiopian Law. The testimony given by the witnesses in respect to the inheritance and the name of the appellant is so confused that it could not be regarded as a sufficient evidence for determining the inheritance. Without producing a document evidencing the fact that she had inherited the Von Vokiado Company, the appellant could not claim the money deposited by the said Company. The relations between the Company and the deceased spouses have not been established. Even if it could be said that the appellant is the sister of Emma Vakaro, and that one may inherit the property of others by reason of relationships, the succession claim should be dismissed, on the ground that there is no reason why the appellant could, apart from the property of her sister, inherit the property of her brother-in-law, Pierro Padoli, and it stated that it could object to the succession. Moreover, the respondent stated that, as the money was deposited by the company, of its own free will, against a receipt (Model 85), and as long as this receipt was not substituted by an appropriate receipt within 6 months' period of time, it could not be used for reclaiming the money deposited by the Company.

The appellant's pleader, on his part, has stated his responses as follows:

As the issue was related to reclaiming the money in the light of the decision rendered by the *ad hoc* committee, the respondent should not be allowed to question as to the identity of the appellant in this Court. As regards the transfer of the decree for execution to the High Court of Addis Ababa, the pleader stated that the transfer was effected at the joint request of the appellant and the respondent, and that proof to this effect could be found in the file. With regard to the allegation that there was confusion in the testimony of the witnesses and the name of the appellant, the pleader insisted that the respondent's argument was unacceptable. Since the appellant was named and her pleader appointed on the basis of the law of Italy, the objection raised by the respondent was groundless. The respondent might raise his objection to the succession, if he has any objection to make, not in the High Court, but in the Asmara Awraja Court in which the judgement was pronounced. The heirs of the owners of the Company could claim the money deposited by the Company. The money was deposited not because the Company required it, but because the Court had rendered an order to that effect.

The appellant has produced a variety of documentary evidence to support his claim: these are the memorandum of association, certifying that, Piero Padoli and, second, Lina Vakaro were the owners of the Von Vokiado Private Limited Company; a certified copy of the certificate of heir issued by Asmara Awraja Court in Civil Case No. 433/68, which could show that Emma Vakaro is the heir to the owners of the Company; a copy of records of proceedings in which the Supreme Court of Asmara ordered the Von Vokiado Company and two other persons to pay to the Customs Administration Birr 14, 181.03, each; and a power of attorney signed by the appellant authorizing her pleader, Mr. Soligno, to collect on her behalf Birr 14,181.03, which she said she was entitled to get, because of her being declared the heir to her sister, Lina Vakaro, and her brother-in-law, Piero Padoli.

The High Court of Addis Ababa, having examined the arguments raised and evidence presented by the parties, held that, concerning the court's competency to entertain the case, it had the power to adjudicate the dispute which the High Court of Asmara had delegated to it, in addition to the fact that the parties agreed to that effect. Concerning the appointment of the pleader, the Court dismissed the respondent's objection on the ground that it was certified by both the Ministry of Foreign Affairs and the Embassy of Ethiopia to Italy. Moreover, since the money was paid by an order of the Court in the execution of a previous judgement, it is possible to apply to the Court with the aim of getting it back. If the Company is dissolved, the owners should claim the property of the dissolved Company, and Piero Padoli and Lina Vakaro are known to be the owners of the Company. As regards the allegation that Model 85 is of no value beyond six months, the period, other than merely indicating the time beyond which the office intends to keep the money for itself, does not act as a statute of limitation that may preclude third parties from reclaiming their money. And concerning the naming, as it was performed consistent with the traditions of Europeans, there is no problem in it. As we have observed, the judgement of the Awraja Court, by which the petitioner was

declared the heir of her sister and brothers-in-law, and the objections raised to it should, in actual fact, and have not been lodged in this Court. Having stated that a declaration of succession is deemed illegal if rendered based on laws other than those of Ethiopia (for courts of Ethiopia are required to apply Ethiopian law), and that the judgement of the Awraja Court, in which the wife and the husband were considered as though one could become the heir to the other, is outside the spirit of Articles 844 (3) and 845 of the Civil Code, the High Court held that the applicant should acquire only the share of her sister, and not that of the brother-in-law, to the succession of whom the Government should be called.

Both parties have now appealed on this decision to this Court. Emma Vakaro's appeal rests on the fact that the decision rendered by the High Court, depriving her of the right to inherit the share of her brother-in-law, is improper; she has, in her statement of appeal, stated that she was the legal heir. The respondent has, on his part, also lodged an appeal, in Civil Case No. 890/73. The grounds of the appeal is related to the decision of the High Court, by which it, the Customs Administration, is required to pay interest to the appellant, and that it is the body responsible to receive the money (share of the appellant's brother-in-law) due to be appropriated by the Government, and not the Ministry of Finance, in whose possession the money now is. Concerning the money under contention, the appellant has stated that the decision of the High Court should be reversed on the ground that no legal heir has appeared. And in respect to the above statements put forward, the Court has not found it necessary to record the arguments of both parties and has therefore deliberately ignored them, since recording them would result in the repetition of the arguments made by them in the High Court.

The arguments and evidence presented by the parties to the dispute, in short, are as stated above. The Von Vokaido Company was, by the judgement of the Supreme Court, made to pay Birr 14,181.03, for having allegedly violated the customs regulations; that judgement was referred to and reversed by the *ad hoc* committee. Further, Emma Vakaro has, through her attorney, Soligno, asked for the restitution of the money, for Article 349 of the Civil Procedure Code provides that any money paid in the satisfaction of a judgement could be reclaimed by the payee if that judgement is reversed on appeal. The proof that Emma Vakaro has produced in support of her claim to the rights of the Company, is the judgement of the Asmara Awraja Court, declaring her to be the heir to the deceased spouses. She said she had obtained the judgement by bringing to the attention of the court that Pierro Padoli and Lina Vakaro were the owners of the Company; that, according to Italian law, if either a deceased wife or husband has no ascendants or descendants, in either paternal or maternal lines, the surviving spouse or a relative of such spouse should be called to the succession; that both spouses have no heirs from their respective lines; that Emma Vakaro, who died after Pierro Padoli, is the one upon whom the succession devolves; and that it is she (the appellant), sister of Lina Vakaro, who should, in turn, be called to her succession. The High Court, having recognized the right of the owners or their heirs to claim the property of the Company, even if dissolved, dismissed part of the claim of the appellant on the ground that it is under Italian law, and not under Ethiopian law, that a wife and a husband

might inherit the property of one another. As Ethiopian courts are required to apply the laws of Ethiopia and not those of Italy, having declared that it would not accept the judgement by which Emma Vakaro was made to succeed, in addition to that of the moiety of her sister, to the moiety of her brother-in-law, through her sister, upon whom the right of the former are said to have devolved, the High Court has decided that the moiety of the wife should go to the petitioner, and the other moiety of the husband, who has no one to succeed him, should be appropriated by the State.

The Supreme Court, having jointly examined the two files, has rendered its judgement to the dispute.

This Court, as it has examined the files, has become aware of the fact that Fierro Padoli and Lina Vakaro were the owners of the Company; that the owners could claim the property of the Company, although it is now dissolved; that the power of attorney which Emma Vakaro has given to her pleader, Soligno, is legal; and that the dismissal of other objections raised by the Customs Administration in the High Court is proper. However, the matter on which this Court should, in particular give its decision is the decision of the High Court relating to the judgement by which Emma Vakaro has been declared to be the heir to both Lina Vakaro and Fierro Padoli.

The dictum of the High Court, which maintains that Ethiopian courts should pass their decisions not on the basis of foreign laws, but rather on Ethiopian laws, is appropriate. For any one who examines our Civil Code, it is clear that, under Ethiopian law, a wife shall not succeed her husband, nor vice versa. The Asmara Awraja Court, by holding that Lina Vakaro could, on the basis of Italian law, succeed her husband, Pierro Padoli, has rendered a decision inconsistent with our law. It is this judgement of the Awraja Court that has served as a basis for the certificate of heir obtained by the petitioner. Yet, as long as the judgement is rendered by a competent Ethiopian court, if it is found to be a wrong judgement, there is a procedure as to how it could be criticised and reversed. If parties to a dispute allege that the judgement is illegal, the opportunity of getting it reversed is by filing their appeal against the judgement. Those who are not parties to the dispute, but who have interest in the judgement, can object to it by submitting their opposition to the court that has rendered the judgement. Apart from these situations, if courts entertain an incidental issue concerning the legality of a judgement produced as evidence during a proceeding, and render a decision by either upholding or reversing the judgement, then the adoption of a procedure on the lodging of an opposition and the hearing of an appeal would become purposeless. While the Asmara Awraja Court has the jurisdiction to entertain a succession case, the decision by which the Court issued a certificate of heir has not been reversed on appeal, on the grounds that it is not strictly in line with the law of Ethiopia. Although the Customs Administration was not a party to the dispute, if it thinks that the certificate of heir issued had jeopardised its interests, it ought to have filed its opposition pursuant to Article 358 of the Civil Procedure Code. Outside of this, as has just been declared by the High Court, there is no legal ground that could enable any one to question the legality of the judgement of the Awraja Court. Hence, the assertion that the judgement of

the Asmara Awraja Court is illegal has no legal effect, other than serving as a dictum, and cannot be reversed by either the High Court or the Supreme Court. Although it is true that the judgement of the Asmara Awraja Court is illegal, as no request was made for its reversal in accordance with the law, on the consideration that the judgement, if reversed, would hamper the whole procedure, and that the advantages accruing to a reversal are less as compared with its disadvantages, and having accepted the judgement as it is; and that the petitioner (Emma Vakaro) is the heir to Lina Vakaro and Fierro Podoli, we have decided to the effect that the money (Birr 14181. 03) paid to the Customs Administration by the Von Vokiado Company be restituted to her.

Let a copy of this judgement be sent to the High Court, so as to make it aware that its judgement has been altered. Let also a copy of this judgement be sent to the Asmara Awraja Court that entertained the succession case. The parties must bear their respective expenses.

This judgement was delivered on the 10th day of Tahsas 1977 by a unanimous vote, by the panel division of the Supreme Court.

Signatures of Justices:-

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5

**THE APPLICABILITY OF FOREIGN CIVIL
LAWS IN ETHIOPIA**

**A Case Comment on Civil Appeal
No. 852/73**

By Ibrahim Idris *

Introduction

The Supreme Court has, in Civil Appeal No. 852/73, stated that the decision rendered by the Asmara Awraja Court is illegal. However, realizing the fact that the decision was not reversed pursuant to the appropriate provisions of the Ethiopian Civil Procedure Code, the Supreme Court has upheld the Awraja Court's decision declaring that Emma Vakaro is the legal heir of Lina Vakaro and Piero Padoli.

Concerning the Awraja Court's decision, the Supreme Court has included the following dictum in its judgement:

"The dictum of the High Court, which maintains that Ethiopian courts should pass their decisions not on the basis of foreign laws, but rather on Ethiopian laws, is appropriate . . . The Asmara Awraja Court, by holding that Lina Vakaro could, on the basis of Italian law, succeed her husband, Piero Padoli, has rendered a decision inconsistent with our law."¹

A critical analysis of this dictum of the Supreme Court goes one into raising the following questions relating to private international law.

1. Could foreign laws be applied by Ethiopian courts, to govern matters in which foreign elements are involved?
2. If foreign laws are said to be applicable in Ethiopia, what is their status as compared with Ethiopian laws?
3. What is the applicable law governing succession of movable property containing foreign elements under Ethiopian law?
Is it the law of domicile or nationality?

In this case comment, an attempt is made to suggest solutions to the above three questions.

1

As regards the first question a point worth mentioning beforehand, is the fact that a court of any country is duty bound to exclusively apply the law of the forum, i.e., the law of the country in which the court is situated.

Moreover, as could be witnessed in the legislations of many countries, courts are permitted to give effect to laws of foreign countries found to be appropriate to govern cases in which foreign elements are in existence. Many Eastern and Western

European countries have, for instance, in their respective private international laws, empowered courts to apply foreign laws when found necessary.² However, the laws which courts would apply need not be inconsistent with the state policy and public interests of the forum.³

It could be for various reasons that courts of one country are made to apply the laws of another. The following may be mentioned as some of these reasons.⁴

Firstly, if a state permits its courts to give effect to applicable foreign laws, then this may be viewed as a manifestation of readiness on the part of that state that justice be rendered to cases containing foreign elements. Suppose, two Ethiopians concluded a contract involving a sale of a car, while they were in Kenya. They also agreed that the law of Kenya would be applicable in case of any dispute concerning the contract. After both parties returned to Ethiopia, one of them instituted a suit in the High Court of Addis Ababa against the other on the ground that the latter had failed to discharge his obligation. Here the law based on which the Court could resolve the dispute should be the Law of Kenya, the reason being that contracts are first of all adjudged under the law of the country which has explicitly or impliedly been chosen by the parties.⁵ Parties to a contract are free to agree as to what country's law should govern their contract, and their agreement is binding on them as though it was law.⁶ If the Court applied the Ethiopian law, the act would undoubtedly be contrary to the interests of both contractants. Furthermore, the judgement rendered in this way could be different from that which the Court could have reached, had the law of Kenya been applied.

Secondly, the application of foreign laws to cases involving foreign elements constitutes a courtesy or respect towards the foreign country whose law is applied. Moreover, it could create a closer attachment between countries concerned, and strengthen their friendly relations.

In Ethiopia, as in so many other countries, there are no rules requiring courts to apply foreign laws. Nor are there international treaties or conventions which bind Ethiopia to give effect to foreign laws in its territory. Nor is there any specific law which prohibits the courts of Ethiopia from applying foreign laws.

In view of this reality, it becomes absurd, and therefore unacceptable, to subject to Ethiopian law cases that have no connection with Ethiopia, on the pretext that Ethiopian courts should not base their decisions on foreign laws. If the appropriate law governing a certain case is a foreign law, and if the application of such law in Ethiopia would not affect the state policy and the interests of the Ethiopian people, there is no harm in this law being applied by Ethiopian courts. In fact, the application of foreign laws by courts of Ethiopia could manifest the readiness of the state of Ethiopia to discharge its international obligation. The application of foreign laws in Ethiopia could also create a friendly tie between Ethiopia and the foreign country whose law the courts of Ethiopia would apply. Apart from this, those cases decided in Ethiopia on the basis of the applicable foreign law would command recognition in the foreign country concerned, and also in other countries.

To refrain from applying foreign laws found to be applicable would amount to rejecting the practice that has succeeded in winning an international acceptance. Furthermore, the reluctance of the Ethiopian courts to give effect to such laws may serve to foreign courts as a pretext for refusing the application of Ethiopian law within their jurisdictions, which, in the normal course of things, would have been applied.

If we examine some of the cases involving foreign elements which Ethiopian courts have decided, we could see how much our courts have striven to apply foreign laws. The case of *Benedetto Verginella vs Italia Antonioni* may be cited as an example.⁷ In this case, when the petitioner applied to the High Court of Addis Ababa for a judicial separation, the court was able to render its judgement on the basis of the law of Italy.

Therefore, insofar as foreign laws are established to be the appropriate governing law, and if their application would not cause harm to the state policy and the interests of the people of Ethiopia, to hold that courts should not give effect to such foreign laws is liable to adverse criticism.

II

Prior to any answer as to what the status of foreign laws is in Ethiopia, it would be of immense service if we look through the practices of other countries.

What is the status of foreign laws? This question, which is concerned with whether foreign laws are regarded as questions of fact or law, is a disputed question among the laws of different countries.

In the private international laws of many European countries, including all socialist countries and many other countries such as Japan and South Korea, courts are, if faced with cases involving foreign elements, required to apply foreign laws *ex officio*.⁸

And, since foreign laws, in these countries are viewed as questions of law, courts are required to contact their respective Ministries of Justice or the Ministries of Foreign Affairs or any other appropriate bodies with a view to seeking information concerning those foreign laws they intend to apply.⁹

In the Anglo-Saxon countries, in those countries the law of which belongs to the Spanish-Portuguese legal system, and also in the law of such countries as France, foreign laws are considered as facts, and, therefore, it becomes the duty of parties to prove the content of such laws in the same way as other facts are proved.¹⁰

For among those countries which do not apply foreign laws *ex officio*, in countries of the continental legal system, parties to a dispute may be required to prove the existence and the applicability of foreign laws by means of written expert evidence.¹¹ In the laws of the countries with a common law legal system, as, for

instance, in England and the United States of America, the existence and applicability of foreign laws is proved by testimony given by expert witnesses.¹²

In Ethiopia, there are no rules which are concerned with what should be the status of foreign laws. Nevertheless, by taking into account Proclamation No. 1/1934 concerning the status of Ethiopian laws, one may venture on what should be the status of foreign laws in Ethiopia.

According to this Proclamation, issued to establish the *Negarit Gazette* (the official gazette of Ethiopia), all laws which are applicable in Ethiopia should be published in the *Negarit Gazette*,¹³ and courts are duty bound to take judicial notice of only those laws published in the *Gazetta*.¹⁴ Hence, by argument *a contrario*, because foreign laws are not publishable in the *Gazetta*, they are not exactly of the same status as the law of Ethiopia. Thus, although foreign laws may be established to be the appropriate governing law, the Ethiopian courts will not take the initiative in ascertaining the content of such foreign laws with a view to applying them to resolve a dispute submitted by parties concerned.

Apart from this, if the parties plead and prove the content of foreign laws to the satisfaction of courts, in the same manner as other facts are proved, Ethiopian courts should not or could not maintain that they would not apply such foreign laws. In the case of *Benditto Verginella vs Italia Antonioni*, the petitioner based his claim on the laws of Italy. The High Court of Addis Ababa allowed the petitioner to prove the content of the relevant provisions of the said law, and Dr. Vetarelli, an expert on Italian law, was produced to give his expert testimony. In addition to this, the petitioner had produced the appropriate provisions of the Italian Civil Code to support his claim.

III

Before attempting to answer the third question, let us first briefly examine the practices of other countries concerning a law that governs the succession of movable property on the basis of the following two principles.

A. Unitary Principle of Succession

According to this principle, all questions relating to succession of both movable and immovable properties are governed by *the personal law of the deceased*.¹⁵

This principle of unitary succession has commanded acceptance in the private international laws of such countries as Italy, Netherlands, Spain, Portugal, Sweden, Egypt, Japan, and also in the laws of all East European countries with the exception of that of Romania.¹⁶

B. Scission Principle of Succession

According to this principle that has, in fact, been adhered to by the private international laws of British Commonwealth countries, the United States of America, France, Belgium, Luxemburg, Austria, Romania and many others, the laws that regulate the succession of the immovable and movable property of a deceased are

the law of the country in which *the property is situated* and that of *the personal law of the deceased* respectively. ¹⁷

Here, there is a point worth giving attention. In the laws of those countries, whether they are adherents of unitary or scission principle of succession, all questions relating to succession of movables are determined in accordance with the personal law of the deceased. Nevertheless, as regards the definition of personal law, there is still a clear difference between laws of the countries of the continental and common law legal systems.

In the private international laws of the countries of the continental legal system such as that of France, Italy and the socialist countries, personal law is meant to be the *law of the country of which the deceased was a national (lex nationalis)*. ¹⁸ In the common law countries such as England and the United States of America, the term personal law is understood to mean *the law of the deceased's domicile immediately preceding his death (lex domicilii)*. ¹⁹

Ethiopia is a country with no rules of private international law. This means that, if we take, for instance, an issue of succession of movable property in which foreign elements are involved, there are no legislative rules capable of rendering service in the selection of an applicable law to decide the matter.

Nevertheless, the Supreme Court and the High Court of Addis Ababa have endeavoured to adopt principles from private international laws of foreign countries with the aim of resolving cases containing foreign elements. ²⁰ From among these principles, the one in relation to which question no. 3, above, is addressed is that which involves the case of succession of movables.

As could be observed from various decisions rendered by the Supreme Court and the High Court of Addis Ababa, the practice in Ethiopia, as in all other countries, whether adherents of unitary or scission principle, is that all rights pertaining to succession of a movable property is determined by the personal law of the deceased. For instance, the Supreme Court has, in *Yohannes Frota vs W/t Tsegeneh Makonnen*, favoured the personal law of the deceased as the applicable law governing succession of movables. ²¹ And also when a certain *W/o Sofia Tessema*, acting on behalf of her son, Bruno, applied to the High Court of Addis Ababa for the administration of the property of her son's father, Giuseppe Calderone, an Italian national who died on 2 February 1958, the Court rendered its decision on the issue of administration of the property in accordance with the personal law of the deceased. ²²

Concerning definition of the term personal law, Ethiopia has, again, no rules indicating which of the two known definitions its courts should follow. In view of this fact, it is possible to hold that there has really been created circumstances under which a court could select either of the two definitions.

As could be evidenced in the judgement of the Supreme Court, the case of *Emma Vakero* contained foreign elements; hence, it ought to have been given special attention as compared with cases of a domestic nature. It was pointed out in the judgement that the petitioner, as well as the deceased spouses, were all

Italian nationals. As far as this case is concerned, there had emerged a conflict between the laws of Ethiopia and Italy. Thus, as soon as the court became aware of the fact that it had jurisdiction to entertain the petition of Emma Vakaro, and before making any attempt to decide on the substance, it should have ascertained the law of the country (Italian or Ethiopian law) appropriate to govern the matter. An answer could be given to this question, if and only if it was, in advance, able to answer whether Ethiopia had upheld the principle of domicile or nationality to determine questions of succession of movable property.

Earlier, the Supreme Court and the High Court of Addis Ababa had rendered a number of decisions in which they defined the term personal law to mean the law of domicile.²³ For instance, in *Yohannes Prota vs W't Tseganesh Mekonnen* and in succession matters of *Giuseppe Calderone*, the courts accepted the law of domicile to be the appropriate law, and maintained that matters of succession relating to movable property should be resolved on the basis of this law. In this respect, the position taken by our courts is similar to that favoured by the countries of the common law legal system.

Thus, the Asmara Awraja Court, to which the case of Emma Vakaro was referred, could, following the practices of the Supreme Court and the High Court, have chosen the law of domicile as an appropriate governing law to determine the matter of succession. And, in order to ascertain the law of domicile of the deceased persons, it would, therefore, become necessary to choose between Ethiopia and Italy as the country in which they domiciled immediately preceding their death. If Ethiopia was taken to be the domicile of the deceased, it should have been the Ethiopian law, based on which the question of whether or not Emma Vakaro would succeed to the property of the deceased should be resolved. If Italy was regarded as their domicile, the applicable law would be the Italian law.

On the other hand, as the Ethiopian law is not under the influence of the common law legal system, the doctrine of precedence, according to which courts are bound by previous decisions considered authoritative, is alien to Ethiopia. Hence, it could not be maintained that the Asmara Awraja Court should define the term personal law in the same way as the Supreme Court and the High Court of Addis Ababa defined it. Instead, if the Awraja court understood the term personal law to mean the law of the nationality, and, the deceased being Italians by nationality, the succession case of Emma Vakaro would have been resolved in accordance with the law of Italy. Consequently, there would be no room available to attack the decision on the ground that the Court had applied Italian law instead of Ethiopian law.

CONCLUSION

If there is a certain event the happening and the consequences of which are exclusively limited to Ethiopia, it must be the Ethiopian law based on which Ethiopian courts should render decision on any action relating to the event. But where courts are faced with cases in which foreign elements are involved, before attempt-

ing to decide on the substance of the cases and immediately after ascertaining jurisdiction, it is important to determine the applicable law governing the cases.

Indeed, it is the task of private international law to guide courts as to what procedures to follow when they are confronted with cases containing foreign elements.

As Ethiopia is a country with no rules of private international law, courts may not know or find it difficult to know what special procedures to follow in deciding matters in which foreign elements are involved. The succession case of Emma Vakaro is a good example of such a situation.

Although insofar as Proclamation No. 1 of 1942 is concerned, foreign laws may be considered as having no status of law, there is no specific law which precludes Ethiopian courts from giving effect to such laws. Thus, since foreign laws are regarded, at least as facts, they should be applied in Ethiopia provided that they are pleaded and proved by the parties concerned, and that their application does not jeopardise the state policy and the interests of the Ethiopian people.

Because of the absence of private international law rules in Ethiopia, it is also difficult to distinguish the law based on which questions concerning movable property should be determined. Nevertheless, we argue that Ethiopia could have no choice other than to uphold the personal law principle that has, in fact, commanded wide acceptance among the laws of all countries adhering to the principle of both unitary and scission principle of succession. However, the problem that demands urgent consideration concerns the choice to be made between the two definitions attributed to the term personal law. And, in view of the absence of rules defining the term, the courts are at liberty to choose either of the two definitions, i. e. the law of domicile or the law of nationality.

To sum up, it is very important to adopt rules of private international law for Ethiopia which could enable courts to show what special precautions they should take when confronted with cases in which foreign elements are involved. Indeed, it is with the aid of rules of private international law that solutions are sought for those questions raised in this case comment, and all other related questions.

FOOTNOTES

*Assistant Lecturer, Faculty of Law, Addis Ababa University.

1. The Supreme Court is wrong to consider that the Asmara Awraja Court had based its judgment[†] on the law of Italy. It was the Ethiopian law which the Awraja Court took into account for the purpose of delivering the judgment. However, by erroneously understanding the Ethiopian law, this Court rendered a judgment as though Emma Vakaro could claim the property of her brother-in-law, through her sister. It should be born in mind that, according to Ethiopian law, a wife cannot inherit the property of her husband.
2. I. Zajtay, "The Application of Foreign Law". *International Encyclopedia of Comparative Law* Vol. III. Chapter 14, pp. 9-29.
3. The Civil Code of the Soviet Union and the Union Republics, 8 December 1961, Art. 128; Private International Law of Hungary, 1 July 1974, Art. 7; Private International Law of Czechoslovakia, No. 97/1963, Art. 36; The Civil Procedure Code of Bulgaria, 1952, Art. 306; Private International Law of Poland, 1965, Art. 6; The Civil Code of Egypt, 1948, Art. 28; The Civil Code of Greece 1940, Art. 33 etc.
4. O. Kahn Freund, *General Problems of Private International Law* (1976), pp. 318 - 320.
5. M. Wolf, *Private International Law*, 2nd Edition (1950), pp. 413-421.
6. Art. 1731 (1) of the Ethiopian Civil Code reads as follows: "The provisions of a contract lawfully formed shall be binding on the parties as though they were law."
7. *Benditto Verginella vs Italia Antoniani* (High Court of Ethiopia), Civil Case No. 905/50 (unpublished).
8. Civil Procedure Code of GDR. Art. 293; Civil Procedure Code of Hungary (Art. III), 1952 Art. 200; Polish Private International Law, para. 1, Art. 39; the decisions of the Italian Court of cassation of April 13/1959, 29 January 1964 and 16 February 1966; Treaties of Montevideo of 1889 (as revised in 1940), Additional Protocol, Art. 2; Bustarante Code (Treaty of Havana of 1928, Art. 408; Civil Code of Peru of 1936, Art. 12; and the Practices of courts of Japan and South Korea, etc.
9. I. Szaszy, *Private International Law in the European People's Democracies* (1964), pp. 147-152
10. *Ibid.*, p. 150.
11. G.R. Delaume, *American-French Private International Law* (2nd edition, 1961), p. 172.
12. S.C. Cheshire, *Private International Law*, 6th edition, (1961), pp. 131-135.
13. Proclamation to Establish Negarit Gazetta Proclamation No. 1/1942, Art. 2.
14. *Ibid.*, Art. 5.
15. Atle Grahl-Madsen, "Conflict Between the Principle of Unitary Succession and the System of Scission", *International Comparative Law Quarterly*, Vol. 28, para. 3 (October 1979), pp. 600-602
16. I. Szaszy, pp. 366-379.
17. Atle Grahl-Madsen, pp. 602-604.
18. Crepeau, *Elements d'une Introduction au droit international privat comparé* (1965), p. 26.
19. M. Wolf, pp. 567-568.
20. *Hallock vs. Hallock* (Supreme Court), Civil Appeal Case No. 247/50 (unpublished); *Alfred Pastori vs Mrs. Aslanidis and George Aslanidis* (Supreme Court), Civil Appeal Case No. 338/47 (unpublished).
21. *Yohannes Protta vs. W/t Tsengenesh Mekonnen* (Supreme Court, Civil Appeal Case No. 638/49 (unpublished).
22. *In the matter of Giuseppe Calderone* (High Court of Addis Ababa), Civil Case File No. 63/50 (unpublished).
23. *Zevi vs. Zevi* (Supreme Court), Civil Case Appeal No. 1109/56 (unpublished); *Shatto vs Shatto* (Supreme Court), Civil Appeal Case No. 784/56 (unpublished); and *Zissos Vs. Zissos* (Supreme Court), Civil Appeal Case No. 654/56 (unpublished)